HORATII TVRSELLINI
E SOCIETATE IESV
DE VITA FRANCISCI XAVERII

Qui primus e Societate IESV in Indiam & Iaponiam Euangelium inuexit.

LIBRI SEX.

Denuo ab ipso Authore recogniti, & pluribus locis vehementer aucti.

Quibus accesserunt eiusdem XAVERII Epistolarum LIBRI QVATVOR.



ROMÆ. Ex Typographia Aloysij Zannetti. 1596.
Superiorum Permissu.

AVTHOR LECTORI.

NIMIRVM nihil ſimul inchoatum, & perfectum eſt. Nec poſteriora ſolum conſilia, ſed etiam opera meliora. Scripſerã annis ſuperioribus FRANCISCI XAVERII vitam quanta maxima potui, vel diligentia, vel fide. Cæterum illam Xauerij effigiem me abſente vulgatam vix egomet agnoſcebam. adeo multis eam mendis inquinatam atque oblitam vidi. Nec mendoſa magis, quam manca prodijt in lucem. Nam cum olim Luſitani Regis iuſſu ab Indiæ Prorege egregia Franciſci facta conquirerentur; ea ferme perſcripta ſunt, quæ ille in Luſitana ditione præclare geſſerat. Neque hæc omnia; ſed quæcunque ex idoneis teſtibus, qui aderant, potuere cognoſci. Cætera vero præſertim apud Sinas Iaponeſque ab eo geſta, quamuis memoranda atque illuſtria, maximam partem in ſilentio, ac tenebris iacuerant. Itaque cum nuper hæc quoque ab his, qui per id tempus apud Sinas vel Iapones verſabantur, cõſcripta in manus meas aliquando perueniſſent; feci non inuitus, vt ea primo quoque tempore in latinum conuerterem, & cum fide ſuis intexerem locis. Etſi enim ab integro tractandi, ac prope denuo reficiendi operis labor nonnihil animum ab incœpto deterrebat meum; vicit tamen laboris difficultatem quà Xauerij amor, quà ſtudium publicæ vtilitatis. Nouorum quippe factorum tanta fuit tum copia, tum dignitas, vt quatuor libros (ne plus nimio creſcerent) in ſex diſtrahi oportuerit. Atque vt Xauerius noſter ſicut inſtructior, ita emendatior prodiret in publicum, omni ope, atque opera curaui. Quanquam aduerſus errata nunquam ſatis eſt cauta mortalitas: vt prudentiſsimus quiſque iuſtiſsimusque rerum æſtimator emendatiſsimum iudicare debeat, quod minime mendoſum in hoc genere eſſe videatur. Vale.

S.D.

S. D. N. D.

CLEMENTI VIII. PONT. OPT. MAX.

ETSI pontificia maiestas, quæ proxime accedis ad Deum, Pater Beatissime, deterrebat humilitatem meam ab eo conando, quod molior; tamen illa non minus benigna probis, quam seuera improbis clementia, quam tuum nomen, ac vultus pollicetur, animum erexit, allexitque meum, vt hoc qualecumque munusculum, tibi vtique optimo iure debitum, offerre non dubitarem. Mitto beneuolentiæ tuæ in Societatem nostram indicia nec parua, nec obscura, quibus nos deuinxisti in perpetuum vniuersos. Incredibilis iste ardor animi, studiumque Christianæ religionis vel tuendæ, vel propagandæ, postulare, atq; adeo flagitare videbatur, vt vulganda FRANCISCI XAVERII vita in tuo potissimum nomine appareret. Quippe vir ille miro Dei hominumque amore ardens non modo auitam religionem iam syluescentem in Europa, Asiæque ora, quæ Indiam continet, diligenter excoluit; verum etiam trans Gangem per ignotas antiquitati vias, ac nationes CHRISTI nomen circumtulit: longissimeque prouectus in vltimas

Orientis oras, ad ipſos Iapones in orbis terræ angulo ſitos Euangelij lumen primus inuexit. Quocirca quis non videt æquum ac par fuiſſe, talis vt viri vita, cuius in India, totoque Oriente æterna extãt ſanctimoniæ impreſſa veſtigia, eius maxime nomini dicaretur, qui orbis terræ parens, ſacrorum antiſtes, religionis princeps ſit, & ſanctitatis? Nimirum vt, Xauerio velut præcurſore, celerius expeditiuſque in vltimas terras tanti Pontificis fama penetraret, ac teneras illas nouorum Chriſtianorum mentes, quà egregio ſanctimoniæ exemplo imbueret, quà Pontificalis autoritatis quadam quaſi maieſtate in officio contineret. Itaque benigno, hilarique vultu (quod in minimis etiam donis maximos Reges feciſſe non ignoras P.B.) hoc quicquid eſt, quantulumcunque eſt, accipies: paruum, & exile munuſculum fateor, ſed ex magno, gratoque animo profectum: *X*aueriumque noſtrum, vel tuum potius tuo nomine tegi, fouerique patieris; vt idem & teſtis ſit tuæ erga Ordinem noſtrum beneuolentiæ non vulgaris, & obſes noſtræ erga tuum nomen obſeruantiæ ſempiternæ. *V*ale.

Sanctitatis Tuæ

Humillimus *S*eruus

Horatius Turſellinus.

IN-

INDEX
CAPITVM OPERIS
Libri Primi.

3 *leuat*

Libri Secundi.

Libri Tertij.

cepta

Liber Quartus.

Bon-

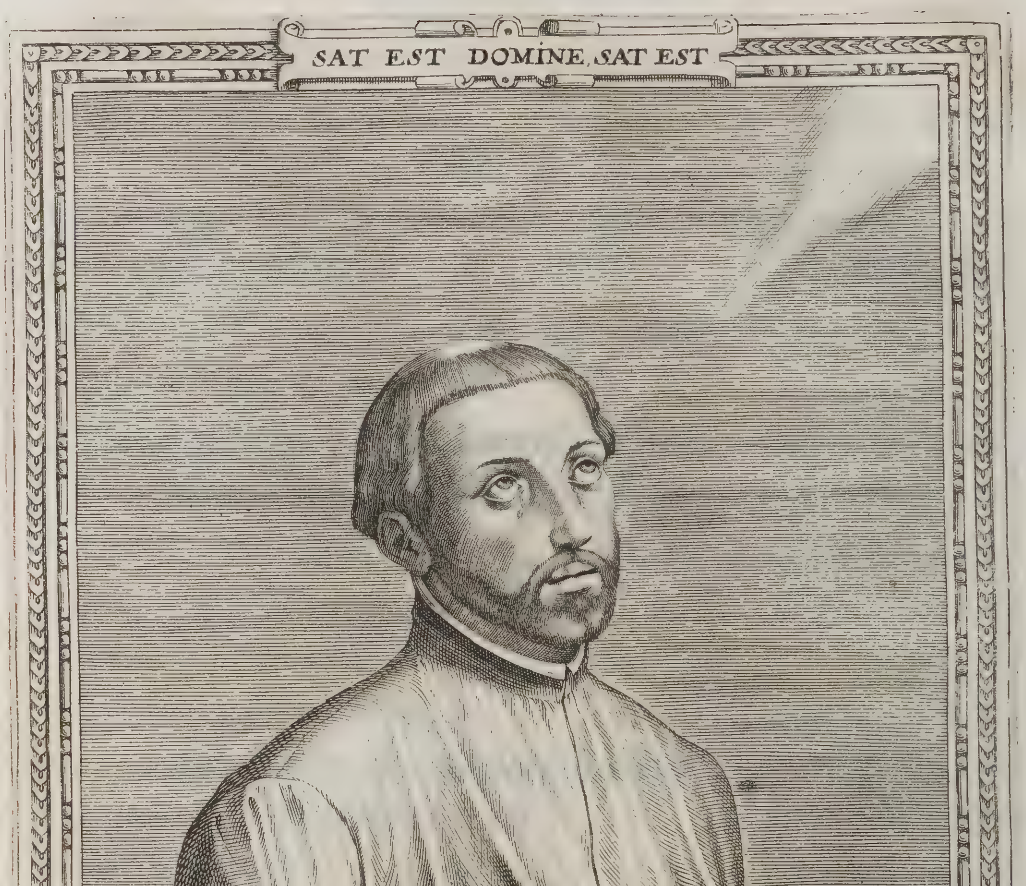
Libri Quinti.

Ad

Libri Sexti.

Indicis Finis.

AV-



Theodorus Gallæus sculpsit.

HORATII TVRSELLINI DE VITA FRANCISCI XAVERII

LIBER PRIMVS.

PRAEFATIO.

FRANCISCI XAVERII viri ad Indiæ potiſsimum, vltimique Orientis ſalutem nati vitam omnibus ſanctimoniæ notis inſignem memoriæ prodere conſilium eſt. Is quippe ex nouem Ignatij Loiolæ Parentis noſtri diſcipulis primis extitit magiſtro ſimillimus: & in India, Iaponia, alijſque barbarorum regionibus, vel primus e ſocietate, vel plurimum laborauit. ut viam Indis in cælum, ſocijs in Indiam aperiret. Ita quà inſigne ſocietati decus attulit; quà illuſtre ſocijs exemplum reliquit. Quocirca pulcherrimam eius in omni genere virtutum effigiem noſtris hominibus proponi iam diu vniuerſa Societas haud immerito expetebat. Quippe cum illuſtribus maiorum exemplis, quædam egregijs viris flamma creſcat in pectore, quæ ſedari non poteſt ante, quam præſtantem illorum virtutem expreſſeris imitando. Equidem videbam pręcipua Xauerij facta aliorum hiſtoriis ſanè magnifice intexta, cæterum ægre admodum ferebam amplius XXXV. annorum ſpatio neminem extitiſſe, qui omnibus ornatam virtutibus vitam proprio volumini mandandam cenſeret; tamque amplam, ac frugiferam prouinciam aut alteri demandaret, aut ſibi depoſceret. Itaque nuper cum me & amicisſimorum hominum ſermo, & vero ſuperiorum meorum auctoritas ad hoc opus inuitaret, haudquaquam abnui, ratus poſſe me, quod poſſe exiſtimarer. Feci igitur non modo non inuitus, verum-

etiam libens pro mea erga XAVERIVM veneratione, vt succisiuis operis tanti viri memoriam proderem posteris, efficeremque si quo modo possem, vt vir immortalitate dignus, quem viuere iure credimus in cælo, in meis quoque scriptis, non tantum in Sociorum mentibus viueret. Ac mihi quidem non tam humano, quam diuino consilio fieri videtur, vt laboriosissima eius vitæ ratio eo potissimum tempore nostris hominibus expromatur, cum ex regionibus ab illo cultis maximas percipi fruges videmus animorum. Nuper quippe complures *Iaponiæ* Dynastas, Regesque cum suis fere populis ad Christi religionem traductos, & in Sinas aditum, quem Satanæ calliditas vndique septum, atque obuallatum tenebat, diuinitus Euangelii præconibus aliquando patefactum accepimus. Quod vtrumque profectò secundum Deum XAVERIO potissimum acceptum referre debemus, qui nostris hominibus non solum ad illarum gentium conuersionem sese præbuit ducem; sed etiam procliue ac facile id negotium tradidit. Huius igitur ego vitam sane variam atque multiplicem scribere aggredior, voluntate vtique maiore, quam facultate: nec tam satisfaciendi spe, quam studio obtemperandi. Cæterum simul Francisco deprecatore, cuius causa hic a me susceptus est labor, simul diuina obedientiæ vi subnixus futurum spero, vt & vires animo, & conatus expectationi hominum aliqua forsitan ex parte respondeant. Quod si assequi nequiuero; illud certe assequar, vt meo hoc qualicunque studio ad idem opus studia excitem aliorum. Me quidem vtcunque erit, iuuabit paruisse optimo Parenti, & sanctissimi viri memoriæ quantum in me fuerit, consuluisse. Perficiam enim fortasse, vt posteritas intelligat, cuiusmodi ex semente tanta in desertis illis locis nouorum Christianorum extiterit seges: ex qua nauus ille atque experiens agricola, qui flens misit semina sua, retulerit cum exultatione manipulos suos. Etsi autem maioribus nostris magis cordi fuit præclara FRANCISCI facinora factis exprimere, quam mandare litteris; ego tamen ex ijs quæ extant, quæque ad manus meas peruenerunt, duntaxat colligam certis comperta autoribus, qui scilicet aut viderunt ipsi, aut ab ijs qui viderant, acceperunt. Ac de prima eius ætate pueritiaque pauca quædam exponam, quæ ex Martino Azpilqueta Nauarro homine cum probitate tum doctrina inclyto, eodemque XAVERII cognato, atque

olim

olim familiari, & æquali, paucis ante eius obitum mensibus, ipse cognoui. Reliquæ autem vitæ facta familiares FRANCISCI ipsius, primo quidem cum minus clara esset eius virtus, negligentius obseruarunt: deinde vero vt illustrior esse cœpit, accuratius, Lusitani Regis imperio conquisita litteris prodiderunt. Quo factum est, vt non æque omnes eius vitæ partes virtutibus ac factis instructas haberemus. Nec dubito quin plerisque, qui P. N. IGNATII cognouerint vitam, XAVERII tyrocinium, primaque illa efferuescentis virtutis opera, magna ex parte nota minus iucunditatis præbitura sint festinantibus ad illa, quæ præclare gessit in India. Verum hos meminisse oportet, & ex illo tyrocinio XAVERIVM tantum Christi extitisse militem, nec oportuisse eius facta quanquam iustis de causis narrata alieno loco, reticeri suo. Sed iam Francisci Vitam ab eius genere, cuius per magna uis est in vtramque partem, ordiamur.

FRANCISCI XAVERII genus, indoles, educatio. Cap. I.

IN altera Nauarræ parte, quæ vergit ad Hispaniam, sub Pirenæi radicibus Xauerium castellum est situ & opere munitum, peruetusta, ac gentilitia sedes Xaueriæ familiæ: vbi Francisci Xauerij incunabula hodieque visuntur. Castella quippe gentis more, ferme nobilitas incolit. Et Xauerium haud procul admodum Pompelone abest vrbe regia Nauarræ. Francisci maiores bellica virtute, eximiaque erga Reges suos fide, multa ac magna decora simul, & præmia sibi ac posteris pepererunt, haud minus factis suis, quam regijs beneficijs insignes. Maternum genus in primis clarum, ac nobile: vtpote cuius antiquitas, longissima clarorum bello virorum serie, per plurimas deinceps ætates, haud dubijs testata monumentis, ab anno prope millesimo repetatur. Maternus auus Martinus Azpilqueta fuit, clarissimæ familiæ iam ad paucitatem redactæ propemodum stirps relictus, vir non maiorum gloria, quam sua vitute clarior. Is Ioannam Xaueriam pari splendore ac nobilitate virginem, spem item Xauerij generis duxit vxorem. Ex ea Mariam vnicam filiam suscepit, stirpem ac spẽ familiæ vtriusque: vt duæ nobilissimæ pene Nauarræ totius

Xauerium castellum gentilitiũ Xaueriæ familiæ.

Generis nobilitas.

Parentes Xauerij. familiæ in vnius ferme puellæ capite consisterent. Et fuit Maria egregia pariter forma ac pietate, tam excellenti nomine non indigna. Hanc Ioannes Iassus sibi matrimonio iungit, homo genere copiisque; maxime vero doctrina & prudentia nobilis, idemq; apud Ioannem Regem Nauarræ gratiosus in paucis, consiliique regij longe primus. Qui soceri hortatu, ex Iasso castello paterno auitoque, in Xauerium dotale castellum coniugis cum demigrasset; feliciori quàm socer matrimonio vsus, soceri magis consuluit genti, quàm suæ. Pluribus enim ex Maria liberis (inter quos Franciscus hic noster fuit) genitis; grauis eius animum incessit cura, duas antiquissimas Nauarræ familias iam deficientes ab interitu vindicandi. Ergo statuit posthabito gentis suæ nomine (quanquam nec humili, nec obscuro) transmittere gentilitia coniugis suæ nomina liberis suis, posterisque. Quocirca eius filij paterno cognomine omisso, partim Azpilquetæ, partim Xauerij appellati. His igitur parentibus ac maioribns Franciscus Xauerius nascitur Ioanne Rege Nauarræ, Innocentio viij. Pont. Max. anno post Christum natum circiter MCCCC. CXVII. Fratrum quidem natu minimus, sed tanquam alter Dauid, summi parentis destinatione maximus. Nec vero illi ad destinatum sanctitatis fastigium adiumenta vel diuina, vel humana vnquam defuere.

Educatio. Ab incunabulis in sinu optimorum parentum educatus pueritiam egit ex eorundem sanctissima disciplina: primamque eius ætatem solers magistrorum cura ijs artibus erudiuit, quibus ingenia ad summum excitantur decus. Et erat in eo rara indoles animi, egregia corporis forma, constitutioque, magnum & acre ingenium: studium litterarum (vt est captus puerorum) non vulgare. Nihil illo probius, nihil festiuius, nihil comius. Quibus ille rebus assequebatur, vt notis ignotisque carus esset. Nec mortalibus eodem tempore carior

Virginalis pudicitia. fuit, quam cælestibus. Vel illud argumento est, quod in tanta affluentia rerum, iuuentæque licentia, præclara specie habituque corporis adolescens, pudore cupiditatem frenante, sui potens fuit; singularique Dei beneficio, virginalis integritatis florem intactum illibatumque seruauit. Vt cælestis ille

Cãt. c. 2. sponsus, qui pascitur inter lilia, iam tum videretur certam in eo sedem sibi delegisse. Acuebat, vt fit, castimonia ingenium,

Doctrinã armis anteponit. animumque ad sapientiæ satus accipiendos, tanquam purum solum diligentius præparabat. Igitur contemptis militaribus

fratrum

ſtratrum vocibus ad domeſticum armorum decus reuocantium, inſtitutum tenuit: ac ſiue recenti patris exemplo incitatus, ſiue ſcientiæ dulcedine delinitus, ſiue etiam diuino inſtinctus afflatu, doctrinæ gloriam bellicæ prætulit laudi. Sed interuenit rectiſsimis ſtudiis auitum malum, honorum cupido. Etenim (vt eximia nobilitas fere auida eſt excellentiæ) cum illa ipſa puerili diſciplina ingentes hauſit ſpiritus; cæpitq; nixus ingenio magna quædam & alta ſpectare, vt familiæ decus, quod amplum a maioribus acceperat, maius, & auctius poſteris ſuis traderet. Decreuit itaque maximarum artium præſidia, quæ ad dignitatem, opeſque augendas viam facerent, ſibi parare: conſilio ſpecioſo magis, quam ſalubri.

Pariſiis ab Ignatio Loiola ad ſtudium pietatis conuertitur. Cap. II.

Academia Pariſieſis.

ERAT illis temporibus Pariſienſis Academia non ſolum vetuſtate famaque ſapientiæ inclyta; ſed etiam ob magiſtrorum præſtantiam, diuturnitatemque pacis maxime celebris, acerrimis vndique ingenijs eò confluentibus, vt inde referrent eruditionis eximiæ famam. Franciſcus ergo haud ſcientiæ auidior, quam gloriæ, vt primum ſatis imbutus literis ſibi viſus eſt; Lutetiam ipſe quoque iter intendit. Quò vt primum peruenit, in Collegium S. Barbaræ doctoribus iuxta diſcipuliſque florentiſsimum adſcriptus, totum ſe Philoſophiæ tradit, facilius deinde ac tutius operam diuinarum rerum ſcientiæ daturus. Magno incœpto adhibet maximarum rerum effectricem conſtantiam. Non illum aſsiduus frangebat labor: non ludus intempeſtiuus, non voluptas, cæteræque lubricæ ætatis peſtes aut auertebant ab inſtituto curſu, aut retardabant: contraque in tanta Gymnaſij frequentia, præſtantium ingeniorum æmulatio, maximum ſtudiorum incitamentum, cupidam excellentiæ mentem acerrime ſtimulabat. Itaque conatui reſpondit euentus. Philoſophiæ curſu vt conſtanter, ſic feliciter confecto, non doctrinam ſibi modo, ſed doctrinæ etiam decus peperit. Namque Gymnaſij moderatoribus induſtriam cum egregie probaſſet ſuam, de more philoſophici magiſterij laurea & inſignibus ornatus, Philoſophiæq; inſuper tradendæ præpoſitus, Ariſtotelem Pariſijs publice, nec ſine laude aliquamdiu explicauit. Inde animo a naturalibus

Collegiū S. Barbaræ.

Studet philoſophiæ Pariſiis.

Ariſtotelē Pariſijs publice interpretatur.

rebus

Studet Theologiæ. rebus ad diuinas verſo, Theologiam perſequitur eodem vel animi ardore, vel tenore vitæ. Inter hæc Franciſcus tuendæ inter æquales, vt fit, nobilitatis, & dignationis auidus extra modum ſumptu prodibat. Mouit ea res Ioannem Iaſſum patrem, vt de illo domum reuocando agitaret. Erat Xauerij ſoror maior natu Gandiæ (vrbs eſt Hiſpaniæ nobilis) Antiſtita ſacrarum Virginum, quas ob ſummam vitæ aſperitatem, Diſcalceatas appellant, virgo ſanctimonia inſignis. Hæc patris conſilium odorata, & quantus tandem vir Franciſcus eſſet futurus, edocta diuinitus, Iaſſum patrem impenſe monuit, vt Franciſco Pariſijs ingenium maximis artibus excolenti affatim ſuppeditaret omnia: nec ſumptui parceret, etiam ſi domeſticas in eam rem opes exhauriri oporteret. Quippe illum a Deo noui orbis, vltimique orientis Apoſtolum deſtinatnm. Extant hæ quas dico litteræ in Xauerio caſtello teſtes vaticinationis, quam ſuo deinde tempore comprobauit euentus. Igitur Iaſſus filiæ, cuius eximiam ſanctitatem exploratam habebat, prædictione erectus neceſſarios ſubinde ſumptus Franciſco abunde ſubminiſtrauit. Cæterum dum Xauerius dignitatis magis, quam ſalutis memor, ſtudia ſcientiæ diuinæ ad humana refert præmia; inanibus eius contentionibus cæleſtis vis interuenit; hominemque auidum gloriæ, ad glorioſius piæ ſanctæque vitæ curriculum aliquando traduxit. Verſabatur Franciſcus (vt paulo ante diximus) in Collegio S. Barbaræ, Contubernalem habebat Petrum Fabrum Allobrogem virum ingenio quàm genere nobiliorem. Eodem tempore Ignatius Loiola (is qui poſtea Societatis IESV parens, & auctor fuit) ſtudiorum optimarumque artium cauſa Lutetiam profectus, ad Philoſophiam primum, inde ad Theologiam applicuit animum. Igitur vt in Fabrum Xaueriumque incidit, contraxit eos celeriter (vt fieri ſolet) ingeniorum ſtudiorumque ſimilitudo. Demum Ignatius ab eiſdem in contubernij vitæque ſocietatem benigne receptus, gratiam vtrique bene cumulatam retulit. Eximia quippe in ambobus indole ingenij animaduerſa, amborumque ſenſibus perſpectis, paulatim eos officijs delinire, ſalubribus praeceptis pro re nata excolere, atque ad Chriſtianæ vitæ perfectionem allicere cœpit. Reputarent ſecum non ad breuem hanc & miſeram vitam natum „ eſſe hominem immortali animo præditum; ſed ad ſempiter- „ nam illam beatamque; & memores quæcunque oculis cerne-

Vaticinatio de eius Apoſtolatu in nouo orbe.

Familiaritas eius cũ Ignatio.

Ignatij monita.

rent, mortalibus non tam ad fruendum vtendumue tradita, quàm proposita, ad cognoscendum, diligendumque Deum, æternis bonis, ac proprijs caduca & commodata ducerent leuiora. *Quid enim prodesse homini si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur?* Iam si ipse Dei filius certissima salutis præsidia reliquisset hominibus, quod tandē consilium esse, sine his munimentis inter infesta hostiū tela versari? Quocirca subinde, & (si ipsum audirent) octauo quoque die sacramentis, Confessionis & Eucharistiæ animum salutemq; suam communirent. quippe cælestibus hisce armis tectos facile hosti resistere, nudos iugulum dare. Eadem monita haud ijsdem ab vtroque auribus animisque audita. Faber qui humanum nihil magnopere expeteret, auide arripuit: at Franciscus, animo amplitudinis cupidine occupato, penitus exclusit. Erat Xauerio viuidum, sed tractabile ingenium, nisi naturam mala consuetudo corrumperet. Itaque ingenti spiritu iuuenis proterue procaciterque obloquens vltro Ignatij dicta, ipsumque Ignatium carpere: pietatemque eius egregiam petulantius interdum illudere. Ille contra iuuenili ferocia exultantem obsequiis omnibus permulcere. Nec frustra. Vicit denique patientia peruicaciam. Xauerius (vt erat generosus ac nobilis) paulatim tanta moderatione ac facilitate mitigatus, respexit primo quem exagitarat: ad extremum diuino tactus spiritu totum se illi regendum gubernandumque ttadidit. Cæterum magni refert, quam vacuo liberoque animo ad Deum accedas. Fabrum quidem rerum mortalium contemptorem, & quadriennium iam ex Ignatij præscripto sacra mysteria frequentantem haud ægre pellexit cœlestis vitæ dulcedo, vt Christum ducem expeditus miles sequeretur. At Xauerius, vt qui adhuc imaginarijs honoribus, speique suæ indulgeret, quanquam idem vitæ genus amplexus, tamen Spiritui sancto obstinate resistebat; quominus Christum ducem secutus *egrederetur ad eum extra castra, eius improperium portans.* Iuuenis cætera pius ac facilis ab hac vna parte durus erat. Eo impensius illum Ignatius flens deprecabatur a Deo. Nec incassum missæ preces. Demum assiduis eius lachrymis animus Francisci mollitus flectitur: iniectaque diuinitus ingenti salutis cura, aliquando colligit se, & quæ in vtranque partem hinc cupiditas, hinc pietas subijciebat, inter se conferre & æstimare tacitus cœpit. Vocantem Deum audiam, nudumque Christum

Matt. 16.

Xauerij ferociā Ignatius permulcet.

Ad Heb. c. 13.

Francisci deliberatio de vitæ ratiōe mutanda.

nudus ſequar? At durum vitæ genus,& abiectum erit ſubeundum. Dei voce contempta, vitæ ſplendorem, meumque retineam inſtitutum? Enimuero periculum eſt, ne ſi vocante Deo, renuerim; iratus ille in meo interitu rideat. Qui tandem crucis acerbitatem, probrumque perferre potero? Quid igitur? malimne aggregari *inimicis crucis Christi, quorum finis interitus, & gloria in confuſione ipſorum?* Quo ore notorum oculos, quibus auribus ſodalium feram voces? At ſermonibus hominum ab honeſta beataque vita reuocari, ſummæ non modo leuitatis eſt, ſed etiam dementiæ. Quid? inopinatus hic nuntius quam acerbum cognatis & parentibus inuret dolorem? Parentumne, aut cuiuſquam mortalium amor me plus, quàm mea ſalus, plus quam Dei, Chriſtique ipſius caritas tangat? Talibus curis in diuerſa trahentibus, anceps ac dubius nutabat animus. Diebus aliquot inter has cogitationes abſumptis, ad vltimum pertinacia victa eſt, vrgentique Deo manus dedit. Extemplo in contrarium mutatus aſpicere cœpit *in autorem fidei, & conſummatorem IESVM, qui propoſito ſibi gaudio, ſustinuit crucem, confuſione contempta.* Ac primùm quidem quo adminiculo erectus erat, eodem innixus Ignatio ſtetit. Inde quaſi ab ſecunda origine lætius, ac felicius renatus, egregios Chriſtianæ virtutis edidit fructus, Ignatij iam ſimilior quā ſui.

Ad Phil. 3.

Ad Heb. 12.

Eius feruor in domando corpore, ac ſtudio perfectionis. Cap. III.

NAM breui ardentius ſui abiectionem & crucem quæſiuit, quam dignitatem antea & honorem quæſierat. Id adeo proprium eſt fermè præſtantium ingeniorum, vt quamcunque in partem ſe dederint, eò toto animi ferantur impetu. Franciſco itaque ſanctitatis palmam petenti prima (vt aſſolet) orta eſt pugna cum corpore. Cum *caro concupiſceret aduerſus ſpiritum*, edomandum ſibi eſſe corpus ſtatuit, ne illius retractatio peruicaciaque Chriſtianæ perfectionis curſum moraretur. Quocirca vſitatas inediæ, verberum, ciliciorum aſperitates, velut cupiditatum moderatrices, delictorumque vindices, non minus ſæpe quam auide tum florente ætate adhibuit, tum in omni vita. Et fortitudinis eius indoles inter primum nouæ militiæ rudimentum, haud leuibus ſe prodidit argumentis. In campo ſuburbano adoleſcens inter æquales gre-

Mortificationes.

galeſque

galeſque ſuos, ſaltu (vnus hic ludus cordi fuerat) libenter ſe impigreque exercens, aliquando corporis agilitate, qua reliquos longe anteibat, nimium ſibi placuerat. Igitur vbi reſipuit, leuem noxam, minimeq; diuturnam vindicauit grauiſsimo multorum dierum ſupplicio. Dies quippe aliquot continuos exegit, noxiis membris funiculo non ſine acri dolore conſtrictis. Eodemque tempore animi quoque elationem expiandam ratus, aſsidua rerum piarum meditatione exercuit mentem, vt pœnæ magnitudo in poſterum, & animum cohiberet & corpus. Nec minus ad mentem excitandam, quam ad culpam eluendam, iuueniles domuit motus. Inter ipſas humanarum diuinarumque rerum pias commentationes (quæ exercitia ſpiritualia vocamus) cum nimis effrænatam ac retractantem corporis vim fame debilitare atque comprimere conaretur, peruincendi ſtudio prouectus, quatuor dies totos cibo abſtinuit, audaci quidem incæpto, verum non improbo: quippe quod tyrocinij ipſius, ætatiſque feruor excuſet. Nulla vtique res eſt nec difficilior, nec efficacior ad virtutem, quam ſui ipſius victoria: vt autem in medio ardore certaminis modum nunquam excedant tyrones, optandum magis, quam ſperandum eſt. Quocirca Xauerius ſecum aſsidue certans, ac ſemet vincens ſedulo, in dies & fortior ſeipſo fiebat, & melior. Præcipue adiumento erat crebra, ac pia Chriſti cum vitæ mortiſque, tum vero eximiæ illius caritatis meditatio, maximum diuini amoris inuitamentum, Chriſtianæque virtutis. Quo plus materiæ ea commentatio addebat diuinæ caritati, hoc magis in Franciſci pectore exardeſcebat humanæ ſalutis, ac martyrij cupido. Eo demum res euaſit, vt Dei filio, qui ſuum caput pro eius ſalute deuouiſſet, inuicem totum ſe pro ipſius gloria, & ſalute hominum in perpetuum deuoueret. Ergo vt nulla eum res a caritate Chriſti ſepararet, Ignatij hortatu, ſimul cum ſociis qui tum erant, numero nouem, palam ſtatuit certis ſe Deo votis obſtringere, quibus peteretur martyrij decus. Anno igitur huius ſeculi XXXIIII. huic negotio dicunt ipſum diem Aſſumptioni ſacrum Beatæ Mariæ, eam ſcilicet promiſſorum ſuorum & teſtem & præſidem habituri. Is dies vbi venit, in ædem ſuburbanam, cui Mons Martyrum nomen eſt, (vt locus ipſe accenſam martyrij cupiditatem inflammaret) ardentibus diuturna meditatione animis coeunt. Ibi ſub ſacrificium miſſæ, diuinaſque epulas, gaudio alacres,

Agilitas corporis.

Membra funiculis perſtringit.

Quatriduum inedia traducit.

Sui victoria.

Chriſti vitæ mortiſque meditatio.

Martyrij cupiditas.

Votis ſe Deo obſtringit.

votis nuncupatis Deo dicant ſeſe. Votorum ſumma fuit, vti confecto Theologiæ curriculo, rerum omnium poſſeſſione exuti, in paupertate perpetua, diuinæ gloriæ inſeruirent ſalutique animorum: vt ad certam diem Hieroſolymam nauigarent, operam Turcarum conuerſioni, vel cum aperto capitis periculo, daturi. Si quis forte caſus id conſilium impediſſet, anno circumacto, Romam contenderent: ſuamque operam Pontifici Max. ad animorum ſalutem atque auxilium, ſine vlla temporum locorumue exceptione, nulla facta viatici aut ſubſidij mentione, deferrent. Votorum nuncupationem nouus ſed pius eadem vota ſæpius inſtaurandi mos excepit. Vt crebra veterum votorum inſtauratio innouaret eorundem memoriam, religionemque; non eo ſolum anno hæc fecere vota, ſed eadem quamdiu Lutetiæ ſtudiorum cauſa fuerunt, quotannis eodem die, loco, cærimonia, pari cum alacritate fructuque renouarunt. Cæterum Xauerius hoc auidius id per ſemetipſum identidem vſurpabat, quò certius experiebatur frequenti votorum renouatione mentis ſuæ ſicut aquilæ iuuentutem renouari. Atque hæc quidem tanta perfectæ virtutis cupido nihil interim ſtudio eruditionis offecit. Sed incidit tempus, cum Franciſcus haud dubie oſtenderet, ſibi Chriſti militiam, cuius gratia iam rerum ſcientia quærebatur, diſcendi ſtudio eſſe potiorem.

Annua inſtauratio votorum.

Frequens votorum renouatio.

Venetias non ſine magna corporis vexatione contendit. Cap. IIII.

Theologiæ curſum abrumpit nõ procul a meta.

PAVLVLVM iam aberat à meta Theologiæ, cum ei in Italiam demigrandum fuit. Conuenerat iam inter Patres, vt ad dictam diem (is dies erat ad VIII. Kal. Februarias anni MDXXXVII.) Venetias ad Ignatium, qui eo certis de cauſis anteceſſerat, ſe pariter conferrent. Interea dum præſtituta profectioni expectatur dies, Carolo Cæſare contra Gallos arma ferente, ingens in Gallia bellum exarſit. qui caſus conſtitutum iter maturauit, omiſſa Theologici curſus conficiendi cura. Aegre ſcilicet Xauerius, ſed tamen ſapienter eam iacturam tulit, haud pulchrius ratus doctrinæ ſtudia Dei cauſa perſequi, quam relinquere. Idibus ergo Nouembris alieniſſimo anni tempore, rebus omnibus, præter viaticum, & ſcripta, vti vouerant, in pauperes diſtributis, ex compoſito

ſimul

ſimul cum ſociis dat ſeſe in viam. Itineris ratio erat talis. Veſtitus plebeius obſoletuſque: ſuus cuique baculus, & ſcortea, pauperum videlicet peregrinorum ritu. B. Mariæ Corona, Catholicæ religionis inter hæreticos index, è collo ſuſpenſa præferebatur: mantica ſcriptorum cuſtos pendebat ex humero. Solenne erat ad vires, animoſque ex viæ laboribus recreandos, cæleſti pane vnico ærumnarum ſolatio refici quotidie. In exitu diuerſorij committere ſe Deo, in introitu gratias agere. In ipſa via commentari primum aliquandiu de diuinis rebus, deinde cum comitibus colloqui. Itineris laborem ac moleſtiam canendis inuicem hymnis, pſalmis, canticiſque ſpiritualibus identidem leuare. Hoc potiſsimum modo per Lotharingiam, ac Germaniam, bellici tumultus declinandi cauſa, Italiam petens, autumnales Galliæ imbres, hyberna frigora Germaniæ pertulit. Et quanquam pedeſtri itinere nequaquam aſſuetus, tamen vltro ſcriptis onuſtus perfrigida tempeſtate, teterrimis vijs, ac ſæpe niue obſitis, glacieque concretis (Alpes quippe ſuperandæ erant, perpetuo rigentes gelu) tamen adeo longinquum arduumque iter pedes ingredi, & exſequi ſuſtinuit. Accedebat ad ſarcinæ onus, viæque aſperitatem, voluntaria quidem, ſed acerba corporis afflictatio. tantum animi ad incommoda laboreſque ſupererat. Antequam viæ committeret ſe, ſiue animi ad patientiam exercendi, ſiue edomandi corporis ſtudio, lacertos & coxendices iampridem conſtrictas habebat funiculis: qui iam ob neceſſariam in domeſticis officiis corporis agitationem, intumeſcente circum carne, artus fœdum in modum lacerabant. Tantus autem patiendi amor animique vigor fuit, vt viam non minus longam, quàm aſperam ingrediens pedibus, demere ſibi tam ſæua neglexerit vincla. Ergo cum ad cruciatum ſuapte ſponte peracerbum acceſsiſſet iter pedeſtre ac difficile; neceſſario etiam ad funiculorum cruciamēta acceſſit vel plurimum. Ille tamen non in ſuſcipiendis, quam in perferendis ærumnis fortior, ſpreto non ſolum diſſimulato dolore pergebat. Quippe eas ſimiliter, vt cæteras quas expertus erat corporis vexationes, ſperabat poſſe vſu & conſuetudine mitigari. Cæterùm cum non modo in dies, ſed in horas creſceret atrocitas illius carnificinæ; fiducia in ſolicitudinem verſa, non ille quidem animo, ſed viribus deficere cœpit. Ad extremum igitur poſteaquam nec diſsimulare, nec ferre vltra vim poterat mali;

Itineris ratio.

Voluntaria in itinere corporis afflictatio.

Ex vexatione corporis deficit in via.

necessitati cedens socios benigne rogat, sibi vt ignoscant; se quidem præ defatigatione eò redactum, vt non valeat iam mouere vestigium. Mirari illi primo subitum feruidi hominis languorem: inde vbi pallor ori suffusus intestini mali magnitudinem indicauit; deficientem excipere, sciscitari quid tandem acciderit noui. Tum Franciscus recepto paulisper spiritu, quem incluserat dolor, necessario rem totam vrgentibus aperit. Quocirca eius illi palàm vicem dolentes, clam suspicientes virtutem hortantur, vt quam commodissime interquiescat, quoad parumper vis tanti remittat mali. Vbi satis quieuisse visus est, & aliquid recepisse virium; pedetentim eũ ad proximum hospitium deferunt: confestimque medicum adhibent: qui affecta membra diu multumque contemplatus seuere pronuntiat, vincula iam dispici non posse, nedum incidi. Nodos autem etsi appareant, atque extent; vlcera tamen effecisse talia, vt dissolui, dissecariue nequeant sine acerbissimo sensu doloris, Igitur (quia morbus artem, morbi causa consuetudinem vincebat) attonitus ac stupenti similis aliquamdiu hæsit; ad vltimum parum prosperæ curationis euentum veritus, nullis Francisci aut sociorum precibus perpelli potuit, vt ægris membris tanto cum periculo admoueret manum. ita re non modo infecta, sed etiam intentata recessit. Ingens Patres solicitudo incesserat anxios non de Francisci tantum salute; sed de ratione quoque communis itineris, cui magno cum omnium incommodo intempestiuus ille socij morbus obstabat. Et Francisco haud leuior sociorum sua causa hærentium erat cura, quam sui. Ergo omnes pariter ab humana ope ad diuinam versi, cælestem medicum pro se quisque suppliciter implorare; superosque omnes deprecatores adhibere. Nec supplicatio irrita fuit. Suppleuit medici vicem Deus, & desperato morbo fecit subito medicinam. Mirum dictu. postridie mane Franciscus surgens reperit funiculos omnes diffractos excidisse: tumorem resedisse omnem: nihil ex tanti mali atrocitate, præter indicia mali, funiculorumque vestigia remanere. Tum enimuero admirabundus nec suam magis, quam comitum vicem lætus cœlesti numini magna voce gratulari. Accurrunt Socij nouæ lætitiæ causam requirẽtes: re cognita, omnes haud dubio miraculo obstupefacti certatim laudes, gratesque Deo (vti par erat) agere: & tendentes ad cælum manus, manantibusque præ gaudio lacrimis præcipuam cælestis parentis prouiden-

Desperato eius morbo, deseritur a medico.

Diuinitus repente sanatur.

uidentiam eximiamque in ipſo temporis articulo benignitatem efferre cœperunt. Inde repetito itinere, ſucceſſu læti ſe ad operam benigno domino nauandam mutuis vocibus accēdunt. Ac toto illo itinere, vt ſemper antea, Franciſci præcipue miniſtrandi ſociis, inſeruiendique ſtudium & alacritas extitit. Nam cum omnes inter ſe ſumma ui (hoc unum inter eos certamen erat) officijs & demisſione certarent; Xauerius ſiue animi ardore, ſiue inſita comitate reliquos facile vincebat. Nec plus in commoditate ſociorum, quam in aliorum ſalute curanda, ſedulitatis erat ardoriſque. Vbicunque ſe offerebat occaſio proximos conſiliis, monitis, exemplis iuuandi, arripiebat eam auidiſsime: vltro etiam, ſi res ſineret, ipſe captabat. Neque is labor inanis fuit. Catholicorum plures ad honeſtam vitam reuocati: nonnulli hæreticorum ad ſanitatem, viamque veritatis reducti: quacunque cum ſociis tranſijt, ſanctitatis veſtigia impreſſa, quæ hæreticis ſpectaculo, Catholicis etiam exemplo forent. Itaque ſæpe etiam vſu venit, vt hæretici ipſi ſanctimoniæ admiratione capti comiter illis monſtrarent itinera; locorum denuntiarent difficultates: itineris duces vbi opus erat, ſemet ſua ſponte præberēt. Adeo vera ac germana virtus emicat, & immanes quoque homines admonet humanitatis. Franciſcus igitur omnibus viarum incommodis, ac periculis perfunctus, ſuperis mortalibuſque fauentibus, ad VI. Idus Ianuarias anni inſequentis incolumis vna cum ſociis Venetias peruenit. Ibi Ignatium Loiolam reperit dulcisſimos ſocios, filioſque auidisſime opperientem. Sequuntur conſalutationes lætisſimæ, complexuſque Societatis more, ſummæ beneuolentiæ indices. Ea lætitia præteritorum laborum memoriam abſterſit omnem.

Miniſtrat ſocijs in itinere.

In via proximos iuuat.

Hæreticorū animos mitigat.

Venetijs dat operam Valetudinario inſanabilium, inde Romam ad Pontificem adit. Cap. V.

COMMVNI iam in conſilio Patres decreuerant proficiſci Romam, vt à Pontifice maximo peterent poteſtatem manendi ſuo iure arbitrioque Hieroſolymis, Euangelijq; prædicandi. Placuit igitur dum ſe vis hyemis frangeret, Venetijs quaſi tyrocinium futuræ militiæ ponere. Ergo Patribus publica valetudinaria tanquam prouincias inter ſe compa-

rantibus, Franciſcus ægrorum inſanabilium curationem, optatæ ſui victoriæ materiem, ſibi ipſe depopoſcit. Nec minore animi ardore eam prouinciam gesſit, quam expetiuit. Simul atque eò venit, miſerorum lectos, & grabatos cœpit circumire, mœſtos blande conſolans, perditos cæleſtis vitæ ſpe recreans, confirmans moribundos, omnes ad patientiam, ad honeſtatem ſanctitatemque vitæ acriter impellens: vt quorum morbi inſanabiles erant, eorum mores quacunque poſſet ratione ſanaret. Ad hæc facilius iuuari poſſe eorundem animos ratus, ſi inſeruiret corporibus, ipſemet valetudinarium euerrere, lectos ſternere, purgare ſordes, abiectisſima quæque miniſteria, Chriſtianæ humilitatis rudimenta, exſequi: mortuos denique ipſos de more ablutos rite ſepelire. Inter hæc munera inſignis quædam pietas ex eius vultu atque oculis eminebat: Chriſtum ab illo in affectis hominibus latentem cerni oculis quodammodo, eique ipſi dari operam crederes. Gerebantur hæc in luce celeberrimi valetudinarij, in oculis clarisſimæ ciuitatis, tam inſolita alacritate, atque lætitia, vt multis ad nouæ rei famam concurrentibus, ſpectaculo Franciſcus eſſet non Deo ſolum & Angelis, ſed etiam hominibus: vtique cum eius in affectos ſedulitas B. Rochi (cuius nomen ab eximia huius generis benignitate, Venetijs celeberrimum eſt) iucundisſimam renouaret memoriam. Vitabat ergo Xauerius quantum poterat oculos hominum, *Patri cœleſti, qui videt in abſcondito*, placere cupiens. Gratisſimum interim ſpectaculum eius virtus ſuperis præbuit. Aegrum nactus venerea lue, ac tabe confectum, hoc impenſius ei miniſtrare inſtitit, quo magis ab illo abhorrebat animus natura vſuq; delicatus. Miras itaque ibi pugnas edidit, nobileſque de ſe tulit victorias. Coercebat ratio contumaciam naturæ, & peſtis illius horrorem virtus diuina ſuperabat: vrgebat tamen interdum vlcerum fœditas grauitaſque odoris adeo, vt nauſeans (vti aſſolet) animus vlceroſum hominem auerſaretur. Non fefellit ſiue Dæmonis, ſiue naturæ dolus ſolertiam Xauerij. Igitur poſteaquam paulatim refrigeſcere ſenſit caritatem; ſibimet infenſus, ſuamque animi mollitiem increpitans, meritas de ſe expetere pœnas, atque illud delicati animi faſtidium penitus exuere ſtatuit. Nec mora: obfirmat Chriſti charitate pectus, & S. Catherinæ Senenſis exemplo, manantem ex vlceribus ſaniem ſemel, atque iterum vnicus ſui victor exſugit.

Vlceroſo præcipua cura miniſtrat.

Saniem exugit.

exsugit. eximia virtus diuinitus eximio donata est præmio. Hæc victoria non modo illum in præsens sui potentem fecit; sed etiam in omne tempus, aduersus vlcerosos & elephantiacos eius muniuit animum. Morbos enim quorum cæteri vel aspectum ipsum horrere solent, ipse deinde cum voluptate tractauit, non tantum sine molestia. Tanti refert ad animi libertatem, uel semel semet egregie vincere. Quocirca in omni Francisci vita, & perpetua omnibus in rebus sui victoria enituit, & benignitas in miseros ægros singularis. Hoc tyrocinio imbutus curas omnes ad destinatam animo expeditionem intendit. Vere primo nullam moram interponendam existimarunt Patres, quin quamprimũ Romam, vti vouerant, ad Pontificem Maximum adirent. Erant tum imbres maximi, itinera admodum lutulenta: & aderant solennia Quadragesimæ ieiunia religiosis viatoribus haud sane commoda. Verum ne rem Deo gratissimam minus gratam cunctatio faceret, tanta fuit apud omnes voti religio; vt dum ieiuniorum tempus præteriret: dum idonea tempestas vias lacunis & voraginibus teterrimas aliqua ex parte siccaret; dum vernæ remitterent pluuiæ, neutiquam censuerint expectandum. Adeo non sibi vota, sed se votis accommodabant. Itaque inita Quadragesima, omnes pariter Romam ire maturant. Ad superioris itineris paupertatem hoc accessit, vt sine viatico omnes via simul, ac diuinæ prouidentiæ committerent se. Porrò in itinere vetera illa instituta perpetuo retinebantur; atque hoc amplius; quoniam id temporis erat, etsi pedestres viatores necessarij itineris labor, cibusque parce emendicatus plurimum vexabat; tamen rite quotidie ieiunabatur: nullusque omnino capiebatur cibus, nisi emendicatus, ut dubitari possit, vtrum maior imperati ieiunij religio fuerit, an Euangelicæ paupertatis. Nec piorum hominum fiduciam vlla ex parte Dei prouidentia frustrata est. Magnis imbribus grauique tempestate vexati, procedere tamen quo destinarant perseuerantes, lutulentas in primis ac lacunosas eo potissimum anni tempore Longobardiæ vias pedibus sine vllo grauiore incommodo peruasere. Interdum autem vsu venit, vt frustulo duntaxat cibarij panis sumpto, maximo imbri, campis longe lateque stagnantibus (vt alicubi vix summo pectore extarent) millia passuum vno die prope xxx. nudis conficerent pedibus, non æquo solum tranquilloque animo, sed hilari, lætoque. Demum illos Deus neces-

Sui victoria.

Voti seruãdi religio.

Quadragesima iter pedibus faciens & mẽdicans rite ieiunat.

Frustulo panis sumpto per lacunas iustum iter pedibus cõficit.

necessarijs subinde rebus, ac viribus suppeditatis, precario victu, periculisque itineris defunctos, quò intendebant, saluos incolumesque perduxit. Romam vbi ventum est, nihil eis potius fuit, quam vt limina Apostolorum adirent; sanctissimisque vrbis atque omnium gentium patronis salutatis, communem per eos causam enixius commendarent Deo. Exinde tantorum Præsidum patrocinio & gratia freti ad Christi Vicarium (is tum erat Paulus III. ex inclyta familia Farnesia vir consilio prudentiaque longe clarissimus) aditum sibi quærere cœperunt destinata petituri. Erat Romæ eodem tempore Petrus Ortizius Hispanus Cæsaris procurator, homo summa autoritate, parique humanitate præditus: à quo ad Pontificem introducti, atque vltro etiam commendati, benigne comiterque ab eo accipiuntur de more ad osculum pedis. Inde periclitandæ eorum doctrinæ gratia, ad philosophicas, theologicasque disputationes super mensam (vti optimi principis consuetudo ferebat) non semel adhibentur. Quo in genere cum omnes, & Franciscus in primis, egregium qua eruditionis, qua modestiæ specimẽ dedissent; editis de Hierosolymitana profectione postulatis, quæ volebant, impetrant omnia, non modo nihil repugnante, verum etiam valde approbante Pontifice. cuius paterna in gentes omnes caritas adeo peregrinorum hominum est complexa virtutem; vt eos pro egregia ipsius benignitate, ac munificentia, cum fausta precatione pariter & copioso viatico dimitteret. At illi ne in copia quidem paupertatis obliti, attributam votiuæ peregrinationi pecuniam apud argentarium custodiendam deponunt, tantisper dum profectionis tempus adesset: ipsi victum interea per vrbem mendicando palam conquirunt. modestia vtiq; quàm doctrina insigniores, vtpote qui à familiaritate principum virorum vltro ad tantam vitæ humilitatem descenderent.

Paulus iij Pôt. Max.

Vicetiæ post diutinam præparationem Deo Sacedotij primitias offert. Cap. VI.

VRBANIS negotijs feliciter simul celeriterque confectis, Hierosolymam primo quoque tempore transmissuri eodem fere modo quo Romam venerant, reuertuntur Venetias. Ibi cælestis vitæ auidi, vt pluribus pignoribus obstricti

Deo

Deo tenerentur, re familiari dudum consecrata, semet Christo penitus consecrare decernunt. Igitur cum ad eam rem intentiore se parassent cura, sub Missæ sacrificium apud Hieronymum Verallum Apostolicum Legatum paupertatis, castitatisque perpetuæ nuncupant vota. Nunquam aliàs ante Franciscus diuinis gaudiis cumulatior conspectus est. Quippe admodum lætus (quod ex vultu notari poterat) superfundenti se Deo totum dicauit pectus. & veteris instituti sui memor, vota semel nuncupata quotidie instaurauit deinceps in omni vita. Cæterum dum destinatæ nauigationis opportunitas expectatur, ad intermissa itineribus, retenta animo benignitatis officia refert curam, auctamq; cessatione industriam. Et eximiam Francisci in ægros charitatem, hoc etiam maior Veneti populi admiratio, approbatioque excepit, quo labor eius fuit, quam ante diuturnior. Euenit quippe vt Palæstinam, quæ semper antea patuerat peregrinis, illo ipso anno exortum inter Turcas ac Venetos bellum clauderet. Maria vtique omnia infestis Turcarum classibus adeo obsidebantur, vt sine manifesto cædis, seruitutisue periculo, nemo posset ex Italia petere Hierosolymam. Quæ res Hierosolymitanam Patrum expeditionem primum distulit, denique discussit; Deo meliores in vsus illorum operam reseruante. Conductos enim operarios ita destinauit in vineam suam, vt relicto effœto Turcarum solo, partim syluescentia Christianorum vineta, partim desertos Indorum campos, intactasque æuo Iaponum syluas excolerent. Ita dum Franciscus diuini ignarus consilij inter spem metumque suspensus optatissimæ nauigationis tempus in dies opperitur, menses plures in ijs, quos dixi valetudinarij laboribus abiere, nunquam aut remittente se industria, aut refrigescente charitate. Verum enimuero Hierosolymitanæ profectionis spes demum vndique abscissa ingenti eum dolore perculit, mœstum eodem tempore cum facultate visendi sacra illa Palæstinæ loca, martyrij quoque ademptam sibi esse occasionem. Inde vnicum casuum humanorum solatium diuinam prouidentiam respiciens, euentum illum quamuis acerbum, æqui bonique consuluit. Et re communiter deliberata, cunctorum versæ alio curæ. Visum erat Patribus, quò impensius & pietati suæ & alienæ saluti seruirent, omnes sacris ordinibus initiari. Itaque mense Iunio ipso S. Ioannis Baptistæ natali die, non sine egregia præparatione, sacerdotes

Paupertatem castitatemque perpetuam vouet.

tes (nam cæteris sacris ordinibus rite paulo ante initiati fuerant) ab Arbensi Episcopo consecrantur. Fama est eos tanta inter consecrationem lætitia perfusos, vt ea in ipsum redundaret Episcopum. Is enim confirmasse deinde fertur se eo ipso tempore inter cæremonias, nouum quendam & insolitum fructum cœpisse diuinæ voluptatis. Spes transmittendi in Palæstinam ita præcisa iam erat, vt voti religione propemodum soluti viderentur. Placuit tamen, ne quis omnino in eorum animis vel tenuissimus resideret scrupulus; ad annum vsque vertentem (vti nominatim in votorum formula cautum erat) votiuæ peregrinationis occasionem captare: hoc interim spatio, propediem libaturos Deo Sacerdotij sui primitias, colligendi sui causa, ex tanta celeberrimæ vrbis frequentia excedere. Ergo ad finitima loca digressi alius aliò. Franciscus cum Alfonso Salmerone in Montem Celsum (vicus is est passuum millia XV. a Patauio) recepit se. ibi solitudinis cupidus, vt proxime ad Deum accederet, quam longissime a cœtu hominum recessit: desertamque ac semirutam deuio in loco casam nactus, tecto e straminibus refecto, qualecunque sibi diuersoriolum parauit, hoc gratius, quod repræsentaret Christi domini sui præsepe, summamque illam rerum omnium inopiam. Inde vt pueri IESV paupertatem, eiusdemque iam viri solitudinem experiendo meditaretur, talem vitæ rationem instituit. Emendicato cibo parce ac duriter victitabat, humi super stramine cubitans in tugurio imbribus, frigoribus, ventis obnoxio. Animum porrò ad cælestium rerum contemplationem excitaturus solito vehementius, voluntarijs quotidie pœnis corpus afflictabat suum. Nec immemor Dei animam ducentis in solitudinem, & ibi loquentis ad cor eius, intentius audiebat quid in se loqueretur Dominus Deus: identidem videlicet orans, & quicquid erat otij in sacrorum lectione librorum, & pia cælestium rerum meditatione consumens. Quid incommodorum ærumnarumque eo in loco pertulerit: rursus quam puras ac liquidas ex cælestis sponsi consuetudine perceperit voluptates, facilius est cogitare, quam dicere. Illud constat stipem ab eo coactam fere ita fuisse exiguam, vix vt ad panem emendum satis foret. Quod si quando aliquid olei aut obsonioli accederet, tum vero illum opipare sibi epulari visum. In hanc autem solitariæ vitæ rationem, ipsos quadraginta dies (cælesti magistro videlicet autore,

Sacerdos cõsecratur.

Primi sacri præparatio.

Solitaria vita.

Oseæ. 2.

Psal. 84.

autore; qui totidem in ſolitudine dies verſatus eſt) iucundiſſime abſumptos. Nec dubium eſt quin ex diuino congreſſu, pro ſummo illo ſuo ardore animi, flagrantique in Deum charitate, non minus donorum, quam gaudiorum cæleſtium hauſerit. Subinde igitur progreſſus in publicum, Chriſti quoque exemplo inſtitutoque populum docere, & diuinitus hauſta impertire hominibus cœpit. Concionandi modus hic erat, vt Chriſti ſermonem in campis, montibus, littoribus habitorum memor, vbicunque ſpes eum inuitaret rei bene gerendæ, in cœtus hominum concionabundus inferret ſeſe: eoſque potiſſimum erudiret, qui maximè inſtitutionis indigentes minime intereſſe ſacris concionibus ſolent, quò Deus etiam à non quærentibus inueniretur. Quocirca in triuio aut platea corrogatis auditoribus, ſumptoq; ex aliqua taberna ſcabello, ex eo de honeſta, beataque vita apud deſidioſos ac ludibundos vehementius, quam ſpecioſius verba faciebat. vt nonnulli etiam qui riſus captandi gratia ad concionem acceſſerant, orationis grauitate, diuinaque vi permoti pro riſu referrent fletum. Non alia res maiorem habebat admirationem, aut negotium adiuuabat magis, quam pecuniæ abſtinentia, gratiſſimum omnibus ſanctitatis indicium. Quippe neque ipſo quicquam petente a circumfuſa multitudine, neque vltro datum accipiente, nemo non ſenſit illum haud quaquam ſuis commodis ſeruire, ſed alienæ ſaluti. Studio atque opera non minus vtiliter in alijs iuuandis, quam in ſeipſo excolendo, in Monte Celſo collocata; Ignatij accerſitu venit Vicetiam. Ibi animo, quanta maxima potuit cura præparato, maturum iam ratus, quod pridem pia mente conceperat, nouus ſacerdos cæleſtem illam, ac ſalutarem hoſtiam diuinæ maieſtati, miſtis gaudio lacrymis immolat. Non tam credere illum, quod ſacroſanctis illis myſterijs continetur, quam cernere atque intueri diceres. Ardor ſane mentis ac vultus is erat, vt eum qui conſpicerent tam ſuauiter lacrymantem, temperare ipſi nequirent lacrymis. Et ille deinceps excellentem hunc pietatis ſenſum haud ſecus retinuit in reliqua vita, quam ſi nouus qnotidie ſacerdos ad aram accedens, primorem illam ſacrorum dulcedinem delibaret.

A ſolitaria vita populū docere inſtituit.

Abſtinentia pecuniæ in concionibus.

Primū ſacrum facit.

Bononiam, Romamque sermonibus iuuat. Cap. VII.

IAM præstituta Hierosolymitanæ peregrinationi dies abierat, neque tamen (obnoxio adhuc hostium classibus mari) spes transmissionis dabatur vlla. Restabat vt ex votorum formula, Pontifici Max. addicerent se. Patres ergo communi consilio statuunt, vt Ignatius, Petrus Faber, Iacobus Laines, Romam petant, Pontificemque adeuntes ei vota & operam suam sociorumque offerant ad auxilium animorum. Interim cæteri in celeberrimas Italiæ Academias diuisi studiosos literarum adolescentes pietate imbuerent, pellicerentque, si quos Deus ad suum numerum aggregatos vellet. In Academiarum partitione Xauerio Bononiensis obuenit, non minimo illius ciuitatis bono. Namque vt Bononiam attigit ad S. Dominici sepulcrum, cuius perstudiosus erat, sacris operaturus accessit. Forte interfuit rei diuinæ Elisabetha Casilina Bononiensis virgo Deo sacra, ex Dominicanorũ sanctissima disciplina. Quæ Francisci sanctimoniam odorata imperare sibi non potuit, quin cum eo colloqueretur sub sacrum. Colloquium tale fuit, vt illa viri sanctitate capta teneretur. Erat Elisabethæ patruus Hieronymus Casilinus nomine, vir doctus iuxta ac nobilis; idemque S. Petronij Canonicus, & Rector S. Luciæ, in cuius ædibus habitabat. Hunc igitur Elisabethæ rogatu Franciscus adijt, & quà sermonis comitate, quà suauitate morum adeo sibi deuinxit; vt ille vltro ac prolixe eum domum suam inuitaret. Et Xauerius talis viri hospitio libenter vsus, conuictum hospitis recusauit, mendicato vti consuerat victitans cibo. Obseruabatur interim a Casilino eius virtutum admiratore, qui deinde etiam illarum præco extitit. Franciscus ergo, etsi quod tum infirma erat valetudine, plus animi attulerat quam virium; tamen virtutis ardor, quòd viribus deerat, abunde suppleuit. Haud secus quam si optime valeret (adeo immensa erat de hominibus benemerendi cupido) per omnia ferme Christianæ charitatis munia, eximia eius benignitas vagabatur. Quotidie re diuina de more facta, ægris in valetudinarijs: vinctis in custodiis inseruire; pueris & idiotis hominibus christianæ doctrinæ rudimenta

Hospitio vtitur Hieronymi Casilini.

Sedulitas eius in proximis iuuandis etiã cum minus valeret.

dimenta tradere;accedentium confessiones audire instituit. Insuper in triuijs compitisque ad multitudinem verba facere, non assidua magis, quam salubri ratione. Neque enim nouum hoc speciosum & declamatorium concionandi genus, sed vetus illud ardens & prorsus Apostolicum sequebatur. Nullus orationis fucus, ornatusque verborum, sed maximus ardor animi, spiritusque; grauissimæ certissimæque sententiæ, quas veritatis index orationis simplicitas & quasi negligentia commendabat. Oris totiusque corporis conformatio ad modestiam & humilitatem, spirabat eam, quæ in animo latebat, sanctimoniam. Emicans ex ore, atque oculis pietas facile declarabat, quicquid diceretur, ex intimo animi sensu, ardentique pectore proficisci. quo feruentiora etiam ad auditorum mentes verba tanquam faces perueniebant, eorumque voluntates accendebant vehementius: vt satis appareret quàm ignitum sit eloquium diuinum, cum ita iactatur ab hominibus, vt suppeditatur à Deo. Nempe erat Xauerio propositum non gratiam hominum, & popularem captare auram; sed in mentibus auditorum, Dei timorem amoremque ingenerare; animorum vtique saluti, non suæ existimationi consulere. Summa porrò concionum, vt acerbissimos, sempiternosque cruciatus apud inferos improbis constitutos, rursusque æterna cumulatissimaque præmia, quæ bonos manent in cælo, proponeret. Vitiorum quoque fœditatem & virtutum speciem pulchritudinemque non venuste, sed grauiter demonstraret. Sic iactum satumque Dei verbum nec segnibus excipiebatur animis, & optatos Deo Franciscoque ferebat fructus. Complures quippe mortales Deo bene iuuante è flagitiorum extracti cœno: non pauci ad frequentem sacramentorum vsum perducti: magna insuper pecuniæ vis eleemosynæ nomine collata: cuius tamen ille ne teruncium quidem attingebat; sed ea in pauperes diuisa, ipse ostiatim victum sibi quæritabat, simul egentium necessitati prospiciens, & concionatoriæ dignitati. Quo factum est non modo quod agebat, vt quamplurimi resipiscentes piam Christianamque vitam instituerent; sed etiam quod non laborabat, vt eius nomen omnium sermo ac fama celebraret. Nec in concionibus magis, quam in priuatis sermonibus, officijsque mirabilis extitit. Casilinus eius hospes, de quo ante diximus, diligens eius obseruator sic commemorabat. Fuisse

Concionandi ratio.

Summa concionum.

Concionum fructus.

Paupertatis amor.

Xauerius verbis parcus, sed mire efficax.

se Xauerium verbis parcum, sed mire efficacem. De rebus vtique diuinis tanto animi ardore verba facere solitum, vt auditorum pectora inflammaret. In sacro faciendo, præsertim eo, quod de Christi Domini Passione appellamus, solenne illi fuisse, ab intimo animi sensu ingentem profundere vim lacrymarum. Quo in sacrificio nonnunquam ab se visum in commemoratione viuorum, cum eius animus adeo abstractus esset à sensibus; vt ministri vestem identidem trahentis reprehensionem nullo modo sentiret: nec ante circumactam horam, ad societatem rediret corporis. Illum vtique (quod de Daniele dicitur) virum desideriorum extitisse multæque orationis. Igitur hæ res multos ciuium ipsumque in primis hospitem ad studium egregiæ pietatis adduxere: & apud eos Francisci etiam post discessum, memoriam gratam, ac celebrem fecere. Itaque Bononiæ haud minus diuturna sanctimoniæ suæ quam industriæ reliquit vestigia. Nam Casilinus diuersorium illud Xauerij deinde in honore habuit, & sociorum eius vltro citroque commeantium hospitio addixit.

In sacro de Passione Domini abstrahitur a sensibus.

Domus vbi diuersatus est in sacellum uersa.

Procedente autem tempore cum Societas IESV domicilium quæreret Bononiæ, non sine Dei nutu ac voluntate, proxima Francisci diuersorio domus ei obuenit, ipsaque Aedes S. Luciæ, vbi ille sacrum factitauerat. Quo tempore Xauerianum hospitium sancti viri memoria, locique religio in sacellum vertit. vt idem Xauerij foret & diuersorij, & sanctitatis monumentum. Porro id sacellum, cum Aedes S. Luciæ reficeretur, nouo templo includi, & IESV circumciso dicari placuit. Credas illam societati sedem diuinitus per Xauerium destinatam. Bononiensi Prouincia bene gesta, Franciscus Romam, vti conuenerat, media circiter Quadragesima venit, anno MDXXXVIIII. Diuersabantur tum Patres precario sub radicibus Collis Hortulorum (Montem Trinitatis vocant) in villa quam eis Quirinus Garzonius ciuis Romanus honestus pariter, ac pius concesserat. Ibi omnes emendicato victitantes cibo, nec minus salutis alienæ, quam suæ virtutis auidi, rei Christianæ communi consensu operam nauare, & in Christi vinea pro se quisque elaborare statuerunt, rati ex vrbe religionis sede, plurimoque martyrum cruore opima vberrimos capi fructus posse pietatis. Primum igitur rectum consilium recte atque ordine exequentes Pontificis Vicarium & Parochos adeunt. Facta vbicunque vellent

Collis hortulorum.

lent concionandi poteſtate, præcipua vrbis inter ſe diuidunt templa. Xauerio & Petro Fabro S. Laurentij in Damaſo ædes obtigit, celebris in primis, ac nobilis, vbi alternos inuicem ad populum ſermones haberent. Hac igitur in æde, frequenti, ac ſecunda concione, de rebus non dictu ſpecioſis, ſed vſu neceſſarijs ſubinde diſſerens, haud diſparem meſſuit ſementi meſſem; auditoribuſque non tam admirationi, quam (quod caput eſt concionatoris) ſaluti fuit. Nam populum Romanum crebris ſermonibus ad honeſtatem, ad temperantiam, ad crebrum ſacramentorum vſum pro virili parte compulit: cæteriſque eius ſociis eodem ſumma ope incumbentibus, Romana pietas rurſus accendi, & antiquæ Romæ ſpecies paulatim redire viſa. Nec populum excolens Xauerius teneram neglexit ætatem: ſed eam vicatim Chriſtianis præceptis, ac myſterijs imbuere intentiore cura inſtitit, haud dubius quin ciuitatum conformatio penderet potiſsimum ex diſciplina atq; inſtitutione puerili. Inter hæc, Patrum conſultationibus decretiſque Societas IESV in Religionis formam redacta: nec domi ſolum ipſa fundari cœpta eſt; verum etiam virtus eius atque induſtria probari foris, adeo vt Ignatij ſociorum nomen vltimas quoque terras peruaderet, Deo nouam gentem diſſeminare toto orbe terrarum parante.

In æde S. Laurentij in Damaſo cõciones habet ad populum.

India prouincia diuinitus illi deſtinatur. Cap. VIII.

NONDVM erat Societas IESV Pontificis Max. autoritate confirmata, cum Ioannem Luſitaniæ regem hoc nomine tertium Ignatij & ſociorum eius fama perpulit, vt aliquot ex ijs à Pontifice & ab Ignatio per Petrum Maſcarenam Legatum ſuum poſtularet. Cauſa poſtulandi fuit, quod Luſitani per ea tempora regijs inſtructi claſsibus, non minore ſucceſſu quã auſu, per ignota maria, clauſas omni antiquitati vias, ac terras aperuerant: feriſque ac barbaris nationibus ſubactis, trans Indum & Gangem, in vltima Orientis penetrarant. Ad eas gentes Chriſtianis ſacris imbuendas, Rex optimus haud ignarus quantum id eſſet negotij, veros germanoſque Euangelij præcones deſtinabat animo, ratus Chriſtiani regis nomine ſe dignum non eſſe, niſi populos in ſuam di-

Rex Luſitaniæ aliquot e Societate poſtulat.

tionem

tionem redactos in Christi redigeret ditionem. De Ignatij sociorumque eius egregia virtute, summaque in adiuuandis hominibus industria multorum literis multa cognorat. Quocirca talium virorum auidus Mascarenæ legato suo magnopere mandauit: ut simul a Pontifice ipso, in cuius potestate illos esse acceperat, simul ab Ignatio Societatis conditore curaret suo nomine, Sociorum quamplurimos. Nec defuit regis studio sedulitas Legati. Rem cum Pontifice Ignatioque ita transegit, vt duos (plures enim tanta sociorum paucitas nou sinebat) ad eam rem impetraret. Erat vtique non laboriosa magis, quam periculosa prouincia. Quippe cum continenti multorum mensium nauigatione, per immensam Oceani vastitatem; per maria, insanis fluctibus horrenda, in alium quasi orbem terrarum traijciendum foret; & barbaræ ac feræ nationes, haud minore in horas singulas periculo excolendæ, quam adeundæ. Cæterum hæc mortalium terricula viros Christi crucisque amatores, quibus *viuere Christus esset, & mori lucrum*, vltro etiam inuitabant. Itaque vbi cognitum est ipsorum duos in Indiam ituros; erecti expectatione, eamque sibi quisque Prouinciam expetentes, tantæ rei taciti opperiebantur euentum. Socios tum Ignatius autoritate magis, quam imperio regebat, vir vel sanctitatis miraculo vel Societatis institutione venerabilis. Is primo Indiam Simoni Roderico, & Nicolao Bobadillæ decreuerat, non sine pia quadam æmulatione cæterorum. Sed Francisco vtique diuinitus ea prouincia debebatur. Iam Simon, etsi quartanæ obnoxius febri, per nauis occasionem, in Lusitaniam transmiserat: & Bobadillam adhuc Romæ aduersa tenebat valetudo, quominus cum Regis Legato profectionem maturante ire posset. Quocirca Ignatius consulto intentius per preces Deo, Franciscum ad se accersi iubet nonnihil iam suspicantem. Tum hilari vultu vt solebat. Nimirum, inquit, Francisce, Indiam Prouinciam tibi Deus

Phil.c.1.

Ignatij oratio.

» ipse destinauit. Bobadilla cui a me destinata erat, longinquo
» implicitus morbo, vt vides, eam obtinere nequit. reliqui socij
» maxima ex parte, Pontificis iussu pijs per Italiam negotiis
» distinentur. Te ego alios ad vsus apud me retinere statueram;
» sed Deo aliter visum, *qui segregauit te in Euangelium suum*. Age
igitur macte virtute vir Ducem sequere Deum, qui te haud
» dubijs signis in Indiam vocat. Iam te ad tantum opus cælestis
» illa excitet flamma, qua te semper ardentem vidimus. Iam

Rom.c.1

altitudine

altitudine animi tui, iam magnitudine prouinciæ, iam mortalium cælestiumque expectatione dignos spiritus cape. Ne pluribus super tanta re tecum agam, tua mihi haud ignota virtus facit, & scilicet illa nutum, non modo imperium, præuertere solita obedientia. Cui hæc ipsa superuacanea videri possunt, cum satis superque foret dicere, i, sequere in Indiam vocantem Deum. Ad hæc Xauerius virginali suffusus rubore, cum dixisset se Christi causa paratum esse ad omnia; manantibus gaudio lacrymis, ingentes illi secundum Deum gratias egit, quod suum votum impleret. Sensisse quidem se olim ad Indorum salutem curandam diuinitus impelli, sed iam accessisse ad diuini numinis instinctum, eius, quem diuinæ voluntatis interpretem duceret, autoritatem. Quocirca se id quicquid esset siue oneris, siue periculi non dubitanter subire. Nam vt cætera sibi humana diuinaque præsidia deessent ad obsequendum Deo; propensam obsequendi uoluntatem certe non defuturam: eundemque fore, & obedientiæ finem, & vitæ. Spectata est in ea re Francisci non obtemperandi tantum propensio, sed magnitudo quoque animi singularis. Nullum tum erat in India, aut vspiam omnino præterquam Romæ, Societatis domicilium, quo diuertere, vbi diuersari posset. Societatis in Lusitania, Indiaque ea conditio futura, quam ipse fecisset. Indicum porro iter, & barbararum gentium peragratio haud minus periculorum habebat, quàm ærumnarum. At ille martyrij auidus sperare cœpit ab India, quod Hierosolyma denegarat. Quocirca omnes difficultates, ac discrimina ab animi fortitudine, Deique fiducia contemnens, protinus Ignatio, quasi cælesti voce iussus, dicto audiens fuit. Ab eo digressus extemplo parare se ad iter, lætus optatum negotium diuinitus delatum sibi esse in sinum. Nec quisquam omnino domesticorum fuit, quin liquidò affirmaret diuino prorsus consilio nutuque factum esse, vt Xauerius potissimum eligeretur ad nouam illam Indiæ prouinciam delibandam. Subibant quippe eorum animos crebri illius sermones, quibus immensam Indiæ messem efferre, & Indorum per inscitiam pereuntium cladem deplorare consuerat. Proinde eum maxime idoneum censebant ad depellendam calamitatem, qui maxime misereretur. Recensebant etiam visum quoddam, quod Iacobus Laines olim sibi a Francisco conturbernali suo indicatum enuntiarat alijs. Visus enim sibimet sæpe Xauerius

Francisci obedientia & magnitudo animi.

Francisci somnium de Indo humeris ab se gestato.

D per

" per quietem humeris Indum aliquandiu vectare adeo gra-
" uem, vt ipso pondere fatigatus excitaretur e somno. Quod
" quidem rei futuræ indicium potius, quàm sopitæ mentis ludibrium fuisse deinde ostendit euentus. Franciscus igitur hasce spes, & cogitationes secum in Indiam portans, tam longinqua profectione in posterum diem parata, documentum fuit, quam parum ad humanas res sit affectus, qui totus aptus ex Deo pendeat.

Profectionem Indicam in posterum diem parat.

Adito Pontifice, in Lusitaniam proficiscens magnarum virtutum indicia edit in via. Cap. IX.

CAETERVM prius, quàm se in viam daret, ita demum omnia prospere ac feliciter successura sibi existimans, si ex autoritate Christi vicarij tam difficilem prouinciam suscepisset; Paulum Tertium Pontificem Max. adit: pedesque de more osculatus, faustam ab eo precationem certasque indulgentias petit, tacito vtique ipsius imperio in Indiam iturus. Et Pontifex Indica expeditione lætus excepit eum comiter benigneque. Inde benedictione indulgentijsque liberaliter, non solum libenter concessis, in hanc ferme sententiam locutus est. Equidem ingentes diuinæ benignitati grates ago habeoque, quod me Pontifice reuersura sit in Indiam fides, quæ ab Apostolis olim introducta, paulatim barbaris illarum gentium cesserat moribus. Tu vero non modo
" nostra autoritate, sed etiam Dei, cuius personam gerimus,
" impulsu excitatus, pari animi magnitudine tantam capesse
" prouinciam, memor te in Indiam per homines vocari à Deo.
" Quis vocet, non qui sis, tecum reputa. Memento te ab illo
" vocari *qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt*. Neque
" enim tam idoneos ad opus quærit, quam ipse deligendo facit. Quemcumque elegerit, huic & animorum suggerit, &
" virium satis. Nisi forte obscurum est, vel ipsos Apostolos
" per se ab omnibus rebus imparatos fuisse. Atqui isti piscatores, rerum verborumque imperiti quid non Dei missu ductuque fecerunt? quæ regna, quos populos, quas gentes Cruci non subegerunt? Atque vt cæteros taceam Thomas Apostolus quam bene rem Christianam gesisit in India, quò tu
" nunc eodem Deo autore tendis? Quot barbaras nationes

Oratio Pauli iij. Pót. Max.

Rom. 4.

mitigauit

mitigauit? quot inanium Deorum aras euertit? quot regnis „
suaue Christi iugum imposuit? Nec verò te ærumnarum, aut „
mortis terror ad audendum facere debet segniorem. Vilis „
hæc est vita æternam meditanti: & mortali honesta beataque „
mors omnibus votis expetenda. mortem vero contemnenti aut „
etiam optanti quid graue quid acerbum, quid horrendum vi- „
deatur? Perge igitur & Dei ductu, S. Thomæ exemplo, Chri- „
stianæ religionis fines longe lateque profer in Oriente. *Non* „
est abbreuiata manus Domini. Ecclesiam qui olim per Apostolos fundauit, subinde per apostolicos viros auget ornatque. „
Tum Franciscus vultu demissionem animi præferens, in hunc fere modum respondit. Quid tandem in hoc genere efficere queam, Pater Beatissime, cur ego potissimum ad tantum opus deligar, equidem non video; cæterum existimandum „
ijs relinquo, qui delegerunt. Non obtemperantis est quid „
possit, considerare, sed imperantis. Ego vero quantum meis „
ipse diffido viribus, tantum diuina ope, prouidentiaque con „
fido, quæ *infirma mundi eligit, vt confundat fortia, ne glorietur in conspectu eius omnis caro*. Proinde sic in animum induco meum, „
quo autore tantam prouinciam susceperim, eodem adiutore „
me ex eius sententia gesturum. Pontifex ingentis indolis „
specimen ex aspectu ac sermone Xauerij cum cœpisset, ratus propagatori religionis apud Indos, maiore quadam autoritate opus esse, vltro suam illi potestatem quoad opus foret, impertijt. Quippe Apostolicum eum Legatum in India constituit, eiusque rei diploma Lusitani Regis Legato dedit tradendum Regi, quo si videretur Xauerium in Indiam abeuntem ornaret. Franciscus igitur qui haudquaquam tanto oneri ferendo esse sibi videretur, dilato munere, quam si delatum esset lætior reuertitur domum. Inde non sine mutuis lacrymis digreditur à domesticis magno sui desiderio cunctis relicto; nihil omnino præter vestitum cui assueuerat, & Romanum breuiarium secum ferens. Profectus est ab vrbe in Lusitaniam cum Mascarena Regis Legato, Paulo Camerte comite, (is per eos dies Ignatio se adiunxerat) anno post Christum natum M.D.XL. protinusque in ipso itinere non obscuriora dedit signa modestiæ, quam sanctitatis suæ. Nam cælestium licet rerum contemplationi deditus, humanitatis tamen memor officiosum adeo se omnibus præbebat, vt in diuersoriis lectulo cubiculoue comitibus cederet

Isa. c. 59.

Francisci responsum.

1 Cor. 2.

Franciscus Apostolicus Legatus in India constituitur.

Comitum equos curat.

deterrimis rebus ipse contentus: cessantibus insuper famulis, in curandis comitum equis alijsque seruilibus ministerijs, ad omnia descenderet, famulus verius quàm comes. Cæterum nihil illo iucundius in consuetudine, nihil ad omnem rationem humanitatis accommodatius: omnes omni ratione demereri, benigne vnum quemque alloqui, comiter & ipse ad alios accedere, & ad se accedentes accipere. hilari semper esse vultu; facile alijs, ac libenter obsequi; gratos iucundosq; miscere sermones. Sed talibus in rebus (id quod difficillimum est) adeo tenebat modum, vt grauitate comitatem moderante, omnia eius tum facta, tum dicta sanctimoniam redolerent. Proprium ac perpetuum eius erat colloquia vel de pijs rebus, vel pietate condita serere: omnesque quibuscum promiscue versabatur, occasione aliqua oblata, aut illato sermone, ad odium vitiorum, ad vitæ emendationem impellere admonitos vt vitia, quam remedia grauius ferrent. Salubrem talium sermonum amaritiem multa humanitatis condimenta mitigabant. Et uarij casus Xauerij sedulitatem non uerbis quam rebus admirabiliorem fecere. Legatus prodromo iratus, quod negligenter curasset hospitium, acriter eum obiurgarat. Ille digressus a Domino (ut erat æque promptus ira, linguaque) apud comites intemperantius in absentem inuectus erat, audiente Francisco. Qui expectandum ratus dum ira decederet, sedatusque animus admitteret curationem; in præsentia rem dissimulauit. Postero die obseruare hominem, occasioni reprehensionis imminens. Inclinato in uesperam die, præcurrere de more prodromus cœpit ad præparandum hospitium. Franciscus ergo conscenso protinus equo, (plerunque enim etsi erat equi copia, a paupertatis studio, pedibus iter faciebat) stimulos subdit, & incitato cursu subsequitur præeuntem. Iamque assequebatur, cum peropportune prodromi equus corruens sua mole equitantem oppressit. Haud procul exitio erat, cum superuenit Xauerius eumque periculo exemit. Mox admonitioni viam aperiens, quid te futurum erat, inquit, si repentina mors, quæ haud procul abfuit, occupasset inuisum Deo, nondum expiata hesterna iracundia, & intemperantia linguæ? Ea vox prodromi animum (cum tanti periculi, quo euaserat, species oberraret oculis) adeo perculit, vt resipisceret. Quocirca subeunte animum memoria hesterni furoris, iræ suæ impo-

Reprehensionis opportunum tempus expectat.

tentiam, & linguæ temeritatem agnouit. ac deinde Xauerij suasu, comitibus, quos offenderat satisfecit. Franciscus porro cum fatigatos ex itinere comites omni obsequio refoueret, periclitantibus si manu non posset, succurrebat prece. Vnus è primoribus Legati assectis torrentem amnem dissuadentibus cæteris, equo transire ausus ad vltimum periculi venerat. Iam rapidos in gurgites delatus regere nequibat equum, iamque vorticibus implicitus, prærapidi fluminis impetu ad certum auferebatur exitium; cum aliis pauore defixis, Francisci virtus tantum periculum discussit. Nam cæteris ad numen comprecandum incitatis, ipse intentius cœpit orare. Nec frustratæ sunt eum preces. Repente ille profundo emersus flumine, qua leniore tractu ferebatur amnis; equum statuit in vado: additoque diuina ope comitumque hortantium vocibus animo, ad vlteriorem ripam euadit, Francisci utique precibus omnium consensu a præsenti morte reuocatus. Inde cum in Alpium iugis iter fieret, passim nix cumulata vento, inuiæ rupes, & saxa vestigium subinde fallentia ingredientium equos non sine equitum periculo fatigabant. Igitur Legati Secretarium forte ex equo prolapsum ingens niuis aceruus hausit. Erat is locus lubrica in rupe atque præcipiti, quam minax subibat torrens. Discriminis magnitudo a ferenda ope comitum proximos absterrebat veritos, ne ille adiuuantes traheret potius, quam sequeretur. ita occupatis metu animis, alius alium intuentes in eodem hærebant vestigio. Cunctantibus superuenit Xauerius, qui alienæ magis, quam suæ salutis memor protinus ex equo desilit: illumque summa ui niue extractum manifesto periculo eximit, pari cum periculo suo. Hoc ille tanto Francisci promerito deuinctus eum deinde semper tanquam vitæ salutisque suæ parentem coluit. Ipse quoque Legatus & egregiis hisce factis, & sanctissimorum suauitate morum captus Xauerium eximie diligebat. Nec Franciscus sat habuit comitibus omni ratione prodesse; sed obuios quoque vtcunque poterat iuuabat: in diuersoriis præsertim cauponisque, per occasionem omnes docendo monendoque ad honestam Christianamque incitans vitam. Egregia uerò eius pietas subinde Euangelicæ perfectionis exemplum edidit, non minus imitationis apud religiosos viros, quam admirationis apud cæteros habiturum. Pyrenæo saltu superato, in Pompelonis fines uentum erat. Haud procul patria iter habebat, eius mater, propinqui ac

Comitem precibus e fluminis uorticibus eripit.

Legati Secretarium è niue extrahit.

Patriam præterit cognatis ne salutatis quidem.

ac necessarij minime deuij. Si eam occasionem dimisisset, non erat ignarus, propter Indiæ longinquitatem, nullam prorsus eos visendi facultatem posthac futuram. Simul intelligebat, nihil sibi a matre pia femina (nam pater mortem obierat) nihil a cognatis periculi fore. Instabant comites, vrgebat ipse Legatus, vt eos ex itinere salutaret. Xauerius tamen veritus ne quem forte sociorum minus cautum olim suo exemplo impelleret in fraudem; nullo modo flecti potuit, vt ad suos salutandos paulisper diuerteret. ita pio erga propinquos odio declarato, & uerum se Christi discipulum præbuit, & documentum fuit hominibus Deo sacris, vt multo magis si diuino obstarent obsequio, inimicorum loco domesticos haberent suos. Verum ne insolita res offenderet Legatum, eiusque comites cælestis huius philosophiæ rudes, conatus est sermonis comitate aptisque rationibus suam illis probare causam. Peragrata igitur celeriter Hispania, Olyssipponem ad Regem Lusitaniæ cum Legato ire contendit. Et Legatum ex diutina intimaque familiaritate Xauerij tanta iam admiratio cœperat viri, vt sibi imperare non potuerit, quominus certum ad Regem tabellarium cum literis de Francisci laudibus destinaret ex itinere. quæ res ingentem Regi visendi ornandique Xauerij cupiditatem iniecit. Itaq; Olyssipponem iam fama notus, expectatusque peruenit.

Ab Rege Lusitaniæ benigne acceptus Olyssipponenses ad studium pietatis excitat. Cap. X.

Olysipponis descriptio.

OLYSSIPPO vrbs regia est non longe ab Oceani littore, Lusitaniæ totius longe maxima, eademque portu egregio, quem flumen Tagus urbem præterfluens efficit, Indicarumque rerum commercio celeberrima. Huc igitur ut peruentum est, Xauerius eò se venisse lætus, vnde in Indiã soluere-

Simonem Rodericum quartana liberat.

tur, Simonem Rodericum Indicæ expeditionis socium, qui iamdudum (vt ante diximus) eò transmiserat, offendit adhuc quartana laborantem: & forte illo ipso die febris erat reditura, mirum dictu. ægrum hominem ex insperato amplexans tanta perfudit lætitia, vt febri in perpetuum exclusa, siue gaudij magnitudo, siue potius virtus Xauerij vim omnem excusserit morbi. Itaque simul ex defatigatione itineris refecit vires, ac-

cerſitus in regiam, cum Simone iam valente Regem adit, ſe ſuamque illi operam ad Indorum auxilium offerens. Rex qui de Franciſci eximia virtute ex Legato multa comperiſſet, benigne vtroque excepto, in magna procerum corona, Summopere, inquit, lætor Patres de veſtro in Luſitaniam ad Indiæ ſalutem aduentu. Nec dubito quin eadem uobis haud minoris lætitiæ ſit cauſa, quam mihi. Aperitur quippe veſtræ induſtriæ immenſa vaſtitas Indiæ, quæ diligenter vt ſpero & conſtanter exculta uberrimos fructus promittit animorum. tanta ubique cernitur ad Chriſti fidem propenſio. Equidem per omne regni tempus antiquiorem religionem, quam regnum habebo, tum demum illarum me gentium Regem exiſtimaturus, cum eas cæleſti Regi parere cognouero. Quocirca nihil mihi, ſpero etiam Deo a uobis gratius accidere poteſt, quam ut mecum totis uiribus in eandem incumbatis curam Orientis Chriſto communi domino adiungendi. Si cum ueſtri diſſimilibus agerem, hortarer vos ne obſtantis naturæ difficultates, exæſtuãtis Oceani minas, infiniti pene itineris ærumnas, barbararum gentium congreſſum formidaretis: neu quo aliorum cupiditas alacris aduolat, ueſtra pietas cunctaretur ire. Verum quid ego veſtram virtutem accendere uerbis coner, cum ſat nouerim vos Chriſto & Euangelio militantes diuinam gloriam, ſalutemque hominum ex periculis accerſere? nec quicquam optabilius ducere in vita, quam pro Deo honeſta morte defungi? Nihil profecto natura ita clauſit, quo non valeat uera uirtus perrumpere. Deo bene iuuante, non Indiam ſolum Euangelio aperietis, ſed ultima quoque Orientis. Ibi vos aut uita meritis conſpicua, aut glorioſus uitæ exitus manet. Proinde dum claſſis ſe inſtruit, vernum tempus expectans, vos quoque ad iter neceſſaria comparate. Nobis curæ erit præſtare, vt neque in Luſitania, neque in India quicquam requiratis. Tum illi maximis Regi gratiis actis, ita reſpondent. Iampridem ſe exploratam habere ſummam eius cupidinem diuini cultus augendi: liberalitatem autem religioni parem non Romæ ſolum ex multorum ſermone cognouiſſe, ſed nuper etiam ipſoſmet in itinere multis eſſe documentis expertos: vt magis conniti deberent, tanti Regis meritis reſpondere, quàm dubitare an ſui ſimilis eſſet futurus. Et quoniam omni voto expeterent Indiæ cæteræque Barbariæ afferre Euangelij lucem; haud conſtanter qualicunque ipſorum opera vteretur ad Indorum & Orientis

Regis Oratio.

Reſpõſum Xauerij et Roderici.

auxilium. Etsi enim & se & illum nossent, sentirentque semet tantæ moli, tantoque ipsius ardori nec animis esse, nec viribus pares; confidere tamen Deum, qui onus imponat, quod virium desit additurum. Deo duce, ac pro Deo quid discriminis recusandum? Sibi vtique primam curam diuinæ gloriæ esse oportere, honestamque mortem quacunque vita potiorem.

Certamen inde ortum inter Regis liberalitatem, & Francisci, Simonisque modestiam. Rex prolixe omnia eis pollicitus benigno sermoni facta benigniora adiicere: illi contra votiuæ paupertatis tenaces delatis ab Rege commoditatibus vti nolle. Postremo vicit beneficam Regis naturam constans seruorum Dei in proposito voluntas. cessitque Rex non æquitate causæ victus, sed admiratione virtutis. Dimissi ab Rege protinus recusato lauto domicilio, quod vltro offerebatur, ad publicum valetudinarium tendunt cum ingenti laude non modestiæ magis, quàm pietatis. Satis quippe constabat, eos ibi potissimum diuersari uoluisse, vt liberius ægris Christi causa ministrarent. Nec illorum benignitas & industria expectationem frustrata est ciuitatis. Vitæ ratio in valetudinario huiusmodi fuit. Ante lucem per horam res diuinas meditati, sacerdotalis officij penso rite persoluto, sacrum faciebant prima luce: Quod supererat temporis in ægrorum corporum cura, animorumque salute impense simul & hilariter absumebant, alias mœstis & afflictis solatia & subsidia afferentes, alias moribundos roborantes ad vltimum illud certamen discrimenque, nunc excipientes peccatorum confessiones, interdum consulentibus de rebus salutaribus respondentes. Neque is labor aut obscurus, aut irritus fuit. Ciuium plerique fama eorum sanctitatis illecti cœperunt vulgo ad eos ventitare. Et illi perpetuo de rebus pijs ac salubribus non minori animi sensu, quam ardore differentes, plurimos ad odium vitiorum amoremque honestatis, & scilicet ad pium, frequentemque sacramentorum vsum compellebant uitæ iam prioris oblitos. Quæ consuetudo sacra mysteria frequentandi Olyssipponem tum primum longo interuallo reuocata totam deinceps peruasit Lusitaniam, vel cum singulorum ciuium salute, vel cum uniuersarum emolumento ciuitatum. Innumerabiles enim vbique mortales (vt Lusitana gens est ad pietatem satis propensa) antiquam illam pie sancteque viuendi rationem innouarunt. Multi cælestis vitæ capti dulcedine diuino instinctu ad

Recusato lauto domicilio, ad Valecudinarium diuersatur.

Vitæ ratio in Valetudinario.

Ciuiũ plures ad honestam vitam reuocantur.

Sacramentorum frequens usus in Lusitaniam introducitur

varias religiosorum hominum familias aggregarunt se. Nonnulli quoque ipsorum expetierunt Societatem, per id tempus a Paulo Tertio Pontifice Maximo rite comprobatam. Itaque ingenti morum facta mutatione, alia forma, alia facies ciuitatis esse. Neque iam plebs tantum, sed nobilitas quoque sacramentorum, consiliorumque causa illorum diuersorium frequentabat. Et loci hominumque humilitas rem illustriorem faciebat, egentium aduenarum hospitium primoribus ciuium celebrantibus. Ad vltimum eximia illorum virtus rerumque humanarum despicientia cunctæ ciuitati miraculo fuit. Iam in vulgus relatum erat duodecim Romæ Sacerdotes (duo enim ad decem illos accesserant) Societatem inter se coisse. Ex quo numero in duobus illis, quos apud se haberent, intueri sibi videbantur nescio quod specimen vitæ Apostolicæ. Itaque eos populus, siue ex pari numero, siue ex quadam vitæ similitudine, Apostolos, nimis amplo scilicet vocabulo appellare cœpit: & quamuis inuitos & reclamantes vocitare perseuerauit. Quippe natio Lusitana non minus in cœptis constans, quam in consilijs pia, nullis perpelli rebus potuit, vt reuocaret quod semel dedisset, vt credebat, veritati. Quin etiam eo progressa res est, vt ad cæteros quoque à Societate tota fermè Lusitania idem cognomen perueniret.

In Lusitania Apostolus appellatus.

Profectio eius in Indiam frustra impeditur. *Cap. XI.*

EGREGIA vero Lusitanorum pietas, Patribus tali nomine oneratis verius quam ornatis, expeditionem Indicam nonnihil deinde turbauit: sed ita vt variantibus hominum voluntatibus, de Francisco fixa Dei exstaret voluntas. Nam primorum ciuium nonnulli Xauerij & Roderici admodum studiosi vtilitatem ciuitatis non præsenti solum fructu, sed etiam futuri spe emolumenti æstimantes, rationem tales viros retinendi in Lusitania, inter se inire cœperunt, rati suum commodum præferendum alieno. Res igitur primum cum Regni primoribus agitata; denique cum satis multos iam grauesque & autores & adiutores haberet, defertur ad Regem. Ostendunt proceres pro se quisque quantum emolumenti ab Ignatij socijs tam breui temporis spatio regia ciuitas

uitas ceperit: quantum ab iiſdem opis ſperare Luſitania poſſit vniuerſa, ſi eos non hoſpites ad breue tempus, ſed perpetuos incolas habuerit. Luſitaniæ profecto, vrbiſque regiæ ſalutem, quippe quæ propior ſit quam India, etiam potiorem Regi eſſe oportere. Cur igitur vt barbaris gentibus conſuleret, patriam ipſam tam præſtanti nudaret præſidio? cur tanto ac tam ſalutari bono India potius quàm Luſitania frueretur? Quocirca ſi idem Regi videretur, quod cæteris, eximios illos viros velut eius gentis ſemina mandaret Luſitaniæ: vt ſeminarium ad manum foret, vnde idoneos Sacerdotes in Indiam ſubmitteret. Rex probata procerum ſententia, proximiſque primum conſulendum ratus, omiſſo in præſentia Indiæ iuuandæ conſilio, ambos inſtituendo talium ſeminario virorum, retinere decreuit in Luſitania. Quod cum ex amicis Rodericus Xaueriuſque reſciſſent; enimuero nec opinato nuntio commoti, protinus Ignatium per literas de nouo Regis conſilio admonitum quid opus facto ſit conſulunt. Qui re cum Pontifice communicata, totam rem ad Regis arbitrium reijciendam cenſuit, haud dubius quin ei præſens rerum tractatio certiora conſilia eſſet ſubiectura. Dantur literæ eodem tempore a Pontifice ad Regem, ab Ignatio ad ſocios, id negotium omni ex parte permiſſum Regi. Quod ſi is ſuper ea re Ignatij ſententiam exquireret, commodiſsimum videri, rem omnem ita diuidi, vt Simon hæreret in Luſitania, Franciſcus in Indiam pergeret. Rex ergo Ignatij conſilium ſecutus ambos ad ſe accerſiri iubet. Accurrunt illi haud ſecuro quidem animo, ſed ex diuina prouidentia ſuſpenſo. Tum Rex benigne vt ſolebat, quid ſibi ab vrbe de ipſis permiſſum eſſet præfatus, quid iam deliberatum haberet, expromit: Simoni manendum in Luſitania, qui Collegium Conimbricæ inchoaret, Seminarium ſubmittendorum in Indiam: Franciſco in decretam ſibi Indiæ Prouinciam proficiſcendum. Proinde vterque ad ſuum ſe munus quanquam diſſimile, pari ſtudio quam primum pararent, haud ignari ſæpe diſsimillimorum munerum paria eſſe præmia, Deo non tam opus ſpectante, quam ſtudium. Ibi Xauerius repente ex magno metu in magnam lætitiam verſus, ingentes Regi grates agere, quod ſe voti compotem feciſſet: & cum talis comitis deſiderio ſuum miſcere gaudium: demum pro tanto beneficio non gratam modo, ſed etiam ſolertem operam polliceri. At

Rodericus ſpei, votique irritus primo inſperata denuntiatione perculſus, oculis vultuque motum prætulit animi: deinde vbi ſe collegit, in hanc ferme ſententiam æquo animo vultuque reſpondit. Tantum quidem doloris Indiam ademptam ſuo incuſsiſſe pectori, quantum diſsimulare nequiuerit; ſed quoniam diuinam voluntatem Ignatij, Regis, Pontificis conſenſio ſatis declararet, haud ægre cuius cauſa eam ſuſcepiſſet prouinciam, eiuſdem imperio depoſiturum. Quocirca fore vtique ſe in Regis poteſtate, lætum Seminario inſtituendo aliquid ſe quoque operæ Indis nauaturum, cum quos ipſe non poſſet, per alumnos diſciplinæ excoleret ſuæ. Ita ab Rege digreſsi ad ſuum vterque munus vertere curam.

Nauigaturus in Indiam ab Rege Pontificium diploma legationis accipit, viaticum recuſat.
Cap. XII.

FRANCISCVS igitur ſuam expeditionem tam euidentibus mortalium, Deique iudicijs comprobatam, non commeatu, rebuſque opportunis, ſed appoſitis commentationibus & ſalubribus conſilijs inſtruere cœpit. Nolebat ſcilicet nouus ac rudis, ſed meditatus paratuſque ad tantæ prouinciæ molem accedere: & per otium cogitare quæ deinde vſui forent: ne agendi tempus in cogitando conſumeret. Vbi adfuit Indicæ profectionis dies, Rex Franciſco ad ſe vocato in hunc maxime modum locutus dicitur. Paratæ ſunt naues Franciſce Xaueri, tempus inſtat tibi adeo expetitum tranſmittendi in Indiam. Ego vero adhuc ſatis multa magnaque habeo documenta vel virtutis, vel prudentiæ tuæ: vt noſtram tibi hortationem ſuperuacaneam eſſe credam ex præteritis futura coniectans. Cæterum ne noſtro videamur defuiſſe officio, currentem, vt dicitur, incitabimus. Primum igitur Ethnicas gentes noſtro imperio additas, Eccleſiæ addendas tibi committo: ne latius imperium meum, quàm Dei Religio proferatur. Deinde Luſitanos homines illis in locis verſantes pro mea in eos paterna caritate, tuæ ſic trado commendoque fidei, vt cupiam te noſtræ beneuolentiæ vicarium ſuccedere. Non ignoras profecto Regibus ad regnorum adminiſtrationem multis & manibus, & oculis opus eſſe. Quocirca te ego oro quæſoque per illum

Oratio Regis.

„ ipsum Deum; qui tibi huius expeditionis dux est & comes, vt
„ præsidia nostræ ditionis (quod tuo commodo fiat) obeas
„ lustresque sedulo: nosque de omnibus rebus ad religionem
„ spectantibus subinde facias certiores. Ita demum impedi-
„ mentis, si qua sunt, celeriter sublatis, Christiana religio tuo
„ consilio atque opera, nostra ope ac præsidio, Indiam Orien-
„ temque percurret. Me quidem prius regnum deseret, quam
„ studium augendæ religionis. Hanc omnibus opibus, hanc
„ omnibus neruis propagare certum est. Tuæ sunt partes nec
„ susceptæ causæ, nec nostro studio deesse. Quicquid diuinus
„ cultus, quicquid res Christiana opis subsidijque desiderare
„ videbitur, fidenter postula: fiet quod postulaueris; & ego
„ sumptum pro religione reponam in lucro. Quare age Fran-
„ cisce, & quoniam haud dubio diuini numinis instinctu du-
„ ctuque ad difficillimam ex omnibus prouinciam tendis, gere
„ animos quos huc attulisti: & qua virtute emines in Lusitania
„ hanc fer tecum in Indiam. Inde Rex prolato Pontificis di-
„ plomate, adiecit. Atque vt intelligas maximam tibi rerum
„ gerendarum potestatem non a me solum, sed etiam a Christi
„ Vicario permitti darique; en tibi Pontificium diploma, quo
„ Apostolicus Legatus in India constitueris, simul testimonium
„ potestatis, & incitamentum industriæ. Tum Xauerius qui

Responsũ Xauerij.

dudum ad laudes suas erubuerat, diplomate non verecundius,
„ quam reuerentius accepto, Si quam bene te Rex optime, exi-
„ stimare de me video, inquit, tam vere existimare sentirem,
„ sane talis, & regis & viri iudicio admodum lætus Deo bono-
„ rum omnium largitori gratularer. Sed nimirum eximia tua
„ probitas fallitur opinione virtutis alienæ. Ego meæ tenuita-
„ tis, ac nequitiæ conscius non insaniam, si de me plus alijs ip-
„ se credam, quam mihi? Profecto homuncioni nequam ac
„ prorsus nihili (veritatis hæc verba sunt non submissionis) vel
„ abs te, vel a Pontifice longe plus oneris imponitur, quam
„ mea imbecillitas ferre queat. malo tamen oneris magnitu-
„ dine opprimi, quam quod Dei nutu imponatur, ab infirmitate
„ animi aut nunc detrectare, aut vnquam deponere. Nimirum
„ Deus vires addit cum onere, & facultatem cum potestate lar-
„ gitur. Quocirca cælesti subnixus ope, in omni vita efficere
„ nitar, vt omnes intelligant, meminisse me, quam personam a
„ Deo, a Pontifice, ab Rege Lusitaniæ impositam hac mea su-
„ stineam tenuitate. Omnibusque in dictis, ac factis citius me

deficiet vita, quàm fides. Hæc elocutum Rex familiariter admonet, videret etiam atque etiam ecquid vel in Lusitania vel in India desideraret: imperasse se vtrobique magistratibus, vt ei quæcunque vellet, impigre curarent. & simul regias ei literas tradit non commendationis magis plenas, quam autoritatis. Franciscus actis Regi gratijs, manumque eius de more osculatus domum reuertitur, vt amicis valere iussis, conscenderet nauim. Nec Regis dicta factis benigniora fuerunt. Magistratibus procuratoribusque regijs mandauit sane diligenter, vt Francisco, eiusque socijs tum in Lusitania, tum in India suppeditarent quæcunque uel ad ipsorum vitam tuendam, vel ad Dei cultum augendum opus forent. Itaque Xauerius cæterique e Societate IESV regijs deinceps facultatibus opibusque in India, Malaca, Moluco, Iaponia, uitam atque itinera sustentantes longe lateque Christi cultum protulere. Cæterum etsi omnia benigne suppeterent eis, modestia tamen cum regia munificentia certabant: vt ne quid vltra vsum necessarium sumerent, de aliena benignitate, vt perennis foret, parce hauriendum rati. Quocirca in suis commodis curandis, cum vbique semper, tum verò sub profectionem Indicam ærario pepercerunt. Igitur Xauerium a paupertatis amore magis, quam ab verecundia nihil omnino postulantem Magistratus ipsi vltro in gratiam Regis adeunt: demonstrant sibi ab Rege magnopere imperatum, vt ei quæcunque requirat ad iter, munifice præbeant. Rogant quam primum indicem edat earum rerum, quas desideret, ut curari possint in tempore. At Franciscus magnam habere se quidem gratiam respondit & regiæ liberalitati, & ipsorum diligentiæ: cæterum nihil requirere, nihil desiderare omnino. Id cum fecissent sæpius Magistratus, idemque a Francisco responsum semper tulissent; precibus vrgere acriusque instare, vt aliquid saltem acciperet. Ad ultimum Xauerius urgendi modum nullum facientibus (ne obstinatior abstinentia præberet speciem pertinaciæ) ita morem eis gessit, ut suum ipse teneret institutum. Centonem, seu vulgarem lacernam postulauit ad arcenda summa hyemis frigora, quæ circa Bonæ spei promontorium nauigantibus subeunda sciebat esse; paucosque libellos magno sibi vsui in India futuros. Neque vllæ eum preces flectere potuerunt, vt quicquam præterea dari sibi pateretur. Itaque Comes Castanerius Indicæ classi instruendæ Præ-

Xauerius & cæteri e Societate IESV Regis Lusitani liberalitate sustinentur in India.

Paupertatis studium in itinere.

positus Franciscum in Prætoria naui Regis iussu locatum, & viatici securum, eius vicem solicitus ipse conuenit; eique ostendit Regis puerum, eiusdem missu, ad se venisse cum mandaris, vt illi res ad profectionem opportunas abunde subministraret. Tum Franciscus, at ego oro te, quæsoque vehementer, inquit, ne quicquam cuiquam mea causa tribuatur. Nihilo secius Comes instare; vt saltem secum duceret seruum necessariis in rebus ministraturum. Tum Franciscus. Mihi vero, inquit, harum manuum vsus dum erit, alio haud erit opus ministro. Quo Xauerij responso idem Comes, deinde rem alijs referens affirmabat, se obmutuisse: & simul singularem eius abstinentiam egregijs ferebat laudibus. Ita Franciscus non alio viatico, quam Dei fiducia instructus inito iam vere in Indiam soluit.

Indiam petens edit exempla virtutis suæ.
Cap. XIII.

Itinera in Indiam.

OLIM stante Imperio Romano, & Christiana religione in Asia vigente (Asiæ enim regio India est) duo ferme itinera trita erant in Indiam, vnum per Syriam Euphrate flumine, ac Tigri sinuque Persico; alterum per Aegyptum, Arabico sinu & mari Erythræo. sed iam his regionibus Saracenorum armis ac superstitione occupatis, non perinde tutus ac breuis Europæis Christianis aditus est per infesta hostibus loca. Quocirca Lusitani homines Africæ oram, quæ Atlantico Oceano alluitur, legentes, Africa quàm vasta est, Arabiam Persidemque circumuecti, longissimo circuitu in Indiam traijciunt. Quippe hisce Oceani anfractibus abest India ab Lusitania Leucarum millia amplius quatuor. Leucas dico Lusitanis nautis familiares, quæ ternis passuum millibus constant. Et hoc spatio linea æquinoctialis, quæ ab æstu solis est maxime torrida, mediam fere Africam intersecans, bis transeunda necessario est. Hanc tam longam ac difficilem viam Henricus princeps Ioannis Primi Lusitaniæ Regis filius (vt erat Mathematicis insigniter eruditus) primus omnium non minore animo, quam ingenio tentauit. Causa tentandi fuit, vt Aethiopiæ Regem (vulgo Preste Iannem appellant) quem cognorat in extrema ferme Africa non procul Arabico sinu regna-

Leuca Lusitana.

Henricus princeps nouum iter aperit in Indiam.

regnare, noua aperta via, sibi Lusitanisque commercio adsci- sceret. Cum res belle succederet, eius cœpta tres deinceps Lusitaniæ Reges Alphonsus V hoc nomine, Ioannes II. & Emanuel Primus prosecuti, paulatim viam vsque in Indiam fortiter iuxta ac feliciter aperuerunt, munieruntque. Quippe & obiacentes Africæ insulas, & opportuna loca complura in ipsa ora Africæ occuparunt, quæ etiam hodie Lusitanorum præsidijs tenentur. Hoc igitur circuitu Xauerius Indiam petens, e Lusitania soluit anno post Christum natum M. D. XLI. VI. Idus Aprilis. Vehebatur eadem naui, qua Martinus Alphonsus Sosa nouus Indiæ Prætor. E Societate comites habebat omnino duos. P. Paulum Camertem Sacerdotem egregia virtute, qui eum ab vrbe secutus erat comes additus ab Ignatio: & Franciscum Mansillam Lusitanum, qui Olyssippone semet illi socium adiunxerat. Occurrebant multa in ipso itinere visenda doctis vtique hominibus, & Geometriæ, rerum naturalium, astrorumque studiosis. Monstrabantur in mari Atlantico, Africæ dorso adiacentes Insulæ plures haud ignobiles, aliæ propius, aliæ longius distantes, & inter se, & a continenti. In his Fortunatæ (vulgo Canariæ dicuntur) & Promontorij Viridis insulæ, quas propter eximiam locorum amœnitatem nonnulli Hortos Hesperidum fabulosis poetarum carminibus inclytos fuisse memorant. Et hæc loca ad cognoscendum non inutilia ita classis præteruehebatur, vt pleraque in conspectum se darent. Accedebant sereno cælo syderum, tranquillo mari piscium noua & inusitata spectacula, quæ vectorum pene omnium non sine admiratione, tenebant oculos animosque. At Xauerius etsi a talium cognitione rerum haud sane abhorrebat; tamen non doctrinam, aut voluptatem ex India, sed gloriam, salutemque animarum petendam ratus, gratiora Deo, vtiliora hominibus spectacula edere ipse intra nauim cœpit. Et erat prætoria nauis oppidi instar non solum nautis, sed militibus, affectis Prætoris, mercatoribus, seruis referta, ad summam capitum circiter mille. Itaque Franciscus vt primum iter est ingressus, vna cum socijs in proximorum salute procuranda summo studio elaborare instituit, nauticam turbam vectoresque Christianis præceptis imbuens, deprauatos omnium corrigens mores, vniuersos ad eluendas animi sordes inuitans. Nec frustra. Temere iurandi consuetudo sublata: multorum restincta odia, plu-

Horti Hesperidum.

Nautas et milites docet in naui.

rimorum confessiones auditæ: plures a perdita vita ad honestam piamque reuocati. Erat in Xauerio perpetua oris hilaritas, omnium animos comitatis dulcedine alliciens. Itaque homines quoque flagitijs sceleribusque cooperti vulgo a religiosorum virorum consuetudine congressuque abhorrentes, iucundissimam Francisci familiaritatem auidius expetebant. Et ille haud rudis cuiusque generis animos tractandi, paulatim eos beneuolentia delinitos reflectebat a vitijs: demum iam fræni patientes in omnem virtutis, ac pietatis partem incitabat impellebatque. Inter hæc Deus parem eius animo ac virtuti materiem obtulit. Diutina difficilisque nauigatio, vt fere fit, adeo afflixerat vectores nautasque, vt iam alij super alios in morbum inciderent. & super cætera, vim mali augebant alimenta. Salsamentis enim perpetuo, sæpe nautico pane mucido atque corrupto vitam trahentes, vitiatam insuper ac verminosam ferme potabant aquam: quæ & genere ipso liquoris, & exiguitate accenderet magis, quam restingueret salsamentis excitatam sitim. Noxij ergo insalubrium ciborum succi in venas diffusi morbos creabant non atroces minus, quam exitiales. Quippe gingiuæ fœde excrescentes, atrociterque exulceratæ non cruciatum solum afferebant laborantibus, sed etiam (quod miserrimum erat) eripiebant edendi facultatem. Ad hæc vis pestilens morbi ægritudine animorum rerumque inopia sensim roborata cœpit per confertam arctis in locis turbam serpere vagarique. Nam etsi Rex præter necessarium commeatum, suam cuique naui tabernam medicamentariam, haud leue ægrorum subsidium attribuit; tamen affectorum multitudini nulla satis esse benignitas poterat. Imminentis etiam terror mali necessarios ipsos a suorum cura, vt fit, ad suimet tuendi curam auerterat. Ita ægri pariter medicamentis, ac ministerijs destituti non magis lue, quam (quæ tetrior pestis est) fame interibant. Et ne quid mali deesset, miseros illos nauticæ vrgebant sordes, longe fœdius ægrorum quàm valentium corpora infestantes. Xauerius igitur posteaquàm conspexit nauim, qua vehebatur, affectis corporibus refertam; memor eius, quod in ipso nouæ vitæ tyrocinio imbiberat, insigne benignitatis virtutisque suæ specimen dedit. Exterruisset alium, quod illum stimulauit. stratos videbat foros onerariæ, non ægris tantum sed semiuiuis. luem contagione vulgari sciebat, fœda impen-

Comitas etiam flagitiosos alliciens.

Difficultates Indicæ nauigationis.

Magnitudo animi incredibilis.

dentis mortis facies ante oculos erat. At ille formidine in misericordiam versa, satis gnarus martyrij genus esse, humanæ salutis causa obijcere se pestilentiæ, affectos omni ope iuuare statuit. Ergo morientium peccata expiare; ægrorum corporum sordes abstergere; linteas eorundem lauare vestes; coquere, & condire cibos, eosque comminutos in os inserere; medicamenta, ac sorbitiones sua manu præbere languentibus; mœstos benigne solari; ad vtriusque salutis spem excitare torpentes. Ita promiscue ægris enixe hilariterque inseruiendo, omnium etiam sanorum in se oculos animosque conuertit.

Aegris ministrans Mozambicum appellit. Cap. XIIII.

MIRABANTVR vtique in eo vniuersi eximiam vitæ sanctimoniam, assiduum statis horis studium orationis, contemplationisque rerum diuinarum; paternam promiscue in omnes indulgentiam caritatemque. Quibus ille rebus effecerat, vt cum cæteris omnibus, tum præcipue Sosæ Prætori carus simul ac venerandus esset. Franciscum quippe Sosæ ab Rege ipso sub profectionem impensius commendatum quotidie magis efficacissimum commendationis genus, virtus ipsa commendabat. Proinde Prætor & Regis imperio & voluntate sua, prolixe illi, benignèque omnia deferebat. Xauerius tamen victitabat semper precario: resque sibi necessarias a vectoribus corrogans alienam benignitatem excitabat studio paupertatis suæ. Quod ille institutum adeo constanter retinuit, vt neque viri honesti ac nobiles ex Prætoris cohorte & comitatu; neque Prætor ipse potuerit eum ab amore summæ paupertatis abducere. Cæterum hoc maiorem Xauerius apud Deum simul hominesque gratiam & gloriam tulit, quod fraudans se ipse victu suo perinde res corrogatas a vectoribus, vt a Prætore assignatas benignissime dispertiret ægris. Tenax vtique disciplinæ suæ parco parabilique defungebatur cibo, ad naturæ desideria sedanda verius, quam explenda. Nec vero interim noua ægrorum subleuandorum cura intermittebat vetus institutum tradendi Catechismi. Quotidie seruos, nautas, milites,

In naui precario victitat.

Tenacitas paupertatis.

reliquosque vectores salubrium rerum ignaros simul religionis nostræ mysterijs præceptisque imbuebat; simul ad Christianæ vitæ rationem aptis sermonibus accendebat. Crederes illum non frangi laboribus, sed roborari. Id adeo non alias magis, quam in illo ipso Indico cursu intellectum est. Namque ad summum eius laborem, ille quasi cumulus accessit; quod in hisce muneribus Zonam torridam, lineamque ipsam æquinoctialem haud ita multo post æquinoctium transiit. Quo ferme tempore in illo maris tractu, vel ex imminentis ardore solis, vel ex tranquilli æquoris repercussu, tam intolerandus existit æstus, vt nulla prorsus afflante aura, valentissimi quoque robustissimique viri æstuantes, ac sudore fluentes misere langueant. vtiq; cum in illis nauium angustijs conferti vectores vix liberum spiritum ducant; & per idem tempus nullum fere capere liceat ex potione aut cibo solatium. Liquores quippe omnes, & cibaria feruidi solis vapore corrupta, maxima ex parte (quoad lineam illam transgressæ sint naues) suos vsus amittunt. Sæpe autem cessantibus ventis, multorum dierum atque adeo hebdomadarum malacia existit tanta, vt ingenti cum vectorum tædio naues mouere se loco nequeant. Itaque intolerabilis solis feruor per totam fere torridam Zonam pertinens, vt febres grauiores, ita crebriora funera inferre prætereuntibus solet. Eo igitur ipso tempore ingruentibus morbis, in tanta nauticornm vectorumque strage, sanis & otiosis ægre vitam trahentibus; Franciscus oblitus sui, tantam incommodorum molem pari virtute sustinuit, quantum ad ægrorum molestiam accederet, tantum ad suam diligentiam addendum ratus. Et quamquam ipse quoque totus sudore manans incredibili æstu oblanguescebat; tantus tamen animi vigor, tanta sancti spiritus (qui est in æstu temperies) vis fuit; vt laborantibus, moribundis, ipsisque mortuis haud segnius quam antea nauaret operam. Ingenti hac æquinoctialis plagæ molestia perfunctos, iamque circiter duo leucarum millia emensos maior incessit metus: quia grauissimo periculo defungendum erat. Nihilo enim leuiorem pestem cladem que Bonæ spei Promontorium fœdissimis tempestatibus, naufragiisque infame minitabatur. Quod promontorium ex eo nomen accepit, quod eius minis & periculis vitatis; tum demum spem concipias secundæ nauigationis. Quippe eo loci Africa cuneata infinite excurrit in

Laboris patientia.

Zonæ torridæ incōmoda.

Bona spei Promontorium.

in Australem Oceanum, versus glacialem plagam; ibique duo maria longe maxima ex ambobus Africæ lateribus continenter procurrentia, aduersisque agitata ventis perpetuo inter se, accerrimeque confligunt. Id vero potissimum vsu venit Iunio & Iulio mensibus, quo tempore illis locis prorsus Europæ contrarijs, hyems est summa; quibus ferme ipsis mensibus id promontorium transeundum est Indiam è Lusitania petentibus. Etsi autem naues, quò vesanos illius Promontorij furores, atque impetus quam maxime declinent, in altum prouectæ, longissime recedere solent à terra; tamen periculum magis fugiunt, quam incommodum. Dum enim cursum longo itinere circumflectunt, quo magis discedunt a Promontorio, hoc magis ad glacialem Zonam accedunt. ita neque procellas satis euitant, & intoleranda incurrunt frigora. Quocirca vt naufragii periculum absit, insolitam certe nauium iactationem effusa vectorum consequitur nausea. Hæc igitur nauseæ molestia, vt ægris morbum, ita Francisco laborem auxerit oportet: præsertim cum algens, nauseans (quod tempus ac res ipsa ferebat) & sibimet displicens sua illa caritatis munia exsequeretur. Sed vicit diuina vis imbecillitatem naturæ: & animi constantia perturbationem compressit stomachi. Ita cum sibi ipsi deesset, nullo ne difficillimo quidem tempore defuit ægrotis. Nec solum in præsentia vectores Indicæ nauigationis comites omni ope, atque opera iuuit; sed etiam socijs, eodem deinceps profecturis itineris Indici, ac vitæ regulam in posterum reliquit. quam illi hodie Francisco auctore enixe tenentes, nauibus quibus vehuntur, non minori solatio sunt, quam adiumento. Sosa igitur Prætor cæterique Lusitani, Bonæ spei promontorium circumuecti, eiusque minis longissimo circuitu aliquando tandem superatis, lætitia ex timore gestientes, Deoque & inter se, vt solet fieri, gratulantes, præter alterum Africæ latus, quod inter meridiem & orientem solem spectare diximus, nauigare cœperunt. Inde DC. fere leucas a promontorio prouecti, cum quinque iam totos menses cæteri in perpetua nauigatione, Franciscus in assiduo labore absumpsissent; Mozambicum plurimis maximisque defuncti periculis, in Augusti mensis exitu peruenerunt, nauigatione tuta magis, quàm opportuna. Nam iter in Indiam semestre ferme esse solet: nauesq; è Lusitania mense Martio profectæ Goam

tenent fere inito Septembri. Quod si incommoda tempestas aduersusque ventus, aut malacia cursum earum moretur, (quod tum accidit) Mozambici hyemare coguntur.

In Mozambici valetudinario æger ipse ægros subleuat. Cap. XV.

Mozambicus insula.

MOZAMBICVS (Prasus olim dicebatur) Insula est modica in Africæ ora vergente ad ortum solis, non tam cæli temperie (subiecta est enim zonæ torridæ) quàm portu commoda & opportuna. In ea oppida sunt omnino duo, Lusitanorum vnum, Saracenorum alterum amicorum. Distat ab Lusitania non quidem recta regione, sed adiectis nauigationis anfractibus, leucarum millia amplius tria: ab India leucas circiter nongentas. Multo maxima pars itineris confecta iam erat; restabat pars ferme quarta. Sed Mozambicum serius quam opus erat, applicuit classis; cum scilicet iam idonea tempestas, ventusque deficeret. Itaque naues ibidem omnes hybernare necessitas coegit. Mozambici ergo cæteris corpora ex diutinæ nauigationis iactatione reficientibus, vnus Franciscus laboris, quàm cessationis patientior nullam pene partem quietis capiebat, rudes instituendi, subleuandique ægros cupiditate flagrans. Non dubito quin toties iam Francisci operam in rudium institutione, ægrorumque ministerio versatam legentibus, præter satietatem, illud quoque succurrat, quod mihi ipsi idem animo repetenti miraculo fuit: vnde tantæ illi vires suffecerint, quæ toties, tot ac tanta vno tempore onera sustinerent. Sed eximius ille vir, vt erat incredibili corporis, & animi robore præditus; diuina caritate prævalidam naturam accendente, vigorem concipiebat tantum, vt Dei causa vnus omnia quodammodo efficere, & vellet & posset. Assidue autem sine vlla defatigatione, aut satietate in eadem Christianæ caritatis munia intentus, nihil prætermittebat eorum, quæ mortalibus salutaria, Deo grata constabat esse. Ergo perinde ac si integris, & nusquam libatis viribus eo venisset, vt in terram est egressus; in valetudinario regio (quod Mozambici est similiter vt in reliquis Lusitanorum arcibus) sedem suam locauit. Haud minus negotij in terra, ac valetudinario fuit,

Corporis animiq. robur.

Nouus labor in hybernis.

quam

quam in mari, nauique fuerat. Quippe Mozambici longe maxima erat eo tempore, vel morborum grauitas, vel laborantium multitudo. Et ad morbidam pestiferamque vim Autumni illa causa accesserat, quod naues pariter omnes, quæ eo anno è Lusitania in Indiam soluerant, incommoda vsæ tempestate, parique lue afflictæ eodem hybernabant loco. Ea res Xauerij curam, & sedulitatem acuit, vt tantam ægrorum subiret molem. Nam cæteris etiam nauibus benignitatem suam impertiendam ratus, quantum diurnis nocturnisque laboribus consequi poterat, enixe, operam nauare afflictis, solennia sacramenta laborantibus ministrare, mœstis solatium, morientibus Dei fiduciam adhibere instituit. Itaque ægri omnes Franciscum Dei immortalis dono vnicum classis affectæ remedium sibi missum ducere. Nec ægris addictus aliorum immemor fuit. Per idem tempus festis diebus ad Indiæ Prætorem ac populum maxima hominum frequentia, sermones habebat, vt valentium quoque animis subueniret. Inter hæc dum in ægros valentesque omni ope iuuandos totus incumbit, puerum ignotum sibi, qui tamen eadem, qua ipse naui vectus erat, subito interisse morbo cognoscit. Confestim igitur rogitare, (vt quemque obuium habebat) an puer ille Christianæ disciplinæ rudimenta didicisset. Vbi rudem omnino talium rerum obiisse comperit; tantus repente dolor eius perculit pectus, vt in vultu semper alioqui læto insignis mœstitia emineret. Quocirca Sosa Prorex moeroris causam ex eo scitatus, vt illo narrante cognouit, rogare pergit, ecquid ipse scisset, puerum illum Christianarum esse rerum ignarum rudemque? Tum Franciscus. enimuero si scissem, haudquaquam mœstus essem. Illum ego cum cæteris vtique docuissem. Vrgenti subinde Sosæ. cur igitur culpæ insons mœroris pœnam ultro subiret, respondit, quòd puerum eadem vectum naui Christianæ institutionis expertem esse nesciuerim. Tantum curæ eius animo iniecerat hominum salus, institutioque puerilis. Cæterum quid tandem haberet vtilitatis, & commodi egregia eius benignitas, ægri carendo etiam magis quam fruendo senserunt. Paucis enim interiectis diebus, Xauerius dum affectorum subleuare morbos summa ope connititur, ipse in morbum incidit, exemplum futurus quibus fuerat solatium. Nec sane fortitudinis illi materia defuit. Febris eum inuasit adeo grauis ac periculosa;

Cura salutis animorum.

In morbũ incidit.

vt paucis diebus septies incisa laxataue vena, miserit sanguinem: quam tamen ille febrim, non leuiter tantum, sed velut a Deo missam, libenter ferebat. Ecce autem vt insita eius virtus foret euidentior, graui corporis valetudini ægritudo mentis grauior, phrenesis additur. Ea totum triduum tenuit; quo tempore sancte adiurarunt medici, qui eum curabant, in rebus quidem ad corpus ac valetudinem pertinentibus (id quod morbi natura fert) delirasse illum, & insanisse: sed in diuinis atque ad animum spectantibus (quo maxime erumpere solet insania) magna cum ipsorum admiratione adeo mentis compotem fuisse; nullum vt omnino ei verbum a recta ratione alienum excideret. tantam vim habet vsus habitusque virtutis. Nec pietatis magis in eo morbo, quam paupertatis tenax Franciscus fuit. Curabatur in publico valetudinario cum cæteris, pari lectulo & conditione vtens. Non deerant viri honesti & copiosi, qui certatim eum ab initio morbi in sua tranferre tecta, & curandum suscipere conarentur: idque vt per ipsum liceret, vehementer etiam atque etiam instarent. Verum ille sanctæ paupertatis studiosus in paucis, collaudata eorum humanitate, vti liberalitate noluit. Quandiu ægrotauit, nullo discrimine in ægrorum iacuit turba. Vis porrò mali periculosior fuit, quam diuturnior. Igitur breui discusso periculo, melius habere cœpit. Nec vero recens casus alacritatem illi minuit in suo instituto, sed potius auxit sedulitatem. Vtique cum ipsemet quantopere humanæ etiam opis indigerent ægri, vsu propiore didicisset. Ergo vt primum remisit morbi vis, suimet oblitus nihilo segnius valetudinarium obire, mœrentes consolari, confitentibus aures dare; vtcunque poterat conari, vt etiam ægrotus subleuaret ægrotos. Non vnquam aliàs ante Francisci benignitas clarior atque admirabilior extitit. Quippe medicus iacentes de more ægros reuisens in Xauerium incidit, qui non leui ipse affectus febri, cubantibus tamen adstans, non secus ac si valeret, summa inseruiebat ope. Ibi medicus rei miraculo stupens parumper hæsit: inde venarum pulsu explorato, haud dubius quin ipsemet magis indigeret ministro, quam quibus ministraret; orare eum obtestarique, vti ad lectum suum reuersus quiesceret, saltem quoad febris decederet: noxio calore restincto, tum sane si vellet, ad ægrorum rediret curam. Franciscus & medico parendum, nec

Phrenesi laborans delirat intra verba.

In valetudinario in priuatas ædes transferri se vetat.

Aeger ægros iuuat

tamen

tamen periclitantes deferendos existimans, respondit proxima nocte aliquid sibi negotij cum ægro quodam fore haud satis ad impendentem mortem parato: eius salute in tutum recepta, se quietem esse capturum. Is quem describebat erat vltimæ sortis nauta, qui ex febri insaniens nondum peccata sacra confessione expiarat. Postero igitur die medicus Franciscum cum nauta illo colloquentem ostendit. Iacebat æger in lecto Xauerij, ipse asidens ei operam dabat confitenti: quippe illius vicem miseratus temere in publico iacentem in suo lectulo collocarat. Et noua benignitas nouo decorata videtur miraculo. Satis constat nautam insanientem, posteaquam ab illo in suo lectulo est positus, ad mentis sanitatem redisse. Nec vanus de illius morte vates Xauerius fuit. Eodem nauta die sub vesperam sacramentis rite procuratis, plenus bonæ spei excessit e vita. Tum vero apparuit idcirco Xauerium tantopere de illo laborasse, quod imminens ei vitæ, salutisque discrimen prouideret. Franciscus nautæ salute admodum lætus extemplo stratum repetit: valetudinique suæ seruit, medico vsquequaque obtemperans haud minore obedientiæ exemplo, quam Christianæ caritatis. Vt vero ex morbo conualuit, nihilo segnius ad pristinos valetudinarij labores retulit se. Atque vt rem bene ac fortiter cœptam perseueranter tueretur, eundem prorsus industriæ cursum tenuit, vsque ad extremum profectionis diem. Illo autem semestri spatio (tamdiu enim Mozambici hyematum est) ea exempla edidit eximiæ, sanctimoniæ, vt incolæ, classicique omnes, illum tanquam virum sanctum vulgò suspicerent. Quocirca nonnulla, quæ per id tempus eis prospere euenerant, Xauerio haud dubie se debere fatebantur; tanti viri virtute ac meritis factum esse memorantes, vt pro morborum grauitate, ingentique ægrorum numero, tam pauci eo anno in Mozambicenis hybernaculis interirent; profecto eiusdem & industria subleuatos morbos, & sanctitate depulsos. Aderat iam profectionis dies, nec tamen ægrorum plerique conualuerant. Quin etiam ipse Prætor tentari iam cœperat febri: proinde in Indiam peruenire festinans, optimum factu ratus est, eos qui per valetudinem sequi non possent, hoc est totam fere classem in hybernis relinquere, donec recreatis ex morbo uiribus, transmittere in Indiam valerent. Itaque P. Paulo & Mansilla Xauerii sociis facile exoratis, vt Mozambici manerent apud

Nautæ insanienti Frācisci lecto mentis sanitas restituta uidetur.

Opinio de Francisci sanctitate

ægros;

ægros; Xauerium ipſum ſecum ducere ſtatuit, itineris ſolatium, & ſi quid grauius incidiſſet, auxilium.

lMeindæ & in Socotora inſula non ſine incolarum fructu, pauliſper moratus in Indiam peruenit. *Cap. XVI*

MENSE igitur Aprili ineunte anni inſequentis, Soſa faſelum ingentem (galeonem vulgo vocant) tractus Indici cauſa comparatum cum valida manu conſcendit, claſſe cum primum per valetudinem liceat, ſequi iuſſa. Diſceſſit cum Prætore Franciſcus Luſitanis ſimul & incolis eius diſceſſum lacrymis magniſque beneuolentiæ indicijs proſequentibus. Soſa aliquot dierum ſecunda nauigatione paſſuum millia circiter ſeptingenta a Mozambico prouectus, & Melindam (Saracena vrbs eſt amica Luſitanorum) delatus paucos ibi dies ſubſtitit. In ea vrbe Luſitani mercatores plerumque verſantur: & ſi quos forte ibidem occupauerit mors; tumulis cruce inſignibus conduntur. Propter vrbem ingens ac præclara crux e marmore inaurato viſitur à Luſitanis conſtituta. Qua conſpecta Xauerius ex inſperato, efferri gaudio cœpit tantam vim & gloriam cruci gratulans, quod in media Saracenorum ac dæmonum ditione victrix emicaret. Subinde haud leuis dictu res hanc eius lætitiam auxit. Saracenus quidam ciuitatis eius primarius, queſtus apud Franciſcum Saracenorum pietatem conſenuiſſe, percontabatur ex eo, an idem eueniret Chriſtianis. Quippe ex ſeptemdecim fanis, quæ Melindæ erant, tria duntaxat, eaque a paucis admodum celebrari obſtupeſcebat, ignarus cur tandem ſuorum pietas deficeret. Et tantum illud mali profecto ex nefario aliquo ipſorum ſcelere dicebat ortum. At Xauerius lætus obiectu crucis vim dæmonis repreſſam, negauit tam mirandum eſſe, vanam Mahometis religionem iam deficere, quam tamdiu viguiſſe. Deum vtique veræ religionis auctorem a ſuperſtitioſorum Saracenorumque precibus abhorrere: & hanc ſcilicet eſſe cauſam, cur preces quas auerſaretur, extingui funditus vellet. His forte auditis Saracenæ ſuperſtitionis antiſtes (Cacizem ipſi appellant) idemque Magiſter Mahometicæ diſciplinæ ſane eruditus propalam

Melinda vrbs.

Crucis honos inter Saracenos

Mahometis cultus conſenuit.

con-

confirmauit, nisi Mahometes intra biennium eos reuiseret, nuntium se illi remissurum. adeo iam in anxijs illorum mentibus Mahometis reuerentia exoleuerat. Cæterum Franciscus animos superstitione captos, nec vllius salubris consilij patientes cum nequiret tam breui tempore liberare; quod erat reliquum, excitauit eos ad cupidinem Christianæ libertatis, magnopere monens vt ab hominum conditore Deo opem lucemque identidem implorarent. Repetito deinde itinere, vetus illud suum institutum tenebat ardore animi nouo, vt vectoribus, ægris maxime (neque enim deerant) quibuscunque posset rebus opem ferret. In quo quidem genere eousque progressus est, quoad progredi benignitas potest. benignus vt esset in alios, durus fuit in seipsum. Namque vt de sua habitatione ac lectulo commodaret ægrotis, magnam illius itineris partem ipse in publico inter turbam nauticam cubitauit. et lectum ei anchorarius funis in spiram conuolutus; ceruical anchora ipsa præbebat. Exinde noua Francisco benemerendi de hominibus ac de religione oblata materies est. Omnem Africæ oram circumuectus Prætor ad Socotoram insulam a Mozambic passuum millia prope MDCC. nauigium appulit. Ea insula adiacet vltimæ Africæ promontorio. Guardafum appellant hodie, Aromatam olim uocabant. & sita est e regione sinus Arabici, fretique Mecani, cui freto Meca nomen dedit vrbs execrãdo Mahometis sepulcro nobilis. Socotora autem circuitu ad C. millia passuum amplectitur: Terra saxis aspera, ac vasta sine vllo fere indicio humani cultus: non triticum, non oryzã non vinum, non poma fert, sterilis prorsus, nisi quod dactylis, ex quibus panem incolæ conficiunt, & pecore abundat. Et super cætera, cæli intemperie grauis ingenti torretur ardore solis. Gens plane rudis, & imperita; nulla apud eos monumenta literarum: nemo qui legere saltem sciat. Vicis habitatur, suus cuique vico Caciz est instar Curionis. Et Cacizes nihilo doctiores alijs, precationes tantum quasdam peregrina lingua compositas, quas ne ipsi quidem intelligunt, recitant memoriter. At incolæ Christianos se esse gloriantes eximia veneratione Thomam Apostolum colunt: atque ad priscos illos olim in ea insula ab Apostolo baptizatos originem referunt suam. Multaq; (cum iam Christiani mores exoleuerint) religionis ostendunt vestigia. Sacella pie magis quam ample extructa & or-

Aegris de suo cubiculo lectoque cõmodat.

Anchoræ ij funis volumine pro lecto vtitur.

Socotora Insula.

Cacizes instar curionum.

nata: cruces in altaribus cum lychnis præpendentibus; & quoniam paupertas tintinnabulorum adimit vsum; ligneis crepitaculis (vti apud nos sancta hebdomada assolet) conueniendi populo signum datur. Cacizes porro quanquam connubio implicati, tamen abstinentia sunt insignes. quoties ieiunant non solum carne, ac lacte sed etiam pisce, cuius magna est copia, prorsus abstinent; vt adeo moriantur citius, quam quicquam tale degustent. dactylis duntaxat & oleribus victitant. Quin etiam quadragesimas quotannis binas, quarum altera bimestris est, rite ieiunant. & si qui forte profani homines carnem per ea tempora gustauerint, templi aditu prohibentur. Cæterum satis constabat, a Cacizibus vtpote imperitis, iamdiu neque institui quemquam Christianis præceptis neque baptizari: Accedebat Saraceni Domini, qui indigenas per vim subegerat, vesana impietas. quippe non solum ipsos miseris vexabat modis; sed etiam eorum paruos filios e complexu parentum abreptos execrandis Saracenorum sacris initiare gestiebat. Itaque ex incolarum aspectu, congressuque haud minus molestiæ Xauerius, quam lætitiæ cœpit, indigne ferens illos a maioribus degeneres, religionis quam profitebantur ignaros, a Catholicis sacerdotibus destitutos in Saracenorum ditione esse, velut oues in potestate luporum. Cumque eos (quod per tempus liceret) instituere exoptaret; vernacula in peregrino homine lingua non suppetebat voluntati, animoque. Sed nimirum nihil est difficile caritati. A proprijs nationum signis ad communia confugiens, nutibus & quibuscunque rebus poterat, tantisper dum ibi fuit, homines rudes Christianis imbuit ritibus. Puerorum quoque complures, libentissimis eorum parentibus baptizauit. mox pro se quisque ad eum liberos suos deducere cœperunt enixius orantes, vt apud eos commorari ne grauaretur, pollicentesque neminem prorsus, qui non baptismo ablueretur, tota insula futurum. Xauerius ergo etsi loci vastitas, & incommoda erant ante oculos; omnium tamen præterquam illorum salutis immemor, Prætorem adit: messemq; iam maturam ac paratam ostendens precatur, vt per eundem aliquandiu ibi morari liceat. At Prætor satis gnarus eam Insulam Turcarum populationibus expositam, committendum sibi ratus non est, vt talis vir in seruitutem abduceretur a Turcis. Ergo egregia eius in miseros homines beni-

Cacizes abstinentia insignes.

Socotoræorum misera conditio.

Socotoræis nutibus excolere conatur.

Magnam vim puerorum baptizat.

In Socotoræ insulæ vastitate operã dare incolis expetit.

gnitate collaudata, ipſum admonuit, ne præſentis ſpecie boni ſe falli ſineret. Noli (inquit) auidius hærere in primis „ ne omittas meliora. Quid tantopere iſtic laborare expetis, „ vbi maior fructu labor eſt minora periculis præmia? Alia „ te regio, alia gens, alij Chriſtiani manent, apud quos vtique „ operam & tutius ponas, & melius. Tum Franciſcus quo- „ niam ei ſecus videretur, quem ſciret plus videre, quam ſe; in ipſius poteſtate ſe omnino fore reſpondit. Indigenas inde ſolatus, promittit eorum ſibi ſalutem vbicunque terrarum eſſet, cordi futuram. Ad extremum omnes ad rectam inte- rim religionem in medio generationis prauæ retinendam co- hortatus, certam illis ſpem maturæ oſtendit opis. Nec pro- miſſum fefellit. Ab eis digreſſus vt primum occaſio ſe obtu lit, ad Ioannem Luſitaniæ Regem literas dedit, quibus Soco- toræos Chriſtianos tanquam oues errantes ſine paſtore de- ſertos ab omnibus, Saracenorum inſuper tyrannide oppreſſos vehementer regiæ prouidentiæ commendaret. In ea quippe inſula Saracenum per vim contra ius faſque omne dominari, vt qui Chriſtianos indigenas, ſiue in Chriſtianam fidem pro- penſos, oriundos ab alumnis Apoſtoli Thomæ miſerandum in modum opprimat ac diuexet. Ad hæc eorumdem liberos per vim egremio parentum raptos initiare ſtudeat Mahometi Satanæque. Proſpiceret pius Rex, ne paulatim in Saraceno- rum mores ac ritus abirent: & quibus eorum corpora vis de- diſſet, vltro ipſi animos darent. Actum de illis fore, niſi in Lu- ſitani Regis vmbra deliteſcerent. Cæterum non dubitandum quin Deus cui hoc dediſſet, vt vnus ex omnibus Chriſtianis Regibus poſſet, eidem hanc mentem eſſet daturus, vt vellet, miſeros illos & afflictos protegere, ac tutari. Proinde ne cun- ctaretur, quos communis Dominus diuino redemiſſet ſangui- ne, hos ipſe regalibus opibus Domino ſuo conſeruare. Præſer- tim vero cum totum hoc negotium nullo periculo, nullo ſum- ptu, nutu ſolo Regis confici poſſet. claſſi modo regiæ illac iter vtique facturæ imperaret, vt Socotoræos ſuo præſidio ab im- maniſſima Saraceni Domini tyrannide vindicaret. Haud irri- tæ fuerunt Franciſci literæ, ac preces. Cauſa nec honeſtior Xauerio, quam Regi viſa; nec magis cordi fuit. Itaque haud ſegnius, quam eius pietate dignum erat, claſſem eo deſtinauit. Et bellum fuit tam felix, quam pium. Socotora pulſis Sarace- nis ui capta, indigenæ ſeruitio impotentis Domini exempti;

Franciſci epiſtola ad Regẽ Luſitaniæ

Socotoræi Frãciſci ro gatu Sara cenorũ ty- rannide li berantur.

validum quoque insulæ præsidium impositum, vt libertas non gratior esset, quam tutior. Xauerius deinde eo non contentus beneficium libertate maius adiecit. In eam insulam quosdam è Societate misit, qui syluescentem illam Domini vineam denuo colerent; & Saracenorum tyrannide depulsa, etiam Satanæ tyrannidem depellerent. E Socotora cum nauis vela fecisset, Xauerius ad suum se munus pensumque reuocauit: eodemque benignitatis & industriæ tenore, quo Indicum iter susceperat, prætervectus Arabiæ oram ac Præsidis, aliquando peruenit in Indiam. Goam egregiam Indiæ urbem applicuit, prid. Non. Maias eiusdem anni M.D.XLII. ipso die S. Ioanni ante portam Latinam sacro Indis sanè memorabili. Quippe eo die Franciscus Xauerius summo Dei beneficio, ac munere illis gentibus natus, magna ex parte lucem salutemque in Indiam secum aduexit. Nanque & ipse perditas illas nationes recreauit maximis beneficiis simul cum Euangelij lumine allatis: & cæteris sociis viam ad Indorum aliarumque gentium conuersionem aperuit. Id adeo planum omnibus faciet reliqua narratio. Posthac enim res gestas Xauerij copiosius, quam adhuc fecimus perscribemus. Nam superiora magna ex parte non quidem dubia, sed tamen subobscura sunt, quod ferme literarum luce caruerunt. Deinceps vero narraturi sumus ea, quæ partim ab ipso sunt memoriæ prodita; partim ab ijs, qui cum illo diu ac familiariter in India versati, eundem non modo obseruarunt, viuum, sed etiam mortuum contrectarunt.

HO-

HORATII TVRSELLINI DE VITA FRANCISCI XAVERII

LIBER SECVNDVS.

Quo in statu Indiam offenderit. Cap. I.

INDIA Poetarum Historicorumque monumentis inclyta, regio est Asiæ, duplo fere in longitudinem, quàm recta regione spatiosior, humanæ linguæ exsertæ maxime similis. quippe à Septentrionibus Caucaso commissa monti, ab occasu, Indo flumine a quo nomen traxit, ab ortu solis, Gange coercita, exserit se è temperata zona in australem Oceanum. Amnes autem illi è Scythiæ montibus profluentes magno aquarum diuortio, quo longius manant, hoc latius inter se terræ spatium relinquunt: passuumque fere decies centena millia, hoc est dimidiatam ferme Indiæ longitudinem emensi prorumpunt in mare. Inter horum ostia fluminum, vbi latissima est India circiter octingenta millia passuum patet. Inde paulatim in arctum coit vsque ad Comorinum promontorium, vbi cuneata longe excurrit ex Asia. Interiora Indiæ Ethnici indigenæ colunt ora quæ ad Indum vergit, fere indigenas habet Reges: quæ Gangem spectat Saracenos. Nam Saraceni iampridem ex Arabia, ac Perside eo profecti, sensim plures Indorum populos quà consilio, quà armis suæ ditionis fecerunt. Lusitani quoque libero commeantes mari, ignotas aliis terras sæpius adeundo, per occasionem in vtraque ora maritima vrbes nec paucas, nec ignobiles occuparunt: ma-

Indiæ descriptio.

gnumque

gnumque est Lusitanorum nomen in India, totoque Oriente. Oram Indiæ maritimam, quippe maxima ex parte torridæ subiectam Zonæ perpetuus ferme solis feruor urget, qui æstiuo vapori persimilis omnes anni partes vno prope tenore percurrit. Cæterum tempestiui imbres atque Etesiæ sic æstum temperant, vt haud sane incommode habitetur; quanquam æstiuis mensibus (& quia bis sol æquinoctialem lineam transit quotannis, binæ in anno æstates existunt) omnia feruidissimus Solis incidit ardor. Regio fertilis est maxime oryzæ, quæ apud eos tritici vicem præstat: secundum oryzam palmæ cuiusdam, ex qua non modo fructus tum recentes tum aridos carpunt; verumetiam (incredibile dictu, audituque) vinum, acetum, oleum hauriunt: ad hæc, materiam tectorum, nauium, funium, librorum petunt; omnium pene rerum facultatem in vna arbore præbente natura. Pisce quoque ac pecore abundant. Margaritarum in primis est terra diues, quas conchiliis inclusas in latentibus scopulis incolæ solertissime rimantur. Nec alia celebratæ à veteribus Indorum opulentiæ causa maior, ex quo luxuria purgamentis maris pretium fecit. Gens indigena colore nigra, corpus cætera nudum ab vmbilico ad genua carbasis velat. Seruilia vulgo ingenia, & fraudulenta. Paupertas in tam diuite regione latissime patet, diuitijs ob Dynastarum ac regum impotentiam, ad paucos redactis. Nec tamen luxum inopia excludit. Omnibus vulgo etiam viris aurum, aut certe aurichalcum pendet ex auribus, quas delitiarum causa artificio quodam productas ad humeros ostentant. Plerique brachia quoque armillis ornant: adeo in muliebrem degenerauere cultum. Alia præterea multa de Indorum moribus traduntur, quibus persequendis huiusce historiæ cursum morari operæ pretium non videtur. Indiæ caput Goa est vrbs in insula eiusdem nominis, ferme è regione sinus Persici posita, ab Indi ostijs millia passuum circiter CCC. Hæc manu ac natura munita (insulam enim exiguam vbi sita est, angustum fretum a continenti dirimit) pulchritudine ac tectorum frequentia, commercio, diuitijs, ciuium & incolarum numero cum præcipuis Europæ vrbibus haud immerito conferri potest. Itaque & Archiepiscopi Prætorisque Indici sedes est, & à Lusitanis maxime celebratur. Satis constat Indiam olim S. Thomæ Apostoli non solum vestigijs impressam; verum etiam sangui-

Goa Indiæ caput.

ne

ne imbutam: compluresque illius opera factos inibi esse Christianos. Sed horum posteri Ethnicis, ac Saracenis immisti paulatim degenerauerant ad eorum mores ritusque. Et iam (paucis admodum vicis exceptis, quorum incolæ a S. Thoma nomen acceperunt) nihil ferme Christianæ religionis præter famam in India durabat; cum Lusitani Goa, & alijs Indiæ oppidis potiti, Indis Saracenorum Tyrannorumque iugo exutis Euangelij lucem reddidere. Namque & ipsi inter eos habitare, & indigenas ad Christum sensim aggregare cœperunt. Erat tum Goanus Episcopus (idem autem quia tum solus erat in India Episcopus, cunctæ Indiæ præsidebat) Ioannes Alboquercius vir è Franciscana familia, pariter doctrina & religione insignis. Is cum paucis suæ disciplinæ hominibus, etsi maiorem quàm pro numero, Christianæ rei nauabat operam; tamen Sacerdotum penuria minus proficiebat, quàm opus erat. Nulli tota India tum erant religiosi, præter eos, quos dixi Franciscanos, quibus Lusitanorum institutio vix instituendi Ethnicos spatium dabat. Inter omnes Fratris Iacobi Borbani Franciscani vel eruditio ac virtus, vel Christianæ fidei propagandæ cupiditas eminebat. Hic Indos aliquot pueros ab se conuersos ac baptizatos cum Christianis mysterijs simul & Lusitana imbuisset lingua; eosdem in conuertendis Ethnicis interpretes adhibuerat, inuento non magis solerti, quam felici. Itaque piorum ac locupletium hominum opibus fultus maiora agitabat animo: & Indicarum gentium Seminario instituto, ipse in alumnis docendis totus erat. Quocirca etsi Episcopus, cæterique Franciscani pro egregia sua pietate, exoptarent Christianæ religionis proferre fines in India; tamen tot locis tanta paucitas sufficere haud quaquam valebat. Ergo non tantum in aliis oppidis Lusitanorum, sed in ipsa vrbe Goa, Ethnicorum Saracenorumque vigebant superstitiones. Gentiles Saracenique sane opulenti vbique misti Lusitanis, palam, luce execrandis superstitionibus operabantur, conniuentibus Lusitanarum arcium Præfectis, seu quod nondum recentis imperij opes satis stabilitas haberent; seu quod nemo foret, qui illos erroris conuictos ad Christi traduceret cultum. Proinde si qui ex ijs Christiana susceperant sacra, adeo ab opulentioribus vexabantur; vix vt se Christianos profiteri sustinerent. Ethnicorum vtique Saracenorumque negotiatorum regias mer-

Iacobi Borbani Franciscani studium religionis.

Goani Collegij initia.

Neophytorum misera cõditio.

ces, ac uectigalia tractantium tantæ erant opes etiam Goæ; vt apud Lusitanos, ipsosque Magistratus plurimum & gratia pollerent, & viribus. Ita nouis Christianis oppressis, Ethnicorum conuersio frigebat. Haud multo melior conditio erat Lusitanorum. Multis locis apud eos sacramentorum rarus vsus; sacrarum concionum fere nullus, quòd tota India duos tresue ad summum habebat concionatores, haud sane multo plures sacerdotes. Quocirca pleraque Lusitanorum præsidia Missæ quoque sacrificio, non solum concione sacra, totos sæpe carebant annos. Super hæc vrgebat eos fœda, perditaque consuetudo Saracenorum Ethnicorumque. Nihil moribus eorum corruptius, nihil ad irritandam libidinem efficacius. Vtrique enim pariter in obscœnas effusi voluptates, nihil ferme vxorum pudicitia leuius ducebant. Quocirca Lusitani quanquam natura temperantiæ frugalitatisque studiosi, in tam corruptrice terra epulis, & ijs quæ epulas sequuntur dediti, vulgo pellices plures vndique coemptas habebant domi. Eoque iam illos, nemine vitia reprehendente, libido prouexerat; vt pudoris obliti vitam flagitiosam vel honori sibi ducerent: nullum lucrum iniquum, nullum turpe existimarent. adeo cupiditas malo vsu corroborata rerum immutauerat speciem. Plerique vero sine Confessionis, & Eucharistiæ vsu annos complures transigebant. Et sæpius quam semel in anno confitentes simulatæ pietatis vulgo arguebantur. Si quis forte conscientia stimulante, expiare peccata vellet; oculos ac voces hominum fugiens clam, & velut Nicodemus olim, noctu veniebat ad IESVM. Lusitanorum porro coniuges pellicesque indigenæ etsi Christianæ; tamen ob Chrystianorum mysteriorum inscitiam, Ethnicis Saracenisque superstitionibus captæ tenebantur. & liberi parentibus similes, aut etiam nequiores. Hic rerum status erat in India, cum eò Franciscus venit. Qui mire lætus se aliquando (quod omni voto expetiuerat) in Indiam peruenisse, rebus hisce cognitis, ad medendum tot ac tantis malis curam intendit: & quod in illo ardore animi permirum est, cautius quam auidius admouit manum.

Lusitanorum prolapsi mores in India.

Con-

Conciliato Episcopo, in India elaborare instituit. Cap. II.

NON erat ignarus inter Episcopos, & alios curatores Ecclesiasticos, si vtrique summo iure agant, nec de suo remittant iure; facile controuersias & contentiones oriri, non minore damno, quam offensione populorum. Omnium igitur primum omnem certaminum materiam de medio remouendam ratus, vt *prouideret bona non solum coram Deo sed etiam coram omnibus hominibus*, Episcopum sibi omni ratione demereri statuit. Ergo Deo, & Archangelo Indiæ præside (ut eius institutum ferebat) inuocatis, Episcopum adit: eique comiter simul, ac reuerenter salu tato demonstrat, se Pauli Tertij Pont. Max. & Ioannis Tertij Lusitaniæ Regis missu venisse in Indiam, vt Ethnicos ad Christi fidem adduceret: Neophytos ac Lusitanos ad Christianam erudiret pietatem. Cæterum parere magis, quàm imperare assuetum, alieno arbitrio vti malle quàm suo. Proinde se in Episcopi Indici potestate futurum: nihilque facturum prorsus, nisi ex ipsius sententia, ac voluntate. Tum Pontificijs, Regijsque literis prolatis, Apostolicæ suæ legationis testibus, ad eius pedes prouolutus, ea omnia se illi tradere ait, ne secus uteretur, quam Episcopo visum foret. Non facile aliàs magis apparuit, quam cito animos conciliet vera humilitas. Alboquercius tantam talis viri demissionem modestiamque admiratus, summæ facilitati demittentis se, pari facilitate respondit. Nam confestim iacentem comiter alleuat; eidemque diploma ac literas reddit, gratum sibi futurum confirmans, si Apostolicus legatus data auctoritate ad Pontificis, Regisque vteretur arbitrium. Neque enim dubitandum, quin ita vsurus esset, vt talium virorum de se iudicia comprobaret. Ex eo tempore inter Episcopum, & Xauerium obsequio obseruantiaque adeo certatum est; vt inuicem sua consilia amicissime communicarent. Franciscus ergo lætus sibi in Christiana re curanda adiutorem Episcopum; fore, alacrius Goæ, velut pensum instituti sui, summa vi ægros iuuare institit. Extemplo sede in valetudinario regio collocata, grauiter affectis omni ope inseruire; hortari nunc singulos nunc vniuersos: Confessionis & Eucharistiæ sacramentis expiare non ante destitit, quam morum mutatio spem vitæ fecisset melioris. Præcipuus labor erat grauiter laborantibus subueni-

2. cor: 8. *Indiæ Episcopũ adit.*

Goanũ episcopũ summa demissione sibi conciliat.

re, quibus non interdiu ſolum, ſed etiam noctu præſto erat, omnibus eximiam eius benignitatem amoremque in alienos pluſquam paternum mirantibus. Quippe Franciſci lectus eſſe vulgo dicebatur ad pedes eius, qui grauiſſimo inter omnes eſſet morbo implicitus. ibi enim inſtituto ſuo pernoctabat, vt omnibus horis ſi quid grauius incidiſſet, periculo ingruenti celeritas obuiam iret. Inter quæ nihilo ei minor cura paupertatis tuendæ, quam nauandæ benignitatis fuit. Xauerij veſtimenta erant ea, quibus è Luſitania indutus venerat, cultu haud ſane a vilioribus vulgatiſque Luſitanorum Sacerdotum abhorrentia. Cæterum veritus, ne diſpar veſtitus abalienaret ab ſe animos Indorum, ſtatuit ab Sacerdotibus, qui ibi degebant, non differre veſtitu. Itaque ſatis gnarus Societati IESV veſtis habitum certum ac proprium nullum eſſe, ſed communem Sacerdotum eius loci vbi verſetur; valetudinarij cuſtodem facile exorat pro familiaritate, vt tunicam ſibi plebeiam compararet, quali pauperes indigenæ Sacerdotes vulgo vti ſolerent. Sed ille non tam poſtulati, quàm decori memor, pro Franciſci dignitate atque autoritate, defert ei ex vndulata veſte confectam togam. liberali facto liberaliorem addit orationem: talem ibi Sacerdotum veſtitum eſſe, propter maximos Indiæ calores: veſtis genus, etſi vndulatum ſit, rude tamen eſſe plebeiumque. At Xauerius illas veſtimentorum delitias auerſatus, tum tu igitur (inquit) iſtam vndulatam togam cuipiam iſtorum, quos dicis, Sacerdotum, ſi voles dabis: mihi ſi videbitur, cannabinam curabis nigram. Quippe hominem qui paupertatem vouerit, ea veſtis decet, quæ & indicium ſit, & monumentum paupertatis. Huius ille reſponſi veritate victus talarem ei tunicam cannabinam, qualem requirebat, conficiendam protinus curat. Ea deinde Franciſcus illorum Sacerdotum ritu eſt vſus ſine zona & pallio, malens de veſtitu quam de paupertate detrahere. In eo autem non magis moderatio enituit, quam conſtantia. Eundem deinceps veſtitum in India perpetuo vſurpauit. Et valuit eius autoritas apud Socios, qui diu Franciſci inſtituto, talem habitum tenuere. Cæterum hodie Luſitanorum more, quem complures iam peregrini Sacerdotes in India ſequuntur, & zona vtuntur & pallio. Porro cum Noſocomij Præfectus detritos ac laceros Franciſci calceos, & ſimul ſoleis, corijſque temere aſſutis deformes notaſſet, ei nouos attulit. At ille, vt erat vbique ſui ſimilis, nullis precibus perpelli potuit, vt veteres calceos mutauit nouis, ſuos illos ſatis adhuc vtiles eſſe dictitans. adeo tenax

Frãciſci lectus apud periculoſiſſime ægrotantem.

Studium paupertatis in veſtitu.

Tunica cãnabina vtitur ſine toga aut pallio.

Calceos laceros, ac deformes mutare nouos recuſat.

erat

erat paupertatis. Agebat tum Xauerius annum circiter quintum & quadragesimum quæ ætas fere consilio magis quam uiribus pollet. Verum ille virtute erectus nulli cedebat labori. Etsi enim per id tempus ægrorum subleuandorum præcipua erat cura; nequaquam tamen valentibus deerat, quos grauior siue animorum, seu corporum casus vrgeret. Post operam ægris impense datam, mane adeuntibus confitendi gratia, faciles aures dabat. sæpe a primoribus ciuitatis ob eandem caussam euocabatur. Et erat tanta confiteri cupientium multitudo, vt ne decimæ quidem eorum parti eximia Xauerij sedulitas sufficeret. Post meridiem fere uinctos in custodiis uisitans, corrogata iuuabat stipe: traditaque eis recte confitendi ratione, plurimas totius anteactæ uitæ confessiones audiuit. Nec nihil Xauerij apud alios valuit exemplum. Prætor ipse Sosa semel in hebdomada, & ægros benigne inuisere, & vinctos, causis eorum cognoscendis, expediendisque solari instituit: idque solenne habuit quamdiu in India fuit. Dominicis porro diebus Xauerius leprosos, (quorum Nocosomium est in sub vrbano) iuuabat, eis cum cæteris in rebus ministrans, tum vero post exceptas confessiones, Christi corpus impertiens. Nec quisquam omnino fuit eorum, qui non illo autore, sacrorum mysteriorum particeps fieret. Vbi satis operæ ægris nauasse uisus est, in ædem B. Mariæ ualetudinario proximam demigrauit ualentibus quoque opem laturus. Ibi Dominicis ac festis diebus mane concionem habebat ad Lusitanos, a prandio indigenis symboli capita cum summa cura explicabat, maiore hominum frequentia, quam pro ædis vbi docebat, modo. Inde inimicos ad pacem, diffidentes ad concordiam reducebat. Nec quicquam in priuatis colloquiis inexpertum omisit, quod ad sanandos ciuium animos pertineret. Ille Lusitanos sermonis affabilitate captos comiter de ipsorum vitiis admonuit: ille incusso nunc mortis nunc gehænnæ terrore, perditos homines a flagitiis reuocauit. Quos ut primum permotos esse sensit, modo ad expiationem noxarum, modo ad uitæ emendationem rogando alternis, suadendoque pellicere instituit. Satis constat plerosque ita affectos atque animatos, vt a confessione nouam vitæ rationem instituerint, pellicibus eiectis, & male parta pecunia restituta.

Vinctos corrogata stipe iuuat

Leprosis ministrat.

Concionatur.

Priuata colloquia.

Fructus sermonũ

Pellices miro artificio nuptijs iungit, aut detrahit. Pueros rudesque Catechismo instruit.
Cap. III.

CAETERVM haud paulo plus in pellicibus, quam in alienis pecuniis laboris, atque operæ fuit. Illa tempestate Lusitani Goæ, ob Lusitanarum mulierum inopiam, alienigenarum erant amoribus implicati. Pleræque Sioniæ, aut Peguanæ, nonnullæ ab Iaponia, Sinisue. Quippe hæ Indis feminis specie corporis, & decore habitus longe præstant. Eas fermè Lusitani, quia coniugio non dignabantur, in delicijs habebant. Ergo Xauerius tanto huic malo obuiam eundum ratus, summa ope expedire illorum animos cœpit. Primum igitur eos omni obsequio demereri. Inde vt quisque obuius erat, hilari vultu eum rogare, vt sacerdotem cibi egentem conuiuio acciperet familiari. Annuente illo, mensæ pariter accumbebat. Super cænam, vel a cæna orabat hospitem, suos vt liberos accersi iuberet. mox patris iussu prodibant parui filij, quos Franciscus manibus sublatos collo suo admouebat grates Deo agens, qui tales ei pueros spem stirpis dedisset. & simul honestam eis, sanctamque vitam exposcebat precibus. Subinde (temeritas in alio foret, quod illius sanctitas facile sustinebat) puerorum matrem acciri desiderabat; accitam benigne alloqui, hospiti eius commendare formam nuptijs viam muniens. Eam vtique egregia esse indole, ac specie, vt Lusitana posset videri: liberos ex ea genitos haud dubie Lusitano homine dignos. Quæ res igitur connubium moraretur? quam coniugem expeteret illa meliorem? Proinde ne cunctaretur filiorum famæ, talis feminæ pudori consulere. Nec salubria dicta in irritum cadebant. Francisci vox & autoritas haud ægre eos impellebat ad pellices sibi matrimonio iungendas, ipsomet inspectante. Quod si quem nactus esset, qui ex Inda muliere ac deformi filios matri similes haberet; indignabundus exclamabat. Deus bone, quid hoc est monstri? Diabolum domi alis? cum isto portento consuetudinem habes? Hinc suscipere liberos potes? me audi. istuc monstrum ac prodigium extemplo tectis eijce: & te dignam coniugem quære. ita ille amandata pellice, ducebat vxorem. Nec sinebat Franciscus quantum in ipso erat, nigras ancillas a Lusitanis in matrimonium duci, sed albas,

Pellices formosas connubio iungit. deformes eijcit iubet.

Nolebat Lusitanos vxores ducere deformes, vt pellicibus abstinerent.

bas, minimeque deformes; vt scilicet adulterijs abstinerent, sua quisque vxore contenti. Interim vero ad studium pietatis, Christianæque vitæ omnium animos pellicere, atque instituere non desistebat. Nec frustra id fuit. Cælestis hæc disciplina adeo ciuium, incolarumque formauit mores, vt alia quædam videretur esse Goæ facies, quam paulo ante fuerat. Et Franciscum ipsum cum diurna Christianæ pietatis ministeria, tum vero nocturnæ orationis assiduitas clarum & celebrem fecerunt ad Lusitanos pariter Indosque. Cæterum vir vere sanctus nominis celebritatem non superbiæ incitamentum habuit, sed industriæ. Quippe humanæ salutis, quam laudis auidior, nouas subinde excogitans iuuandorum hominum rationes, ad omnia descendebat. Illud autem in tali viro admirabile Christianæ simplicitatis exemplum, & vtilius quam speciosius institutum. Homo id ætatis, atque autoritatis vias plateasque cum tintinnabulo circumibat: adeo nihil quod Deo gratum, hominibus salubre foret, sibi indecorum ducebat: puerosque ac seruos ad Christianam doctrinam conuocans, ad viarum angulos, & compita subinde tali carmine incolarum pietatem excitabat. Fideles Christiani liberos vestros seruosque pro uestra in Christum caritate, ad Christianam disciplinam dimittite. Ad hanc rei nouitatem maximi puerorum ac mancipiorum vndique se proripientium, aliorumque hominum concurrebant greges. Quos ille omnes in ædem B. Mariæ quasi agmine adductos Catechismum modulans docebat, ratus pueros cantus suauitate delinitos & libentius conuenturos ad audiendum, & facilius illa tanquam carmina memoriæ mandaturos; quod vtrunque rei euentus comprobauit. Verum ad id negotium non plus solertiæ adhibuit quam prudentiæ. Namque haud dubius ita demum vtilem suum laborem futurum, si probe intelligerentur quæ edisci oporteret; singula rerum capita decantata pro auditorum captu & intelligentia explicabat breuiter appositeque. Apud rudes homines ac seruos rudi & abiecto dicendi genere vtebatur de industria; quo facilius sermo notus in illorum aures atque animos influeret. Nec vero huius laboris fructus aut exiguus aut caducus fuit. Hinc tantus ille Christianæ institutionis docendæ discendæque vsus, qui hodie viget in India. Nam cum ex ea re fructus hominum spe maior extaret; Episcopus ab alijs idem in reliquis vrbis templis fieri iussit. Itaque certatim socij quidem Francisci instituto, cæteri autem partim Episcopi iussu, partim illorum exemplo excitati, idem postea

Pueros ac seruos tintinnabulo coactos docet.

Plebeio sermone vtitur de industria.

Tradendi Cathechismi fructus

ſtea tota India factitarunt, cum ingenti rei Chriſtianæ emolumento. Quippe hic mos cum alibi tum vero Goæ adeo percrebuit, vt passim in ſcholis, in viis, in compitis, in tectis, agris, nauibus, pro ineptis ac vecordibus cantilenis, Chriſtianæ diſciplinæ rudimenta & canantur iucundisſime, & audiantur. Quocirca iam vſu venit, vt vix dum balbutientes infantes carmina illa magna ex parte percepta cantitare geſtiant. In hoc autem quod dixi munere obeundo Xauerius haud illuſtrius induſtriæ, quam abſtinentiæ ac modeſtiæ exemplum edidit. Ex his quæ eleemoſynæ nomine ad illum plurima afferebantur, nihil admodum ſumens ſibi, omnia egentibus, atque ægrotantibus quam occultisſime diſpertiebat, ne quid laus humana de diuina mercede decerperet. Nec gloriolam ſolum, ſed etiam honorem (in quo pauci fortes & conſtantes reperiuntur) repudiabat ex animo. Cum vulgo honos illius virtuti debitus haberetur, honorem æque & honorantes geſtu, ac toto corpore, non tantum voce vultuque auerſabatur, indignum ſcilicet ratus Chriſtianum hominem veneratione delectari Chriſti opprobria ſecum animo reputantem. Audiant quod dicturus ſum, qui vanos honorum titulos aucupantur. Xauerius quidem rerum humanarum, maximeque ſui ipſius contemptor nihilo minus celebritatem nominis honoremque aſpernabatur, quam vulgo homines expetunt: vt iam conſtaret inter omnes, nihil illi grauius ac moleſtius accidere poſſe, quam prædicationem rerum ſuarum, ſuique venerationem. Cæterum vt honor fugientem maxime ſequitur, hæc ipſa honoris fuga, vt fit, honorem, & admirationem auxit. Admirabantur omnes Sacerdotem eruditionis ac virtutis eximiæ, peregrinum ex alio orbe terrarum tam multa gerere, tamque præclara, nulla omnino mercede, ne laudis quidem & gloriæ. Ergo vt antea in Luſitania, ſic in India, Apoſtolus vulgo cœptus eſt appellari, non minore vtique eius ſtomacho, quam pudore. Sed vicit multitudinis ſiue pertinacia dicenda eſt, ſiue conſtantia. Hæſit enim deinceps Xauerio Apoſtoli cognomen adeo, vt excuti ab eo nullo modo potuerit, Idemque poſtea cognomen a Franciſco quaſi capite ad eius manauit ſocios. Verum hi denique effecerunt, vt nouo nomine, de quo mox dicemus aſſumpto, vetus illud nimis magnificum deponerent nomen.

Honoris fuga.

Apoſtolus in India appellatur

Goanum Collegium Societati parat. Cap. IIII.

PAVCIS ante Xauerij aduentum mensibus, Goæ pij quidam homines, autore F. Iacobo Borbano rei Christianæ augendæ societate inter se inita (vt supra ostendimus) Indorum Seminarium inchoarant. Iamq. rerum vsu docti consenserant, optimum factu esse pueros adolescentulosq. quamplurimos, omnium fere Indicarum nationum Christianis moribus, & literis imbui: ac deinde suam quemque domum remitti partim Sacerdotes, partim interpretes futuros. Igitur communi consilio ad Ferdinandum Rodericum Quæstorem Regium (is tum Stephano Gama Indiæ Prætore absente, eius loco Goæ præerat) rem deferunt, ab eodem consilium, & auxilium petentes. Ex eius ergo autoritate Sodalitas instituitur his legibus, vt Goæ ex omnibus ferme Indiæ nationibus (nominatim autem appellabantur Canarini, ad quos Goa ipsa pertinet, Cingalæ, Malauares, Ceilanij, Bengalenses, Peguani, Malacenses, Sinæ, Abyssini) pueri Christianis mysterijs, ac præceptis erudirentur, qui deinde Sacerdotum aut interpretum implerent vicem. Quod si qui ad neutrum munus essent idonei, alerentur tamen, quoad artem aliquam addiscerent. Et rei quidem familiaris procurationem penes delectos a Sodalitate curatores, puerorum vero institutionem apud Franciscanos esse placuit. His rebus ita compositis, Quæstor regius Prætoris Indici, & Regis Lusitani nomine stipendium ex publico octingenorum aureorum, quo tum Deorum Sacerdotes fruebantur, Goano Seminario attribuit, Dæmonis opes ad Dei cultum diuina prouidentia vertente. Id vectigal deinde duplicatum ab eodem, & ab Indiæ Prætore, & regia autoritate firmatum: ædes quoque cum templo ædificari cœptæ: Collegio, quoniam ad Christianæ fidei propagationem referebatur, a Sancta fide nomen est inditum. Redituum iam & eleemosynarum tanta vis erat, vt centum alumni sustineri facile possent. alebantur tum sexaginta. Præerat Collegio F. Iacobus Borbanus, is qui eius autor fuerat. Cæterum id Collegium Societati IESV diuinitus erat destinatum, quod ipsemet Borbanus ex quo tempore Societatem nosse cœpit, lætus euentu non semel prædixit. Ille igitur Xauerij egregia vitæ ratione perspecta, studioque institu-

Seminarij administrationem recusat.

tuendæ

tuendæ teneræ ætatis valde probato, Seminarij administrationem vltro ei detulit. Ille vtpote qui disseminando Euangelio totam Indiam peragrare in animo haberet, id oneris scilicet recusauit. Instare primo acriter Iacobus: negotij magnitudinem proponere; vberrimos fructus percensere, Seminarium illud Sacerdotum atq; interpretum, Ethnicarum nationum subsidium: maximum ad religionem propagandam momentum esse veris laudibus memorans. Vbi nihil se proficere animaduertit; cum ipsemet, tum per Sosam Prætorem Indiæ agere cœpit, vt si Xauerius eam curam suscipere ipse aut non posset, aut nollet; at alicui saltem e socijs suis mandaret. Paulum & Mansillam socios Franciscus e Mozambico propediem, alios item deinceps e Lusitania expectabat. Itaque animo Collegij illius amplitudinem atq; vsum eximium præsagiente, rem complexus Paulum destinauit sui muneris Vicarium: alumnorumque Magistros e Societate inde vsque ab vrbe Roma exciuit, haud minore Prætoris quam Borbani voluntate. Inde reditibus annuis regia liberalitate auctis, cum ad augendum alumnorum numerum laxari tecta placuisset, Sosæ Prætoris non autoritas magis, quam largitas negotio fauit. Nouum templum, descriptæque denuo ædes eiusdem potissimum ope atque opera breui tempore absolutæ sunt. Templum dicatum Apostolo Paulo. inde collegium S. Pauli appellatum. Ex eo deinde homines e Societate nomen acceperunt. Nam cum id Collegium postea, saluo Indorum Seminario, Societati IESV ab Rege Lusitaniæ attributum esset, Patribus in Indiam & Orientem destinatis instituendis; Patres cognomen traxerunt ex loco. Id hodie regia munificentia locupletatum bonis, ædificijsque ornatum est; egregium sane Lusitanorum Regum munificentiæ monumentum, amplissimumque concionatorum, sacerdotumque ad vsum Indiæ, Orientisq; Seminarium, Conimbricensi Seminario in Goanum ab Rege Lusitaniæ verso. Hic enim (præter plurimos ex Indorum populis alumnos, qui separatas colunt ædes) ad centum partim ibidem adsciti in societatem IESV, partim a Lusitania submissi, bonis artibus ac moribus instruuntur, donec satis idonei sint ad Indiæ, Orientisque gentes exemplis & sermonibus iuuandas. Hanc primum Societati sedem diuina prouidentia constituit in India, priusquam ibi esset Societatis nomen auditum; eademque sedes parens est & caput sedium cæterarum, quæ deinceps in Oriente plurimæ quæsitæ conditæque. Cæterum (vt ad ordinem rerum, vnde nos oppor-

Seminarij administrationē recusat.

Goanum collegium Societatis IESV.

portunitas Goani Collegij per Xauerium parti, auerterat, redeamus) Seminario quod diximus Societati assignato, nouum Indiæ campum Xauerio excolendum Deus attribuit.

Ad Comorinenses Nephytos iuuandos proficiscitur. Cap. V.

IAM prolapsam Goæ Christianam disciplinam Xauerius restituerat, cum Comorini promontorij, oræque Piscariæ incolæ nuper ad Christi fidem adducti, desertique a Sacerdotibus ingentem eius animo iniecere curam. Piscaria regio vicis magis quàm vrbibus frequens a piscatoribus (Parauas vocant) incolitur. margaritis non alia ora ditior. quocirca ex margaritarum maxime piscatu Piscaria nominatur. Verum incolæ opum vernacularum expertes in margaritis piscandis, operam suam locabant Saracenis. Tutuchurinum oppidum est eius oræ non ignobile, vbi leuis dictu res grauissimi belli causa, & imminens genti clades Christianæ fidei occasio fuit. In iurgio Saracenus (vt est genus hominum impotens & contumeliosum) Parauæ cuiusdam aurem gentis more perforatam, detracto per contumeliam annulo, lacerarat: quod apud illos probrum ducitur maximum. Itaque Saraceno illo interfecto, iniuriam Parauæ vlti sunt. Cæterum (vt in rixis accenso certamine animorum, cædes alia ex alia nascitur, neque vllus est cædendi finis, nisi pax intercurrerit) res, quæ primo per vlciscendi libidinem a duorum iurgio ad necessariorum certamen venerat, inde ab horum certamine ad internecinum bellum venit nationum. Nam Parauæ demum maiore quam intulerant, accepta clade, impositam nationi suæ labem hostium sanguine luendam rati, clam permagnam ex vicis fere omnibus contrahunt manum. ac de improuiso, impetu in Saracenos facto, magnum eorum numerum interficiunt. Tum enimuero Saraceni ira furentes omnibus viribus in Parauas consurgere, eorumque nomen ad internecionem redigere statuerunt. Protinus ergo quantam maximam possunt comparant classem, ipsosque Parauarum Regulos magnitudine pecuniæ in suos populares incitant, haud dubij, si hostes nullum neque mari neque terra haberent effugium, circumuentos haud ægre ad vnum omnes posse deleri. Hic Parauæ cum vndique se cinctos periculis, ab hostibus circumsessos, ab Regibus suis proditos cernerent; fluctuantes animis cir-

Ora Piscaria.

Ex leuissima causa internecinum bellū

Ioannes Crucius. cumſpicere externa auxilia, conſilia vndecunque exquirere? Verſabatur tum forte inter eos Chriſtianus eques (Ioanni Crucio nomen fuit) homo domi ſuæ honeſtiſsimus, natione quidem Malauar, cæterum Luſitanis ſimilior quàm ſuis, qui virtutis ergo ab Rege Luſitaniæ Chriſti eques factus, eo ipſo tempore equos aliquot ad Parauarum Regulos adducebat. Ad hunc igitur primores Parauarum pro familiaritate coeunt. rem demonſtrant, conſilium petunt. Et Crucius vir æque prudens ac pius illorum trepidationem Euangelij occaſionem ratus, vt ſimul belli ac ſuperſtitionis arceret cladem, cenſere ſe dixit, in vltimo diſcrimine ad vltima remedia deſcenderent. Et quoniam a ſuis Regibus contra ius, fasque proditi vndique hoſtium vrgerentur armis, a præpotenti cæli Rege, Luſitaniſque eum pie ac religioſe colentibus implorarent opem. Quippe hac vmbra Luſitani, cæleſtiſque auxilij non tegi ſolum ipſos poſſe, ſed etiam de hoſtibus triumphare. Nam ſi Luſitanorum, hoc eſt Chriſtianam religionẽ amplexi, eis ſe vltro dedidiſſent; haud dubie illos pro religione, ac dedititijs ſuis bellum aduerſus communes hoſtes impigre ſuſceptum feliciter iuxta ac fortiter cæleſti ope geſturos. Et Saracenis æternis Chriſtiani nominis hoſtibus victis debellatiſque, fortaſsis piſcatum margaritarum iure belli eis ademptum, Parauis, quod Chriſtiani facti eſſent, vltro donaturos, velut autoramentum religionis. Haud ſurdis hæc auribus dicta. Nec Parauas eques, nec equitem Luſitanus fefellit. omnia prorſus, vt ille prædixerat, euenere. Cum terror hoſtium, & equitis autoritas trepidos Parauarum animos ad Luſitanorum amicitiam, religionemque perpuliſſent; propere ſummi eorum magiſtratus (Pantagatini appellantur) honeſtiſsimos ſuæ nationis viros Cocinum ad Luſitanos allegant. Legatis mandant, vt Cocini primo quoque tempore ipſi fiant Chriſtiani: & Parauarum rebus in Luſitanorum ditionem datis, opem ab eis ad imminentem Saracenorum rabiem arcendam, Sacerdotes ad cæteros Chriſti ſacris initiandos petant. Cocinum Luſitanorum oppidum eſt maritimum, inter Comorinum promontorium, & Goam poſitum, amplitudine ac dignitate vni Goæ in India ſecundum. Hunc ergo Parauarum Legati millia paſſuum ferme C C. emenſi cum appuliſſent, mira opportunitate Michaelem Vaſæum Proepiſcopum (generalem Epiſcopi Vicarium vocabant) virum propagandæ religionis auidiſsimum offendunt: a quo comiter accepti, & ad Præfectum vrbis introducti, non enixius quam efficacius commendantur. Præfectus Parauarum

Cocinum.

rauarum

rauarum legatione benigne audita ; & beneuolentiam eis in præsentia præstitit , & studium apud Prætorem Indiæ detulit suum. Benignius etiam quam locutus est fecit : vtique postea quam Legati baptismum efflagitarunt. Et Prætor Indiæ a Cocini Præfecto certior de tota re factus, vt erat homo eximiæ pietatis, eo nuntio lætus celeriter Parauis ferri iussit auxilium. Inter hæc Parauarum Legati baptismo lustrati cognomen a cruce in gratiam Ioannis Crucij, qui hoc illis consilij dederat, acceperunt. Idque cognomen (tanta fuit salutaris consilij gratia) a reliquis deinceps eius gentis primoribus adscitum. Præfectus igitur Prætoris iussu, confestim validam classem adornat, oram Piscariam petit, cum hoste confligit. Haud humanæ opis res visa. Saraceni primo impetu victi, vnoque prælio debellati. Inde Parauis belli metu liberatis, ad eorum baptismum cura Præfecti versa. Missis eo sacerdotibus, baptizata capitum ad XX. millia dicuntur. Lusitanus inde victor haud contentus deditiorum suorum salute, piscatum insuper margaritarum (vti Crucius coniectauerat) eisdem susceptæ religionis præmium vltro concessit: vt versa vice Saracenis, non nisi facta a Parauis potestate, piscari liceret. Ita Deo incommoda in bonos euentus vertente, vnius auris laceratio in vniuersæ gentis salutem & emolumentum cessit. Cæterum diuino consilio humana imbecillitas defuit. Sacerdotes illi quos diximus, Parauis magna ex parte baptizatis, summa loci intemperie, & alimentorum inopia territi domos protinus remigrarunt. Itaque miseri Neophyti, quos fortassis non tam veræ religionis amor, quam metus ac fuga periculi ad Christi aggregauerat cultum, deserti a pastoribus, Christianæ disciplinæ penitus ignari, ad pristinos ritus, ac mores reuoluebantur. His rebus ex ipso Michaele Vasæo cognitis, Xauerius varie affectus est : nam tanto rei Christianæ incremento admodum lætus, ingentem ex illorum solitudine cepit dolorem. quem tamen breui haud dubia spes leniit, Neophytos illos posse sua opera erigi, colique. Quippe Ethnici & Neophyti Vrbi Goæ finitimi, ad quos iam eius industria vocabatur, F. Iacobi Borbani & aliorum opera egregie iuuabantur. Ipse autem subuenire gestiebat omni ope destitutis. Extemplo igitur in oram Piscariam proficisci decreuit, piscatorum ipsorum animas piscaturus longe pretiosiores margaritis. Mox Episcopum sua consuetudine adit : quid sui consilij sit, edocet : eique totius rei permittit arbitrium. Ille probato consilio, bene precatus eum dimittit. In digressu obortæ Alboquercio lacrymæ facile

Comorinenses baptizantur.

Comorinenses a Sacerdotibus deseruntur.

prodidere, quantopere Xauerij modestiam diligeret. Franciscus inde Episcopi autoritate subnixus Sosam Indiæ Prætorem conuenit; ac re demonstrata, vt facultatem negotij conficiendi (si videatur) det, impense rogat. Tum ille testari Deum, se talis viri discessum permoleste ferre: sed quoniam non ambigeret, quin eius profectio Parauis saluti foret; hoc solatio desiderium, quod ex ipso caperet, leniturum: & simul quicquid ad iter illud opus esset, non minus benigne, quam libenter, & regis imperio, & sua sponte curaturum. Egit grates Xauerius tam officiosæ voluntati, negans se quicquam desiderare aliud, nisi eius itineris facultatem; vt quoniam terrestre iter hostibus obnoxium diceretur; mari quamprimum eo contendere liceret. Extemplo morem gerit Sosa; nauim attribuit: & nihilo secius imperat suis, omnibus eum instruant rebus. Sed in viæ vitæque commodis fortiter constanterq. repudiandis, Xauerius sui similis fuit. Offerentibus atque adeo obtrudentibus magistratibus ad iter illud necessaria, gratias comiter agens prorsus omnia remisit. Verum cum ijdem obstinate, non modo enixe instarent; cessit nonnihil eorum precibus, haud minore facilitatis laude, quam abstinentiæ. Thoracemque ex corio, atque ocreas sumpsit aduersus solis æstum, quem illis in locis, quippe æquinoctiali plagæ proximis longe maximum cognorat esse. Hisce rebus impigre curatis, pro se quisque amici eius, ac studiosi instrumenta itineris conferre cœperunt. Quibus ille benigne remissis, quod impedimenta verius, quàm adiumenta sibi esse diceret, vna cum Præfecto oræ Piscariæ, qui eodem pergebat, anno seculi huius XLIII. Octobri mense inito, discessit.

Episcopi in Xauerium amor.

Prætoris obseruantia erga Franciscum.

Studium paupertatis.

In Comorino promontorio elaborat. *Cap. VI.*

Comorinum promontorium.

COMORINVM promontorium pari fere interuallo ab Indo & Gange distans ad æquinoctialem lineam procurrit, ab vrbe Goa millia passuum ferè CCCC. Hinc velut ex cubito se flectit India. indidem & ora Piscaria inter orientem, ac meridiem spectans ferme CC. millia passuum Gangem versus porrigitur. Tota regio tam alimentorum inops, quam diues gemmarum. Quippe incolæ oryza, lacte, pisce, carne viuunt: pane, vino, pomis, cæterisque eiusmodi rebus carent. Et medicorum medicamentorumque vsus vulgo apud eos nullus. Gentis quidem ingenia (vt est captus barbarorum) satis sedata, & quieta; cæterum

terum admodum rudia & incondita sunt. Nec aliam Indiæ regionem sol magis exurit. vbi enim vapor iacentes arenas accendit, æstus existit intolerabilis, quo cuncta velut igne torrentur. Hanc tamen tantam cæli locique intemperiem pari ciborum, medicamentorumque inopiæ iunctam, inuicta Xauerij virtus vltro subijt, auidior scilicet animorum, quam cæteri margaritarum. Enimuero pretium est operæ, quæ deinceps exposituri sumus de immenso infinitoque Xauerij labore, maximis ærumnis, omniumque rerum inopia, in Comorinensi promontorio, cognoscere eos, qui vel modicis laboribus, & incommodis perfuncti placent, indulgentque sibi; perinde quasi Christi nomine maiorum ultima perpessi. Nimirum uehementer nos nostri pudeat, pigeatque, si nostros labores cum Francisco conferamus in Comorinensi Christi vineæ laborante. Habitabatur longissimus ille tractus piscatorum partim vicis, partim oppidis ad XXX. horum XX. erant Christianorum, in quibus præter XX. Neophytorum millia Christianis præceptis imbuenda, complures supererant baptizandi vel infantes, vel adulti: luctandum sæpe non magis cum ardore solis, quam cum arena; feruido littore non tantum fallente, sed etiam exurente uestigia. At Franciscus ad omnia interritus tam duram prouinciam maiore etiam animi robore sustinuit, quam suscepit. Namque unus multorum Sacerdotum animos ac uires gerens contempto solis ardore, continenter circum illius oræ maritimæ uicos & oppida, pedibus sæpe nudis (vtique post detritas vsu ocreas) feruida arena cursare: infantes ac pueros, cæterosque quotidie ad Christi fidem accedentes baptismo abluere: Idolorum sacrificia miris artibus impedire: sponsos ac sponsas rite in matrimonio collocare: omnes pro cuiusque intelligentia, catechismo erudire: dissidentes ad pacem reuocare instituit, quamuis æstuans, & sudore pene perpetuo fluens. Nec vero suum ipse corpus in tantis laboribus indulgenter habuit. Solenne illi fuit cubare humi, gentis more oryza victitare, eaque exigua, & scilicet male condita, vtpote quam sibi ipse in summis occupationibus coqueret. Ad oryzam admodum raro piscem, aut lac plerumque acidum a Neophytis Ethnicisue vltro allatum adhibebat. Multis etiam ac grauibus molestijs, quas peregrino homini locorum insolentia, rerumque omnium inopia necessario afferebant, defungebatur. Et cætera quidem incommoda haud ferebat ægre; sed patrij ipsorum sermonis inscitia vehementer curam eius intenderat.

Æstus intolerabilis

Labores Xauerij.

Orizam sibi ipse coquit.

Nam-

Comorinensiũ inscitia.

Namque incolæ interrogati de rebus ad Christi religionem legemque pertinentibus, id modo respondebant, se esse Christianos; & quod Lusitanæ linguæ omnino rudes essent, Christianorum instituta, ac præcepta cognoscere nequiuisse. Deduxerat secum Franciscus alumnos Goani Collegij duos iam adultos, & Malauarici sermonis, quo illa gens vtitur, Lusitanique non ignaros: Sed puerorum & idiotarum institutionem per interpretem, & tardam & minus efficacem expertus, maluit eos magistros habere quam interpretes, adeo incensa erat cupido non celeritatis solum in docendo, sed etiam sedulitatis. Itaque ab ijs, quos diximus Christianæ disciplinæ capita in Malauaricam linguam celeriter vertenda curauit. Inde homo id ætatis in Christi gratiam velut repuerascens, illa quamprimum ediscere: mox tintinnabulo puerorum greges, ac virorum cogens vicos obire: vnum in locum coactis illa quæ dixi capita inculcare. Magistri ardor discendi alacritatem discipulis attulit. Omnia quæ tradebantur, rudes pueri vnius mensis spatio memoriæ bellissime commendarunt, vt nec Franciscum industriæ suæ, nec illos assiduitatis pœniteret. Tanta porrò eos ceperat discendi cupido, vt ab illo alias ex alijs precationes ediscendas subinde flagitarent, adeo obstinate, vt pene odiose interpellarent etiam diuini pensum officij persoluentem. Neque finem vllum faciebant instandi, donec illorum postulatis satisfacturum se promitteret. Xauerius ergo vbi initia ex sententia succedere animaduertit; paucorum emolumento minime contentus, rationem inijt iuuandi quamplurimos. Vt ea institutio latius pateret, pueris præcipit, vti suos quisque parentes, cognatos, domesticos vicinosque omnes paulatim docerent eadem illa, quæ ipsi in schola didicissent. Ita pueri e discipulis repente doctores facti rem Christianam haud sane mediocriter adiuuerunt. Nec vero Xauerius hisce adiutoribus vtens quicquam de labore remisit suo. Diebus Dominicis in magno puerorum, mulierum, ac virorum cœtu, orsus ab symbolo Apostolorum breuiter duodecim fidei capita, ac præcepta Decalogi, alia alio explicabat tempore. Audiebatur attente ac diligenter, obstupescentibus non modo Christianis; sed etiam Ethnicis; qui frequentes conueniebant, demirantes Christianam legem adeo consentaneam, & congruentem esse rationi. Cæterum Xauerius haud ignarus in diuinis rebus recte tradendis plus diuinam vim valere, quam humanam industriam, ad singula symboli ac decalogi capita ipse apposito

Comorinẽsium puerorum ardor discẽdi.

Pueris vtitur ad Parentum, et aliorũ institutionẽ.

Christiana lex Ethnicorum iudicio cõgruit rationi.

carmine

carmine præibat; quo carmine opem separatim a Christo & a B. Maria peterent, ad illa ipsa siue credenda, siue exequenda, illudque subinde pronunciabat, si illa quæ tum peterent de fide ac lege Christiana seruanda, a Deo impetrassent, deinceps multo plura ac maiora diuinitus accepturos, quam ipsi taciti auderent optare. Eadem autem opera & Neophytos instituebat & Catechumenos: ad quos vtique, quia magis periclitabantur, plus etiam curæ atque operæ deriuabat. Tantus vero numerus erat Christiana sacra capessentium (vicos enim totos singulis diebus non semel expiauit) vt inter baptizandum, manibus brachijsque defatigatis, sæpe langueret. Sæpe etiam talium rerum inculcatio docentem frangebat adeo, vt vox pariter viresque deficerent. Non tamen illius virtus laxamentum laboris, sed nouam materiam quærebat benemerendi. Nullo labore aut corpus fatigari, aut animum vinci posse diceres. Plures quotidie infantes vndique conquisitos rite sacra lustrabat aqua. Præcipue vero teneram ætatem ad religionem informare studebat, haud ignarus plurimum momenti esse in puerorum institutione; vtpote quos prouideret, a primæ ætatis conformatione, longe meliores parentibus euasuros. Habebat eius rei argumenta & multa & illustria. Neophytos pueros cernebat Christianæ doctrinæ perdiscendæ cupidos, non auidius arripere ipsos explicata, quam alijs tradere: ab Idolorum cultu, omnique superstitionum genere adeo abhorrere; vt parentes ipsos in hoc genere peccantes, nec ipsi reprehendere vererentur, & ad Franciscum protinus deferrent. Nec ille accensis puerorum studijs deerat; sed ad facinus vindicandum, & dux eis erat & comes. Si quando tale aliquid illorum indicio enunciatum esset, propere contracta puerorum manu contendebat ad eam domum, quæ tantum admiserat nefas. extemplo velut signo dato, inuadebat lararium. Tum pueri facto impetu, pro se quisque Deorum simulacra comminuere, consputare, conculcare pedibus, omnibus contumelijs onerare; Diaboli cultum in ludibrium vertente Xauerio.

Totos pagos singulis diebus baptizat.

Virtus labore inuicta.

Teneræ ætatis informatio.

Multis miraculis per se, ac Neophytos editis, ob eximiam humilitatem Pater sanctus appellatur.

Cap. VII.

PAGIS, qui primi occurrerant satis Catechismo eruditis, Tutuchurinum oppidum petens ad ignobilem Ethnicorum

pagum

pagum diuertit, qui contempto proximo accolarum exemplo, Christi aspernabantur fidem. Instanti Francisco, vt vniuersæ oræ Piscariæ autoritatem sequerentur, id sibi per Regem suum fas esse omnes pariter abnuebant, non tam verè, quam obstinatè superstitioni honestum obsequij titulum præferentes. Incerto consilij Xauerio egregiam rei benegerendæ occasionem diuina prouidentia obtulit. Per id tempus inibi mulier quædam honesta tertium iam diem periclitabatur difficultate partus. nihil illa desperatius. Iam surdæ inanium Deorum aures frustra pro illius salute pulsatæ coniugem eius, cognatosque fatigauerant; cum Franciscus re comperta, Deo fretus eò cum interprete accurrit, spem aliquam opis ostendens. Mox domesticorum permissu agere cum illa, vt desperata corporis salute, animæ consuleret; & simul nostræ fidei capita breuiter explicare cœpit. Quibus mulier diuinitus tacta cum assentiretur; percontatur ex ea Xauerius, velit ne fieri Christiana. Et libenter quidem, inquit illa Tum Franciscus Euangelio recitato, moribundam feminam rite baptizat. mirum dictu. baptismus ita facilem illi partum præstitit, vt protinus innoxia fœtum effunderet. Lætus euentu Frãciscus primùm modo natum infantem, domesticos deinde omnes baptismo lustrat non minus miraculo attonitos, quam lætitia gestientes. Factum tam admirabile tamque testatum celeriter (vt fieri solet) fama vulgauit. Xauerius ergo populi animos stupore perculsos vrgendos ratus, Pagi prioribus instare, vt suscipere ne dubitarent religionem, cuius documentum recens tam euidens haberent. Negare illi primo id se Regis sui iniussu esse facturos: deinde potestate a Regio procuratore facta, omnes fere cum sua quisq; familia, Christianis initiati sacris. Primores baptizati cæteros omnes suo exemplo incitarunt. Ita pagus vniuersus ad Christi fidem accessit. Inde Franciscus Punicale (oppidũ id est sane frequens) profectus benigne a Neophytis excipitur. Confestim infantibus suo instituto baptizatis, populũ ac pueros catechismo imbuere instituit. Et grassabatur tum in oppido lues. Itaq; permulti quotidie ad eũ conueniebant vndiq; rogatũ, vt ipsorum tecta adiret, super affectos Deum rite precaturus. plures quoq; grauiter laborãtes, qui deprecatores nullos haberent, ipsimet vt poterant, ad illũ eandẽ ob causam adrepebãt. Cõmouebatur scilicet Xauerius tũ insita misericordia, tũ miserabili spectaculo. Miseris hominibus iusta petẽtibus abnuere nefas ducebat, veritus ne quid forte de fiducia aut opinione Christianæ religionis cunctatio demeret. Quocirca in adeundis ægrotis, recitando

Mulier periclitans difficultate partus baptismo liberatur.

Pagũ vniuersum baptizat.

tandoque super eos. Euangelio, plurimum & operæ ponebat & temporis. Nec male tempus & opera posita. Satis constat plurimos ab eo in illa maritima ora ægros sanatos esse, multos Energumenos liberatos. Nec obscura, aut dubia fama est, tres inibi excitatos a mortuis, præter puellam Cangoximanam de qua suo loco dicetur. Punicale oppidum est in ora Commorinensi (vt diximus) haud sane ignobile. Hic adolescens quidam minime obscuro loco natus mortem obierat. Qui confestim ad Franciscum delatus a suis, cum ingenti comploratione ante eius pedes ponitur. Itaque eum Pater manu prehensum Christi nomine surgere iubet. Ille continuo surgit haud dubie rediuiuus. Id Xauerius humilitati suæ indulgens, quantum potuit, dissimulando suppressit, sed frustra. Neque enim testes præconesque, graues quamuis magnæ rei autores, defuere: & huic miraculo consimile deinde miraculum adfirmauit fidem. Ibidem Christiana mulier Franciscum adijt: & flens, ac suam orbitatem deplorans suppliciter obsecrabat, vt ad paruum filium suum nuper in puteo extinctum accedere ne grauaretur. Tum ille negans puerum esse mortuum, bono esse animo mulierem iubet: eique protinus morem gerit. Ad eius tecta vbi ventum est, procumbit in genua. Deum aliquandiu precatus exanime pueri corpus signat cruce. Extemplo exilit puer e feretro non viuus modo, sed etiam valens. Enimuero circumstantes Christiani obstupescere, & miraculum clamitare. At Xauerius enixe eos obtestatus vt rem omni ope tacerent, repente inde proripuit se. Cæterum illi, vt rem tam admirabilem silentio supprimerent, nequaquam sibi imperare potuerunt. Et Xauerij dissimulatio illustriorem insuper eius sanctimoniam fecit. Porro Ioannes Triaga Lusitanus (vt de alijs taceam) vir iuxta pius & grauis, idemque Francisci familiaris, post eius decessum, a Goani episcopi Vicario rite interrogatus pro testimonio dixit, Punicali interfuisse se, cum Franciscus puerum quendam, itemque puellam reuocaret ad vitam. Accepisse etiam se a multis, alium præterea ab eodem in vico (cui Bembari est nomen) a mortuis, excitatum. De quo interrogatum ab se Xauerium, ita rem humilitatis studio suppressisse, vt tamen suppressa veritas emineret. Et hæc satis testata atque ab Indiæ Prorege, Lusitani Regis iussu conquisita, obsignataque penes nos habemus. Dum ægris, mortuisque operam dat Xauerius, non cessabant interea quotidianæ occupationes instituendi pueros, Ethnicos conuertendi, baptizandi conuersos, se-

Aegros sanat Energumenos liberat.

Tres a mortuis excitat.

Adolescens a mortuis excitatur.

Miracula supprimit.

Puer in puteo extinctus reuocatur ad vitam.

Puella ad vitam reuocata.

pellendi mortuos, consulentibus respondendi. Aegrorum autem negotium, pro multitudine ægrotantium & fama curatorum, infinite crescebat in dies; vt iam vnus omnibus satisfacere haud quaquam valeret. Ad hæc contentiones, vt fit, inter eos existebant, quod suam quisque domum primus eum certabat adducere. Igitur iustis eorum postulatis salua pace, morem gerens, pueros idoneos suo loco dimittere instituit, consilio non magis necessario, quam salubri. Pueri domos adeuntes ex præscripto Xauerij, primum domesticos ac vicinos omnes concire: deinde simul cum ijs qui conuenerant, symbolo fidei recitato, ægros ad spem certamque Dei fiduciam, cuius beneficio valetudinem recuperaturi essent, excitare. ad vltimum omnibus qui aderant spe & expectatione erectis, certas adhibere preces. Nec vanum id inuentum fuit. Puerorum circunstantium, ægrorum, & vero Francisci autoris fides lue laborantibus tum corporum, tum animorum peperit sanitatem. Permulti quippe Neophytorum in suscepta religione confirmati: Ethnicorum non pauci ad Christi fidem, cuius vim experti forent in valetudine recuperanda, perducti. Quod si quis puerorum precatoriam Francisci coronam habere poterat (ea tactos ægros haud dubie sanabat) præclare secum putabat agi. Itaque illa prodigijs nobilis certatim expetebatur, & ad ægros perpetuo circumlata, raro admodum ad Franciscum redibat, miraculis magis quam precibus seruiens. Nec ægris solum, sed etiam energumenis, & obsessis a dæmone per pueros consultum est. Energumenus quidam miseris modis a vexatore diabolo exercebatur. Ad quem Franciscus rogatus cum per occupationes ire non posset ipse, pueros aliquot Christianæ doctrinæ ministros allegauit cum cruce, monitos quid facto opus esset. Adeunt ad exagitatum hominem pueri. Xauerij crucem ex eius præscripto illi osculandam offerunt: ipsi precationes quasdam, quas tenebant memoria, super eum recitant. extemplo non tam puerorum vtique quam Francisci fides, ac virtus vexatum liberat, omnibus qui aderant admiratione defixis. Hæc fama non sine magna Xauerij laude manans clariorem eius animi demissionem fecit: nam miracula diuinitus ab se circummissis pueris edita, ipse a semet abiudicans adiudicabat fidei puerorum ægrorumque. Cæterum dum omni ratione abijcere se se, suamque vim occulere conatur; auxit splendorem sanctitatis suæ. Quocirca vt erat non egregia virtute solum, sed etiam Christiana humilitate conspicuus, vulgo

Aegros per pueros curat.

Energumenum per pueros liberat.

Xauerij humilitat.

iam

iam Pater Sanctus appellabatur. adeo occultata virtus existit illustrior.

Pater Sanctus appellatur.

Tradendæ Christianæ doctrinæ Vicarios sibi substituit, eisque certum stipendium ab Rege Lusitaniæ curat. Cap. VIII.

SPECTATA in depellendis morbis Neophytorum fides, atque industria ad communicandum cum eisdem laborem plebis erudiendæ, Xauerium accendit. Itaque delectu habito, quibus haud minus sedulitatis erat quam pietatis, eos quoquo versus dimittebat monitos, vt in domibus, vijs, plateis, Catechismum ita vt acceperant, rudibus traderent. Vbi rem pulchre institutam suis iam viribus niti videbat posse; in alium vicum ipse cum pueris commigrabat, eadem ratione pagos reliquos eruditurus. Quos omnes vt obierat; quietis immemor, labore in orbem redeunte, ad primum vicum reuertebatur, confirmaturus si quid forte labaret: eodemque ordine pagos deinceps reuisebat omnes. Inter hæc non modo ad præsens tempus, sed etiam in posterum rem Christianam stabiliendam ratus, in singulis pagis oppidisque Christianæ institutionis relinquebat exemplum, scribendi gnaris vt id describerent, rudibus vt ediscerent, quotidieque memoriter recitarent, præcipiens. In omnibus etiam vicis instituit, vti festis diebus omnibus, Neophyti vnum in locum congregati Christianam doctrinam cuncti pariter decantarent. Vt autem rectum institutum, recte atque ordine procederet, Vicarios muneris sui relinquendos existimans in oppidis vicisque singulis, vnum aliquem Christianæ rei curatorem (Canacapolam ipsi appellant) constituit. Et Canacapolis (nequando tam necessarium institutum interiret) a Prætore Indiæ certam quotannis pecuniam attribuit ad victum. Canacapolis instituendis causa hæc fuit, vt essent qui paruis pueris periclitantibus baptismo succurrerent in tempore: cæterisque in rebus quæ moram dilationemque non patiuntur, Neophytis subuenirent, quoties ipsius Francisci occursum locorum longinquitas moraretur. Proinde omnibus in locis singulos, binosue delegit, qui disciplinæ Christianæ intelligentia, grauitate uitæ, pietatis ardore, morum integritate inter cæteros eminerent. his baptismi ratione tradita, mandauit, vt si quando necessitas vrgeret, impigre baptizarent infantes: si quid

Catechismũ tradẽtis laborem cum pueris communicat.

Canacapolæ Francisci Vicarij

incidiſſet grauius,referrent ad ſe. Hi in ſuo quiſq; pago ob ſacer dotum inopiam,inſtar Curionum ſeu Parochorum erant. ædem ſacram curabant. bis in die Catechiſmum tum Latino tum patrio ſermone,mane viris,poſt meridiem mulieribus tradebant. Nuptias quoq; de more pronunciabant, inquirentes ecqua connubiorum forent impedimenta: præcipue vero periclitantes ætatis imbecillitate infantulos baptiſmate abluebant. Iidē luſtranti vicos Xauerio numerum puerorum eo anno natorum, itemq; habentium apud ſe pellices,inimicitiaſque inter ſe exercentium edebant ſtatim ; quò ille hiſce rebus remedium, quam maturrimè adhiberet. Ita res omnes præcipuas celeriter ſingulis in locis cognoſcebat pariter,& componebat,vt quam minima mora interpoſita,tranſiret alio. In hos omnes Canacapolas Xauerij rogatu quadringeni aurei ex publico a Prætore Indiæ attributi,ab Rege Luſitaniæ confirmati deinde ſunt. Ea pecunia Reginæ Luſitaniæ, ſoccorum, & crepidarum nomine, penſitabatur.

Epiſtola ad Reginā Luſitaniæ.

Quocirca Franciſcus ad Catharinam Reginam tam ſalsè quam pie ſcripſit. Non alios fore ſoccos aut crepidas aptiores, quibus ipſa ſcanderet in cælum, quam pueros Chriſtianos oræ Piſcariæ,eorumque inſtitutiones. Quare orare ſe, ut ſoccorum crepidarumque ſuarum vectigal ad ſternendam ſibi in cælum viam illorum præceptoribus attribueret, læta tali commutatione, qua nullam potiorem optare potuiſſet. Illa vt erat femina inſigni religione,totam rem valde probauit ; ſuumque illud tributum Canacapolis Neophytorum magiſtris volens ac libens conceſſit. Ita autore Xauerio,liberalitate Reginæ, Regis autoritate conſtituta res,ſtabilitaque,non maiore illorum merito,quam rei Chriſtianæ emolumento.

Liberalitas ac pietas Reginæ Luſitaniæ.

Brachmanas conuincit, nonnulloſque eorum conuertit. *Cap. IX.*

Brachmanes eorumque religio.

INTER hæc haud nihil cum Brachmanis Franciſco negotij fuit. Inter omnes Indorum gentes non ſolum nobilitate, ſed etiam ſapientia eminent Brachmanes, ſtirps Regia eadem & Sacerdotalis. Vnum ipſi Deum colunt (Parabram vocant) principium rerum omnium omni ex parte perfectum, quippe conditorem terræ cælique. Sed fabulas innumerabiles ad decipiendum vulgus affingunt vero : ab illo tres filios progenitos, mundique adminiſtrationi præpoſitos, quorum tamen vna ſit natu-

ra,

ra, vna diuinitas. Id adeo Brachmanum ipſorum ſignificant cingula, quibus in extremis terni ex nodo funiculi pendent: acceptam olim trini Dei veritatem, ſiue improbitate hominum, ſiue dæmonum calliditate adulterante. Fana quoque Dijs illis dicata viſuntur cum ternis turribus ab imo ſeiunctis, paulatimque in vnum coeuntibus. Eorundem ſimulacra variis formis, quas olim induerint ficta, Pagodes ab ipſis vocantur. Et Brachmanæ quidem apud Indos doctrinæ & abſtinentiæ fama nobiles, in Comorino promontorio inſcitia ſunt, nequitiaque inſignes. Quippe in ea Indiæ parte paupertatis, quam locus ipſe fert, impatientes, ingenitæ nequitiæ nefarium adiiciunt dolum. Ipſi remotis arbitris, feſto tympanorum ſono epulantes perſuadent imperitis, Deorum ſimulacra epulari: Deorumque nomine ab eis poſtulant, quæ ipſi ad ſuſtentandas familias ſuas deſiderant, denunciata Deorum ira, niſi extemplo faciant imperata. Xauerius ergo eos palam fraudis conuictos criminari apud populum, eorumque fallacias aperire cœpit. Ea res multis qui relicta inanium Deorum ſuperſtitione, ad Chriſtum ſe aggregarunt, ſaluti fuit. Brachmanes autem ſiue doctrinæ, ſiue virtutis miraculo attoniti, odio in venerationem verſo, Franciſcum donis atque omni ratione demereri conitebantur. Sed paupertatis amorem nulla deuinciunt dona. Ille remiſſis muneribus, ita libertatem conſeruabat ſuam, vt tamen Brachmanum amicitiam retineret. Et Chriſtianorum pagos circumiens ad illorum ſedes (Pagodes eodem, quo Deos nomine appellant) ſæpe diuertebat, ex Brachmanum numero aliquos traduci ad Chriſtum poſſe credens cum ſalute plurimorum. Forte ad Pagodem venerat, vbi Brachmanes erant facile ducenti; qui Xauerij aduentu nuntiato, frequentes ad eum coeunt. Conſalutatione facta, multiſque verbis vltro citroque habitis, ſciſcitatur ex eis Franciſcus in conſeſſu, quid tandem illorum Dij præciperent in cælum ad ipſos ituris. Poſt longum certamen quis eorum potiſſimum reſponderet, ad ſenem octogenarium natu maximum ex omnibus, communi conſenſu delata res eſt. Is callide tergiuerſans percontatur inuicem de Xauerio, quid Chriſtianis hominibus eorum imperet Deus. At ille ſenis improbitate cognita, negauit ſe de Chriſtianis rebus verbum prius eſſe facturum, quam ipſe (vti par erat) reſpondiſſet de ſuis. Tum vero ſenex neceſſitate cogente, inſcitiam ſuam aperiens duo Deorum præcepta eſſe dixit, vnum vt vaccarum cæde, quarum ſpecie Dij colerentur, abſtinerent: alterum vt Brachmanas Deorum antiſtites, & admi-

Brachmanum improbitas & nequitia.

Brachmanes Franciſci amicitiam expetunt.

Pagodes.

Frãciſci cõgreſſus cũ Brachmanis.

administros benigne colerent donis. Ibi Xauerius simul hominis impudentia, simul rei indignitate motus repente exurgens, illos rogat vt se vicissim audiant: & magna voce symboli capita, ac præcepta Decalogi ipsorum sermone pronuntiata breuiter explanat. Sub hæc, quæ foret beatorum in cælo, quæ miserorum apud inferos sedes, & conditio docet; & simul quibus hominibus cælum pateret, qui detruderentur ad inferos. His illi auditis, repente consurrexerunt vniuersi, eumque pro se quisque amplexari, & Christianam religionem tam consentanea mysteria ac præcepta continentem miris efferre laudibus. Tanta apud peruersos quoque animos vis est veritatis, si cæleste eis lumen affulserit. Multa deinde percontari ridicula fortasse, atque abhorrentia ab auribus nostris, & ingenia & tempora cultiora, Dei benignitate sortitis. An hominis anima similiter vt cæterorum animantium intereat vna cum corpore. Morientis hominis quà animus exeat. Qui tandem fiat, vt per quietem in remotis etiam locis cum amicis esse nobis videamur, an quod dormientis animus destituto corpore exiliat foras? Deus albus, an ater sit: nam ipsi, vt pote natura subnigri, suo indulgentes colori, nigrumque Deum esse rati, Deorum simulacra identidem perungunt oleo, vt non atra modo, sed etiam tetra sint horrendaque. Dæmones ipsos, non eorum signa uidere te credas. Hisce interrogationibus Xauerius haud ignarus sermonem accommodandum auditoribus, non tam subtiliter, quam apposite ad eorum ingenia ita respondit, vt nemo prorsus ex tanto numero contra quidquam hiscere auderet. Vrgenti deinde Xauerio, vt Christianam religionem, satis eis probatam susciperent; enimuero vereri se aiebant hominum sermones, & rerum necessariarum inopiam, vitæ ratione mutata. Itaque miseri cum eis pudor salute potior esset, neglecta luce, quam dispicere cœperant, obstinati hæserunt in tenebris. Et quanquam Brachmanum (vt diximus) sapientia inter Indos eminet, tamen vnus omnino inuentus est tanto nomine non indignus, homo e schola & ex celebri Indiæ Academia, qui Xauerio pro familiaritate, quædam illius Academiæ mysteria enuntiauit: vnum esse Deum mundi conditorem, quem in cælo regnantem a mortalibus coli oporteret. Octauum quemque diem (nos Dominicum appellamus) festum agendum esse. Venturum tempus cum vnam omnes sequerentur religionem. Huic Christianæ fidei mysteria inuicem exquirenti Franciscus salutarem illam

Brachmanæ Christianã religionẽ probãt.

Ridiculæ Brachmanum percontationes.

Brachmanæ Deum nigrum esse putant.

Brachmanum mysteria.

Christi

Christi vocem. *Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit*, pluribus explicauit. Quibus ille verbis simul cum explanatione in libellum relatis, eum rogauit vt se certis conditionibus baptizaret. At Xauerius nec æquas nec honestas conditiones auersatus, baptismo supersedendum censuit. Demum hominem dimisit monitum vt mysterium illud de vno Deo colendo, in vulgus ederet confidens se aggregatum iri Christianis. Huius digressus haud nullam iuuandæ rei Christianæ spem dedit. Brachmanæ alterius adolescentis lætior non spes solum, sed etiam euentus fuit. Is optima indole ac moribus a Francisco institutus baptizatusque eodem autore munus Catechismi pueris tradendi suscepit: Christo sibi e Dæmonis quoque schola disciplinæ suæ magistros deligente. Per idem tempus Deus quam sibi cordi esset Xauerius, haud dubio indicio declarauit. Dynastam Ethnicum certis de causis adibat, qui vt erat inhumanus ac barbarus, virum sanctitate insignem aspernatus non minus rustice quam contumeliose venientem domo sua exclusit: & simul irridens adiecit, si quando ipse Christianorum adiret templum, se inuicem excluderet. Francisci iniuria per eos qui adfuerant vulgata, neminem minus, quam ipsum cui illata fuerat, irritauit. Enimuero indignum facinus non magis Lusitanis, quam Neophytis visum, & diuinitus profecto vindicandum. Igitur relictarum iniuriarum vltor ac vindex Deus contumeliosum hominem celeriter debita persecutus est pœna. Paucis interiectis diebus, is Dynasta, quem dixi, non procul æde sacra Christianorum in armatos inimicos inermis incidit. Ergo cum manu non posset, fuga saluti consulere: illi infestis telis in tergo fugientis hærere. Ventum erat ad templum Christianorum, quod miser ille suæ fugæ receptum destinabat animo, pristinæ magniloquentiæ oblitus. Sed Neophyti clamore ac tumultu exciti sacræ ædis aditum compleuerant: vrgentibusque, vt fit, vltimis primos, perfugium fugienti aperire, vt maxime vellent, nequibant. Ibi noscitantes hominem, pro se quisque Deum, Francisci vltorem aperuisse oculos fremunt: diuina vtique non humana opera asylum illi, quod peteret, interclusum. Ita exclusor ille, instantibus inimicis, in Christianorum templum confugere frustra conatus excluditur, eo modo elusus a Deo, cuius ipse fecisset exemplum.

Mar. 6.

Brachmana baptizatus Catechismũ pueris tradit.

Illata Frãcisco iniuria diuinitus vindicata.

In

In ora Piscaria ingenti cum gaudio, fructuque degens Neophytos afflictos recreat. Cap. X.

QVAM solidos autem diuinæ voluptatis fructus ex suis maximis laboribus Xauerius ceperit, incredibile dictu est; ipsemet in epistola Romam Societati missa, significauit. Operæ pretium est audire eos, qui præ humanis commodis diuina contemnunt, piorum hominum vitam iucunditatis omnis expertem rati, quasi nullus esse queat voluptati locus, vbi non delitiæ atque opes affluant. In clausula igitur epistolæ socios ad eosdem labores inuitans adiecit. Tanta vis est solatiorum cælestium, quæ Deus impertit ijs, qui in hac vinea, Indisque ad Christum conuertendis elaborant, vt si quod est in hac vita gaudium, hoc vnum mihi esse videatur. Nec vero hoc temere affirmauit; sed alijs scripsit, quod expertus erat ipse. sæpius enim in eiusmodi laboribus superfundente se cælesti lætitia, auditus est, cum remoto ab arbitris, vt credebat, loco ita diceret. Quæso te Domine, noli, si placet, noli tanta me gaudiorum mole obruere in hac vita: aut certe si pro tua infinita benignitate uis tantis circumfluere me lætitiis; transfer in domicilium beatorum, nam qui tuam semel dulcedinem interiore gustauit sensu, vitam sine te acerbam viuat necesse est. Versatus est itaq; in ora Piscaria Xauerius annum totum summo cum labore, parique lætitia, & (qui lætitiæ cumulus fuit) maximo Christianæ rei incremento. Constat quippe ex ipsius literis amplius mille infantes ab eo baptizatos sub baptismum in cælum euolasse. Ex quo coniectari licet, quanta tandem summa fuerit uel superstitum infantum, vel adultorum, quos ad Christi aggregauit Ecclesiam. Satis etiam constat in illa ora complures pagos, & oppida quædam tota ab illo ad Christianam religionem esse traducta. Re Christiana in ora Comorinensi ita gesta, & constituta, in exitu anni post Christum natum M. D. XLIII. reuertit Goam, de grauibus quibusdam religionis Christianæ negotiis cum Indiæ Prætore coram acturus. Per eam occasionem aliquot e prima eius gentis nobilitate adolescentulos secum deduxit, literis in Goano Seminario instituendos, pignora simul, & subsidia fidei Christianæ. Iam Goanum Collegium magna ex parte ædificatum, atque instructum erat. Quocirca Borbanus passus non est Xauerium in Valetudinario consuetudine sua di-

Cælestium gaudiorũ copia.

Baptizatorũ multitudo.

uersari

uerſari, ſed ei domum abducto adminiſtrationis ſummam permiſit vltro: quam ille de eiuſdem ſententia, Paulo Camerti, (is nuper è Mozambico aduenerat) tradidit. Præcurrerat Xauerij reditum fama rerum admirabilium in ora Piſcaria ab eo geſtarum: plurimumque illi adiecerat venerationis, cum apud cæteros, tum vero apud Indiæ Prætorem, cui notus in primis & carus erat. Itaque haud difficulter ab eo quæcunque voluit, impetrauit. Inter quæ hominum in ora Comorinenſi ad vitam reuocatorum fama Goam perlata Xauerij nomen paſſim celebrabat. Ergo eum Iacobus Borbanus pro veteri familiaritate ſeducit enixe orans, & obteſtans, vt ad Dei laudem ſibi enunciet de ijs, quos in Comorinenſi regione, eius precibus a mortuis excitatos fama ferat. Ad hæc Franciſci vultum pudor non modeſtiæ magis, quam veritatis index, virginali ſuffudit rubore. Igitur rem ſibi glorioſam, ſalua veritate, tegere moliens, Borbanum comiter amplexatur, atque ſubridens, Ieſu bone, inquit, egone ut mortuos ad vitam reuocarim? O me hominem nequam. Iuuenem ad me quidam detulerunt mortui ſpecie. is a me Chriſti nomine iuſſus ſurgere, repente ſurrexit. Id videlicet, & alia huiuſmodi, qui aderant pro miraculis uulgauerunt. Hæc miraculorum diſſimulatio (vultu vtique prodente veritatem) nec quicquam apud Borbanum, & alios de illius famæ detraxit fide, & ipſis pene miraculis admirabilior fuit. Xauerius porro rebus quarum cauſa uenerat, confectis; & Franciſco Manſilla ſocio aſſumpto, in oram Piſcariam reuertitur VI. kal. Martias anni inſequentis: ſeque protinus ad intermiſſa munia refert caritatis. Iam præter Manſillam, adiutores aliquot habebat, Ioannem Leſianum Hiſpanum Sacerdotem, indigenaſque Sacerdotes duos, qui eò partim Goa, partim Cocino ob eandem cauſam Xauerij rogatu contulerant ſe. Cum his igitur prouinciam partitus, vicos circumire, baptizare infantes, alioſque vt idem facerent, per literas admonere non deſiſtebat. Labor idem qui antea, difficultas etiam maior fuit. Verſabatur homo peregrinus, & Malauaricæ linguæ ignarus (nam præter illa Catechiſmi capita nullum fere eorum tenebat verbum) inter Malauares Neophytos ſine interprete. Sed ea res incitabat potius eius conatus, quam retardabat. Neque enim ad baptizandos infantes requirebat interpretem: & egentes ac miſeri ſuas illi miſerias per ſemetipſos ita oſtendebant, vt facile apparerent. ipſe quoque ſtudio ac meditatione aſſequebatur, vt ſibimet eſſet interpres. Namque

P. Camerti primus Rector Goanō Seminarij.

Inſignis Frācſci in ſuis laudibus pudor.

Miraculorum diſſimulatio.

Adiutores adducit in orā Piſcariam.

etſi vernaculi ſermonis imperitus, tamen vtcumque poterat, verba faciebat ad populum, vultu ac geſtibus verborum ſæpe vicem implentibus. Cæterum vt ordinis & decori ratio haberetur, non promiſcue omnes, ſed ſeparatim viros ac mulieres alternis diebus conuenire ad Catechiſmum iubebat. Præcipue baptiſmus infantium atque inſtitutio puerorum illi cordi erat, propterea quod cæleſtis beatitudinis, ex qua adultorum complures ad priſtinos mores reuoluti exciderent, infantes profecto puerique compotes forent, qui prius vitam quam baptiſmalem innocentiam amitterent. Id adeo non modo ipſe faciebat, vt teneræ ætati potiſſimum operam daret; verum etiam Manſillæ ſocio ſuo diligentiſſime præcipiebat. Neque vero animis ſolum Neophytorum, ſed etiam corporibus quoties res, locuſque poſceret, ferebat opem. Finitima oræ Piſcariæ ab ortu ſolis gens eſt fera & immanis, Badagæ appellantur: horum magna manus, ſiue odio religionis, ſiue prædæ cupidine ſtimulante, populabunda Comorinenſium Chriſtianorum inuaſerat fines. Illi ſubita hoſtium incurſione conterriti relictis trepide uicis, in ſcopulos opportunos, breui maris ſpatio tranſmiſſo, abdiderant ſeſe. Ibi ſub dio, atque in ſole (cuius æſtum illis locis maximum eſſe diximus) miſerrime torrebantur: & ſubſidia vitæ deerant adeo, vt nonnullos extrema abſumeret fames. Trepidus hic nuntius non miſericordiam ſolum mouit Xauerio, ſed curam etiam acuit ad ferendum in nouo caſu nouum auxilium. Strenue igitur uiginti nauiculas onuſtas commeatu ad miſeros illos ipſe perducit. Literas quoque ad finitima oræ Pantagatinos ac magiſtratus dat, eorundem ut miſeriam corrogata ex locupletioribus ſtipe, ſubleuarent. ita perditis hominibus non magis in præſentia, quam in poſterum ſubuenit. Vt primum vero hoſtium diſceſſu tempeſtas illa ſedata eſt, diſperſas oues colligens nullum boni paſtoris officium prætermiſit. Ille iacentes erexit, ille afflictos, tum oratione, tum omni ope recreauit. Ecce autem noua procella exoritur, hoc grauior quo diuturnior. Qui oræ Piſcariæ præerant auidi homines, & impotentes ſuperbe auareque Neophytis imperare cœperunt. Xauerius rei indignitate haud ſecus quam par erat motus, primo eorum cupiditati fortiter reſtitit: ad vltimum vbi non ſatis virium ad obſiſtendum in ſe eſſe vidit, opem ab Indiæ Prætore, qui tum Cocini erat, implorandam ratus ad eum proficiſci ſtatuit. Sed nouæ ſubinde res id conſilium, ſuſceptumque iam iter auerterunt.

Separatim viros, ac mulieres Catechiſmo inſtituit.

Puerorum baptiſmus quantæ curæ illi fuerit.

Badagarũ gens immanis.

Comorinenſium calamitas.

Franciſci ſubſidia ad ſubleuandam Neophytorum miſeriam.

Tra-

Trauancoridis regnum Christo adiungit, Neophytosque a barbaris tuetur. Cap. XI.

SESQVI ANNVM per hosce labores absumpserat in ora Piscaria, iamque tantum studio, & assiduitate profecerat, vt qui XX. partim uicos, partim oppida sane rudia accepisset, XXX. probe culta ac morata tuenda sociis traderet. Rebus igitur quoad eius fieri potuit, compositis, Neophytorum curam Mansillæ mandat, Cocinum ipse per Trauancoridis oram Piscariæ proximam transiturus. Trauancoris ora maritima in altero Indiæ latere, in quo Goa est, sita vergit ad occasum solis. Inter Comorinum promontorium & Colanum oppidum interiacet, a Cocino millia passuum ferme XXX. Eius longitudo perhibetur millium facile LXXX. In eo tractu illis temporibus vici erant ad XXX. maritimi, quos partim Ethnici piscatores (Machoas vocant) partim Saraceni incolebant. Franciscum igitur, siue quod nauigij facultas deesset, siue quod ex itinere illorum animos tentare vellet, per eorum fines Cocinum petendi cupido cepit. Non defuerunt eius amici, ac necessarij, qui eum a suscepto deterrere itinere conarentur, denunciantes summum esse in ipsum odium Machoarum, Saracenorumque, Parauas accolas Christianos factos indigne ferentium. Ille tamen per illorum fines diuino numine magis (vt postea euentus docuit) quam necessitate subigente, ire non dubitauit. Diuino itaque fretus præsidio, & simul si accideret, pro Christo mori lucrum existimans, infestam hostibus ingreditur uiam anno seculi huius XLIIII. iam medio. Ex itinere obuios Machoarum vicos circumiens (ut Dei benignitas longe uincit spes omnes piorum) cælesti numine haud minus hostibus, quam sibi propitio est vsus. adeo pacata omnia ac pene parata ad Euangelij semen accipiendum offendit. Igitur conciliato primum eorum Rege, barbarorum pectora hinc spe, hinc metu uersans, modo Lusitanorum amicitia proposita, modo minis cælestibus additis, haud ægre perpulit, ut Christi sequerentur fidem. vtique posteaquam Christianæ caritatis officiis ab eo deliniti, mutandæ religionis potestatem regio edicto factam esse viderunt. Franciscus ergo successu lætus pagos obiens, Christianis mysteriis imbuere plerosque, & baptismo expiare institit. Quàm ingens mortalium numerus ad Christum eius opera sit aggregatus, vel ex eo exi-

Trauancoris ora.

Egregia magnitudo animi.

Dei proui dentia.

Num rus bapt zato um.

Baptismi modus. existimari potest, quod capitum amplius decem millia simul vno tempore baptizauit. Institutionis baptismique ratio talis erat. Vbi ad vnum aliquem pagum baptismi causa accersitus venerat, viros omnes, pueros, mulieres vnum in locum contractos, cum vnum esse Deum, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum docuisset, ter sibi quemque ad honorem Sanctissimæ Trinitatis, Crucis signum adhibere ex præscripto iubebat. Inde linteatus Christianæ religionis mysteria ac præcepta clara pronuntians voce, eadem ipsorum lingua vtcunque poterat, explicabat breuiter. Postea uero quam satis instituti uidebantur, eos a Deo veniam anteactæ vitæ publice petere iussos rogitabat, an vniuersa ac singula Christianæ religionis capita haud dubie crederent, vbi illi brachiis in crucis modum compositis, se verò omnia omnino credere annuerant; tum demum baptismo rite expiabantur; & suum cuique scriptum tradebatur nomen. Ad vltimum baptizatis omnibus, Xauerius fana disturbari, Deorum simulacra confringi protinus imperabat. *Fana ac simulacra Deorum euertit.* Non aliud gratius illi iucundiusue spectaculum erat, quàm cernere idola modo ab eis suppliciter culta, eorundem proculcari pedibus. Nec sanè inultus tantam iniuriam tulisset Diabolus, nisi Francisco quantum animi fuerat ad contumeliam, tantum ad periculum fuisset. Quippe Badagas, de quibus supra diximus, non minus acres nominis Christiani hostes, quam natura ac moribus immanes in tenerum adhuc Christi incitauit gregem. *Trauancoriensium tumultus.* Itaque permagna eorum manus in Trauancoridis fines irrumpit Chistianorum vicos depopulatura. Extemplo incolarum ortus clamor, muliebri puerilique ploratu mistus cuncta turbauit. fit fuga: sed ea circumfusis hostibus, exitum non habebat. Ibi Xauerius, nam forte aderat, tumultu excitus facinus edidit memorabile. *Francisci facinus memorabile.* Alienata ob periculum alienum sui memoria, in medium prouolat: mox oculos circumferens summa animi, ac vultus constantia hostes miraculo audaciæ obstupefactos increpat: mancipia Satanæ suæ libertatis, ac salutis oblitos ad alienam oppugnandam ruere. Inde bonus pastor semet in primam Christianorum turbam conijcit aut tecturus sua autoritate gregem suum, aut si id nihil valeret, certe simul cum grege moriturus. Cæterum mentis ardorem ex vultu & oculis micantem Badagæ quamuis barbari ac feri non tulerunt, Franciscique verecundia cæteris pepercerunt. Nec nulla ipsemet discrimina subijt necis. *Necis pericula Dei benignitate vitat.* Sæpe Ethnici ab odio Christianæ religionis ei struxerunt insidias; quas il-

le partim prudentia sua, partim diuino præsidio elusit, vt tum accidit. Ad cædem quæsitus aliquando, in syluam prorip it sese; & arbore strenue conscensa, ibi pernoctans præsens periculum Deo magis, quam arbore aut nocte tegente vitauit. Hostium vero insidiæ adeo crebræ erant, vt Neophyti semper aliquot fide ac pietate insignes eius salutem, etiam noctu pro diuersorio excubantes sua sponte tutarentur. Ad assiduas barbarorum insidias accedebant non solum nocturnæ preces, quæ vix binas horas quieti dabant; verum etiam diurna sub ardenti sole itinera: quippe cum pedibus nudis, in lacera tunica, cum vulgari pileolo circumiret pagos. Nec tamen neglecti corporiscultu, viri sanctitas obsoleuit, sed magis enituit. Vulgo Magnus Pater vocabatur. Et Trauancoridis Rex toto regno suo edixit, vt Magno Patri, omnes obtemperarent haud secus, quam sibi. Nulla tum erant in illa ora Christianorum templa; quocirca aut sub arbore quapiam, aut sub velo nauali sacrum Missæ facere cogebatur. Sed paulatim in illo tractu amplius XX. sacella excitasse dicitur. Concionabundus autem cum suggesti copia non esset, ex opportuna aliqua arbore ad infinitam multitudinem verba faciebat: quippe in campum concionis causa exeuntem sæpe quina, aut sena hominum millia prosequebantur. Nec solertior in quærendis Christo gregibus, quam in tuendis existit. Vt Neophytorum disciplina etiam post suum discessum maneret, discedens in singulis pagis non tantum Christianæ institutionis exemplum relinquebat; sed eius antemeridianis ac pomeridianis horis exercendæ rationem moderatoremque. Inter hæc ab Indis mediterraneis ferme abstinebat, satis gnarus oram maritimam, in qua Lusitanus imperitaret, longe opportuniorem esse ad capessendam tuendamque Christi fidem quam interiora Indiæ, quæ Brachmanes acerrimi nostræ religionis hostes obtinerent. Ita vicatim totam illam maritimam obibat regionem plurimos vbique Christianis sacris ac præceptis imbuens. Iamque omnes prope Machoarum Parauarumque pagi Francisco autore suaue Christi acceperant iugum, cum hæc fama in adiacentes insulas perlata Manarios vicinos populos ad æmulandam eorum pietatem accendit.

Magnus Pater appellatur.

Multitudo eorum qui concionanbũdum sequebantur.

Indi Mediterranei minime apti ad Christi religionẽ.

Neophy-

Neophyti pro religione cæsi Christianum nomen illustrant. Cap. XII.

MANARIA parua insula est è regione oræ Piscariæ, millia passuum a continenti circiter CL. In ea Patinus pagus erat tum obscurus, nunc incolarum martyrio nobilis. Huius pagi incolas ingens cupido Christianæ religionis incessit; de qua simul, & de Francisco Comorinensibusque multa egregia ad eos pertulerat rumor. Itaque eò Franciscus summis Manariorum precibus baptismi causa euocatur. Verum cum grauissimis religionis negotijs implicatus, eò ipse ire non posset; sacerdotem quendam suo loco misit, qui Catechismo institutos baptismo ablueret. Baptismum grauis sed vtilis procella excepit. Quippe Rex Iafanapataniæ, in cuius ditione insula est, Christiani nominis odio barbaram ferociam stimulante, sic exarsit ira; vt immissa militum manu, pagum omnem ferro, flammaque vastaret. Cæsi dicuntur pro religione amplius DC. Ita uasta illa solitudo recentes cælo effudit martyrum flores. Ex eo Pagus martyrum loco nomen factũ. Opportune per eos dies Iafana patanici Regis germanus, idemq. regni hæres fraternam rabiem veritus ad Indiæ Prætorem confugerat, si in regnum paternum Lusitanis armis restitutus foret, semet cum regni Proceribus, maximaque popularium suorum parte, Christiana suscepturum sacra promittens. Prætor simul augendæ religionis studio, simul innocentium cæde motus quam fama audierat, ingentem in tyrannum iram concepit. Protinus itaque ad Nagapatanum (quod oppidum maritimum in continenti est ferè contra insulam Manariam, à Comorino promontorio passuum millia circiter CC.) validam adornari classem: Iafanapataniæ Regem bello peti: victum captumque interfici, aut ad Francisci arbitrium tractari: regnum Regis germano restitui iubet. Interea dum Cocini esset Xauerius eò præsens affertur lætitia, Ethnicorum plurimos nuper in remotissimo Macazariæ Regno Christianis esse mysterijs imbutos. Macazaria ingens insula vltra Indiam, flumenque Gangem est amplius decies centena millia passuum, à Molucis insulis in Orientem circiter CXXX. In eo Regno Dynastæ tres, alijque quam plurimi è populo nuper ad Christi fidem per Antonium Paiuam Lusitanum mercatorem pellecti, baptizatique fuerant, Deo etiam per institores pios Euangelium inuehente. Itaque ad vrbem Lusitanorum

Nagapatanum oppidum.

Macazaria insula

norum Malacam nomine, certos legauerant homines, postulatum Sacerdotes à quibus ad Christianam religionem erudirentur. In mandatis illud fuit, se Christi initiatos sacris summa ope annisuros, vt qui ad id tempus pecudum vixissent ritu, posthac hominum vitam viuerent, & simul Deum colerent caste pieque. Quo circa Præfectus vrbis probatis eorum postulatis, Sacerdotes aliquot eis concesserat. Franciscus etsi haud dubius, quin illi nauaturi forent egregiam rei Christianæ operam; tamen ipse quoque in parte laboris esse expetiuit, ratus in tam amplo Regno magnum esse campum: & ad Euangelium disseminandum, colendumque industriam requiri multorum. Eisdem ferme diebus tristes quidem prima specie nuntij, sed euentu læti ex Ceilano insula perferuntur. Dynasta eius regni præcipuus, idemque Regis filius natu maior, Lusitanorum (hi quoque non mercium magis, quam Euangelij institores erant) oratione commotus, vna cum alijs multis decreuerat fieri Christianus. Id Rex barbarus vbi resciuit, instinctus rabie filium suum, cæterosque eiusdem consilij participes (ad DC. fuisse ferunt) propalam trucidari iussit. Cæterum baptismi hostis suo illos sanguine baptizauit, & Christianam religionem dum opprimere conatur, erexit. Satis constat sub idem tempus vulgo ab incolis visam esse igneam in cælo crucem: eodemque in loco vbi cædes facta est, fatiscente terra, haud dubiam crucis figuram notatam: sæpiusque ab Ethnicis ingesta oppressam humo, tamen extitisse. Itaque hisce prodigijs moti plures incolarum, atque inter hos Regis ipsius filius natu minor, vna cum sobrino suo, & aliquot cohortis regiæ principibus, ad Christi fidem adiecerant animum. Xauerius hoc nuntio lætus, etsi iam eius animus in Macazariorum finibus versabatur; tamen huic negotio, aliud quod iam in manibus erat, præuertendum existimauit. Igitur mense Aprili anno post Christum natum M. D. XLV. Mansilla Comite, Cocino soluit ea mente, vt Ceilanum insulam peteret, exploraturus animos incolarum: atque inde Nagapatanum, vbi classis ad expeditionem instructa dicebatur, primo quoque tempore traiecturus.

Regis filius cum alijs DC. pro religione interficiuntur.

Crucis prodigia.

In Ceilanum insulam transmissus nauis gubernatorem à perdita vita reuocat. Cap. XIII.

CEILANVS insula est cum gemmarum & aliarum mercium, tum maxime cinnamomi fertilitate celebris, è regione

Ceilanus Insula.

ne oræ Piscariæ posita. Patet in longitudinem millia passuum CL. in latitudinem circiter XL. Vlteriori Ceilani angulo adiacet insula Manaria, vbi cæsos à Rege Iafanapataniæ Neophytos diximus. Incolitur quidem Ceilanus a Malauaribus, quos Cingalas vocant, sed à Lusitanis mercatoribus commercij causa frequentatur. Oppidum inibi Lusitanorum hodie est. & sacella quædam ab eis olim ad vsum sacrorum excitata visuntur in littore. Huc igitur delato Xauerio res accidit memorabilis. Gubernator nauis familiaritate inductus, quam cum Francisco contraxerat, ingenue semet illi in itinere indicarat, ostendens se iamdiu certo quodam flagitio obstrictum teneri, quominus à Sacerdote posset absolui. At ille medicus animorum vnicus, Dei clementia ac misericordia, *quæ est præstabilis super malitiam*, proposita, (quod ei in hominibus ad confessionem illiciendis solenne erat) negocium procliue ac facile reddiderat: seque (quoniam tum otium ac facultas non esset) vbi ad portum ventum foret, illa vincula disrupturum promiserat. Cum res ita inter eos conuenisset; nauicularius simul Ceilani tenuit portum, perinde quasi salutem in tutum recepisset, abiecit consilium confitendi. Quocirca tergiuersari, congressum aspectumque Francisci vitare, ne promissis stare cogeretur. Cæterum elusit gubernatoris astutiam Xauerij, aut Dei potius prouidentia, *quæ prudentem apprehendit in astutia sua*. Etenim Franciscum sublatis ex consuetudine sua in cælum oculis, inambulantem in littore gubernator offendit imprudens. Cum congressionem subterfugere iam ab illo conspectus nequiret, ne leuitatis & inconstantiæ argueretur, sedulitatem eius eludere voluit. Igitur vltro quærit ex eo, quando tandem sibi operam dare confitenti velit. Hæc ore confuso & magnæ perturbationis notas præferente, cum dixisset; sensit illico Xauerius ex vultu ac trepidatione, quam vehementer abhorreret ab eo quod requireret: tamen oblatam occasionem, qualiscunque ea esset, haud quaquam omisit. Itaque vt inani eum metu liberaret, ore hilari ac iucundo, vt solitus erat, IESV bone, inquit, confiteri vis gubernator? Ego vero tibi libentissime, ac si lubet, vel in hoc ipso littore ambulans iam aures dabo. Tum ille non tam flagitiosæ tabis tædio, quam summa Francisci facilitate victus, & scilicet impulsu diuino, induxit in animum vniuersæ vitæ peccata confiteri. Xauerius timide ac verecunde rem aggredienti operam primum inambulans, vti pollicitus erat, dedit in littore. Postea vero quàm paulo maiore animo ac libertate

Iohel. 2.

Iob. 5.

Prudentia in Confessionis demendo horrore.

libertate pergere eum cernit; manu comiter prehensum in proximam ædiculam sacram deducit. Et ille quidem sacri loci admonitu moliebatur de more genua submittere, confessionem institutam absoluturus. Sed Franciscus ægre id eum facere animaduertens, in præsentia inhibuit; atque vt faciliorem illi in posterum redderet confessionem, idoneum locum vbi ille sederet, storea ipse substrauit. Paulisper ille sederat, cum Deus adeo eius permouit animum; vt repente assurgens suapte sponte procumberet in genua: & multis cum lacrymis ac gemitibus totius anteactæ vitæ detegeret noxas. Ita è cœno emersus animo semel expedito, sacram confessionem, cuius iam fructum salubritatemque gustauerat, auide frequentare cœpit; ac serio animæ saluti consulere. Inter hæc Xauerius cum se in Ceilaniorum consuetudinem insinuasset, ad Regis filium peruenit. Reperit eum siue fratris exemplo, siue prodigijs de quibus ante diximus impulsum, clam simul cum sobrino esse baptizatum: iamque cum illo, & nonnullis regni primoribus ad Indiæ Prætorem velle confugere, petitum eius auxilium aduersus immanem patris sæuitiam innoxio etiam proximorum sanguine respersi, & insuper suum quoque cruorem sitientis. Ex eodem cognoscit cælestis terrestrisque crucis prodigijs Ceilanios plerosque commotos Christi iam fidem spectare; sed pijs eorum studijs obstare terrorem tyranni. His rebus admodum lætus Xauerius literis Goam ad Paulum datis, præcipit vt duos e Patribus, qui propediem ex Lusitania expectabantur, ad Ceilanum cum Dynastis illis in regnum restituendis mitteret, curaturos in ea insula rem Christianam. Et confestim remisso in Comorinum promontorium Mansilla, ipse ex Ceilano ob eam, quam supra demonstrauimus causam, traijcit Nagapatanum. Sed totus ille apparatus, Francisique expectatio, cum haud procul a iusto bello, ac victoria abesse videretur, subito ad nihilum recidit. Quippe eodem tempore nauim regis Lusitani (ea preciosis onusta mercibus è regno Peguano Indiam repetebat) in Iafanapataniam vi tempestatis appulsam extemplo barbarus inuaserat rex. Quocirca Prætor regio negotio seruiens, donec regia bona recuperarentur, supersedit bello, ita interposita mora, vt fit, bellum differendo discussit. Cæterum id ipsum deinde Xauerio indulsit Deus. Haud ita multo post Tyrannus ille à Constantino Indiæ Prorege multis cladibus fractus: Manaria insula eidem adempta: incolæ omnes ad Christum adiuncti. ita paucorum mors pro Christo obita multis libertatem ac salutem peperit.

Franciſcus igitur ne gratuitus eſſet ſuſcepti itineris labor; & ſimul vento obſequens, qui aduerſus regredienti, progredienti ſecundus erat; caſum in conſilium vertit.

Sancti Thomæ Sepulcrum viſit. Cap. XIIII.

AEDES Thomæ Apoſtoli & ſacris eius reliquijs, & Indorum peregre viſentium frequentia maxime inclyta aberat ab eo loco non amplius C L. millia paſſuum. Eo igitur pauperis peregrini ritu ire decreuit eo conſilio, vt Apoſtolum veneratus Malacam; inde (niſi Deo aliter viſum foret) ad Macazariam pergeret, quo lætis ſubinde nuntijs vocabatur. Cognorat enim nuper illis locis magnam eſſe animorum præparationem ad Euangelij ſatus accipiendos; plurimorumque conuerſioni, atque baptiſmo nihil præter Sacerdotum penuriam obſtare. Ergo in exitu ferme Quadrageſimæ Nagapatano ſoluit vento ſecundiore, quam curſu. Iam ad XL. millia paſſuum prouectus erat, cum aduerſa tempeſtas nauim in obuio quodam portu ſeptem ſubſiſtere coegit dies. Ibi Xauerius peregrinationis ſuſceptæ magis, quam humanæ imbecillitatis memor inſigne abſtinentiæ documentum dedit. Quippe totum id tempus (vti poſtea is qui eius corpus curabat, iuratus affirmauit) ſine vllo penitus traduxit cibo; vtpote qui Apoſtoli viſendi cupidine accenſus cæleſtibus cogitationibus paſceretur. Inde nautis vela facientibus, quærit ex gubernatore, ſatis ne firma ſit nauis ac valida. reſpondetur veterem eſſe infirmamque. Tum ille Nagapatanum, inquit, nimirum reuertendum eſt: ſæua enim nobis impendet procella. Nec irrita, etſi minus credita, vaticinatio fuit. Cum gubernator cæli mariſque ſpecie deceptus nihilo ſecius porro pergeret, repente fœda tempeſtas coorta Nagapatanum (vti Franciſcus prædixerat) non ſine periculo repetere ſubigit nauim. Tum vero notata res a vectoribus nautiſque, & pro vaticinatione habita. At Franciſcus etſi locum deſtinatum aduerſo reiectus vento tenere non potuit; propoſitum tamen animi conſtantia tenuit; atque eo pedes maiore tum labore tum merito deinde peruenit. Oppidum eſt Meliapora Luſitanorum (ane frequens & copioſum in ora maritima Indiæ, pari ferme ſpatio ſi maritimos anfractus ſpectes) leucarum ſcilicet fere ducentarum, a Comorino pro-

Septē dies ſine cibo traducit.

Prædicit Nautis imminentem tempeſtatem.

Meliapora oppidū S. Thomæ.

promontorio & a flumine Gange positum, in Salaminiæ nobilis quondam vrbis forsitan excitatum ruinis. Eo in oppido ædes est Thomæ Apostoli, vbi illum indigenæ cæterique Indi sepulturæ mandatum perhibent. Eius rei multa hodie haud sane contemnenda extant indicia. Visitur ibidem locus vbi Apostolus mortem oppetijsse, sacellumque vbi rem diuinam fecisse dicitur. quod sacellum Lusitani pro sua religione, magnifico decorarunt templo, & oppidum ipsum S. Thomæ nomine appellarunt. In eo sacello nuper cum ad nouæ ædis fundamenta, terra altius effoderetur, corpus Apostoli cum ferro quo interfectus est, & vasculo arenæ cruentæ pleno repertum, ac deinde ibidem repositum ferunt. Nec vana fides aut dubia. Hanc inueteratam indigenarum aduenarumque de Thomæ Apostoli corpore ac martyrio opinionem Deus anniuersario, ac perpetuo confirmat miraculo. Quippe saxum est apud eos Apostoli sanguine respersum, quod adhuc conseruat quasi recentis cruoris vestigia: triduoque ante diem S. Thomæ sacrum (quo illum die pro religione interemptum esse tradunt) interea dum Missæ sacrificium ibidem peragitur, saxum quod dixi natura candidum sensim rubescit, sudatque quasi sanguinis guttis vndequaque manantibus. Absoluto demum sacro ad pristinum colorem reuertitur. Quocirca Apostoli sepulcrum ab Ethnicis iuxta Christianisque eximia veneratione colitur. Huc quippe maximi fiunt vndique peregrinorum etiam Ethnicorum concursus Apostoli martyrium & sepulcrum celebrantium. Eòdem itaque Xauerius pro suo erga S. Thomam Indiæ patronum studio, peregrinantium ritu habituque venit, Apostolici sepulcri celebritati fauens pariter, & accolarum saluti. Erant tum in oppido præter indigenas plurimos, familiæ circiter centum Lusitanorum, qui fortunarum ibi suarum domicilium collocarant. Huc igitur vt peruenit Xauerius, Indorum Apostolum cuius egregiam gloriam admirans, quantum mortali fas erat, virtutem æmulabatur, non minus religiose quam auide salutauit. Ac primum Deum intentius precatus est, vt quando ipse homuncio nullius pretij diuinitus ad tanti Apostoli qualemcunque in Indis ad Christum conuertendis imitationem vocaretur; aliquid sibi Apostolicæ inspiraret virtutis. S. Thomam deinde impense orauit pro sua Indorum tutela ac patrocinio, vt illo deprecatore in India cæterisque barbarorum regionibus peragrandis colendisque, nec animus ipsi ad discrimina subeunda, nec vires ad perferendos labores deessent: neu sua aut cuius-

Corpus S. Thomæ Apostoli.

Anniuersarium miraculum.

quam delicta impedirent, quominus ipse quoque in Domini agro messis reliquias, Rhutæ Mohabitidis exemplo, messorum sequens vestigia, colligeret: & tritici aliquid pro virili parte in Christi reportaret horreum. Inde cum suum Apostoli desiderium paulisper expleuisset, ad Episcopi Vicarium (quod facere solebat, vbi valetudinarium aut xenodochium, religiosorumue hominum sedes nulla erat) diuertit: eumque sibi non solita modo erga Præpositos Ecclesiæ modestia; sed insita etiam affabilitate sermonis, & nuda simplicitate deuinxit. Nam semet illi totum indicans, pectusque vt dicitur aperiens facile eum pellexit, vt inuicem ipsi pectus ostenderet suum. Hac quam dixi ratione non magis ad parandos amicos, quam ad iuuandos, quos amicitia dignos iudicasset, Xauerius vtebatur. nimirum, vt perspectos iam eorum animos paulatim impelleret quocumque ipsorum salus, diuinique obsequij ratio postularet. Comem igitur Xauerij sermonem pari comitate Meliaporensis Vicarius excepit: virumque egregium in præsentia complexus, nemini deinde in eius caritate & obseruantia cessit. vtique postea quàm certissima sanctitatis illius indicia emicare cœperunt. Ex sermonibus cum Francisco habitis eiusque confessionibus Vicarius penitus perspexit (vt deinde illo mortuo iuratus adfirmauit, cuius rei testimonium rite obsignatum est apud nos) Xauerium eadem castimonia virginali florere, cum qua natus esset. Fuit in hospitio Franciscus apud Vicarium Meliaporæ tres quatuorue menses, magno vel oppidanorum bono, vel suo. Plures enim ex flagitiorum cœno extraxit: meretricios amores, quos dissoluere nequiuerat, nuptijs conglutinauit: dissidentes odijs inter se in pristinam restituit gratiam: diuturnis ac grauibus flagitijs sceleribusque irretitos expediuit. Nec vero dum prodesset alijs, deerat sibi. Erat diuinarum rerum contemplationi deditus noctu maxime, cum ab vsitatis occupationibus vacaret. Quocirca sæpe vsu venit, vt eum comites diu ac multum requisitum demum orantem in ædis Apostolicæ quopiam offenderent angulo. Quippè per id tempus dubius animi & pergeret ne ad Macazarios, an in Indiam rediret satis incertus, in sanctissima Apostoli æde consulebat Deum: totasque fere noctes cum magno animi motu, perpetuis vigilijs agens, modo sanctissimam Christi Parentem, modo Thomam Apostolum cæterosque cælestes deprecatores adhibebat. Demum incredibili diuinitus gaudio delibutus sensit, Deo cordi esse vt procederet ad Macazarios; non quidem

Ratio parãdi iuuãdique amicos.

Virginalis Xauerij castimonia.

(quod

(quod postea intellectum est) vt ipsos erudiret; sed vt alios populos, qui erant in via, minus illi notos, magisque opis egentes, adiuuaret. Ergo diuinæ voluntatis exsequendæ auidus, occasionem transmittendi primo quoque tempore Malacam captare cœpit, si Lusitanæ nauis facultas deesset, Saracena Ethnicaue vtique vsurus. tantamque se Dei fiduciam habere dicebat, vt si nullius nauis onerariæ foret copia, & scapha quæpiam Malacam versus solueret, diuina ope fretus, illa ipsa vtique traiecturus esset. Adeo certum ac fixum habebat omnino exsequi quod autore susceperat Deo.

Diuino instinctu in vlteriora Orientis tẽdere statuit.

Dei fiducia.

A Dæmonibus cæsus tamen in oratione pernoctat. Cap. XV.

INTER hæc apud Vicarium, vt ostendimus, diuersanti quiddam in hoc genere sanè memoria dignum accidit. Erant ædes Vicarij templo Apostoli proximæ, vnde ille ianua facta, aditum sibi patefecerat in templum. Et Xauerius ex consuetudine, vt Vicarium cuius in cubiculo pariter dormiebat, sopore oppressum animaduerterat; sensim ac sine vllo strepitu surgebat è lectulo: atque in ædem Apostoli suspenso subrepebat gradu. Non tamen fallebat omnino Vicarium, qui subito experrectus sæpius illum surgere e lecto persenserat. Verum is re primo dissimulata, demum illi pro amicitia denunciauit, ne de nocte iret ad templum; neu se viæ committeret, quam constaret esse Diabolis infestam: occursuras ei horribiles illorum facies, cum minime crederet. Ad hæc arrisit Xauerius, ea sui deterrendi causa dici ratus; & denunciatione Vicarij per dissimulationem iocumque elusa, nihilominus nocte intempesta, vbi somno illum sopitum senserat, ad sacram ædem silentio obrepebat. Enim vero id sempiterni humani generis hostes grauiter ferre: Francisci securitatem ipsorum contemptum interpretari. Ergo ira odioque furentes vt illum ab instituto absterreant, nocte concubia, ante aram Beatæ Virginis supplicanti ex composito superueniunt, truci fremitu, clamoribus varijs, horrendoque cuncta complentes sono. Mox virum ad minas intrepidum quam tumultuosissime adorti verberibus atrocissime cædunt, factis dictisque odium explentes suum. Ille inter verbera crepitusque plagarum magis de constantia, quàm de tergo suo solicitus, Dei parentem sui certaminis spectatricem implo-

Constantia in verberibus dæmonum.

implorare: vanos hostium tumultus magnitudine animi eludere; orationem institutam non fortiter solum sed etiam constanter vrgere. Quocirca molestos illos & importunos interpellatores fortis atque inuicta perseuerantia, acerrimum aduersus infestos dæmones telum, facile abegit. Et Franciscus quidem ferendo, spernendoque eorum impetus adeo fregit, nunquam vt posthac in eum sustinuerint aliquid tale conari. Cæterum propulsatis hostium incursionibus, domesticorum irrisiones haudquaquam vitauit. Iuuenis quidam in cubiculo sacræ ædi iuncto cubabat, qui nocturno illo excitatus tumultu, Xauerium sub Dæmoniorum verberibus clamitantem, ac B. Mariæ identidem implorantem auxilium exaudierat. hanc etiam notauerat vocem ab illo sæpius iteratam. Domina opitulare. Domina mihi non opitulaberis? Igitur is ab se audita Vicario cæterisque domesticis non sine omnium risu (vt fit) commemorat: res iucundis sermonibus domi celebratur, Francisco insciente. Qui postero die ex recrudescentibus plagis æger surgere cum cuperet, nequiuit e lecto; triduumque fractus ac debilitatus iacuit, morbum simulans, vt factum occuleret. Visit iacentem Vicarius. rogitat an ægrotet. annuit Xauerius; morbi genus sciscitanti alia omnia respondet, deriuans alio sermonem. Tum Vicarius qui rem omnem iam resciuisset, per iocum eandem illam imitando vsurpauit vocem, quam Franciscus vapulans vsurpauerat; Domina opitulare, Domina non mihi opitulaberis? Franciscus vbi rem in vulgus editam sensit, erubuit ille quidem; sed æquissimo animo arridens, haud minus fortis contra hominum sermones, quam contra Dæmonum plagas fuit. Vt primum conualuit, satis gnarus Diabolum plus terroris, quam virium habere: & timidi canis ritu, cedentibus instare, resistentibus cedere; alacrius etiam quam solebat (victorem diceres) statuit ad certaminis vltro reuerti locum. Igitur Dei maxime diabolicam vim frænantis præsidio confisus, eandem ædem supplicandi causa de nocte solus frequentare sustinuit; infernasque illas belluas ad vanos tumultus accommodatas impune contemnens documentum fuit, nihil Diabolis esse contemptius, atque infirmius, si eos audeas contemnere. Namque illi semel egregie victi, cum aperta vis minus successisset, ad dolum versi, eius orandi studium si minus auertere, at aliqua ex parte morari conabantur. Itaque cum ille instituto suo media nocte oraret in templo, in Odeum conueniunt, & precationi obstrepentes, quasi Matutinas recitare, & clericorum

Ex verberibus ægrotat.

Aequitas animi in irrisionibus domesticorum.

Animus ad pugnã cum Dæmonibus.

Orãti Xauerio Dæmones obstrepunt.

inui-

inuicem canentium choros per ludibrium imitari : vt molesti forent, cui terribiles esse non poterant. Sed quàm parum profecerint, illud argumento est, quod Xauerius qui Cantores essent, quid canerent nihil admodum attendens, clericos matutinas canentes esse credidit. Postero igitur die percontatur ex Vicario, quinam illi fuerint Clerici, qui ianuis clausis Matutinas proxima cecinerint nocte. Ille quos clericos, quas Matutinas diceret primo miratus, ad vltimum intellexit non tam clericos, quam clericorum irrisores Diabolos fuisse. Idemque post Francisci obitum rem multis non semel exposuit.

Energumenum liberat. Ioannem Durum socium adsciscit. Cap. XVI.

INTER quæ Xauerius ne Meliaporam ab se incultam relinqueret, suo more adultos quà priuatis, quà publicis sermonibus: pueros Catechismo excolere instititit. Nec diuinæ virtutis exercendæ materia defuit. Ex quo genere illud accidit memorabile. Ciuis erat prædiues misere a Diabolis obsessus, vexatusque. Ad hunc Franciscus accersitus vnum e pueris Catechismi adiutoribus cum cruce misit. Qui Euangelio, vt Pater præceperat, super energumenum rite recitato, protinus vexatores illos Dæmones expulit, hoc magis indignantes, quod per puerum pellebantur, & eum Neophytum. Aliud porro in alio genere proditur non minus fortasse mirabile. Ioannes Durus mercator erat adolescens, qui Franciscum conuenerat confitendi gratia. Is confessione facta cum Franciscum de diuinis rebus differentem audisset; sensit alias esse quasdam merces longe potiores suis; quales nunquam ipse concepisset animo. Quocirca omissa mercatura, quam exercebat, cælestis mercaturæ auidus a Francisco efflagitat, vt semet vitæ socium adsciscat. Primo ille (fortasse qui durum iuuenis ingenium, occultamve leuitatem introspiceret) præcise abnuebat; ad postremum tamen vrgendo atque instando peruicit Durus, & rebus suis compositis, fortunas omnes pauperibus dispertire cœpit. Sed auidius quàm constantius destinata exsequutus est. Dum in eam curam intentus diuenderet merces, solicitatus est adeo a communi hominum hoste, vt *posita manu sua ad aratrum respiceret retro;* & auidissime repeteret ea, quæ paulo ante contempserat. Itaque in contrarium versus, mercibus omnibus in expeditam

Obsessum a diabolis per puerũ liberat.

Ioãnẽ Durũ ægre sociũ adsciscit.

Luc. 9.

naui-

nauiculam quam occultiſsime impoſitis, adornabat fugam. Cæterum vt alios falleret, Franciſcum ipſum quem maxime cupiebat, fallere haudquaquam potuit. Iam omnibus, quæ in rem eſſe videbantur comparatis, nauigium conſcenſurus erat; cum ſubito Xauerius eum ad ſe acciri iubet. Et ille rei diſsimulandæ magis, quam obtemperandi ſtudio ad eum venit. Franciſcus continuo remotis arbitris, gemitu vultuque dolorem præferens animi. Peccaſti (inquit) Dure, peccaſti. Tum vero ille repentina denunciatione perculſus attonito ſtupentique ſimilis primo hæſit, qui tandem reſciſſet Xauerius, quod mortalium nemo præter ſemetipſum ſuſpicari potuiſſet, ſecum requirens. Inde pudore ſimul ac lacrymis perfuſus, ſtimulante conſcientia reſpondit, Peccaui Pater, peccaui. Et Franciſcus exhilarata fronte, confeſsionem igitur, fili, confeſsionem. Durus ergo ſimul Xauerij voce, ſimul diuino rore mollitus, ſpatio ſumpto confitetur. Remedium non magis ſalubre quam opportunum fuit: Sacræ confeſsionis beneficio non tantum noxa depulſa, ſed priſtina illi mens reddita eſt. Quocirca re omni familiari cum fide in pauperes diſtributa, ſocium ſe, vti ante ſtatuerat, Xauerio conſtanter adiunxit: leuitatis memoria roborante conſtantiam. Per eadem tempora alijs quoque ſocijs auctus eſt. Antonius Criminalis Parmenſis, & Ioannes Beira Callaicus è Societate IESV exiguum quidem ſed opportunum auxilium è Luſitania miſsi in Indiam appulerant. Quorum aduentu per literas cognito (vt primi ſubſidio venerant) mire lætus Xauerius eorumdem opera quamprimum vti in tanta Sacerdotum penuria decreuit. Ipſe ne Indiæ finibus ſuus circumſcriberetur labor, occaſione nauigij data, vlteriora Orientis petere intendit.

Occultæ fugæ conſiliũ diuinitus cognoſcit.

Deprauatos Malacenſium mores corrigit. *Cap.* XVII.

SOLVIT ex Meliapora S. Thomæ Malacam verſus anno poſt Chriſtum natum, M. D. XLV. Cauſa eundi fuit, vt Luſitanis eius vrbis incolis excultis, ad Macazares Chriſtianis præceptis inſtituendos pergeret. Malaca regio peninſula eſt trans Indiam, flumenque Gangem, a veteribus (vt quibuſdam placet) aurea Cherſoneſus appellata. Quippe continenti non lato coniuncta Iſthmo, & in altum proiecta ad Inſulam Somatram

tram (Taprobanam olim dictam volunt) auri fodinis celeberrimam procurrit. In hac Cherſoneſo e regione Somatræ, Malaca vrbs eſt Luſitanorum, copioſa in primis ac nobilis, quæ Cherſoneſo nomen dedit, ab vrbe Goa leucas prope DC. Ea quidem ſub æquinoctiali ferme linea ſita eſt; cæterum quotidianis fere imbribus maximos æſtus temperantibus, vere fruitur pene perpetuo. Fruges ac fructus bis in anno binis æſtatibus percipit. Cæterum amœna magis ac fertilis eſt quam ſalubris: quia ex iiſdem cauſis terræ fœcunditas, & cæli grauitas oritur. Accedit peſtis grauior, vicinitas Saracenorum Ethnicorumque. Neutra tamen res Franciſcum a propoſito deterruit, altera vt vicinorum vitio periclitantibus ſubueniret, etiam accendit. Malacam vt appulit, Præfecto vrbis adito, ſuum Macazaricæ expeditionis conſilium exponit. Tum ille Xauerio narrat, eo nuper ab ſe miſſam cum Sacerdote ſpectatæ virtutis non contemnendam Luſitanorum manum, Chriſtianis (ſi quis forte inibi motus exiſteret) præſidio futuram. Proinde monet vt ſi videatur, ſubſiſtat Malacæ, quoad nauis quæ illos deuexerit reuerſa, quo in ſtatu Macazaricæ res eſſent, renuntiet. Franciſcus Præfecti conſilium ſecutus, interim nullo ſpatio ad quietem ſumpto, Luſitanorum ſaluti conſulere cœpit. Erant tum Malacenſes accolarum penitus infecti moribus, Ethnicis profecto Saraceniſque ſimiliores quam Chriſtianis. Namque ob Sacerdotum inopiam magis, quam incuriam, labente paulatim diſciplina, mores quoque magis magiſque lapſi cœperant præcipites ire. Iamque illi ſalutis, & honeſtatis immemores quicquid liberet, aut expediret, ferme etiam licere credebant, tantum ad nequitiam contagio valet conſuetudinis. Itaque Franciſcus illorum animos adeo grauiter affectos intuens, vt iam nec vitia ſentirent, nec eorum remedia ferre poſſent; perditas mentes mira adoritur arte. Primo comiter, vti ſolitus erat, in illorum ſe familiaritatem dare, in peccatis conniuere, medendi voluntatem diſſimulans. Inde vſu & comitate illorum animis deuinctis, ſenſim ad inueterati morbi curationem ſibi viam facit, modo diuinis legibus propoſitis flagitia ipſorum oſtendens, modo intentatis varijs humanæ vitæ caſibus, Dei terrorem incutiens; ad vltimum mentibus præparatis admouet manum: auaritiam refecat, libidinis illecebras remouet, recrudeſcentia conſcientiæ vulnera diuinæ miſericordiæ oleo delinit, ſanatque. Laborem bene poſitum perceptus inde fructus oſtendit. Satis conſtat Franci-

Malaca.

Ethnicorũ conſuetudo Chriſtianis perniciosa

Mira ars perditos homines conciliandi.

ſci opera male partas pecunias a pleriſque reſtitutas: permultis pellices complures admirabili ratione ſubtractas: nonnullis ægre eas dimittentibus vt matrimonio ſecum iungerent, per ſuaſum: plurimos ſacra expiatos confeſſione, atque ad pium vitæ genus adductos. Nec priuatim magis ſermonis facilitate profecit, quam publice grauitate orationis. Diebus Dominicis in maximo vrbis templo conciones habebat ad populum, non minore fructu, quam approbatione auditorum. Quos vt magis vrgeret, atque vt altius in eorum animos ſalutaris deſcenderet metus, quæ diuinitus imminebant ciuitati, ingenti animi ardore prædixit. Animaduerſum eſt a multis ſæpe illum cum pro concione perditam ac profligatam Malacenſium vitæ rationem incuſaret vehementius, cæleſtem iram impendentem ciuibus, pœnaſque deprecari ſolitum eas ipſas, quas ab eiſdem paulo poſt Deus expetijt. Quippe anno inſequenti Malaca ab Iauis Saracenis graui obſidione afflicta eſt: circumque agri depopulati. Et belli calamitatem fœda peſtilentia excepit, quæ vniuerſam peruagata vrbem miras ciuium aduenarumque edidit ſtrages. Ita vrbs aſſiduis funeribus propemodum exhauſta eſt, Deo vetera ciuium delicta vindicante, nouamque condente ciuitatem. Xauerius ergo imminentia mala diuinitus prouidens, ſiue vt iram diuinæ iuſtitiæ aliqua molliret ex parte, ſiue vt incolarum animos ad impendentem cladem perferendam præpararet; talibus calamitatibus ſubinde intentatis, Malacenſes admonebat, vt aliquando ad conſilia ſalubriora ſe verterent. Nec fruſtra id fuit. plures irarum cæleſtium horrore, ac religione perfuſi, tandem exitiali animæ ſopore diſcuſſo reſipuerunt. Inter quæ haud leuiter ciuitatem admirabile Franciſci facinus mouit. Adoleſcens indigena (Antonio Fernando erat nomen) diabolo exagitante linguæ vſum amiſerat; & ſimul in periculoſum inciderat morbum, ex quo deſperata a medicis ſalute iacebat iam triduum. Adhibentur ergo a cognatis ſuperſtitioſis, atque impijs hominibus venefici, nefarium medicorum genus. Cæterum poſt quam veneficia nihil proficiebant, accerſitur Xauerius. Quo in cubiculum, vbi ille iacebat, ingreſſo, ſubito æger furere, vociferari, vultus, oculos, ora fædum in modum diſtorquere. ſentires Dæmonem acuere ſe ad pugnam, quam inſtare cerneret. Ibi Franciſcus ſimul adoleſcentis miſeratione, ſimul Diaboli odio commotus ingemuit: mox genibus humi poſitis, Deum enixe orare primum; deinde furentem iuuenem rite exorcizare cœpit. Nec prius pugnare

Vaticinationes.

Energumenum ægrotū diabolo ac morbo liberat.

gnare precibus destitit, quam is mentis compos factus ex iactatione illa conquieuit. Postero die Xauerius sacro B. Mariæ ad idipsum facto, redit ad pugnam, mirum dictu. repente victo excussoque importuno exagitatore, & loquendi facultas ægro, & mentis sanitas reddita. mox etiam valetudo corporis secuta. Non alia res magis Franciscum apud Christianos, barbarosque fecit sanctimoniæ fama insignem. Quippe vulgo sanctus Pater appellari cœptus est, veteri cognomine quod in India reliquerat, Malacæ renouato. Subinde etiam vaticinatio clarum eius nomen ac celebre fecit. Percontabatur pro amicitia Lusitanum institorem Indiam petiturum, quo is nauigio vehendus esset. Illo certam designante nauim, nolim inquit, ista veharis. cumque mercator se in eam iam merces imposuisse diceret, cæterum si quod immineret incommodum, malle rem quam semet perire; collegit se parumper Xauerius. Inde velut consulto Deo fundens oraculum, quando, inquit, merces isti nauigio credidisti, eidem caput quoque tuum credas licebit. Cæterum si qua tempestas, aut casus ingruerit, caue mercium facias iacturam, satis fidens diuinam tibi adfuturam opem, quæ periculo eripiat te tuaque. Nec vaticinatio fefellit. Oneraria in medio cursu vi tempestatis abrepta hæsit in syrtibus. Iamque cæteri periculo territi vasorum, onerumque iactura leuare nauigium parabant; cum mercator ille Francisci præceptorum memor id fieri vetuit, sancti viri prædictionem enuncians, & illius verbis cæleste auxilium pollicens. Nec mora. Superfuso repente mari nauis emersit, & periculo defuncta portum incolumis tenuit fauente Xauerio. Huius rei fama Malacam deinde perlata, mirum quantum eius nomini, ac famæ sanctitatis adiecerit. Franciscus interim non modo vetera Christianæ pietatis ministeria non omisit, sed etiam excogitauit noua. Post solis occasum ipsemet vrbem obiens incolas tintinnabulo excitatos subinde solenni carmine admonebat, vt pro cruciatis purgatorio igni animis, proque hominibus scelerum veterno sopitis, diuinam clementiam implorarent. Quod institutum non mortuis quam viuis salubrius Malacensium animos non parum accendit. Ad hos labores quibus lapsam Malacensis ciuitatis disciplinam restituit, accedebat in cumulum haud leuis occupatio, vt Christianam institutionem adhibito interprete, in eiusmodi verteret linguam quam Macazarij intelligerent, quibus imminebat lætis identidem nuntijs incitatus. Ijsdem enim ferme diebus allatum est eius gentis ani-

Vaticinatio.

Animas Purgatorij & letali noxa saucios sub noctem commendat.

Macazarum præparatio ad Euangeliũ excipiẽdũ.

mos ad Christianæ fidei ſemen excipiendum mire eſſe propenſos. Nulla apud eos delubra Idolorum, nullos Sacerdotes, à quibus ad Deorum cultum impellerentur: Solem dumtaxat ipſum orientem ab eis coli: præterea nullum omnino Deum. Nihil iam Xauerio longius videbatur eo die cum conuerſo in illorum ſermonem catechiſmo, exploratoque inſulæ ſtatu, ad eos inſtituendos tenderet. Verum interea ſe ad tantam prouinciam diuinarum rerum contemplatione, cæleſtibuſque maxime inſtruebat opibus. Nam cum dies totos in caritatis officijs poneret; nocte ſomnum fraudans inuigilabat precibus meditationique, vt cæleſti igni exardeſcente, ad Macazarios Dei hominumque caritate flagrans veniret. Iam menſes Malacæ aliquot abſumpſerat, nec vllus de naui, cuius reditum expectabat, nuntius afferebatur. Quocirca bona cum Præfecti venia Macazariam petere decreuit, gentem illam erudire feſtinans.

In Amboino multa edit Vaticinationis et caritatis indicia. Cap. XVIII.

VBI primum tranſmittendi, quo deſtinauerat facultas data eſt, Malacæ conſcendit, Duro ſocio & comite, quarto Idus Ianuarias anni MDXLVI. Proſpero vectus curſu non ſine multis incommodis portum tenuit. Amboinum inſulam cum captaret gubernator, præteritum ab ſe portum ratus grauiter angebatur, deſperans poſſe iam aduerſo vento deſtinatum teneri locum. Tum Franciſcus gubernatorem bono eſſe animo iubet, nondum nauim locum, quem crederet, præteruectam; poſtridie mane eum ipſum portum, quem peteret, eſſe capturam. Idque ita prorſus euenit, quamuis incommoda tempeſtate. Poſtero die, albente cælo portus in conſpectu fuit. Percrebuerat ad eam horam ventus adeo, vt ad exponendum Xauerium, cuius cauſa inſula petebatur, nullo modo anchoræ iaci poſſe viderentur. Cæterum vt ad os aditumque portus ventum eſt; ſubito ille vehementior flatus, quaſi Xauerio morem gerens, ita remiſit, vt commode nauis caperet portum. Ecce autem in ipſo portu periculum. Xauerius in ſcapham cum paucis deſilierat ad terram applicaturus; cum ei repente duo piratici myoparones occurrunt. Ergo Luſitani, qui vna cum Franciſco vehebantur, curſum auertere, & quam maxime prædonum occurſum vitare: ſed altum effuſa petentes fuga, a terra proue-

Vaticinatio.

Ventus Xauerio morem gerit.

cti ſunt longius. Deinde vero vitato periculo terram repetentes, vereri cœperunt, ne eoſdem in piratas inciderent. At Franciſcus rurſus vaticinans bonum illos animum habere iubet, & ſcapham ad littus applicare; Dei vtique benignitate ipſos incolumes in portum eſſe peruenturos. Prædictionem res ipſa comprobauit. In terram expoſitus Xauerius, vt erat ſanctitatis fama incolis commendatus, benigne hoſpitaliterque excipitur. Amboinus circuitu millia paſſuum complectitur ad LXXX. Imperij Luſitani inſula celebris in primis, & mercatoribus indigeniſque frequentata. Diſtat ab vrbe Malaca millia paſſuum amplius DCCCC. In ea Inſula præter Luſitanorum præſidium, pagi tum erant Chriſtianorum omnino ſeptem, ſine vllo Sacerdote. quippe is qui vnus erat, paulo ante è vita deceſſerat. Franciſcus igitur deſertos pagos impigre circumiens plurimos infantes ac pueros baptizauit. Circumeundi ratio hæc erat. Puero crucem præferente, ipſe oſtiatim ecqui ægroti, aut pueri baptizandi: ecqui mortui ſepeliendi forent, quæritabat. Si quem laborantem morbo nactus eſſet, ſublatis pariter in cælum oculis manibuſque, ſymbolum Apoſtolorum, & Euangelium ſuper eum recitabat: ac ſæpe medebatur vna opera eiuſdem corpori animoque. Mortuorum quoque corpora poſt preces funebres, rite mandabat ſepulturæ: tum pro eorum animis ſacrum faciebat. vt dubitari poſſet, vtrum viuis plus opis ferret, an mortuis. Sed conquirenti bene merendi de hominibus materiam diuina prouidentia longe maximam præbuit. Sub id tempus Ferdinandus Soſa Hiſpanorum Dux è noua Hiſpania (quæ regio in alio terrarum orbe poſita haud ſane longius ab Amboino diſtat, quam ab Hiſpania) Molucum petens claſſem ad Amboinum appulit. Naues erant plures, maximus nautarum & claſsiariorum numerus, ægrorum incredibilis multitudo. plurimoſque Hiſpanorum ſæua abſumebat lues. Tum vero facile apparuit Dei benignitate, opportunum auxilium eis præmiſſum Xauerium. Extemplo enim cum peſtiferi morbi vi accenſa illius caritas certare cœpit, alios miniſterio ſubleuans, alios Sacramento expians confeſsionis. & nunc grauiter affectos conſolabatur, nunc aderat morientibus; nunc mortuis iuſta ſoluebat, vnus multorum munia exſequens. Præcipuus labor erat egentibus ægrotis a diuitibus res neceſſarias ſuppeditare; & medicamenta, quorum ibi magna erat inopia, vndique cum ſumma cura conquirere. Itaque eiuſmodi res ab Ioanne Arauſio Luſitano mercatore talibus mercibus abundanti cum peteret

Vaticinatio.

Amboinus

Circumeundi ratio.

Ferdinandus Soſa Hiſpanorũ Dux.

Hiſpanæ claſſis calamitatem ſubleuata

ret sæpius; enimvero ille moleste ferre, indignans nullum esse petendi modum. Quocirca cuidam Francisci nomine nonnulla eius generis roganti cum ægre admodum & cunctanter quod rogabatur, dedisset, adiecit, ita se id ipsum Francisco dare, vt in posterum nihil prorsus ab se peteret. Quod vbi Xauerio nuntiatum est; repente diuino instinctus spiritu. Quid? censet (inquit) Arausius possessionem eorum, quæ habet fore diuturnam? errat. Abi, denuntia illi meis verbis, ne tam tenax sit mercium, quas mors breui ereptura est. ipsum paulo post in hac ipsa moriturum insula; & eius bona in vsum pauperum cessura. Proinde si sapiat, sua ipse ægris pauperibus Dei causa benigne largiatur. occupetque suum facere beneficium, quod sit mortis futurum. Denuntiationi respondit euentus. Haud ita multo post eodem in loco nullo hærede relicto, Arausius moritur. eius bona, tradito ibi more de hæreditate caduca, pauperibus diuiduntur. Cæterum Arausius in præsentia imminentis mortis terrore obiecto, scilicet factus est vt cautior ad viuendum, sic ad largiendum benignior. Menses tres (tamdiu enim Hispana classis ad Amboinum substitit) in ægrorum ministerio absumpti sunt cum corporum & animorum pariter salute. Verum nihilo salubrior ægrotis, quam valentibus Xauerij sedulitas fuit. Horum namque animos vitijs laborantes sacramentorum medicamentis, priuatis publicisque sermonibus subleuare non destitit. Nec incassum is cecidit labor. Fructus pacis sane vberes ex bellicosa gente percepti: multorum simultates sublatæ: plurimorum sanatæ mentes, & ad honestæ piæque vitæ studium traductæ. Inter quos Cosmus Turrianus (is Hispanorum classe aduectus fuerat) eximia Francisci sanctitate permotus statuit ad eius institutum societatemque aggregare sese. Franciscus porrò re Christiana Amboini bene gesta, sub Hispanæ classis discessum, Macazariam petens Ternatem Insulam ab Amboino millia passuum CC. ex itinere tenuit.

Vaticinatur mortē Arausio imminere.

Fructus ex Hispanorū classe perceptus.

HORA-

HORATII TVRSELLINI, DE VITA FRANCISCI XAVERII

LIBER TERTIVS.

In Moluco lapsos incolarum mores restituit. Cap. I.

MOLVCVS regio est modicis discreta insulis (Molucas vocant) aromatum ac præcipue caryophylli fertilitate & commercio nobilis; ab vrbe Malaca millia passuum circiter MC. Habitatur frequentibus, quà Ethnicorum, quà Saracenorum pagis, terræ vbertate non detinente solum indigenas, sed etiam aduenas inuitante. Molucæ insulæ plurimæ numero sunt, pleræque magnitudine exiguæ, maiores etiam modicæ. nulla quippe supra duodeuiginti millia passuum circuitu comprehendit. Aequatori subsunt. à Borea in Austrum porriguntur sexagenis ferme passuum millibus inter se disiunctæ. His aliæ minores circumfusæ. Cæterum Molucus ferme omnis Saraceno Regi paret stipendiario Regis Lusitani. Harum insularum longe celeberrima Ternate vrbem habet cognominem Lusitanæ ditionis, quæ vrbs a Lusitanis, alijsque Christianis indigenis maxime incolitur. Huc igitur cum venisset Xauerius, diuersatus est in suburbana Beatæ Mariæ æde, quæ Barræ dicitur. Ibi loci præside certissima patrona sua inuocata, extemplo solita pietatis ministeria obire cœpit. Ternatini iam palam suas cupiditates soluerant, tanto profligatiores Malacensibus, quanto ab India remotiores. Quippe ex Ethnicorum Saracenorumque vsu & consuetudine, tam cæca rerum etiam humanarum inscitia eo-

Molucæ insulæ.

Ternate Molucarũ insularum præcipua.

rum mentibus se offuderat; vt in negotijs contrahendis, vbicunque lucri aliqua affulsisset spes, nihil contra ius fasque esse ducerent. adeo omnia in externum erant lapsa iam morem. Hanc ergo ciuitatem pene depositam Xauerius Malacensi illo suo artificio curare orsus, incolarum animis dissimulatione & comitate conciliatis, paulatim eorum vitia aperire, ac sanare instituit. In quo quidem singularis eius enituit prudentia. Si quem vesano irretitum amore teneri compererat, qui alicuius autoritatis esset ac pretij; hac potissimum illum arte adoriebatur. Blande primo ac familiariter hominem affatus, si minus inuitaretur, comiter se illi offerebat ipse conuiuam: iucundoque sermone conuiuium celebrabat, aditum salubri admonitioni præparans. Inde vbi in eius familiaritatem se bene penitus dederat; ingressus orationem de vitiorum turpitudine, sensim ad libidinis fœditatem delabebatur; eiusdemque incommoda, & simul cælestes adijciebat minas. Ad vltimum vt permotum eum senserat, manu familiariter prehensum ad peccatorum inducebat confessionem, ita demum illi concubinam nullo negotio adimebat; aut certe si ægre careret, in matrimonio collocabat. Constat ab eo plurimos ad concubinarum nuptias traductos, vt luxuriæ flammam coniugij honestas extingueret. Consimilem rationem in detrahenda fœneratitia, fraudulentaque pecunia seruabat. cuius tanta vis fuit, vt Misericordiæ Sodalitas ex tenui atque inopi locuples fieret & & opulenta. Eam rem crebræ conciones institutionesque rudium ac puerorum haud mediocriter adiuuerunt: quibus ciuitatis mores emendati: iniquæ pactiones rescissæ: teneræ ætatis aures & linguæ catechismo adeo imbutæ, vt passim omnia Christianæ doctrinæ carminibus personarent. Præcipue vero Francisci vaticinatio quædam Ternatinorum permouit animos. Ioannem Arausium mercatorem, quem in Amboino breui moriturum prædixerat, longe absens moribundum diuinitus prospexit. Itaque sacrum magna hominum frequentia faciens, cum post Offertorium de more se conuertisset ad populum, Orate fratres, inquit, & Ioannis Arausij animam, qui modo in Amboino expirauit, commendate Deo. Equidem & heri pro illo feci, & hodie facio. Mirari qui aderant alij alios intuentes; quærentesque inter se, qui tandem id rescire potuisset, cum Amboinus ab eo loco abesset passuum millia amplius ducenta; & neminem per eos dies inde venisse constaret. Admiratione deinde in expectationem versa, notatur res, diesque ab ijs qui audierant.

Prudentia in flagitiosis hominibus corrigẽdis.

Vaticinatio.

audierant. & paucis interiectis diebus, nauis ex Amboino de Araufij morte nuntiat. Temporibus ac rebus inter ſe comparatis, omnia cum Franciſci prædictione prorſus congruere comperta. Tum enimuero nemini dubium eſſe, quin id Xauerius diuinitus cognouiſſet. Quocirca illum tanquam prophetiæ dono præditum omnes ſuſpicere cœperunt. Iam Xauerius Macazariam, quæ bidui ferme aberat, meditabatur. Cæterum Macazarios illos, vt qui ſatis auxiliorum haberent, a Franciſco iuuari, Deo vtique cordi non fuit. per idem quippe tempus haud vanis autoribus comperit, in Maurica (regio Mauri vulgo dicitur) Chriſtianos eſſe quamplurimos, quorum quippe Sacerdotibus carentium, ſalus ad vltimum eſſet adducta diſcrimen. Itaque his potius ſuccurrendum ratus, qui grauius laborarent, omiſsis Macazarijs, quibus aliorum auxilia non deerant, ad iuuandos deſtitutos ab alijs conuertit animum.

Mauricæ incolis periclitantibus vel cum capitis ſui periculo ſubuenire ſtatuit. Cap. II.

ABEST Maurica regio à Ternate prope CC. millia paſſuum. Terra aſpera ac prærupta, omniumque ferme rerum ſterilis. Frumentum vinumque incolæ ne fama quidem acceperunt. nulla apud eos armenta aut greges, præter ſues admodum paucos, quos mirandi potius, quam guſtandi copia eſt. Aquæ dulcis mira penuria. oryzæ tamen ſatis. magna vis aprorum: ingens modus arborum, vnde ſibi panem qualemcunque & vinum petunt. aliæ porrò arbores, ex quarum cortice depexo veſtem vulgo conficiunt. Gens ipſa prorſus barbara & expers humanitatis. quippe nulla omnino literarum habet monumenta: feritate autem inter omnes nationes eminet, tum ferro tum veneno ſæuiens etiam in ſuos, tantum abeſt vt ferocia ingenia vſu efferata alienis & aduenis parcant. Sacerdotem ipſum ac parochum, qui vnus illorum ſalutis curam agebat, de medio ſuſtulerant. Itaque iamdiu orbi erant paſtore. Regio magna ex parte crebris terræ motibus impenſe concutitur: ignes ac cineres euomit; ingentibuſque exæſtuantis maris inceſsitur fluctibus. Deum credas de nefarijs illorum ſceleribus ſupplicium ſumere. Quocirca multiplex hic metus aduenas abſterrebat omnes. At Franciſcus aduerſus omnia pericula interritus, omiſſa (vt diximus) Macazarica profectione, cuius

Maurica regio.

Gētis Mauricæ barbaries.

Mauricæ terræ incōmoda.

Zelus animarum. causa venerat; in animum induxit suum, sibi vt illorum animos ab interitu vindicaret, vel manifestum vitæ discrimen esse subeundum. Qua de re ad suos scribens in Lusitaniam, ait se ad opem miseris illis cum perspicuo suo periculo ferendam, illa Io. c. 12. Christi voce incitatum, *Qui voluerit animam suam saluam facere perdet eam, qui autem perdiderit propter me, inueniet eam*. Quam ille sententiam facilem & apertam videri dicebat cogitanti, experienti non item; nisi Deus ipse interior interpres accedat. Nunquam alias magis singularis Francisci fortitudo, diuinaque fiducia enituit. Vbi in Amboino insula percrebuit, Xauerium in Mauricam regionem cogitare; incolas partim admiratio virtutis cepit, partim etiam periculi miseratio. Et amici, vt illum iam profectionem parare nuntiatum est; trepido nuntio exciti Deterretur a consilio feræ gentis adeundæ. protinus ad eum coeunt. Docent illud belluarum verius, quam hominum receptaculum esse: incolarum plurimos coniugum, liberorum, parentum, Sacerdotum sanguine manus imbutas habere. Ergo manifesta Superum ira assidue omnibus terræ, maris, cæli pestibus afflictari: ijsdemque aduenas ab illorum rabie procul arceri. Denuntiant haud dubia vitæ discrimina in singula pene momenta subeunda fore, apud homines per ludum iocumque sicas vibrantes, spargentes venena, nihilque magis quam humanum cruorem sitientes. Quod tandem esse consilium infesta loca pacatis præferre? Qui conuenire vt peregrinus homo recte suam committat salutem, quibus constet nihil tam esse in delicijs quam trucidationem, cædemque etiam proximorum? Talia inculcantibus amicis, neminem minus tangebant obiecta pericula, quam ipsum, qui erat aditurus. Amicorũ preces. Tum vero illi flentes orare, ne tam vilis suus sibi spiritus foret. & simul indignantes precibus lamenta miscere. Quis ferat non „ modo Lusitanorum, sed indigenarum ac barbarorum, qui mo- „ do Xauerium norit, eius capite ignobilis regionis institutio- „ nem emi? Quis iam speret Orientis columen, quod perpetuum „ esse oporteret, fore diuturnum, si tam auidè manifestis pericu- „ lis caput offerat suum, oblitus tot gentium animas ab se eun- „ dem in casum trahi? Meminisset Indiæ vniuersæ, & innumera- „ bilium nationum salutem ex suo spiritu pendere. Si incredibi- „ li virtute atque animi altitudine pericula omnia contemneret; „ at certe tot populorum salutem secum in discrimen ne adduce- „ ret. Vinceret paucorum caritatem caritas vniuersorum: vti- „ que cum constaret tam feram gentem instituere operæpre- „ tium haud quaquam esse; vtpote quam sui Sacerdotes non ma-

gis

gis periculi metu, quam proficiendi desperatione deseruerint. „
Quare per Christum humanæ salutis autorem, ne committeret, „
vt spes dubia paucorum salutis in apertum discrimen caput ip- „
sius, atque innumerabilium gentium salutem obijceret. Semet „
(vt sua prudentia virtuteque dignum esset) Orientis Ecclesiæ „
conseruaret: aut ad ea saltem seruaret pericula, quæ forent „
tantæ animi magnitudini paria. Amicorum pietas gratior „
Francisco, quam iucundior fuit. Itaque singulos familiariter
amplexatus, mutuisque perfusus lacrymis in hunc fere modum
eos affatur. *Quid facitis flentes & affligentes cor meum?* agnosco fi-
dem beneuolentiamque vestram: grates ago, habeoque, quod
nullum erga me amoris indicium omisistis. Sed nihil me isto-
rum periculorum mouet diuina imperia intuentem. Deus ista „
viderit haud dubius huius autor consilij, cuius ego præsidio „
tectus nihil omnino pertimesco. Cui enim melius me, caputque „
committam meum, quam ei, qui mortalium tempora, vitasque „
disponit? Non est mortali extimescenda mors, quæ timidissi- „
mum quemque consequitur. Honesta autem mors, quippe adi- „
tus ad immortalitatem, vel voto expetenda. Quod si ego ceci- „
dero, Deus certe non cadet, cui & gentium salus cordi est haud „
paulo magis quam mihi, & facillimum *mittere operarios in vi-* „
neam suam. Nec uero exiguus fructus ex Maurica percipietur. „
paruum haud putandum, vbi magno est merito locus. Equidem „
si nihil aliud; pro periclitante illorum salute, cui consulere de- „
beo, nullum periculum ac discrimen recuso. *Vt fuerit voluntas in* „
cælo, sic fiat. Tum illi amore stimulante, a precibus ad vim con-
uersi perpulerunt arcis custodem, vt ei prorsus nauis adimeret
facultatem. Is igitur iisdem illis periculis hostium ac præsen-
tis terrore mortis Franciscum ab eo consilio dimouere frustra
conatus, ad vltimum ei nauigium denegat. Cui Xauerius nul-
la pericula, nullum genus mortis vbi Dei cultus & animarum
salus agatur, formidare se ait. Nec vllos hostes ducere, nisi
qui diuino obstent obsequio. Sibi certum ac deliberatum esse
in Mauricam Deum vocantem sequi: nec nauigium morari. si
nauis desit, semet Deo incubantem vtique transnaturum. Ita-
que cum eum amici cælesti præsidio securum obfirmato animo
esse cernerent; quod vnum restabat, remedia quædam aduersus
venena pro se quisque lacrymantes ad eum afferre. At Fran-
ciscus veritus ne anxio animo inanes periculorum species fin-
gens sibimet solicitudinem strueret: neue humani auxilij spes
detraheret aliquid de diuinæ opis, ac prouidentiæ fiducia; gra-

Respōsum Xauerij plenum diuinæ fiduciæ.

Act. 21.

Mach. l. 1

Si adimatur nauigium se transnaturum affirmat.

Remedia aduersus venena amicis remittit.

tiis eorum beneuolentiæ actis, adiecit: Profecto sibi illa onera verius quam remedia futura. Proinde orare, ne se tanta Dei diffidentia onerarent. Cæterum si salutem suam aduersus omnes pestes ac venena munitam velint, assiduis precibus diuinum sibi propitient numen. Eo remedio nullum certius, nullum præsentius inueniri. Ita dimissis amicis, profectionem adornabat. Inter hæc tantum discrimen adituro læti ex India nuntij fiduciam accenderunt. Iisdem temporibus nouem è Societate IESV Goam è Lusitania aduecti erant, Sacerdotes quinque Franciscus Peres, Alfonsus Cyprianus, Henricus Henriques, Franciscus Henricus, & Nunnius Ribera; cæteri nondum sacris initiati Balthasar Nunnius, Adamus Franciscus, Nicolaus Nunnius, & Emmanuel Morales. Antequam igitur ex Amboino discederet Xauerius, cum de horum aduentu cognouisset; opportuno auxilio admodum lætus suam cuique prouinciam destinauit: statimque literas Goam ad socios dedit, quibus Franciscum Peren Goæ ad alumnorum institutionem manere, Cyprianum, & Henricum ad Comorinenses Neophytos iuuandos proficisci iubebat: duos autem illos, qui apud Comorinenses tum versabantur, itemque cæteros ad se in Molucas insulas euocabat eo consilio, ut exiguis illis copiolis circum omnes regiones cursaret, omnibus quoad eius fieri posset, opem laturus. Et Mauricæ expeditioni Deus haud dubie fauit. Mense Maio anni M. D. XLVI. ex Ternate, cum soluisset, ad insulam Mauricam incolumis appulit.

Efferatos Mauricensium mores mitigat Christianisque præceptis instruit. Cap. III.

Maurica.

MAVRICA (vti accepimus) bipartita est, altera pars in continenti Maurotia vocatur, altera duabus insulis constat quæ Maurotides appellantur. Harum insularum vna rupibus horrenda flagrantibus, ex quibus sæpe saxa ignea maximarum instar arborum erumpunt, tanto impetu ac fragore, quanto nulla tormenta ænea quamuis magna, globos eiaculantur: ac nonnunquam vbi acrior existit flatus, indidem ingens cineris modus egeritur, quo longe ac late diffuso, viri feminæque laborantes in campis cinere oppleti domos reuertuntur, Dæmones magis quam homines diceres. Apri quoque in saltibus complures oppressi, pisces extincti passim offenduntur in litto-

Rupes flagrantes.

Cinis e rupibus effunditur.

re.

re. Eadem insula, ne quid incommodi desit, adeo perpetuis pene terræ quassatur motibus, vt qui forte præteruehuntur, conterriti naues in obiectas incurrere cautes arbitrentur. Ad hæc ingens ventorum cauernis obluctantium fremitus incredibilem omnibus incutit horrorem: Tartari speciem videre te credas. Vnde etiam libenter Franciscus occasionem captabat intentandi pœnas æternorum ignium, quibus apud inferos Deorum cultores, improbique Christiani cruciantur. Gens etiam est in his locis ab Euangelio aliena inauditæ feritatis, Iauaros vocant: quorum vnicum votum est homines trucidare. Quocirca vbi alienorum copia deest ad cædem, in coniuges liberosque vertunt rabiem: ijdemque Christianis hominibus aliquid subinde cladium inferunt. Nec desunt qui humanam carnem maxime vero cæsorum in prælio habeant in delitijs. Pro Deus immortalis, quantum est præsidij in Numinis fiducia tutelaque? quantum securitatis in ipsis periculis Deo tegente? nimirum nil formidandum, nil dubitandum autore Deo. Hisce ipsis in locis inter feras belluas verius quam homines Xauerius *qui habitaret in adiutorio altissimi, in protectione Dei cæli commoratus est* menses circiter tres, præter omnium opinionem maiore cum emolumento incolarum, quam periculo suo. Hoc quippe temporis spatio, feros illos homines mitioribus ingenijs imbutos ad Christianæ vitæ mores reuocauit. Erant tum æque omnes omnino in Christianis rebus rudes, vana prorsus Christianorum nomina. Franciscus ergo confestim cunctos Christianorum vicos numero prope triginta obijt, infantes baptizando, erudiendo adultos, Idolorum impediendo sacrificia, Neophytorum miserijs vel animi vel corporis subueniendo. In publicis vero priuatisque sermonibus barbaram gentem cælestibus simul, terrestribusque territabat minis, inferorum sedem (quod identidem erumpens flamma ac cinis effusus indicaret) proximam illis esse denuntians, eo consceleratos homines deturbari. Idem profecto significare ingentes illos terræ motus, quibus pene dehiscens terra nefarios homines ac Deo inuisos absorbere velle minitetur. Proinde cauerent omni ratione, ne in sempiterna illa incendia, quorum facies ipsis quædam obuersaretur ante oculos, ruerent præcipites. Talibus ille sermonibus alijsque Christianæ disciplinæ præceptis mire illorum feritatem mitigauit. Igitur breui gens illa vniuersa, qua non alia vsquam (vt diximus) terrior immaniorque ad eam diem fuerat, ex eo tempore non modo mitis & facilis, sed etiam erudita fidei

Terræ motus horribiles.

Gens mire immanis.

Psal. 4.

Barbaros inferorum specie territat.

Christiana disciplina barbariem mitigat.

dei nostræ mysterijs cœpit esse: tantum Christiana disciplina virium habet ad humanitatem. Inibi interrita Francisci animi magnitudo spectata est. Forte ipsis Michaelis Archangeli ferijs in æde sacra, maxima incolarum frequentia rem diuinam de more faciebat, cum repente insula tota contremuit adeo, vt ara ipsa videretur funditus euerti. Extemplo cæteri diffugere, qua quemque agebat pauor. At ille seu dissimulato, seu potius spreto metu, sacrificium constanter peregit, id euenisse interpretatus, quod Archangelus Michael Diabolos omnes illius regionis diuino cultui aduersantes male multatos deturbaret in Tartarum. Itaque plus ei negotij cum hominibus, quam cum Dæmonibus fuit. Quippe non defuerunt peruicaces simul ac potentes Deorum cultores; qui cursum Euangelij obiectis minis, ac terroribus morari niterentur. Sed frustra. inuicta Xauerij virtus cælesti ope subnixa vicit omnia. Paucis mensibus omnes Christianorum vici lustrati: innumerabilis incolarum multitudo partim Christianis instituta præceptis, partim etiam ad Christi religionem traducta. Quantum profecerit, vel hinc existimari potest, quod in vno oppido (Tolum vocant) ad XXV. capitum millia a Francisco Christiana facta traduntur. Par fructui labor fuit. In tam aspera regione vltro citroque cursans, fere quicquid malorum subiri potest, tolerauit, egestatem, æstum, famem, sitim, defatigationem, pericula. Cæterum vt ferme respondet dolori voluptas, *secundum multitudinem dolorum consolationes lætificauerunt animam eius.* Quæ quidem quantæ fuerint, ex quodam ipsius epistolæ ad socios capite coniectari licet. Vbi locorum illorum sterilitate atque omnium rerum inopia commemorata, Hæc inquit, eo vobis exposui, vt intelligeretis quanta in hisce locis sit cælestium copia gaudiorum. „ Siquidem hæc omnia pericula & labores vnius Dei causa sponte „ suscepti, thesauri sunt diuinis maximisque gaudijs refertissimi: „ vt hæ insulæ in primis aptæ atque appositæ ad oculorum aciem „ ex iucundissima lacrymarum vbertate perdendam esse videan„ tur. Equidem nunquam me tot, tantis, tam continuis ani„ mi voluptatibus circumfluere memini. prorsus vt omnem labo„ rum atque ærumnarum sensum obruerent. Ita Franciscus ex „ feræ gentis cultura haud plus laboris ac meriti, quam fructus, „ lætitiæq; percepit.

Animi magnitudo in terræ motu.

Fructus animorũ.

Psal. 94.

Cælestia solatia in laboribus, & ærumnis.

Terna-

Ternatinos denuo excolit. Cap. IV.

MOLVCVM inde repetens Ternatem reuertitur. A Ternatinis ingenti gaudio exceptus, torpentes ad studium virtutis excitat, vacillantes confirmat, corroboratque. Ratio autem erat talis. Diebus festis bis in die concionabatur, mane ad Lusitanos, post meridiem apud indigenas: illos quidem ad honestam piamque uitam incitans, hos verò Christianis mysteriis maxime erudiens, & à vana Deorum religione deterrens. Quotidie antemeridiano pomeridianoque tempore confitentibus vtrisque promiscue dabat aures. Quarta quaque & sexta feria ad Lusitanorum coniuges ferme indigenas de Symboli capitibus, de præceptis Decalogi, de Sacramentis Confessionis & Communionis separatim verba faciebat. Erat tum Quadragesimæ tempus. Quocirca earum plurimæ Paschale Sacrosanctæ Eucharistiæ conuiuium, a quo ad id tempus abstinuerant, piè religiosèque celebrarunt. Cæterum iamdiu peregrinantem Xauerium domestica Goensium sociorum cura in Indiam reuocabat. Itaque quam primum in Amboinum traiicere decreuit, ibi Indicam transmissionem expectaturus. Sed Præfecti arcis Ternatinæ, sodalium Misericordiæ, aliorumque Lusitanorum summæ preces eum coegerunt Ternate diutius commorari, quanquam non inuitum; quod operæ apud illos positæ nequaquam eum pœniteret. Inter hæc Franciscum cupido incessit barbari Regis animum tentandi. Rex Moluci Regis Lusitani stipendiarius Saracenus erat non tam professione quam vita. Quippe is quo minus Christianus fieret, non Mahometis religione impediebatur, sed libidinis immodica licentia. Nam præter pellicum greges, coniuges centum regiam implebant. Rex igitur siue comitate, siue etiam sanctimonia Xauerij captus omni eum honore colebat, regni proceribus palam indignantibus: ac mirum in modum eiusdem amicitiam expetebat, spem ostentans suscipiendi aliquando Christiana sacra: cum diceret eundem a Saracenis, & Christianis Deum coli; & fore aliquando tempus, cum vtrique in vnam religionem coirent. Cæterum etsi Francisci congressu colloquioque delectari videbatur; tamen immoderata uitæ libertas Christianæ obstabat religioni. Id modo expressum ab eo, ut polliceretur se vnum e liberis suis quos habebat plurimos, ad baptismum daturum ea conditione, vt is deinde Christianus Mauricarum Insularum

Conciones variæ.

Regis Molucensis uxores centum.

Rex Moluci impense colit Xauerium.

ſularum regnum obtineret. Itaque Xauerius quia nondum matura res erat, ſpe lætus ita Regis amicitiam tuebatur, vt in popularibus colendis haud ſegnius elaboraret. Namque Ethnicorum animos tentans reperiebat eos, quamquam a Saracenis ad Mahometicos ritus compellerentur, longe minus a Chriſto abhorrere quam a Mahomete. Saracenos porrò ipſos, vtpote ſuæ diſciplinæ ignaros, minimè in ea eſſe pertinaces. Quocirca vtrorumque conuerſionem in expedito futuram ratus, ſi Societatis domicilium in Moluco inſtitueretur; id omni ratione curare ſtatuit, ac deinde fauente Chriſtianæ rei Luſitaniæ Rege perfecit. Præcipuum interim opus erat Luſitanos ac Neophytos inſtituere, quod haud ſane irritum fuit. Nam ſex menſium labor vberrimum illi ex Ternatinis retulit fructum. Quippe oppidanorum animos diuinis ſermonibus, ſacramentis, cæteriſque rebus adeo excoluit, vt omnium iudicio aliuspopulus quam erat antea, videretur. Conſtat ex maximo pellicum numero duas omnino Chriſtianis incolis reliquas eſſe factas. Nec ulla res magis profecit, quam ſanctitatis opinio, maximum in perſuadendo momentum, diuinis indicijs confirmata. Per id enim tempus inter concionandum auditores ſubito rogauit, ut ſupplices Pater, & Aue pro Iacobo Aegidio claſſis Luſitanæ Præfecto in Amboino animam agente recitarent. Idque poſtea ita fuiſſe certis autoribus compertum. Ea tum res venerationem Franciſci auxit, deinde etiam deſiderium. Sexto menſe poſt quam eo appulerat, diſcedere parabat Amboinios reuiſurus. Itaque pro eximia in eum caritate, cuncta ſe in portum ciuitas effudit. In diſceſſu vero tantus undique cum fletu clamor extitit ciuium magiſtrum, cuſtodem, parentem confuſis appellantium vocibus, ut Patrem ſingulos amplectentem velut oblitum itineris miſericordia moraretur. *Commota ſunt quippe uiſcera eius ſuper grege ſuo.* Demum eos blande ſolatus ægre admodum ſe ab illorum complexu diuellit, omnibus ingenti fletu, atque eiulatu digreſſum, diſceſſumque eius proſequentibus.

Ethnici Molucēſes minus a Chriſto quā a Mahomete abhorrent.

Collegium Societatis in Moluco

Ternatinorum amor in Xauerium.

Luſitanis egregiæ de barbaris victoriæ, & vates, & autor eſt. Cap. V.

Toli oppidi defectio a religione diuinitus uindicatur.

LAetum Ternatinorum pietate Xauerium triſtis de Tolanorum perfidia nuncius perculit. Tolum alterius Mauricæ inſulæ oppidum eſt (ſicut ante diximus) Neophytis a Franciſco initia-

initiatis ſane frequens. Oppidanorum plures Gelioli externi Tyranni ſiue arma veriti, ſeu gratiam inituri ſimul a Luſitano Rege, Chriſtoque defecerant. Et ſacra æde euerſa, cruces, ſacraſque Diuorum effigies per ludibrium fregerant. Ad hæc bona inuaſerant fidelium piorumque. Itaque Xauerius mæſtus rem Deo permiſit cauſam ſuam iudicaturo. Cæterum illata ſuperis mortalibuſque iniuria vtrorumque in eos armauit iram. Deus prior, & grauior vltor extitit. Primum igitur illorum ager ex feraciſſimo ſqualidus ac ſterilis factus: fruges etiam in horreis dira tabe conſumptæ: aquæ ſubito amaræ, noxiæque e ſalubribus redditæ: fame quoque ac lue multi mortales abſumpti. Cæleſti ira afflictis Luſitani belli incubuit moles. Quippe Molucarum inſularum Præfectus Franciſco pij belli felicem exitum ſpondente, claſſem aduerſus perfidos miſit cum delecta Luſitanorum manu. Et claſſis Dux Sancti viri prædictione, ac ſpe diuinæ opis erectus haud ſegniter bellum capeſſebat. Placuit tamen priuſquam inferrentur arma, experiri per legatos, an ſpes veniæ oblata poſſet rebellium mentes ad ſanitatem reuocare. Poſtquam ſuperba eorum reſponſa afferebantur, Luſitanus pœnæ auidus in hoſtem ducit. Arx eſt in edito loco poſita, nec minus manu, quam ſitu munita. Et fraus hoſtium acceſſerat. Quippe imminentis belli haud ignari circa muros, longe ac late ſtimulos, muriceſque ferreos defoderant, in quos Luſitani ſe ſe inducrent, ſi propius acceſſiſſent. Exitialis non ſolum irrita oppugnatio extitiſſet, niſi præſentem peſtem Franciſci auertiſſent preces, intercluſumque aditum aperuiſſent. Nondum Luſitani exſcenſionem fecerant, cum mira opportunitate, ſtare cum eis Deum, ac pugnare apparuit. Sol circa meridiem repentina caligine offuſa, haud diſparem nocti tempeſtatem dedit. Et ſimul ex vicini montis vertice cum horrendo mugitu, ac fragore, tetrum fœdumque erupit incendium, quod tres dies, nocteſque tenuit. Itaque ingens cineris, pumicumque vis (quod nunquam antea eueniſſe conſtat) inde egeſta; quæ non modo murices ferreos oppreſſit, ſed etiam arcis faſtigium æquauit. Ecce autem improuiſo malo attonitis barbaris maior ex uicino terror incutitur. Per idem tempus terræ motus inſolitus tectorum vrbis ingentem edidit ſtragem. Tolanis tam atroci tempeſtate defunctis Luſitanus ſuperuenit armatus. Nec prælium illud fuit, Pleroſque hoſtium aut ruinæ tectorum oppreſſerant, aut pauor compulerat in fugam. Et aggeratus pumex facilem in mœnia aſcenſum dabat. Ergo arx, oppidum, totaque regio ſine vllo

Ager e feraci ſterilis.

Aquæ e ſalubribus noxiæ.

Mira prodigia uictoriam pariunt Luſitanis.

certamine subacta. victis certis conditionibus pax data. quarum illæ præcipuæ, ut templum euersum reficerent: bona piis adempta restituerent: suscepta semel Christi sacra in posterum sancte colerent pieque. Tam memorabilem victoriam diuina magis, quam humana ope partam etiam inter barbaros constitit. Cæterum tam opportunum flagrantis montis auxilium cum subita cineris, ac pumicum congerie, communis Lusitanorum consensus acceptum Francisco retulit. Qui velut alter Moses, ipsis cum perfido hoste bellantibus, Diuinam opem conciliarat, vt cuius belli fautor extiterat, præcipuus quoque existeret adiutor.

Amboinios reuisit, atque omni ope iuuat. *Cap. VI.*

INTERIM re Christiana in Ternate insula satis aucta stabilitaque, Amboinum repetiit renauigaturus in Indiam: ac Societatem cui præerat, nouorum aduentu sociorum satis iam auctam longo interuallo reuisurus. In medio cursu rectoribus hilariter inter se colloquentibus, Franciscus è consessu repente exiliens summo impetu atque angore animi exclamat. IESV bone, quid hoc est? illi hominem occidunt. Confestim cæteri rei nouitate permoti ad Xauerium accurrere, quid tandem rei sit percontari. Tum ille cum ad sese rediisset; re dissimulata, nihil esse respondit: seque in eorum cœtum comiter sessum recepit, perinde se gerens, quasi nihil ipse aut fecisset insolitum, aut dixisset. Cæterum res ab illo cælata paruo intermisso spatio patefacta est. Vt nauis ad Amboinum appulit, comperiunt Lusitanum hominem ibi a prædonibus interfectum eo ipso tempore, quo Xauerij clamor ad eorum aures acciderat in naui. Erant in portu Amboini Lusitanorum onerariæ quatuor. Franciscus igitur caritate ardens rationem iniit incolas pariter atque aduenas quam maxime iuuandi, quoad facultas nauigandi in Indiam foret. Itaque siue paupertatis studio, siue portus vicinitatem secutus, in ipso littore, sibi ac socio modicam è stramentis extruit casam. Huic eodem opere sacram ædiculam adijcit, vbi nautis & classiarijs Confessionis & Eucharistiæ Sacramenta ministraret. Opere absoluto, in ijs quæ dixi officiis asiduus erat, plures quoque capitali odio dissidentes adducebat ad pacem. Aegro-

Vaticinatio.

Casam sibi extruit in littore.

Assiduitas apud ægros.

Aegrorum præcipue commodis,& ſcilicet ſaluti ſeruiebat, quo in numero vnus erat grauiſſimo implicitus morbo; hunc non prius Xauerius quam vita ipſa deſeruit. Igitur vt is in Franciſci complexu ſpiritum vitæ extremum edidit; ille flens ingentes Deo laudes grateſque egit, quod ſi nihil aliud, ad miſeri illius ſalutem in Amboinum in tempore reuertiſſet. Inde Chriſtianorum uicos impigre luſtrans,baptizauit infantes,rudes Chriſtianis præceptis imbuit, haud minore cum fructu, quam labore. Concionibus inſuper populum a vitijs deterrere, ad honeſtatem pietatemque impellere inſtitit. Quàm porro carus & acceptus ſummis iuxta & infimis eſſet,digreſſus oſtendit. Vigeſimo quàm venerat die, Xauerius idipſum prouidens, vt populi complorationem, qualem Ternate nuper expertus erat, in diſceſſu vitaret; ſilentio de media nocte nauem conſcendere parabat. Sed vt difficile eſt amantes fallere, conſilio eius deprehenſo,noctu concurritur ad portum. Repente ingens virorum, mulierum, puerorum, ſeruorum cum ploratu clamor exoritur ſuam orbitatem ac ſolitudinem lamentantium,talemque virum ac patrem ab ſe diuelli, & abrumpi querentium. quibus ille querelis nocturnoque tactus gemitu, obortis lacrymis dum flentes ſigillatim amplexans ſolatur,ægrè ſanè ab inhærentibus ſibi tamquam a viſceribus ſuis auelli potuit. Ad poſtremum exorato Sacerdote quodam, ut per binas illis horas quotidie operam daret in exercendo catechiſmo, omnes dimiſit monitos vt Chriſtianæ doctrinæ exercitationem haud ſegniter vrgerent. Aderat iam tempus profectionis, cumque eſſent multæ Luſitanorum naues ad iter paratæ, Xauerius in regiam inuitabatur, quæ permultos vehebat eius ſtudioſos amicoſque. Ille tamen ſæpius enixiuſque inuitatus conſtanter abnuebat. Nauarcho cauſam cur tantopere recuſaret rogitanti, haud dubie futura diuinitus præſagiens animo,pertimeſcere ſe ait, ne quid onerariæ illi in itinere accideret incommodi; neue ab eis diuina maieſtas alicuius delicti expeteret pœnas. Nec vanus is metus fuit. Nauis illa deinde aduerſa tempeſtate ad ſcopulum appulſa penè deperiit. Cæterum diuinitus (deprecatione fortaſſe Xauerij) præſenti naufragio erepta diu tenuit curſum. Inde tranſuerſo maris impetu vaſtas in ſyrtes acta penitus inhæſit. Iamque non ſolum onerariæ verumetiam vectorum ſalus complorata erat, cum in pari periculo parem Dei vices alternantis opem experta, perruptis maris æſtu ſyrtibus euadit innoxia. Franciſcus autem ipſe qui aliena incommoda præſagierat pro-

Amboiniorũ in Frãciſcũ amor

Præſagientis animi diuinatio.

ſpera nauigatione vſus, quo intenderat ſine vlla offenſione peruenit. Malacam tenuit anno huius ſæculi XLVII.

Malacenſes ſumma ope inſtruit. Viſum Duro ſocio ſuo oblatum diuinitus cognoſcit. Cap. VII.

In ualetudinarium diuertit.

MALACENSES ergo ſui perſtudioſos ex interuallo reuiſens benigne ab illis excipitur. Cæterum ipſe priſtino more, recuſato amicorum hoſpitio, ſtatim in valetudinarium, conſuetum hoſpitium ſuum diuertit. Eodem tempore Malacam tres alij è Societate IESV appulerant, in his Sacerdotes duo Ioannes Beira, & Ioannes Ribera, quos omnes incredibili animi iucunditate amplexus Xauerius apud ſe habuit. Inde diebus pluribus ad quietem datis, monitos quemadmodum cum Molucenſibus ſe gererent, in Molucum dimiſit ab ſe ſata culturos. Inter hæc ipſe ægrotis miniſtrando, concionando ad populum, militum tollendo ſimultates, confitentium peccata expiando, catechiſmum pueris, ſeruis, idiotis tradendo rem Chriſtianam adiuuare non deſiſtebat. Præcipue myſterium de aduentu Chriſti Euangelicamque hiſtoriam identidem inculcabat Neophytis; ut percepta tantæ rei veritas ex illorum mentibus inanes excuteret fabulas Deorum. Inter quæ veteris inſtituti ſui non minus pij quam ſalutaris memor, mortuos in purgatoria ſede verſantes, viuosque letali conſcientiæ vulnere affectos quotidie ſub noctem piorum precibus iuuandos curauit. Ciuitas quippe Malacenſis Xauerij hortatu certum conſtituit hominem, qui altera manu laternam, altera tintinnabulum gerens primis tenebris obiret vrbem, & in compitis ac triuiis incolarum animos nocturno tintinnabuli ſtrepitu, lugubrique carmine ad id ipſum compoſito excitaret. Ea res vt admonebat bonos officij, ita improbis timorem incutiebat cæleſtis iræ. Hoc Franciſci inſtitutum ab vrbe Malaca in Indiæ, Moluci, vltimique Orientis urbes atque oppida manauit: hodieque viget magno bono mortuorum viuorumque. Per idem ferme tempus egregium quà paupertatis Euangelicæ, quà ſeueritatis documentum Xauerius dedit. Ioannes Durus (vt antea diximus) eius ſocius & comes erat. Is Franciſci commoditati ſeruiendum ratus, illo inſciente, nummorum aliquid, auidius quam prudentius, a Luſitanis acceperat, eleemoſynæ nomine.

Hiſtoriam de Chriſti aduentu Neophytis inculcat.

Veſpertinæ preces pro mortuis, & uiuis ſcelere obſtrictis.

Quod

Quod vbi resciuit Xauerius (vt erat non minus acer vindex, quam diligens cultor paupertatis) eum protinus in proximam insulam ad breue tempus relegauit. Ea insula e regione portus Malacensis sita olim non infrequens incolis, illa tempestate deserta erat. Durus igitur cum ibi in æde quadam sacra moraretur Dei parentem (incertum vigilans an somnians) ad aram maximam, loco exornato, in puluino sedentem conspicit. Apud eam puer IESVS erat, qui Durum verecundantem ad matrem suam pellicere conabatur. Illa primo infensæ similis eum auersari ac repellere; deinde pacem ac veniam suppliciter orantem admittere. Ad vltimum certis de vitijs admonitum dimittens simul cum puero IESV sublimis abijt. Res penitus occulta fuit, quam nullus mortalium præter Durum sciret, ipse autem nemini enunciaret. Itaque Malacam deinde reuocatus, cum sua delicta Francisco de more confiteretur, rem omnem, contra eius præcepta, silentio texit. At Xauerius re diuinitus cognita, sub confessionem ex eo quærit, quid nam rei in desertæ insulæ templo ei acciderit nuper. Mihi vero nihil, inquit ille. Instare benigne Pater: abnuere Durus ac pernegare. sæpius interrogatus (vt erat obstinato ad rem supprimendam animo) immemor obedientiæ, ac religionis alia omnia respondebat. Tandem Franciscus vt vidit cum duro ore sibi rem esse; vltro ipsemet visum illud narrare orsus, singula persequi cœpit, non secus ac si præsens adfuisset. Tum vero Durus attonito similis hæsit: mox sacro perfusus horrore omnem rem ordine, vti gesta erat exponit. Ita demum cum Patre redit in gratiam. Cæterum diuinitus expressa veritas illum & Xauerij obseruantiorem fecit, & patientiorem veritatis. Itaque ipsemet Durus Francisco vita functo, hoc quod a nobis memoriæ proditum est, iuratus enarrauit, cum egregia testificatione eius eximiæ sanctitatis.

Acer vindex paupertatis.

Diuinitus cognoscit occulta & absentia.

Malacæ in Acenos Christiani nominis hostes classem comparat. Cap. VIII.

SVBINDE noua res incidit, quæ Xauerij nomen Malacæ longe celeberrimum fecit. Res vtique varijs casibus & vaticinationibus insignis, ac propterea fusius enarranda, ne de rei magnitudine narrationis breuitas detrahat. Valida regis Aceni classis e Somatra insula, quam e regione Malacæ esse do-

cuimus intempestæ noctis silentio Malacam appulerat. Mox diuisa inter barbaros munera, vt pars arcem inuaderent, pars Lusitanas naues, quæ in portu erant, incenderent. Igitur barbari in terram expositi, scalis impigre admotis, arcem ex improuiso occupare conantur. Sed non fefellere Lusitanum. Præsidiarij milites propere a vigilibus excitati arma capiunt: hostes ingenti animo repellunt. Haud æque feliciter in portu gesta Lusitana res. Interim miles qui in barbara classe manserat, Lusitanos nautas oppressit incautos: præcipuisque nauigiorum per cæcæ noctis tenebras, iniecit ignem, tanto nauticis terrore illato, vt consilij, auxilijque inopes torperent. Itaque barbari Christianarum nauium incendio impune oculos animosque pauerunt suos. Ad vltimum cum ingenti clamore plausuque discedunt, Lusitano Christianoque nomini insultantes, velut præclara parta victoria. Neque eo contenti: in discessu cum piscatores aliquot Christianos forte cepissent, edidere in eos barbaræ crudelitatis exempla. Quippe naribus auribusque & calcaneis mutilatos ad Malacensem Præfectum cum literis mittunt ipsorum sanguine exaratis, quibus superbe contumelioseque eum ad pugnam prouocabant. Perlatæ a piscatoribus ad Præfectum literæ in conuentu militum recitantur. Mouit omnes non minus superba feritas hostium, quam miserabilis species suorum, quos vulnera, & effusus cruor deformauerant: cunctorumque animos misericordia simul indignatioque versabant. Motis forte superuenit Xauerius recens ab re diuina, quam fecerat in suburbana æde Nosocomij, vbi veteri consuetudine sua diuersabatur. Apparebat Acenos ab insito Christianæ religionis odio, contemptuque Lusitanorum talia ausos. Ergo Præfectus (Simoni Mello nomen fuit) Franciscum consulere, quid tandem in tali re ac tempore faciendum censeret. Ille diuino (vt deinde apparuit) instinctu, optimum factu sibi videri ait, classe aliqua raptim instructa abeuntem hostem strenue insectari, vltroque inferendo arma contemptum sui demere: vt malo docti ab iniuria temperent barbari. Id vero eo magis faciendum, quod illam contumeliam non tam Lusitanis, eorumque regi, quam Christo, nominique Christiano illatam esse constaret. Enimuero nullo modo ferendum celebratam Lusitanorum, Christianorumque fortitudinem ad ludibrium recidisse. Quem enim ignorare actum esse de re Christiana, si contemptu, non solum odio apud barbaros laboret? Proinde Christianis militibus dignos spiritus caperent; in barbarum hostem

Barbaræ crudelitatis exemplum.

hostem ducerent alacres, & spei ac fiduciæ pleni, quippe qui etsi inferiores viribus, causa tamen, & diuina ope superiores forent. Deum vtique pium bellum pie gerentibus non defuturum & eodem fauente, victoriam pro meliore causa staturam. Auditus est summo omnium assensu Xauerius: cæterum salubri consilio penuria nauigiorum obstabat. Septem omnino biremes hostilis flamma reliquas fecerat, quas tempestatibus laceras, vt bello vtiles forent, refici oporteret. adeo non armamenta solum, sed etiam aluei nauium quassati erant. Franciscus igitur ostendenti Mello inopiam nauium, est mihi tanti, inquit, vltro suscipere hoc oneris operisque. Quoniam hic & Regis & scilicet Dei maiestatem agi sentio, & in re trepida cæterorum consilia torpent, egomet hoc mihi munus classis comparandæ, te annuente deposco. Exin ad milites versus adiecit. Deus nimirum nobiscum stat, fratres, cuius nomine vobis ego denuncio, ne quenquam metus aliaue res vlla huius gloriosi belli, ad quod vos ille haud dubie vocat, exsortem faciat. Quin etiam me comitem ac socium periculorum offero ad pium bellum ituris, vt barbaros istos vlciscamur pij regis hostes, inimicos Crucis Christi. Hæc vox ita militum animos accendit, vt cuncti, velut repentino numinis afflatu, in tam pium bellum nomina certatim darent, haud dubia spe felicem belli exitum futurum, autore, atque adiutore Xauerio. Et Præfectus tanto militum, Ducumque consensu lætus Francisco cuncta permisit. Qui rem omnium sententia difficillimam, comparationem classis in recenti nauium clade, haud animo maiore quam consilio est aggressus. Armamentarium inane erat: nec vlla subsidia suppetebant ex publico. Ergo septem Nauarchos nobilitate, ac diuitijs præstantes ex omni numero deligit. Hos nominatim appellat, blandisque dictis amplexus miscens, enixe rogat, vt pro Regis sui, pro Christi communis Domini, pro Christiani nominis maiestate, id quicquid sit siue laboris, siue impensæ suscipiant: septemque illa nauigia bello inutilia singuli singula (suum cuique assignat) instauranda strenue curent, sumptum in eam rem centuplicato fœnore vtique recepturi. His verbis tantus Nauarchorum animis iniectus est ardor, vt certamine inter eos celeritatis orto, intra quatriduum classis instructa omnibus rebus in portu staret. Extemplo Franciscus Sua Melli Præfecti affinis classi præpositus: Eique CLXXX. Lusitani milites assignati. Iturus erat cum his Xauerius, nisi obnixa Malacensium studia obstitissent. Hi frequentes ad Præfectum

Munus cõparandæ classis sibi deposcit.

Ardor Lusitanis militibus a Xauerio iniectus.

Per septem Nauarchos locupletes classem instruit.

fectum vrbis coierunt, & quà suam orbitatem, ac solitudinem lamentando, quà denunciando se vrbis tecta deserturos, si Franciscus vnicum solatium, & columen ciuitatis discederet; tandem vrbis, classisque Præfectos perpulere, vt illum in diuersis hominum studijs, consilij ambiguum Malacæ iuberent manere. Xauerius ergo Duces militesque in templum contractos pro concione solatus bonum habere animum iubet. Se quidem quia corpore eos sequi non liceat, animo ac precibus quibus liceat, prosecuturum. Ipsos vero sic affectos animatosque esse oportere, vt pro Christo Dei filio in cruce ipsorum causa mortuo, mortem sibi omni voto expetendam putarent. Quocirca ponerent sibi ante oculos illam iuxta amabilem, miserabilemque Domini sui speciem; eamque animo intuentes, capessérent bellum, inirent prælium, consererent cum barbaris manus. Porro inter pugnandum Diuini Numinis implorarent auxilium, satis fidentes Deum pro ipso pugnantibus præsto futurum. Hæc elocutus operam eis dare confitentibus cœpit. Inde solennibus mysterijs expiatos, armatosque pergere in impium hostem Deo duce ad exploratam victoriam iubet. Protinus illi diuino instincti spiritu certatim ante præsentem Deum sua sponte profitentur, se pro Christo si res ferat, mortem oppetituros. Ergo quia Christo sacramentum dixerant, honorifico sane vocabulo, IESV Christi cohors a Xauerio appellati, ac pleni bonæ spei, multis ciuium prosequentibus, ad classem deducti.

Præcepta militibus ad bellum ituris data.

Lusitani milites Iesu Christi cohors a Xauerio appellati.

Prætoria naui amißa, duarum triremium accessionem prædicens ad pium bellum torpentes excitat.

Cap. IX.

SED paratum, ac procliue bellum inopinatus casus inhibuit, vt Francisci virtus ac sanctitas magis eniteret. Ibat iam vexillis, ac festo bombardarum strepitu læta Lusitana classis: & populus Malacensis visendi studio, vt fit, littus omne compleuerat; cum Prætoria biremis inspectante ciuitate, in ipso portu (incertum quo casu) deprimitur; marisque hauritur gurgite, omnium rerum præterquam nauticorum, ac militum damno. Id vulgo prodigium visum. Ergo ciues fremere, illud profecto manifestum esse indicium cælestis iræ Lusitano imminentis, si classis in hostem pergeret. Perstringere verbis

Prætoria nauis in portu mergitur.

bis Præfectos vrbis clasſiſque, belli exitialis autores. Nec Xauerio ipſi parcere. Cui enim dubium eſſe, quin flos ille, ac robur Luſitani præſidij ad certum exitium mitteretur, cum hoſtes nauium, copiarumque robore, non ſolum numero longe præſtarent? En Deum, repræſentato Præfecti, claſsiſque periculo, tantum non voce miſſa, denunciaſſe, expeditionem illam ſibi non eſſe cordi. Igitur Mellus tantam populi inuidiam, querelarumque procellam non ſuſtinens, nuncium propere ad Xauerium deſtinat, rogatum vt ad ſe primo quoque tempore venire ne grauetur. Is Franciſcum nactus in Noſocomij æde ſacris operantem, voluit e veſtigio, id cuius cauſa venerat, nunciare. Cæterum nutu ab illo inhibitus, ad rei diuinæ finem ſilentium tenuit. Tum demum Franciſcus prius quam ille verbum vllum faceret, Abidum, inquit, ac Præfecto renuncia, me quidem extemplo adfuturum; ſed ipſum bono animo eſſe oportere, quod Deus in ipſo temporis articulo ſuis adſit. Hæc ita dixit, vt appareret, ei rem omnem diuinitus indicatam. Secutus inde nuncium Xauerius offendit omnia plena conſternatione tumultuque. At ipſe lætitiam, ac fiduciam vultu præferens, Quid eſt Melle? inquit, tantula res animum frangit tuum? omnipotens eſt, cuius prouidentia paterna nos protegit. Hæc effatus ſingulos Duces, militesque amplexatur: & alternis rogans monenſque ad tam pium, ſalubre, & glorioſum opus hortatur. Nec difficile fuit pios animos ſacramenti, quo ſe Chriſto deuouerant monitos ad officium reuocare. præſertim cum læti omnes alacritate Xauerij, ſpem magis ipſam, quam ſpei cauſam intuerentur. His permotis, ad Mellum redit accenſa Ducum militumque ſtudia nuncians. Gratum id Præfecto fuit Franciſci cœptis fauenti. Cæterum ne quid temere fieret, conſultari rem, & ad militare conſilium primores quoque ciuitatis adhiberi placuit. Dicuntur ſententiæ. Quis credat? Vrbani extra aleam certaminis futuri, omnes ad vnum expeditionem illam temerariam cenſebant. Cuius enim conſilij eſſe, ſex nauigia claſsi ſexaginta nauium obijcere; & minus CC. milites Luſitanos quinque millibus pugnacium barbarorum? Contra vero Duces vniuerſi, primoreſque militum pugnæ diſcrimen adituri, omnino pium bellum ſuſcipiendum eſſe clamabant. Quippe ſatius ipſis fore, in prælio (ſi ita res ferat) honeſta morte defungi, quam ſemel datam cæleſti regi fidem fallere. Idque adeo certum fixumque eſſe omnibus, vt nouo ſacramento ſuam Numini obligarent fidem. Ac protinus vniuerſi denuo

Abſentia diuinitus proſpicit.

Eius magnitudo animi in cōſternatione aliorū.

Deliberatio de bello aduerſus barbaros.

Luſitani milites renouant iuſiurandum moriendi pro Chriſto.

rite iurarunt, se ad bellum ituros, & si opus sit, pro Christi fide morituros. Cæteris stupore attonitis, Franciscus lætus assurgit: & Ducibus, militibusque collaudatis, illud inculcare cœpit, vt spem omnem victoriæ repositam haberent in Deo, *cui non esset difficile saluare vel in multis vel in paucis.* Nec dubia esse diuinæ opis indicia, quibus crederent Deum stare secum. Pro vna biremi amissa, duas classi accessuras eo ipso die. Nec prædictio fefellit. Ante solis occasum, Lusitanas biremes duas præter Malacam velis ferri conspiciunt. Hæ priuatæ erant Iacobi Soarij institoris nobilis. Qui ne portorium Malacæ penderet, rectum tenebat cursum. Cæterum Xauerij rogatu Malacam appulit belli se socium offerens. Ea demum res cunctos spei, ac fiduciæ impleuit.

1. Reg. c. 14.

Vaticinatio.

Lusitana classis autore Xauerio, egregiam de barbaris victoriam refert.
Cap. X.

ERGO vniuersis fausta precantibus, alacres gaudio milites vela faciunt, anno seculi huius XLVII. VIII. Cal. Nouembris. Octo erant omnino naues longæ: milites non amplius CCXXX. Quarto die secundis ventis ad Cambilanum promontorium ventum est, intra quod hostem venari a Simone Mello iussi erant. Et Saa Præfectus omni cura vestigans, quam regionem hostilis classis petijsset, comperire nequiuerat. Itaque spei irritos domum redire oportebat. Dum tristes inde, flexa retro classe, Malacam repetunt, aduersa tempestas subito coorta subegit eos subsistere complures in anchoris dies. Cæterum ea tempestas reditum morata victoriam adiuuit; incommoda quoque ad bonos euentus diuina prouidentia dirigente. Iam eos cibaria deficiebant, cum remissa aduersi venti vi, ad proxima Ethnicorum amicorum oppida classem applicuerunt commeatum petituri. Necessarijs ad vsum rebus comparatis, cum de Acenorum classe nihil comperirent, Malacensem repetunt cursum. Verumtamen omnium animis spes consequendi hostis magis, quam cura decesserat. Itaque aliquantum inde prouecti ex piscatore cognoscunt, in proximo amne (Perlensi nomen est) Acenorum classem, perpopulata omni circa regione, subsidere in insidijs, ea mente, vt Lusitanas naues, quas e Bengala Malacam propediem ituras fama erat, interciperent.

Cambilanum promõtorium.

Tempestas victoriam adiuuit.

perent: direptisque nauigijs, Christianos omnes ad internecionem cæderent. Ad hunc nunciũ Præfectus classis insperato gaudio gestiens, assumpto splendido amictu lætitiam ostendit suam. Neque eo contentus, large omnibus ad epulas præbitis, milites, naualesque socios benigne tractari; cunctarumque bombardarum displosione effusum classis gaudium significari iubet. victoriam partam, non pugnam instare diceres. Quod male fortasse commissum Dei prouidentia bene vertit. Inter hæc exploratores ab eo tribus scaphis aduersum subire flumen iussi, totidem hostium scaphas obuias cepere. ex captiuis cognitum, barbaros tormentorum bellicorum strepitu excitos direxisse in pugnam naues, concitatoque impetu in mare ferri, ratos adesse Lusitanam prædam, quam opperirentur. Perlensis amnis, etiam vbi coercetur ripis, valde in latitudinem diffusus, quà irrumpit in fretum, speciem maris facit. Quippe profundo est alueo, nec pro spatio aquarum late stagnantium coercet impetum; sed torrens ac rapidus fertur; nec vsquam aperit vadum. Igitur Saa promontorij, quod in fluminis ripa eminet, opportunitatem secutus, in eius recessu, vbi leniore tractu fluebat amnis, classem impigre ad prælium instruit. mox paruo nauigio singulas biremes circumuectus impense monet Lusitanos Duces militesque. subiret animos dies ille, quo die ante aram sua sponte pro Christi religione, cultuque capita sua deuouerint. ex quo IESV Christi cohors fuerint appellati. Obuersetur oculis Xauerius pij belli autor, pro ipsorum salute, ac victoria supplicans. Ne excideret salubre eius præceptum, vt Christum Dei filium Cruci pro ipsis affixum intuentes, pro illius gloria, vitæ immemores fortiter capesserent pugnam. Meminissent, quod obliuisci non possent, sacramentum ab se Christo regum regi bis dictum; bis vitas & capita sponte deuota. Pro Deo pie pugnantibus diuinam vtique opem non defuturam. Et Xauerij prædictionem haud dubiam illis offerre victoriam, si modo vincere auderent. His accensi vocibus milites conclamant vniuersi. Se vero paratos vitas Christo Domino non semel deuotas reddere: & Xauerij præceptorum memores eiusdem opem, promissumque in prælio expectare. Interim classis hostilis in pugnam directa secundo amne defluebat: horrendoque vlulatu, ac dissono tympanorum strepitu ripæ, littoraque resonabant. Primum agmen ducebat barbaræ classis Præfectus quatuor triremibus Turcicis latera cingentibus. Senæ deinceps biremes nouem, ordinibus sequebantur, omnes in-

Lusitanorum alacritas instante prælio.

Male commissũ Dei prouidentia bene vertit.

Perlensis amnis.

Hortatio Præfecti Lusitani ad milites

Barbaræ classis apparatus ad pugnã.

genti etiam sclopettorum copia, non modo bombardis affatim instructæ. Ergo Lusitanus Præfectus, vt promontorium primam barbarorum aciem aperuit, ex improuiso cum tribus nauigijs occurrit hosti, cæteris, vt directa erant in aciem, subsequi iussis. Sorte quadam, seu diuino potius consilio, Barbarus furore præceps globos in hostem tormentis omnibus ante tempus excussit. itaque vano ictu in undas innoxij cecidere. At librator Lusitanus ingentem globum maiore bombarda excutiens Prætoriam Acenorum nauim tam certo percussit ictu, vt eam deprimeret mergeretque. Id non omen solum, sed initium victoriæ, ac summa certaminis fuit. Quippe Turcicæ triremes cursum inhibentes, omissa pugna, Duci ac cæteris primarijs viris natantibus opem ferre cœperunt. Id exitio fuit ipsis, classique. Nam Turcæ suas triremes in obliquum statuerant, bonamque fluminis occupauerant partem, vt adnantes exciperent periculi quod ipsis instabat obliti. adeo eis Deus eripuerat mentem. Ergo barbaræ sex biremes, quæ primum agmen subsequebantur, secundo amne delatæ in Turcicas triremes incurrere: cæteræque deinceps biremium acies incidere in priores. Incuti puppibus proræ, quique antecedentes vrgebant, ipsi a sequentibus premi. Collidi inter se nauigia, abstergerique inuicem remi. crederes inter duas classes esse certamen. Sensit Lusitanus manifestam superum opem, nec defuit diuinitus oblatæ victoriæ. Extemplo salutare IESV nomen inclamans, explicare aciem; hostilemque classem sibimet cohærentem, & impeditam ad pugnam, vndique vno tempore incessere bombarbis cœpit. Ter effusa in hostem omnium tormentorum procella. Telum nullum in conferta nauigia missum incassum cadebat. naues virique impune petebantur. Quocirca breui nouem nauigia hostium demersa, plura afflicta cum ingenti barbarorum strage. Præsentis periculi facies superstitum animos horrore perstrinxerat. Itaque plerique remigum, ac militum proiectis armis, pauore cæci in rapidum flumen desiliunt, natatu effugium petentes. sed frustra. Omnes ad vnum fluminis impetu abreptos rapidi vortices hausere, ne nuncio quidem tantæ cladis relicto. Lusitani parta tam insigni, incruentaque victoria, Deo cuius præsens auxilium in prælio experti erant, enixe gratulantes spolia hostium legere cœperunt. Nec fuit prædæ minus quam gloriæ. Vniuersa classis, præter decem illas naues in prælio demersas, in potestatem redacta. Bombardæ iustæ magnitudinis ad CCC. captæ. Ad

Certamen classium.

Turcicæ triremes barbaris exitio sunt

Barbarorum naui gia inuicē implicata confligantur.

Barbara classis impune a Lusitana oppugnatur.

Barbarorum clades.

Incruenta victoria.

Præda ingens.

hæc ingens vis armorum, & cuiusque generis prædæ. Compertum ex captiuis est ad quatuor barbarorum millia ea pugna in certamine interisse. In his maximum nobilium numerum ex cohorte Aceni regis: complures etiam Turcas Ianizarosque. Egregiæ fama victoriæ regionem illam strenue discurrit. Igitur rex Perlensis, quem metus Acenorum in tutiora loca compulerat, hostium clade erectus audere cœpit. Et Acenorum præsidium, quod propter Perlensem amnem relictum erat, valida manu ex improuiso aggressus occidione deleuit. Prædam ablatam recepit. Et valuit apud barbarum regem memoria dati etiam a non cogitante beneficij. Mox simul victoria gaudens, simul gratulabundus ad Lusitanæ classis Ducem liberatorem suum tendit. seque vltro pro tam insigni Lusitanorum merito, Lusitani regis stipendiarium facit. Hic reportatæ Francisco autore victoriæ cumulus fuit. Saa classis Lusitanæ Præfectus his rebus ita gestis, xxv. naues ex omni hostilis classis numero selegit, quas secum deduceret. cæteris, quod inutiles viderentur, iniecit ignem. exin præda & gloria onustum deportat exercitum.

Numerus barbarorũ in prælio extinctorũ

Rex Perlensis ultro se Lusitani regis stipendiarium facit.

Xauerius Malacensibus partæ victoriæ cuius autor fuerat vates extitit. Cap. XI.

HAEC vnius ac dimidiati mensis ferme spatio gesta. Quo tempore Francisci victoriam a Deo precibus exposcentis inuicta constantia extitit. Non priuatim solum cæleste numen propitiabat ipse; sed etiam publice populum ad idem faciendum identidem incitabat. Bis quippe in hebdomada, die Dominico ac feria sexta concionem Malacæ habebat ad populum. Et solenne illi erat in perorando rogare concionem, vt pro Lusitanæ classis victoria de barbaris semel Pater, & Aue, secum orarent. Paruit initio populus non inuitus per XV. aut XX. dies, quoad scilicet spes fuit victoriæ. Cæterum cum per id tempus nullus omnino de classe nuncius afferretur; suspecta nostrorum clades multos ciuium a pio instituto auertit ac penitus alienauit. Auxit Malacensium solicitudinem dissipatus temere a Saracenis accolis rumor; Lusitanos prælio victos ab Acenis, & occidione occisos. Falso rumori fidem vera opinio faciebat. Namque hostes pugnacissimos, & longe superiores viribus esse constabat. Ergo ciuitas omnis

Francisci preces pro victoria.

Mœror Malacensium ex falso Lusitanæ cladis nuncio.

moerore

mœrore afflictari: matronæ effusæ in lacrymas virorum, liberum, cognatorum interitum, suam orbitatem, ac solitudinem deplorare. Præfectus ipse vrbis, quod cladis autor haberetur, oculos declinans ciuium, publico carere. Inter quæ Franciscus de more verba faciens ad populum, spe meliorum inanem mœrorem abstergere conabatur. Et nunc in quosdam qui sortibus ac veneficijs Lusitanæ classis euentum exquisierant inuehebatur, eorum superstitionem vehementer accusans: nunc ciues quos diuinæ prouidentiæ immemores plus æquo suorum cura solicitaret, grauiter increpitos ad spem erigebat. Ad vltimum perorans omnium preces ad impetrandam a Deo victoriam exigere non desistebat: etsi non erat nescius suam illam rationem in multorum odia incurrere frementium, illas preces quæ exigerentur, pro cæsorum venia potius, quam pro viuorum victoria fundi oportere. Sed breui Xauerianæ vaticinationis fides extitit. Aderat iam dies memorabili victoria insignis futurus. Franciscus igitur eo ipso die (forte Dominicus erat) in templo concionem habebat. Et erat eadem hora, qua se Lusitana classis parabat ad pugnam. Igitur inter perorandum ad Christi crucifixi effigiem repente orationem, seque conuertit: Diuinique spiritus instinctu cum effusa corporis iactatione vaticinans, primum classium congressum verbis describere per ambages cœpit, auditoribus admiratione defixis. Inde ardentibus oculis vultuque, effusius lacrymans exclamare. O IESV Christe Deus cordis mei, obsecro te quæsoque per supremos vitæ tuæ cruciatus, ne deseras, quos tuo sanguine redemisti. Hæc & alia quæ sancto viro hinc metus, hinc spes in tali re ac tempore subijciebat, elocutus inclinatum ac deficiens corporis iactatione caput summa suggesti sponda paulisper excepit. Exin velut ex ingenti defatigatione requieuisset, caput attollens subito proclamat, vultu alacri lætoque. Nunc demum, Malacenses, mœrore deposito, iucunditati vos ac lætitiæ date. Modo hostem nostri incruento quidem prælio deuicerunt, non amplius tribus e nostris desideratis, tantulo impendio tam insignis victoria stetit. Nec mora iam victoria ouantes, hostium spolijs, prædaque onusti cum captiuis nauigijs reuehentur domum. Propediem (certumque designauit diem) aderunt incolumes. Agite dum ergo & Deo victoriæ autori gratulantes semel orationem Dominicam, Angeljcamque salutationem pariter recitemus: iterumque pro nostris qui in pugna ceciderunt. Francisci prædictionem non edicta solum

Malacenses solatur

Lusitanæ classis victoriã prospicit ac prædicit.

Vaticinatio.

lum ſupplicatio, ſed ingens etiam concionis admurmuratio excepit. Tantique viri autoritas, hilaritaſque oris inuſitata omnium excitauit animos mœrore torpentes. Viris expectatione erectis, eadem die matres familias ſeparatim in alio templo pro concione ſolatus eſt: diemque ipſum definiuit, quo die certus ad eas de ſuorum incolumitate, ac victoria nuncius eſſet venturus. Prænunciationem omni ex parte exitus comprobauit. Biduo, triduoue intermiſſo, nuncius adfuit partæ victoriæ. nuncium victores ipſi cum ingenti præda, magnoque numero captiuarum nauium ſecuti. Immenſum ſcilicet velut ex inſperato gaudium Malacenſibus affulſit. adeo res ipſa expectationem omnium vicit, cum ab octo nauigijs naues XXV. captiuas agi viderunt. Confeſtim igitur victrici claſſi ad vrbem applicanti cuncta ciuitas ab ingenti metu alacris ſe ſe obuiam effudit. Franciſcus in primis magna victoriæ ac lætitiæ pars procedit ad littus. Egreſſum in terram Ducem, alioſque primores claſſis gratulabundus amplectitur. Inde in communi gaudio & gratulatione cum tempus victoriæ accuratius exquireretur; non tantum dies conſtitit, verum etiam res ipſa mirifice cum prædictione conuenit Xauerij. Eoque plus admirationis res habuit, quod locus vbi pugnatum erat, amplius CC. millia paſſuum aberat Malaca. Ex eo tempore Franciſcus Malacæ haud magis ſanctitate, quam vaticinatione conſpicuus fuit. Cæterum ijſdem temporibus ſanctitatis eius fama Orientem peruagata ex vltimis terris homines ad Xauerium viſendum exciuit.

Vaticinatio.

Lætitia Malacenſiū ex ſuorū victoria.

Octo Luſitanorum nauigia XXV. captiuas barbarorum naues agunt.

Anger Iapon Franciſci congreſſu ad Chriſtum conuertitur. Cap. XII.

MENSIBVS circiter quatuor in Malacenſi ciuitate iuuanda conſumptis, nauigandi facultatem nactus in Indiam cogitabat, cum ad eum Malacam Iapon quidam Anger nomine, inde vſque ab Iaponia venit, vir domi ſuæ honeſto loco natus; & ingenio ſingulari præditus. Cauſa veniendi fuit, vt animi vulneribus, quæ iuuentutis inflixerat feruor, ab eo peteret medicinam. Quippe homicidio facto in Iaponia, conſcientiæ ſtimulis, inimicorumque telis pariter exagitatus, ad Bonziorum (religioſi apud illos homines ſunt) cœnobium confugerat, ſimul conſcientiæ remedium & vitæ perfugium quæ-

Bonzij Iaponum Sacerdotes.

rens

rens. Sed vtraque eum ſpes fefellit;atque id ipſum ei ſaluti fuit. Cum nihil opis ac præſidij in Bonzijs reperiſſet, alienato ab illis animo, externa auxilia circumſpicere cœpit. Peropportune eo commercij cauſa naues aliquot appulerant Luſitanorum, e quibus Alfonſus Vazius illi antea notus, re cognita, pro veteri amicitia, vltro ſuam obtulit operam, ſi occulta fuga ſubtrahere ſe periculo vellet. Ille enimuero gratijs actis ſe eius liberalitate oſtendit vſurum. Itaque Vazius proſpiciens animo ſuam nauim diutius ibi in negotijs expediendis moraturam, vt primo quoque tempore amici hominis ſaluti conſuleret, Ferdinando Aluaro neceſſario ſuo ex alio portu ſoluenti in Indiam, eum per literas commendat diligenter: commendatitias literas Angeri ipſi tradit. Eas ille nocte intempeſta cum perferret, gemini cognominis errore deceptus Georgio Aluaro nauarcho reddit, errore ſalutari. Is hominis Iaponis demerendi occaſionem neutiquam ſibi prætermittendam exiſtimans, errore diſſimulato; perhumaniter exceptum auexit eo conſilio, vt Malacam ad Xauerium familiarem ſuum adduceret. Itaque vt erat vir pius, vel Angeris ſibi conciliandi, vel ad Chriſtianam religionem præparandi ſtudio, multa ei tum de inſigni Xauerij ſanctimonia, rebuſque geſtis; tum de Chriſtianorum inſtitutis identidem exponebat in via. Anger ergo talis & viri & inſtituti cognoſcendi auidus Malacam properabat Xauerium quem tanquam diuinum hominem ex Aluari ore mirabatur, aliquando videre & audire feſtinans. Cæterum iniecta mora eius cupidinem, primo vt fit, turbauit, deinde magis accendit. Malacam Anger aliquot menſibus ante Franciſci ex Moluco reuerſionem appulit. Ibi eum auidiſſime quæritans, reperit iam diu abeſſe Malaca. Quocirca re infecta, domum repetere decreuit triſtis admodum fruſtra tam longo itinere ſuſcepto. Abeſt quippe Malaca ab Iaponia leucis circiter, DCCC. pari fere ſpatio Indum inter, & Iaponiam ſita. Malaca ergo cum ſoluiſſet, ad Sinarum fines trium fere menſium nauigatione traiecit leucas a Malaca circiter D. Ibi paulisper ſubſtitit, in Iaponiam (ea inde aberat millia paſſuum fere DCCC.) propediem tranſmiſſurus. Ab Sinis deinde profectus, ſexto, ſeptimoue die in conſpectum iam venerat Iaponiæ; cum repente aduerſus ventus quaſi diſſuaſor conſilij obſtitit: fœdiſſimaq. totius quatridui tempeſtate iactatum in eum ipſum Sinarum portum reiecit, vnde conſcenderat. Ibi ei incerto iam animi fluctuantique non ſine Dei vtique conſilio, idem ille Alfonſus

Anger Xauerij alloqui expetit.

Malaca quam lõge abſit a Iaponia.

Dei prouidentia.

ſus Vazius fit obuiam, qui ei autor fuerat Iaponia excedendi. Huius ergo ſuaſu Malacam, quo iam Xauerius aduentare ferebatur, reuertitur anno ſeculi huius XLVIII. Egrediens e naui, Georgium Aluarum, a quo primum ex Iaponia deportatus fuerat, mira opportunitate offendit. ex eo cognoſcit de aduentu Xauerij. Georgius igitur Angeris reditu mire lætus, eum continuo in templū ad Franciſcum, cuius cauſa venerat, deducit; qui ſit, quid velit, exponit. Tum ille quaſi diuinans fore, vt per eum viam ſibi fieret in Iaponiam, quantum ex hominis Iaponis aduentu percepiſſet voluptatis, haud ſane obſcure vultu, verbiſque declarauit. Et Anger haud rudis Luſitanicæ linguæ, ſine interprete cum Franciſco agere de ſuis rebus cœpit. Quem ille benigne exceptum, & indulgenter habitum ita diligenter Chriſtianis myſterijs ac præceptis excoluit, vt omnibus ex eius animo ſcrupulis exemptis, quædam ſemina piæ beatæque insereret vitæ. Itaque Anger ex aſpectu & conſuetudine Xauerij maximum ſe vitæ & peregrinationis ſuæ fructum cœpiſſe præ ſe ſemper tulit. Simul illud memorabat, totam itineris ſui rationem haud dubie adminiſtratam diuinitus, vt auidius arriperet, quod diutius expetiſſet. Et eius cupido diſcendi, ſe prodidit breui. Nam catechiſmi explicationi cum intereſſet, ſua ſponte ſymboli capita in codicem relata in cœtu populi, homo id ætatis ſubinde recitabat memoriter. multa quoque percontabatur, multa obijciebat, non minus prudenter quam acute. Iapones in ſcribendi ratione longe a cæteris nationibus abhorrent. quippe a ſummo orſi directo ad ima deſcendunt. Id Franciſcus in Angeris libello ob rei nouitatem miratus, quærit ex eo, cur noſtro more non ſcriberent. & ille quin vos (inquit) potius more noſtro, naturam vtique magiſtram ſequentium? Namque vt hominis caput ſummum eſt, pedes imi, ſic par eſt in ſcribendo a ſummo deorſum directo ferri hominis manum. Xauerius igitur cum magnæ indolis ſpecimen ex Angeris dictis, factiſque cepiſſet, rurſus inſtitit quærere, an Iapones ſi Euangelium ad eos deferretur, id accepturi viderentur. Tum ille non protinus eos quidem his, quæ dicerentur aſſenſuros ait, ſed tum religionem ipſam, tum vero vitam dicentis exploraturos. Cuius ſi & doctrina percontationibus, & vitæ probitas experimentis illorum ſatisfaceret, ad vltimum (vt gens vniuerſa ducem maxime ſequitur rationem) re cognita atque perſpecta, adultos haud grauate ad Chriſtum aggregaturos ſe. His vocibus excitatus Xauerius, & ſimul

Xauerius Angeris aduentu lætatur.

Angeris cupiditas diſcendi.

Iaponum ſcribendi ratio.

Vitæ probitas doctrinæ reſpondens.

mercatorũ mira quædam de Iaponum indole prædicantium sermonibus accensus, Iaponiæ Euangelio imbuendæ animum adiecit. Octauo quã Anger Malacam venerat die, eum Franciscus ex itinere Neophytos Comorinẽses reuisurus vna cum eodem illo Georgio Aluaro Goam præmisit, in Goensi Collegio Christianis mysterijs institutisque accuratius excolendum. Cæterum ipse Malacensi ciuitati efflagitanti, vt duos e Societate Malacam mitteret, qui suo loco eadem pietatis munia exequerentur, negare non potuit. Extemploque Sacerdoti cuidam indigenæ mandauit, vt sui muneris vicarius, Neophytos tantisper antemeridianis erudiret horis.

Tempestate perfunctus Comorinensibus socijs præcepta tradit. Cap. XIII.

INDE nauim conscensurus nauicularium exorauit, vt pueros quosdam (eos e Moluco abduxerat in Goensi Collegio instruendos) deueheret in Indiam. Quos illi committens repentino diuini spiritus afflatu, ter denuntiauit, male se metuere ne magnum in itinere ea nauis acciperet incommodum. Nec vana denuntiatio cecidit. Insulam Ceilanum nauis præteriens hæsit in syrtibus: iamque spes salutis nulla erat, cum repente B. Mariæ ope simul ab omnibus implorata, diuina benignitate periculo eripitur, & Cocinum appellit incolumis. Haud secundiore cursu, sed meliore conditione nauis vsa, quæ Xauerium vehebat: per triduum teterrima tempestate vexata est, vt vectores iactura iam facta, mortem in horas ac momenta singula expectarent. At Franciscus intrepidus ad ea quæ cæteros terrent, sedato animo cælestes omnes ordine deprecari, cælestiumque Regem ac Reginam impense inuocare institit. His ille deprecatoribus præsidijsque septus (vt ipse postea indicauit) longe maiore lætitia affectus est in ipsa tempestate, quam deinde tanto defunctus periculo. Quippe in summa illa omnium trepidatione vitæque discrimine, tãtum diuinæ hausit dulcedinis, vt eodem tempore cæteri præ mœrore, ipse præ gaudio ingentem vim lacrymarum profunderent. Itaque Deum vehementer orabat, vti eum, si ex illa eximeret tempestate, in alias consimiles, aut etiam grauiores conijceret; dummodo suis periculis aliquam diuinæ gloriæ nauaret operam. Crederes Xauerij patientiam cum diuina liberalitate certare, illo in Dei gratiam acerbissima expetente, Deo contra iucundissima submi-

Diuinatio præsagiẽtis animi.

Magnitudo animi in tempestatis periculo.

Solatia in periculis.

ſubminiſtrante. Indiam vt attigit, Comorinenſium Chriſtianorum vicos, qui velut primi ſuæ induſtriæ fœtus, inprimis ei cordi erant, obire ſtrenue cœpit. Ibi ſociorum aliquanto plus reperit, quam diſcedens reliquerat. Quocirca Goam properans illorum fidei ac prudentiæ multa permiſit: pro vſu autem quem eius gentis habebat, ſaluberrima illis præcepta tradidit. Quorum hæc erat ſumma, vt recens natos infantes oſtiatim conquiſitos baptiſmo expiarent, ne forte eius ætatulæ ſalus parentum aut Sacerdotum ſocordia periclitaretur. Vti pueros gregatim Chriſtianis myſterijs, ac præceptis quam diligentiſſime imbuerent, quod teneræ ætatis inſtitutio vel plurimum momenti ad honeſtam beatamque faceret vitam. Iuberent præterea Dominicis, ac feſtis diebus omnes (præmonitis magiſtratibus, vt pietatis cultuſque in Deum exemplum cæteris proderent) ad ſacram ædem orandi diuinique uerbi audiendi cauſa conuenire: atque inibi publica vitia publice increpantes ab ijs auditores deterrerent, propoſitis & huius & æternæ vitæ ſupplicijs pœniſque. Cognoſcerent inſuper qui inter ſe ſimultates atque inimicitias gererent: ac viros Dominicis, mulieres Sabbati diebus in templum conuocatos reducerent in gratiam: ſi quis caſus difficilior incidiſſet, ad Luſitanorum referrent Ducem. Stipem vero ad pauperum ſubſidium a viris feminiſque collatam ita diuiderent egentibus, nihil vt omnino eius apud ſe reſidere paterentur. Aegros ſubinde viſerent, & Euangelio ſuper eos recitato, eorundem animos rite curarent: morientibus adeſſent, mortuos ſepelirent. Viris autem feminiſque ſeparatim edicerent, vt ſuorum quiſque ægrotantium numerum deferrent ad ſe: & ſimul hoc eis denuntiarent, quorum nomina delata non forent, eos Chriſtiana ſepultura carituros. Cum Luſitanis hominibus nullos niſi de pijs rebus, diuiniſque ſermones haberent; ne inania colloquia (vt plerunque fit) Sacerdotalium munerum occuparent locum. Luſitanorum Ducem amice tractarent comiterque; & cum eo quauis interpoſita offenſione, pacem & amicitiam retinerent. Idem quoad eius fieri poſſet, etiam cum cæteris quoque ſeruarent Luſitanis: eoſque omni ratione ad Confeſſionis & Euchariſtiæ frequentationem perducerent. Indigenis Sacerdotibus enixe pijs in rebus fauerent: eoſdemque ad frequenter peccata expianda, & rem diuinam faciendam pellicerent. Cauerent ne quidquam cuiquam, quod illorum exiſtimationem lædere videretur, narrarent, ſcriberentue, præterquam ei qui remedium

Præcepta ſocijs Comorinenſibus data.

Sacerdotũ famæ maxime parcendum.

(si quando res posceret) afferre posset. Vt videlicet Sacerdotum vitia is sciret vnus, qui posset etiam curare. Neu de Neophytis apud Lusitanos, neu de Lusitanis apud Neophytos detraherent; sed vtrosque collaudarent apud alteros, vt vtrique mutuæ imitationis studio tenerentur. Nusquam cuiusuis Dynastæ, aut Regis accersitu, nisi potestate facta ab eo Patre, qui illi præesset oræ, discederent; sed obedientiæ memores rem integram ad eundem reijcerent. Præcipue vero efficerent, quoad eius fieri posset, vt diligerentur ab omnibus: nulla quippe re magis animos hominum flecti in omnes partes, quam amore. Quocirca homines traherent in funiculis Adæ; nullamque omnino (nisi consulto Comorinensis oræ præposito, cuiquam infligerent pœnam. Quibus ex præceptis Xauerij, non solum quales socios esse vellet, sed qualis esset ipse, intelligi licet; quippe cum optimus magister ex suis factis præcepta depromeret.

Alij apud alios collaudandi.

Amore homines regendi.

Goam reuersus res Indicas componit. *Cap. XIIII.*

HISCE præceptis datis, Antonium Criminalem Parmensem, eum, qui deinde primus e Societate IESV deportauit Martyrium ex India, Comorinensi oræ præficit. ipse in exitu Februarij mensis anno post Christum natum MDXLVIII. venit Cocinum. Ibi otium nactus, missis in Lusitaniam ac Romam literis, quam maximum Sociorum numerum atque ipsum Simonem Conimbricensis Seminarij curatorem ad culturam inuitauit Orientis. Regem quoque Lusitaniæ commonefecit, vt sui officij memor Indicis Lusitanorum præsidijs concionatores idoneos curaret, ex quibuscunque religiosorum hominum familijs. Præfectis quoque & procuratoribus suis in India seuere ediceret, vt omni ope propagationem iuuarent religionis: & scilicet Neophytos tegerent, fouerentque. Non aliam vtique potiorem esse Christianæ fidei proferendæ viam. Simul ab eo petijt, vt popularium suorum vicem miseratus, Lusitanorum indigenarumque pupillis instituendis domicilia certis locis, vectigaliaque attribueret. Inde Cocino cum soluisset, Cranganorum venit: oppidum id est Lusitanorum a Cocino millia passuum circiter XV. Cranganoro deinde profectus, Goam Martio mense iam inito peruenit. Erant tum in Goano

Francisci literæ ad Regem Lusitaniæ.

Goano Collegio e Societate complures. P. Paulus alumnorum custos, Franciscus Peres eorundem magister, P. Nicolaus Lancellottus Rector sociorum partim recentium a Lusitania, partim adscitorum in India. Quorum plerique Xauerium fama duntaxat cognitum de facie iam nosse diu cupiebant. Franciscus igitur peregre rediens tum a veteribus, tum a nouis socijs incredibili amore, & gaudio tanquam communis Pater exceptus, opportunam Cosmo Turriano lucem ac salutem attulit. Is in insula Amboino (vt supra ostendimus) egregiam Francisci sanctimoniam admiratus eiusdem expetierat Societatem. Inde Goam profectus in Collegium receperat se, vt Dei voluntate per exercitiorum spiritualium meditationes explorata, de suæ vitæ ratione tandem statueret. Sub finem eiusmodi commentationum cum grauissimis curis incerto fluctuaret animo; repente Francisci quasi felicis sideris aspectu tranquillitatem mentis consecutus, semet Societati haud cun[...]anter addixit. Iam alumnorum Seminarij satis exstabat fructus. Nam præter interpretes ac Sacerdotes, qui inde euocati adhuc in ora Comorinensi haud segniter versabantur, plures alumni iam adulti in suburbanos vicos emissi multos subinde Ethnicos Goam adducebant Christianis sacris initiandos. Quibus rebus lætus Xauerius operæ pretium duxit intentiore cura erudiri alumnos tanto vsui futuros. Inter hæc Ioannem Castrum Proregem Indiæ maleuolorum sermonibus alienatum minus fauere Societati sentiens, primo quoque tempore eum conuenire, ac placare decreuit. Sed haud parua dictu res interuenit, quæ accensum eius in meditando studium ostendit. Andreas quidam Indus Goani Collegij alumnus erat, idemque Francisci comes. Huic ille a prandio de more operam cælestium rerum meditationi daturus præceperat, vt simul atque altera post meridiem hora audita foret, ipsum commonefaceret sedulo. Quippe sibi conueniendum esse Proregem super re magni momenti. Paruit Andreas, ac præstituto tempore ad Franciscum in cubiculum adit. Reperit hominem sedentem ardenti vultu, apertis oculis, alienatisque a corpore sensibus. oculorum auriumque vsum amisisse eum crederes. Igitur Indus sæpius voce nequicquam compellatum, cum non vehementius excreando, non obstrependo pedibus, non fores quatiendo eum excitare potuisset, tactu excitauit. Hæc inter, quarta iam a meridie hora data erat. Itaque eius quoque rei admonitus Xauerius confestim ire ad Prætorium pergit. Cæterum

P. Nicolaus Lancellottus Collegij Goani Rector.

Cosmus Turrianus ab anxietate animi vindicatur.

Goani Seminarij fructus.

Proregem reconciliat Societati.

Pomeridiana meditatio.

Diuina meditans abstrahitur a sensibus.

Per vrbẽ errat alienatis e suscepto itinere sensibus.

idem ille animi sensus atque ardor alienatam a suscepto itinere mentem agebat. Quocirca errabundus per vrbem reliquum diei meditando consumpsit. Iamque nox appetebat, cum Pater comitis admonitu ad se redijt, ac semet aberrare aliquando sensit. Proinde ad comitem versus, alio die, inquit, cum Prorege agemus, hunc enim diem sibi Deus vindicauit. Postero igitur die Proregem adit, placatque.

Duos Lusitanos à perdita uita ad honestam reuocat. Cap. XV.

SVbinde comperto veterem amicum in ancillarum amores effusum insanire, eum de industria sub meridiem conuenit: pransuroque superueniens vltro se offert hospitem conuiuãque. Videbat ille Xauerium haud sane tempestiuum conuiuam fore. Sed abnuere non ausus comiter excepit eum simulatis obsequijs, compositoque ad hilaritatem vultu motum animi tegens. Apparato prandio pariter accumbunt. Formosæ ancillæ, eædemq; hospitis pellices ministrant. Ceperat dominum verecundia, quod nemo præterea domi seruus esset. & tanta ancillarum copia ipsum insignis intemperantiæ suspectum facere poterat. Ergo cum Xauerius dissimulans super mensam de ea re verbum nullum fecisset; sub prandium obiurgationem extimescere hospes velut in manifesto flagitio deprehensus. Cæterum Franciscus gratijs actis, & illi ancillisque bene precatus discedit. Plus dissimulatio ad corrigendum amicum valuit, quam obiurgatio valuisset. Hospes metu liberatus, cum tantum, adeoque manifestum probrum ac dedecus tacitum tulisset, de cætero fidentius Franciscum adire: sua sponte domum inuitare, & adducere conuiuam cœpit. Et ille benigne eum accipiens, ac blande salutans identidem sciscitabatur, qui tandem valerent illæ eius sorores germanæ. Nec quicquam vltra adijciebat, aculeum in illius animo reliquisse contentus. Nec frustra id fuit. Paucis intermissis diebus, venit hospes ad ædem S. Pauli, euocat Xauerium. Protinus ad eius pedes prouolutus. En Pater, adsum, inquit, imperata facturus. Enimuero tuum illud silentium tantis clamoribus meam perculit mentem, vt dies noctesque agitata non queat vllo modo consistere. Proinde gratissimum mihi erit, si de meis rebus, ex Dei gloria, animque mei salute statueris. Ergo Francisci suasu de peccatis rite confessus, pellices enuptas ablegat, initque rationem vitæ honestæ piæque eodem Xauerio magistro. Nec

Tempestiua delictorũ dissimulatio, plus valet quam reprehensio.

Xauerij silentium clamat.

vero

vero is amicis modo ac familiaribus, sed etiam alienis, quorum salus deposita ac desperata videretur, omni ope subueniebat. Lusitanus miles classiarius erat pene ad extremum perditus, qui fatiscente spe salutis iam duodeuigesimum annum sacra abstinebat confessione. Iamque nauim conscenderat cum classe ad fretum Mecanum iturus, cum Franciscus de illo forte cognouit. Igitur eius salutis auidus, eadem naui impigre conscensa, socium se illi nauigationis adiungit. Inde comiter appellando, assidendo ludenti, omnibus obsequijs demerendo, hominem adeo sibi deuincit, vt iam vltro ab eo expetatur, colaturque. Vbi maturum visum est exsequi, quod animo destinarat; adoritur incautum. Et sermone de militiæ periculis illato, amice eum percontari cœpit, vt paratus esset ad mortem, quam mortalitas quidem effugere non posset, militia etiam accerseret? Quampridem delictorum confessione animum expiasset, scelerumque vindicem placasset Deum? Ad hæc ille ingemiscens. Plurimos iam annos in flagitiorum cœno hærere se ait sacræ confessionis exsortem. Magis id adeo aliena culpa, quam sua. Quippe ante classis profectionem, sibi certum fuisse, conscientiam tot flagitijs, ac sceleribus exonerare; sed peccata confesso absolutionem à Vicario negatam. Nec iam spem vllam salutis ostendi. Tum Franciscus depositorum medicus animorum vnicus, mirari se dicit tantam illius Vicarij seueritatem, si quidem ipse rite confessus esset. Inde bono illum animo esse iubet, faciles se aures daturum pollicens. Ac monito, vt peccata omnia ab vltima pueritia, quoad eius consequi posset, in memoriam reuocaret, facilem, commodumque præscribit modum. Quod ille ad spem salutis erectus per multos dies fecit libenter, seduloque. Iamque satis erat paratus, cum classem ad subsistendum obuiæ urbis opportunitas inuitauit. Multis ergo in terram egressis, Franciscus quoque cum milite descendit. Ibi remoto ab arbitris loco, operam dare confitenti cœpit. Et veram esse pœnitentiam ostendebant crebri gemitus ac lacrymæ confessionem subinde interpellantes. Qua tandem peracta, Franciscus eum absoluens, Pater, & Aue semel orare iussit; se de cætero pro illo satisfacturum Deo. Protinus milite relicto, se in proximum insinuat saltum. Ibi nudato corpore, tergum aculeato flagello acriter pulsare: nec finis aut modus verberibus fieri. Interim miles imperat[o] prece perfunctus, Patris vestigia sequens deuenit ad siluam. [...] plagarum crepitus eum ad Francisci latebram perduxit. Q[...]

Zelus animarum.

Facinorosum militem omnibus obsequijs demeretur, vt ad confessionem inducat.

Pœnitenti leuem pœnam imponit, ipse pro eo satisfactur[us].

vt horribile illud flagrum, cruentumque ac lacerum tergum aspexit, primo stupore defixus hæsit. Inde obortis lacrymis in medium prosiliens ad Xauerij genua prosternit se, nec surgit prius, quam ille aliena peccata suo luere supplicio desinat. Nec irritum Xauerij incœptum fuit. Hæc inusitata species militis pectus iam confessione mollitum vsque adeo flexit ad studium pœnitentiæ; vt omnis ante actæ vitæ maculas ipsemet deinde voluntarijs elueret pœnis, & recte factis delicta sarciret. Xauerius porro voti compos facultatem nauigij nactus reuehitur Goam.

Socijs in suas prouincias destinatis, ipse Iaponiam adire statuit. Cap. XVI.

SECVNDVM hæc Goani Collegij rebus compositis, cum per id tempus nouum sociorum supplementum e Lusitania venisset, alias Societatis sedes circumspicere animo cœpit. Itaque Nicolaum Lancellottum in oppidum Coulanum, Alfonsum Cypriannm Meliaporam S. Thomæ, Malacam Franciscum Peren, Alfonsum Castrum in Molucum, Melchiorem Consaluum Bazainum, Gasparem Belgam Armuziam (quod oppidum inprimis nobile ac celebre est in faucibus sinus Persici) dimisit. Atque Armuziam quidem ad opprimenda nefaria scelera, quæ ibi superstitionum omnium colluuio pepererat, Xauerius ipse ire decreuerat. Sed Iaponica profectio vetus mutauit consilium, fecitque vt Gasparem, quem diximus eximia virtute, ac sanctimonia virum, suique simillimum in suum substitueret locum. Fuit hoc omnino in Xauerio, vt neminem fere e Societate quoquam iuberet ire, vbi ipse antea non fuisset. Explorabat quippe prius ipse loca, simul vt apposita locis præcepta traderet, simul vt datam Regi Lusitano fidem proferendi fines religionis præstaret sedulo. Patres autem ad dissemi-nandum Euangelium quoquouersus dimittens, suum cuique administrum & adiutorem è Societate addebat: ac præter illa propria, communia quædam dabat præcepta, quorum caput erat. Ante omnia vt attenderent sibi: nullamque rem ducerent casto pioque Dei cultu, & animorum suorum salute, ac perfectione potiorem. His præditos bonis, non solum tuto ac facile aliorum saluti consulturos esse, sed etiam ad res quamuis humiles & abiectas (sine quibus rei Christianæ administratio vtique iaceat) alacriter, libenterque descensuros. Ita Socijs, in omnes

Sedes Societati locis pluribus parat Armuzia

Neminem fere e Societate mittebat, vbi ipse non fuisset.

Præcepta socijs dabat.

omnes fermè Orientis regiones ad colendas nouellas Domini vineas dimissis, ipse maiora quædam agitare animo, molirique cœpit. Per eos dies Anger ille Iapon, quem à Xauerio Goam præmissum diximus, satis iam Christianis mysterijs eruditus ab Episcopo baptizatus est, cum seruis duobus, & collegij nomine Paulus Sanctæ fidei appellatus. Tantum apud gratum hominem loci meritique memoria valuit. Ex hoc didicit Xauerius (id quod etiam ex Lusitanis è Iaponia reuersis cognouerat) Iaponiæ Insulas numero plurimas esse, incolarum multitudine refertissimas, ingeniorum bonitate præstantes ab Vrbe Goa leucas amplius M. C C C. Iapones porrò humanas diuinasque res cognoscendi mire auidos. Quæ simul comperit Xauerius, & ex Paulo alijsque Iaponibus eius seruis, Iaponicorum ingeniorum specimen sumpsit; tanta cum cupido cepit tam docilis colendæ gentis, vt sine cunctatione eò migrare decreuerit. Primum igitur Iapones illos, quos apud se habebat, Lusitano sermone, literisque (vt pro interpretibus essent) satis excolendos curat. Inde æstate, atque hyeme in domesticis negotiis Goæ exacta, oram Comorinensem, atque Piscariam, omnesque illos Christianorum greges bonus ac diligens pastor inuisit. Ibi certior fit Henricum vnum è sociis subiniquo animo in proximo Trauancoridis tractu versari, quod operam ludere sibi videretur in illis Neophytis, vt pote qui vrgente nouo Rege acerrimo nominis Christiani hoste, ad Deorum superstitionem identidem reuoluerentur. Itaque Xauerius Henricum per literas paterne solatus, bonum habere animum iussit, memorans longe plus illum proficere quam crederet. Nam si nihil aliud, non exiguos infantum ac puerorum greges, quos immatura mors ad sempiternum raptura foret interitum, ab ipso baptizatos vtique conseruari. Vt enim adultorum pauci ad beatorum sedes peruenirent, certe exploratam salutem esse eorum, qui prius vitæ huius vsuram, quam baptismalem animi candorem amitterent. Proinde caueret, ne Diaboli instinctu, in aliam migraret regionem, vnde minores fructus caperet animorum. Ac Franciscus sociis in Domini vinea impigre laborantibus non modo solatia adhibebat ipse; verum etiam interdum per literas ab ipso Ignatio adhibenda curabat, veritus ne alacritas perpetuis oppressa ærumnis labori succumberet. Quocirca HenricumHenriquen virum egregiæ virtutis & exempli in eodem promontorio desudantem valde in epistola quadam collaudatum commendauit Ignatio, vt eum per literas consolari ne grauaretur. Comorinensibus rebus compositis

Anger Iapon baptizatur.

Comorinenses inuisit Neophytos

Socios paterne consolatur.

Goam reuertit, Iaponicam profectionem adornaturus. Confestim igitur vt certa Molucensium negotia cum Prorege transigeret, qui tum Cambaiensi bello erat implicitus, in Cambaiæ regnum ire contendit. Ex itinere Bazainum venit. Oppidum id est Lusitanorum pari fermè interuallo inter Goam & Indum flumen situm. Inde protinus in Cambaiam profectus à Prorege benigne admodum accipitur: negotiisque feliciter confectis, reuertitur Goam. Ibi Antonio Gome Goani Collegii Patribus Præposito, Pauloque Camerte Vicario suo constituto, semet ad Iaponicam expeditionem celeriter comparat. Vbi Franciscum in Iaponiam nauigaturum fama vulgauit, confestim nonnulli amicorum accurrunt: eumque à tam periculoso consilio deterrentes, plurima ac maxima tam longinquæ & ignotæ nauigationis (quippe cum in vltimum rerum humanarum, mundique terminum penetrandum foret) pericula proponunt. Abesse Iaponiam a Goa leucas amplius M. C C C. iterque illud nuper vtique patefactum nondum satis notum esse & exploratum, ad scopulos syrtesque vitandas. Ad hæc procellas, & tempestates illius maris horribiles enarrant, quibus reliqui Oceani æstus, & concitatio comparata lusus esset. Enimuero autumni maxime tempore, perflare illa maria furiosissimum quendam ventum (Typhonem indigenæ appellant) tanto impetu ac rabie, quantam qui oculis non subiecerint, animo concipere non possint. Quippe quamuis ingentes ac validas naues immensis fluctibus verberatas laxatis compagibus labefactari, dissoluique, nullis neque proræ, neque puppis munimentis tantum impetum sustinentibus. Fractis insuper antennis; gubernaculis, aliisque armamentis abreptis, nauigia in vltimum venire discrimen: ac sæpe plus nimio exæstuante Oceano, aut gurgitibus haustas; aut afflictas scopulis misere interire. Tantopere autem venti illius aut furiæ potius nomen horreri, vt gubernatoribus, ac nautis, quamuis peritis & audacibus Iaponicum iter non laboriosum magis, quam formidolosum sit, impotenti ui maris artem & consilium superante. Præterea multis locis syrtes obiectas esse plurimas, maximeque fallaces; vbi naues siue locorum insolentia, siue tempestatis impulsu, certa cum pernicie adhærescant. Super hæc addunt omnia fermè illa maria prædonibus crudelissimis obsideri. Quippe non in sinu modo Malacensi, Acenos capitales Lusitanorum hostes cum magnis classibus volitare; sed in Sinico etiam mari plures immanissimorum piratarum classes passim occurrere, certissimam captiuis pestem afferentes. Ibidem

Iaponicæ nauigationis difficultates.

Typhon ventus.

Prædonũ multitudo

dem

dem alias item classes Sinarum magistratuum prædones illos insectantium obuias fieri, nihilo magis aduenarum nauigijs parcentes, quàm piratarum. vt nescias vtrum perniciosius sit in piratas, an in piratarum insectatores incidere. Omninò haud infeliciter euenire, si tertia quæque nauis teneat cursum. Hæc & alia, haud sane vana certatim inculcantes, in maius omnia (vt fere fit) extollebant fidelissimi amicorum, homines prudentes, & illorum locorum haudquaquam imperiti. Cæterum Francisci animum, mortis contemptorem, diuinæque prouidentiæ fiducia subnixum, nihil obiecta pericula mouebant. Itaque illi ad extremum manantibus lacrymis etiam atque etiam orare, obtestarique cœperunt, ne certo cum discrimine capitis, eas sibi terras adeundas putaret, quas mortalium oculis natura subduxerit. Tandem ex ærumnarum satietate abstrusarum gentium conuersioni modum faceret: salutique parceret vel suæ vel publicæ. At Franciscus cum illorum fidei ac beneuolentiæ grates egisset. Nihil eorum dixit se Deo duce & comite pertimescere. Nisi forte crederent quo ipsi peregrinarum caussa mercium issent, Franciscum pro Dei gloria, & animorum salute ire non audere. Ego vero (inquit) tam certa habeo indicia pignoraque diuinæ prouidentiæ, vt vel apertum ac perspicuum periculum timere, nefas mihi esse ducam. Quippe Dei benignitate immensa Oceani spatia emensus Bonæque spei promontorium circumuectus in Indiam alium orbem terrarum incolumis appuli. Trauancoriensium rabiem, Badagarum insidias, piratarum occursus effugi. Malacam in aurea Chersoneso, Molucas pene in finibus mundi positas perlustraui. Mauricæ regionis feram gentem fœdis latrocinijs infamem impune adij, institui, mitigaui. His diuinæ prouidentiæ pignoribus documentisque, videor ne vobis aut Dei patrocinio diffidere, aut in amplificanda eiusdem gloria, cui vni me deuoui, cessare posse? Eccui terrori, eccui discrimini cedere debere? Equidem instituto meo nulla de causa deero. vbicunque versabor, meminero me in orbis terræ theatro, in cælestis regis ac superum oculis versari. Neque enim cum Oceanum transmitterem, Indiam solum & vicina Indiæ loca, sed vltima Orientis Euangelio destinabam. Vere dicam, pudet me nondum Christi religionem inuexisse in eas regiones, vnde iam dudum institores caducas exportauerint merces. Itaque Deo approbante, aperiam aliquando Euangelio terras, quas tam longe a nostro orbe natura submouit. In his operibus extingui (si res

Francisci oratio ad amicos Iaponicũ iter dissuadentes.

ita ferat) non modo pulchrum, sed etiam beatum puto. Tum vero amici simul incredibili constantia victi, simul magnitudinem animi interritam admirantes incœpto pariter desistunt: faustumque illi iter precati non sine desiderio ac solicitudine dimittunt tanta discrimina subiturum.

Malacæ multa gerit memoria digna. Cap. XVIII.

GOA discedens Xauerius, Paulo Goani olim Collegij Rectori, quem sui muneris vicarium tantisper constituebat, præcepta sanè salubria consignata literis reliquit. Quorum illud caput erat, vt Christianæ magis demissionis, quam potestatis memor in Patres omnes imperium gereret paternum: eorum incommodis omnibus, ac difficultatibus sedulo atque impense subueniret: deque omnibus rebus ad Societatem, ac Socios pertinentibus ad se in Iaponiam semel in anno perscriberet. Inde Xauerius socios certatim in Iaponiam eum sequi expetentes ita solatus est, vt spem ostenderet, aditu patefacto, omnes euocandi: interim ipsos in sua mente, & corde insidentes secum ituros. Rebus igitur omnibus compositis & profectione comparata, vna cum Paulo S. fidei Iapone, Cosmo Turriano, Ioanne Ferdinando, paucisque alijs socijs Goa soluit, Aprili Mense, anno post Christum natum M.D.XLVIII. Vehebat Franciscum ingens rostrata nauis, cui præerat Iacobus Noronia. Hunc igitur cæterosque vectores sua illa comitate sibi deuincire cœpit, aditum ad eorum curandos animos parans. Quo circa spectare ludentes latrunculis; alios verecundantes ad ludendum hortari; multa super ludum facete, ac salse dicta miscere. At Noronia, qui nondum nosset eum familiariter, etsi comitate captus; tamen sanctimoniæ eius famam obterebat verbis. Nam cum familiaribus de illo colloquens dictitabat, vnum e populo Franciscum videri: nec illius sanctitatem respondere famæ. Cæterum breui cælatæ virtutis fulgor enituit. Cum aquandi necessitas nauigium applicuisset ad terram, Xauerius cum alijs quibusdam descendit: illisque aquantibus, terræue desiderium, vt fit, paulisper explentibus, ipse in desertum, ac solitarium secessit locum, cæleste numen sine arbitris oraturus. Iam nauis aquatoribus receptis, erat vela factura; cum sensit Noronia abesse Xauerium. Extemplo

Paternū Imperium

Comites Iaponicæ nauigationis.

plo igitur certos homines dimittit, qui propere eum reuocent ad nauim. Hi oculis, ac vocibus nequicquam per littora diu quæsitum, tandem in secessu reperiunt alienata a sensibus mente supplicantem Deo. Exin huius rei fama per totam nauim vulgata tantum Noroniæ, cæterisque stuporis iniecit, vt Francisci sanctimoniam eximiam pari comitate iunctam cuncti pariter suspicerent, obtrectatione in obseruantiam versa. Quæ res ad sanandas eorum mentes, vitiaque abolenda, momenti vel plurimum fecit. Franciscus porro ex itinere Cocinum tenuit. mox ad Franciscanos suo instituto diuertens benigne ab eis accipitur. Ibi primores ciuitatis Franciscum adeunt: & aliquot è Societate ad puerilem ætatem, ciuitatemque vniuersam instituendam efflagitant, sedem idoneam ac necessaria omnia pollicentes. Xauerius tam iustum postulatum reijcere veritus, totius rei arbitrium Petro Consaluo Episcopi Vicario permittit, in Iaponiam peruenire festinans, in quam omnes intenderat curas. Inde secunda amplius XL. dierum nauigatione vsus, pridie Kalendas Iunias appellit Malacam. Et apud socios magno cum eorum gaudio diuersatur. Per id tempus Alfonsus Castrus è Societate IESV (is qui postea in Moluco ab Saracenis ob Christianam religionem occisus est) primum inibi sacrum solenni ritu fecit, ingenti vtique Neophytorum lætitia, quorum oculos cærimoniæ illius nouitas ad sese conuerterat. Eius sacri celebritatem Xauerij concio cohonestauit. Per id tempus Malacensem Vicarium veterem Francisci amicum non pertinacior, quam perniciosior vrgebat febris: & corporis morbum animi ægritudo cumulabat. Is igitur simulac primum de Xauerij cognouit aduentu, morbi vi (vt solet fieri) percitus vestimenta poscit, amicissimum hominem salutandi studio aditurus. Cæterum inter induendum tibialia, linquente animo, inter domesticorum collabitur manus. Franciscus ergo certior factus propere ad eum venit. sed insanientem offendit, nec minus de animi, quam de corporis salute desperantem. Itaque pro amico aliquot Deo sacrificia vouet. Idque votum Deo cordi fuit. extemplo ille sanitatem mentis recuperat: peccata confitetur: æquissimo animo moritur. Haud sanè inutilius, dum Iaponicæ nauigationis facultatem expectat, in ciuibus Malacensibus operam posuit, quam in Vicario posuerat. Perditorum quippe mortalium plurimos, maximeque meretricijs illecebris captos ex inferni Draconis eripuit faucibus: quo in numero (vt ex vno fiat de reliquis

Orat Deũ alienata a sensibus mente.

Ad Franciscanos diuertit.

Malacensis Vicarius insaniens sanitatem mẽtis recupe rat.

Mercatori septem sub ducit concubinas.

coniectura) mercator quidam fuit, septem domi suæ alens verbo ancillas, re vera pellices. Id enim vbi resciuit Xauerius, rem primo dissimulauit aptum tempus expectans: deinde festo quodam die perditum hominem nactus (Christo videlicet autore, qui Zacheo publicano vltrò se ad cœnam obtulit) comiter velle se apud eum, nisi molestum sit, prandere dixit. Ille enimuero ancillis suis timens æstuare primo, versare se in omnem partem. Ad vltimum pudore stimulante, ne inuitus talem virum domum suam recipere videretur, annuit. Igitur composito ad humanitatem vultu & oratione, Xauerium deducit ad prandium. Conuiuium laute apparari iubet: discumbitur: formosæ famulæ ministrant. Suppudebat hospitem scilicet, quod cum seruos haberet nullos, tales ancillæ ministrarent: ac solicito suspensoque animo Francisci existimationem verebatur. Id cum ille, vt erat homo sagax ac prudens, persensisset; verecundantem omni metu liberandum ratus, consilium altius suppressit suum. Ergo protinus quasi omnia in meliorem acciperet partem, apposita fercula commendare: famulas ipsas condimentorum artifices comiter alloqui: nominaque & patriam sciscitans, quampridem Christianæ essent, exquirere.

Prudētia in dissimulando.

Mercator vt facilitatem illam ac simplicitatem aspexit hominis de tot venustis ancillis, in tanta famulorum solitudine, nihil (vt videbatur) suspicantis; respirauit primò: denique cum nullum omnino super ea re verbum illo die factum esset; securus reprehensionis, Xauerium iterum ac sæpius suapte sponte inuitauit ad cœnam. Et Franciscus perpetuò suum illud artificium tenebat, vt rem solerti dissimulatione premeret; donec in eius familiaritatem bene penitus se dedit; sensusque odoratus peruestigauit, quam ex illis mulierculis præcipue haberet in delicijs. Ad vltimum vbi quod mente conceperat, bene maturum visum est; comiter (vt solebat) quorsum tandem, inquit, tantum ancillarum, præsertim vbi nulli sunt famuli? si me audies, vnam aut alteram ex hoc numero dimittes. Cum ille Francisco comiter instanti morem gerens vnam missam fecisset; alio die ad cœnam adhibitus Xauerius factum laudando haud ægre perpulit eum, vt dimitteret alteram. Neque interea desistebat quacunque ratione poterat, clam eius oppugnare delitias, vt amore labefactato, nequitiæ arcem facilius expugnaret. Aliquot dierum spatio intermisso, rursus super cœnam tertiam subducit, deinde quartam. Ita paulatim singulas detrahendo, detraxit vniuersas. Ad extremum mercatorem ipsum diuino

iam instinctum numine ad peccata confessione expianda perducit: mulieres illas honeste collocandas curat, haud in multiplici morbo sanando, quam in morbi causis in perpetuum tollendis prudentior. Consimili ratione cum immodicæ linguæ hominibus vtebatur, non in vrbe solum, sed etiam in naui. Si quando aliquid ab aliquo contumeliose, aut improbe dictum audisset, nullam in præsentia præ se ferebat indignationem: neque statim ad reprehendendum accedebat. Sed in admonendi occasionem imminens, temporis, ac loci captabat opportunitatem: ne forte (vt plerumque fit) sauciam mentem exulceraret magis admonitio, quam sanaret. Itaque medicus vitiorum mirificus, vt lenitis iam animis remedium adhiberet, primum se in eius, qui admonendus erat familiaritatem insinuabat: deinde seducebat eum, & sine arbitris comiter pro amicitia monens mirari se dicebat, talia illi verba excidisse. Ita consequebatur, vt qui peccassent, & agnoscerent peccatum, & corrigerent.

Prudētia in reprehē dendo.

Piratico vectus lembo tandem Nauarcho, & Dæmonibus inuitis in Iaponiam appellit. Cap. XIX.

DVM Malacæ in Christianæ caritatis munia intentus maximè elaborat, tandem aduenit Iaponicæ profectionis dies. Igitur seu Lusitanæ nauis facultate destitutus, seu potius Neophytorum, quos secum ducebat, saluti consulens, caput suum barbaro prædoni (adeo omnia tuta rebatur diuina curantibus) committere sustinuit. Verebatur quippe ne Iapones tres Neophyti itineris comites grauius offenderentur in Lusitanis, si Christianos homines aliqua in re peccare sensissent. Proinde Sinam Ethnicum nactus, cui haud ex vano cognomen erat Latro, egit cum illo vti Sinas præteruectus, se vna cum Socijs in Iaponiam recta transmitteret. Ergo pignoribus cum sibi cauisset; diuina confisus ope magis, quam fide barbari hominis, lembo piratico (Iuncum ipsi vocant) credit sese. Soluit è Malaca mense Iunio, ipso S. Ioannis Baptistæ natali die. Et vsus est satis quidem secunda commodaque nauigatione; cæterum nauiculario parum strenuo fidelique. Is quippe (vt in Ethnicis non magna est fidei religio) mutata repente voluntate, in Iaponiam tendere abnuens, in obuijs insulis temere, temporis terendi gratia, subsistebat. Itaque Xauerius de suo itinere solicitus,

Ethnicorū perfidia.

licitus, cum videret illum maxime idoneam tempestatem de industria, intermisso subinde cursu, consumere; male metuere cœpit, ne exacta deinde æstas hyemare nauim cogeret in portu aliquo Sinarum. Quocirca cum gubernatore nauis expostulare; pignora commemorare; denique orare ac supplicare institit, ne falleret datam Lusitanis fidem. Cum nihil proficeret, tangebatur dolore animi necessario; sed tamen eum premebat, totam rem ad diuinam prouidentiam, quam semper propitiam expertus erat, reijciens. Cæterum magis eum mouebat nefaria nauicularij nautarumque superstitio, quam eorundem perfidia. Naui Idolum vehebatur, cui subinde execranda sacrificia faciebant, nequicquam reclamante Xauerio. Sæpius etiam sortibus consulebant Diabolum, an idonea vsuri essent tempestate, si Iaponiam peterent. Stomachabatur scilicet Franciscus, atque indigne ferebat, eos existimare suam profectionem Dei causa susceptam ex Diaboli sorte ac voluntate pendere. Diuina tamen nixus benignitate, diabolicos conatus penitus contemnebat. Igitur nutu præpotentis Dei, in Iaponiam cursus dirigitur. In itinere duæ res acciderunt dignæ memoria. Emmanuel Sina vnus è Francisci comitibus, ingenti nauis iactatione prolapsus, in apertam forte sentinam inciderat præceps. Nec casus longe ab exitio abfuit. Nam & alte ceciderat, & a capite demersus aliquamdiu hæserat in sentina. Ergo omnium opinione mortuus ægrè tandem extractus, paulo post diuino beneficio, & Francisci precibus viuus existit. magnum in capite acceperat vulnus; sed plus timoris quam periculi fuit. adhibita curatione, paucis diebus conualuit. Subinde casus alius ex alio, pari quidem discrimine, sed dispari exitu. Dum Emmanuel curatur, Nauarchi filiam consimilis agitatio nauigij excussit in mare. Cum nauis magno ventorum impetu ferretur, & atrox tempestas ingrueret, imploranti opem nulla ratione potuit subueniri. Quocirca sub parentis ipsius atque omnium oculis infelix puella insanis hauritur fluctibus. Tum vero lugubris clamor barbaro vlulatu, planctuque permistus exoritur, qui diem illum, noctemque insequentem vniuersam tenuit. Et diabolus Xauerio iampridem infestus non aliam aptiorem eius opprimendi fore occasionem ratus, multiplices ei dolos intendit. Sciscitantibus ex Idolo causam, cur Nauarchi filia interisset, sors exijt si Emmanuel homo Christianus in sentina perisset, puellam in mari non fuisse perituram. Animaduertit illico

Execrãda Ethnicorũ sacrificia.

Francisci comes in sentina demersus ab interitu vindicatur.

Nauarchi filia hauritur fluctibus.

Diaboli insidiæ ex occasione.

Franciſcus ea ſorte ſe, ac ſuos peti; & apud Nauarchum, nautaſque in inuidiam adduci. Simul ſenſit animum ſuum identidem a tetra illa bellua miris tentari modis. Cæterum diuina ope implorata; non modo acerrimi hoſtis eluſit inſidias; ſed etiam imminens ſibi ab Ethnicis periculum propulſauit. Nautarum ac Satanæ in illum concitatam rabiem nulla res compreſſit magis, quam eius animi magnitudo. Nec nullum ex illo certamine fructum Xauerius cœpit. ſuo enim periculo didicit, quam horribiles hominibus terrores Diabolus, occaſionem, facultatemque nactus incutiat. Extat ea de re præclara quædam ad Goenſes ſocios epiſtola, cuius ſententia eſt, Non aliam rationem ad Satanæ terricula eludenda certiorem reperiri, quam ſi tibi penitus diffidens, maximeque confidens Deo, magno præſentique animo fractos belluæ illius impetus minaſque contemnas: diuinoque præſidio ſubnixus ſumma vi obſtes pauori. Nihil quippe magis tali in re ac tempore timendum eſſe, quàm Dei diffidentiam; cum ſatis conſtet hoſtem nobis niſi Dei permiſſu, nocere, vt maxime velit, nequaquam poſſe. Victis Dæmonibus, noua Xauerio cum hominibus oritur pugna. Vbi ad Cantonium Sinarum portum ventum eſt, Nauarchus nautæque omnes, quoniam conſultò iterum ſortibus Idolo, haud læta reddebantur de Iaponica nauigatione reſponſa; iactis anchoris ibi prorſus hybernare deſtinabant. Id ſentiens Xauerius, ſibi ipſe non defuit. Nauarchum primo ſuppliciter precari, vt ſtaret promiſſis: inde cum preces nihil proficerent, à precibus ad minas verſus pignorum damna proponere: Præfectique Malacenſis, ac Luſitanorum, quibus fidem dediſſet, metum inijcere. Itaque ille demum formidini obiectæ pauliſper cedens, ſublatis anchoris prouehi cœpit. Sed non illi plus conſtantiæ fuit, quam fidei. Breui homo perfidioſus redijt ad ingenium. Et ea perfidia haud dubie morata foret iter Xauerij, niſi Nauarchi curſum diuina prouidentia Xauerio indulgens auertiſſet. Nauis ſecundo vento Cinceum Sinarum portum petebat, eum locum captura vt ibidem hyemaret, quòd æſtas in exitu iam eſſet; cum repente nauicula occurrit onerariæ, Cinceum portum prædonibus infeſtum eſſe denuntians. Nauarchus præſenti periculo territus collegit ſeſe, & quid ageret ſecum cœpit cogitare. Cantonium portum repetenti aduerſus erat ventus, Iaponiam petenti ſecundus. Quocirca neceſsitate in rationem verſa, tempeſtati obſequi ſtatuit. Ita Nauarcho, nautis, Diaboliſque inuitis, Iaponicum

Animi magnitudo aduerſus terrores dæmonis.

Ratio eludendi terricula diaboli.

Dei prouidentia indulget Xauerio.

cursum tenere nauis coacta est: ipsoque Assumptioni B. Mariæ sacro die in Iaponiam, multo magis Deo, ac Dei parente, quam vento, ac tempestate obsecundantibus aliquando peruenit. Cum alios portus optatiores tenere nequiuisset, ad Cangoximam Pauli Iaponis patriam (quæ Vrbs est in regno Saxumæ) nauis appellitur. Ibi sanè comiter a Pauli cognatis, & à reliquis incolis, etiam ab ipsis Magistratibus Franciscus cum socijs excipitur: eorumque aduentus, cunctis nouos è Lusitania Sacerdotes (vt fit) non sine admiratione certatim visentibus, celebratur.

HORATII TVRSELLINI DE VITA FRANCISCI XAVERII

LIBER QVARTVS.

Iaponum mores religionesque cognoscit. *Caput. I.*

IAPONIA vltimi Orientis regio vltimæ adiacet Asiæ. tota insulis constat, modicis fretis euripisque discreta. De eius magnitudine (quantum ex Lusitani hominis talium rerum periti, qui nuper eam regionem dimensus est, obseruatione cognosci potuit) hoc comperti habemus. In longitudinem millia passuum circiter DCCCC. protenditur specie haud sane absimilis Italiæ, nisi quod hæc continenti adhæret, & magnitudine pene par. Spectat a Septentrione vltimos Scythas, quos Tartaros vocamus, ab Occidente vergit ad Sinas, ab Oriente nouæ Hispaniæ obuersa est, minus quingentorum millium interuallo. Abest ab Vrbe Goa leucarum millia ferme duo. Continet omnino regna sex, & sexaginta; & (quod permirum est) vna tantum lingua vniuersa gens vtitur, haud sane ad cognoscendum difficili. Iaponia autem omnis (quoniam tres sunt insulæ magnitudine præcipuæ) in partes diuiditur tres, quæ ab insulis maioribus nominatæ insularum minorum complures attributas habent. Harum partium longe maxima, eademque ab India remotissima, proprio vocabulo Iapon dicitur, quæ reliquæ regioni nomen dedit. Hæc insula millia passuum DCCL. in longitudinem porrigitur. latitudo eius varia est, maxima ex parte circiter CLXXX. passuum millibus patet. In ea tria & quinquaginta regna sunt, parua scilicet. Quippe etiam singularum vrbium Dynastas ac regulos liberali sane appellatione reges vocant: etsi complures eorum satis magnis

Iaponiæ descriptio.

opibus pollent, præsertim qui regnis pluribus potiuntur. Inibi Meacus est Vrbs olim Iaponiæ omnis, nunc plurimorum regnorum caput. Secundum Iaponem magnitudine, atque opibus præstat Ximus. cuius longitudo millia passuum CL. patere proditur, latitudo ad LXX. eadem Sinis proxima minimeque distans ab India, regnis distinguitur nouem, in quibus Saxumanum est, quo Xauerium appulsum diximus. Tertia Insula inter has interiecta Xicus seu Xicocus vocatur, ferme dimidio minor Ximo. regna continet omnino quatuor. Hæc autem omnis regio antiquitati penitus ignota, casu Lusitanis eo tempestate abreptis, decennio antequam eo veniret Xauerius, inuenta, conciliari commercio cœperat. Terra est perfrigida, imbri, niue, glacie horrida; multis locis montosa, ac sterilis, maxima tamen ex parte campestris, & amnibus frequens, naturaque fertilis, nisi cultu agrorum assidua pene bella obstarent. Quocirca oliuis vitibusque magis apta, quam consita, vineas perpaucas, oliueta nulla habet. oryzæ magis, quam tritici ferax. Nec auri fodinis caret, sed auri conflandi solertia. Cæterum argenti fodinis maxime nobilis, ex quo Argentaria est appellata. tamen quia Sinarum commercio incolæ excluduntur, olim pluribus egebat rebus. Quam inopiam nuper Lusitanorum commercia subleuarunt, non sine magno ipsorum emolumento. Et si autem regio omnis portuosa, Ximus tamen insula, & quia portubus maxime frequens, & quia prima ex India nauigantibus occurrit, maxime celebratur ab institoribus Lusitanis. Vnus tum rex vniuersæ Iaponiæ imperabat. Dayrum incolæ appellant, cuius imperium obsolescente iam apud proceres regia maiestate, precarium esse cœperat. Iaponica porro gens si cum Indis conferatur colore alba, natura bellicosissima, cæteras nationes nuper repertas virtute ac probitate longe antecedit. Xauerius igitur Cangoximæ (quæ vrbs est Saxumani regni præcipua) subsistens, prius quam Iaponum animos oppugnare aggrederetur, omnes sibi aditus lustrandos, moresque eorum, ac religiones cognoscendas ratus est. De quibus cum quæreret, sic fere comperiebat. Gentem omnem ingenio esse facili, ac ferme a fraude abhorrenti: auro, diuitijs, copijs haudquaquam affluere; verum (vt quominus pecuniæ hoc minus ferme auaritiæ est) talium rerum studio minime teneri. Nec aliud magis in contumeliam accipere, quam mercatura, aut arte alia rem augere. Itaque eorum disciplinam paupertate magistra stare, sed ita vt paupertatem mun-

Ximus insula.

Xicus insula.

Iaponica gens qualis.

ditia, & cultus corporis tegat. Eosdem dignitatis existimationisque retinentes esse, vt qui maxime: ingenia priscis illis Romanis simillima diceres. Omnes vulgo, etiam pueros armorum præcipuo studio duci: nec quicquam vulgo præter arma habere in delicijs. Cæterum (quod dictu audituque incredibile sit) in tanta animorum ferocia armorumque impunitate, a rixis temperari; armorum vsu ad bellum aduersus hostem reseruato. Quippe Iapones sui, atque iræ potentes adeo sunt, vt e Stoica disciplina esse videantur. Monstrique simile est apud ipsos, iurgans, iratus, altercans Iapon cum altero. Etenim ad iurgia, contentionesque vitandas, negotia grauia, & controuersa nunquam ipsimet, semper per internuntios agunt. idque non cum alienis solum, sed cum necessarijs quoque obseruant domesticisque. Ita & ipsi æquitatem animi & pacem cum alijs tuentur. Venatione delectantur in primis; nec carnem gustant, nisi venatione quæsitam: a veruecina, suilla, bubula, vitulina non minus abhorrent, quam nos a canina equinaue. A lacte autem & caseo abstinent, similiter vt nos a crudo sanguine. Gallinas & anseres alunt, non tam cibi, quam animi voluptatisque causa. Itaque raro carne, eaque ferina vescuntur: plerunque pisce, pomis, oleribus, oryza viuunt: temperantiæque beneficio commoda secundaque vtuntur valetudine. plerique ad extremam perueniunt ætatem; nisi vis aut casus aliquis obstet: vt vel hæc gens quæ tam bene viuit paruo, documentum sit, naturam paucis esse contentam, etsi cupiditas nunquam expleatur. Adulteria apud eos grauissime vindicantur. Ab alea ludisque similibus penitus refugiunt, rati hisce rebus homines alieni cupidos fieri. A furtis vero ac latrocinijs tam longe absunt, nihil vt homine indignius iudicent: quo circa latrones in crucem, extremum suppliciorum, agunt. Munditiem in victu, in cultu corporis elegantiam, vrbanitatis officia in congressibus, salutationibus, omnique vitæ consuetudine non accuratius viri quam pueri, nobiles quam rustici colunt. Crederes in vna omnes pariter aula regia ad vrbanitatem & elegantiam institutos. Verum tantis naturæ bonis insitum genti malum superbia officit. Nationes cæteras præ se adeo contemnunt, vt arroganter vulgo, & insolenter excipiant aduenas. Alioquin eis ad omnem honestatem (si qua vsquam gens) natis quodammodo, factisque nihil magis, quam Euangelij lumen deest. Etenim omnes etiam rusticani ingeniosi admodum sunt, auidique discendi; vt quidque maxime

Iaponum moderatio in ira frænanda.

Iaponum frugalitas.

Iaponum vrbanitas

rationi

rationi congruere videtur, ita libentissime amplectuntur. Sermones de Deo potissimum, diuinisque rebus arripiunt auide. Ad hæc literis vulgo satis imbuti sunt, eoque impensius ad Christianam disciplinam capessendam apti. Hæc & alia multa, quæ ne longum faciam, prætermitto, cum de Iaponum ingenio ac moribus cognouisset Xauerius; de eorundem religionibus & Sacerdotibus quærens, hæc ferme reperit. Deorum numero eos maxime duci, quorum iuuentur ope. Itaque ab alijs Solem, Lunam ab alijs, alios ab alijs Deos coli. Haberi etiam nonnullos ex hominibus Deos adscitos ab Sinis: inter hos Xacam & Amidam. Cæterum eorum Sacerdotibus (Bonzios appellant) nihil flagitiosius esse, nihil impurius; vt Diaboli administros facile agnoscas. Hos nefando præposteræ libidinis genere inuecto, Iaponum animis tantum offudisse caliginis, vt ad tales impuritates cæci teterrimum nefas vulgo peccatum esse abnuant. Ergo haud dubia Numinis ira, ex eo tempore illorum ciuitates (regibus popularibusque pariter contactis scelere, ac velut iniecta rabie, temere ruentibus ad arma) tumultuantes intestinis odijs bellisque perpetuo confli-ctantur: vt ad tantam obscœnitatem fugiendam aliquando aperiant oculos. Interim Bonzijs ne peccandi materia desit, optimates suos liberos, oues scilicet lupis, committunt traduntque in disciplinam. Bonziorum Bonziarumque plurima cœnobia, variusque (similiter vt apud nos cœnobitarnm) vestitus, Diabolo Christi Ecclesiam æmulante. Etsi autem æque omnes Bonzij impuri haud falso habentur; tamen adeo tutatur eos siue religio sacrorum, siue eximia de illorum abstinentia opinio; vt insuper apud plebem iuxta, proceresque maximo in honore habeantur: quippe quos carne, pisce, vino penitus abstinere: oleribus modo, atque oryza victitare, ac semel duntaxat in die cibum capere, gloriosius quam verius fama ferat.

Iaponum Dij.

Bonzij Iaponum Sacerdotes.

Cangoximæ complures Christo parit.
Caput II.

HIS cognitis Franciscus primum sibi ipse (id quod res monebat) abstinentiæ arctioris legem imponendam ratus, etiam parcius duriusque viuebat, quam Bonzij viuere dicebantur: vtique cum non modo rerum inopia illum, verum etiam penitus diuersus exciperet cibus: famesque ac necessi-

tas

tas consuetam victus rationem, palatumque ipsum mutare quodammodo cogeret. Nam pro pane oryza, pro obsonio pomis fere & herbis barbaro quodam modo conditis trahebat vitam. Quod ille nouum frugilitatis genus pro sua animorum fame libenter arripuit, vtpote *cuius cibus esset facere voluntatem eius, qui se misißet*. Et magnam habere se dicebat Iaponiæ gratiam, quod conuiuio quoque ab incolis adhibitus, delitijs omnino carebat ijs, quarum dulcedine decepti mortales voluptati magis, quam necessitati seruiant, obruentes potius vires, quam recreantes. Itaque ipsa ciborum condimentorumque insolentia maiorem illi præscribebat temperantiam. Neque tamen iccirco minus ei virium, quam antea fuit. non alibi melius quam in Iaponia valuit. adeo vires, ac valetudinem non minuit, sed auget frugalitas. Cæterum haud paulo plus negotij fuit in lingua, quam in palato assuefaciendo. Iaponicum sermonem quanquam natura haud sane difficilem, tamen studia Iaponum ad summam difficultatem perduxerant. Nihil iam illa lingua copiosius est. Ad varias rerum notiones varie significandas, permagnam habet verborum idem significantium syluam, & in hisce vsurpandis elegantiam quandam, & quasi saporem vernaculum. non temere quælibet assumuntur vocabula, sed (vt alia grandiora, alia humiliora sunt) ad rerum personarumque accommodantur decorum. Atque etiam (quod permirum est) longe aliter loquuntur, ac scribunt: sermo alius virorum est alius mulierum: alijs literarum notis epistolæ, alijs libri conscribuntur. Quæ copia varietasque tum loquendi tum scribendi ad perdiscendum, multum & operæ requirit & temporis. Nec licet cuiquam vrbano in hoc genere esse negligenti. Si quid enim ab eorum ratione deflectas tanquam homo imperitus, ac rusticanus ludibrio sis, haud secus quam apud nos, qui in latina lingua, barbaris odiosisque verbis aures ostendunt delicatas. Franciscus ergo Iaponum linguam vtcunque sibi addiscendam existimans, cum capita Christianæ religionis a Paulo Iapone literis mandanda curaret, in magnas incidit salebras. Paulus quippe homo idiota, nihilo melior interpres erat, quam magister. Et quanquam plus etiam eniteretur, quam poterat; minus tamen efficiebat, quam res postulabat. Nam capita illa adeo perperam interpretabatur, vt oratio neutiquam cohæreret. ita porro scribebat imperite, vt eius scripta ab Iaponibus literatis legi non possent sine risu. At Xauerius, vt erat animi semper difficul-

Francisci summa frugalitas in Iaponia

Iaponicus sermo.

tatibus

tatibus obluctantis, irrisiones hominum contemnens, vbi eorum salus ageretur, negotium vrgere perseuerauit. Quocirca agens vtcunque poterat cum populo, vitæ sanctitate ac diuino quodam ardore animi consequebatur, vt plus ipse per se proficeret, quam per Paulum aut alium quempiam interpretem. Ad rei religionisque nouitatem indigenæ frequentes concurrebant, partim aduenas habitu ac moribus omnino ab ipsis discrepantes visendi studio, partim etiam explorandi quid tandem ex alio orbe religionis afferrent. Sed quoniam eos linguæ inscitia non animi sensa explicare, non percontantibus satisfacere sinebat, alij hæsitantiam eorum irridere: alij peregrinum vestitum ac mores illudere: alij denique miserari aduenarum vicem, rati viros ex alio terrarum orbe nouæ religionis inuehendæ gratia, vsque in Iaponiam profectos, nec stultos esse oportere, nec nullius momenti res afferre. Ita aliam alijs sermonis materiam dando, excitatis ad nouam religionem cognoscendam animis, nonnihil proficiebant. Inter hæc Paulus Iapon rebus suis compositis, miraculo esse cœperat popularibus suis; vt pote qui peragrata India, multa sane mira & illis inaudita narraret. Ergo ad Saxumanum Regulum X V. ab oppido passuum millibus salutandi causa profectus, benigne ab eo accipitur. Post mutuas gratulationes, Regulus multa de rebus Indicis, de Lusitanorum opibus, moribusque sciscitatur. Quibus expositis, Paulus tabulam egregie pictam profert aduectam ex India: in qua B. Mariæ, puerique IESV in matris gremio sedentis imago erat. Hanc cum Paulus pauca præfatus de Christianorum religione, ostenderet Regulo; protinus ille venerabundus submittit genua: idemque cæteros qui aderant facere iubet. Cæterum vltra imaginis venerationem progressus non est. At Reguli mater tabulæ specie capta, eius expetijt exemplum. Sed pio mulieris studio artifex defuit. Eandem cupido subinde incessit Christianæ legis cognoscendæ. Igitur postulauit, vt eius capita Iaponicis literis sibi traderentur. Paruit quidem mulieri Paulus; sed illa Deo haudquaquam paruit. Itaque ille irrito incœpto reuertit Cangoximam. Feliciusque multo operam posuit domi, quam foris posuerat. Quippe homo pius atque impiger siue Xauerij instinctu, siue sua sponte domesticos excolere aggressus, propinquos, affines, necessarios noctes diesque docere, hortari, monere nunc singulos, nunc vniuersos non destitit prius, quam eorum plerosque ad Christi perpulit fidem. Itaque breui eius coniux

B. Mariæ imaginem Iaponiæ regulus supplex veneratur.

Pauli Iaponis studium propagandæ Christianæ fidei.

iux, filia, multique præterea cognati tum viri, tum feminæ Catechiſmo inſtituti, baptiſmoque expiati, populo haudquaquam illorum conſilium factumque improbante. Xauerius porro haud dubius populi ſtudia Bonziorum autoritate niti: proinde ea euerſa, omnia ſibi in expedito fore; primum omnium Bonziorum nomen quaſi arcem ſuperſtitionis, ſibi expugnandum exiſtimauit. Opportune igitur Bonziorum antiſtitem nactus (Ninxit ipſorum lingua appellatur, non ætate ſolum ac dignatione, ſed etiam eruditionis fama inter omnes eminens) comiter in eius familiaritatem inſinuauit ſe. Inde alium ex alio ſermonem ſerens, paulatim cum illo de religione congredi cœpit. Nec fruſtra id fuit. Eum tum in alijs, tum in certamine de immortalitate animorum parum ſibi conſtantem reperit, ſed (vt in vtramque partem impulſus lababat) ſæpe nutantem. Is tamen vel ingenio, vel comitate Xauerij captus magno eum honore coluit. Et cæteri Bonzij Ninxitis exemplo incitati, conſuetudinem Xauerij ambitioſius quam auidius expetebant. Nec aliud magis in illo admirabantur, quam animi magnitudinem; quippe cum religionis duntaxat cauſa, tam longinqua ac periculoſa nauigatione, inde vſque ab Luſitania totum ferme Oceanum emenſus in vltimas oras penetraſſet. Illud autem ſumma pariter admiratione, ac voluptate audiebant, pie Chriſtum ſancteque colentibus beatitudinem propoſitam eſſe in cælo ſempiternam. Ita Bonzijs partim conciliatis, partim conuictis, res in procliui videbatur eſſe. Sed quoniam cum populo ſine interprete agere non poterat, conatum eius ſcilicet morabatur ignoratio linguæ vernaculæ. Quocirca de tot animorum pereuntium ſalute ſolicitus Iaponicæ linguæ iam deguſtata rudimenta celeriter deuorat. Inde vt liberius ageret cum populo, aditum ſibi quærit ad Regem. Et ad eam rem egregiam illi operam Paulus Iapon dedit. Namque is Saxumanum Regem auidum amicitiæ commercijque Luſitanorum haud ægre perpulit, vt Franciſco, eiuſque ſocijs, quippe apud Luſitanos autoritate plurimum pollentibus impenſius faueret. Franciſcus ergo Rege deinde adito, præparatas nactus aures, nullo negotio eum adduxit, vt Chriſtianæ religionis ſuſcipiendæ veniam ſuis popularibus daret. Facta poteſtate, Bonzij duo, alijque Iapones complures ad Chriſti fidem adiuncti. Paucorum menſium ſpatio ciues amplius centum, libentibus quidem propinquis, Chriſtiani facti. Quos interiore cura inſtituens Xauerius, cum Iaponicas literarum

Bonziorũ Ninxit ſiue Antiſtes.

notas verbis, vt diximus, difficiliores nondum teneret, nostræ fidei capita in Iaponicam conuersa linguam, nostratibusque literis consignata ipsemet tradebat Neophytis de scripto pronuntians. Inde ex Neophytorum numero nonnullos in Indiam destinat, ingenuis disciplinis in Goano Collegio instruendos; vt bonis deinde artibus ac moribus exculti, suis popularibus plus non solum admirationis, sed etiam opis afferrent.

Mortuam puellam ab inferis excitat, leprosum sanat. Cap. III.

MIRA subinde res & Christi gregem auxit Cangoximæ, & Francisci nomen illustrius fecit. Cangoximanus ciuis erat honestus, ac diues, sed a Christiana religione alienus. Huic dulcissimam filiolam immatura mors subito abstulerat. Itaque dolore amens multa indigna faciebat dicebatque. Conueniunt ad eum inter alios Neophyti aliquot cognati, amicique solandi gratia, & funeris celebrandi. Qui acerbissimo necessarij sui gemitu, eiulatuque moti, eum hortantur, vt Franciscum Xauerium virum sanctum ex alio orbe, quam primum adeat eius auxilium implorans. Illum vtique vitam extinctæ puellæ redditurum. Haud ægrè ei persuasum. Ergo mœstus pater desiderio filiæ stimulante, ad Xauerium accurrit. Lacrymans rem exponit. suppliciter orat, suæ vt orbitati ac solitudini consultum velit. Hic Franciscus vicem illius miseratus statim cum Ioanne Fernando socio, & comite suo recipit se ad orandum Deum. Exinde gaudio alacer surgit, hominemque bono animo esse iussum dimittit, filiam eius viuam esse confirmans. Mouit ea vox iram barbaro, qui modo filiam haud dubie exanimem reliquisset. Quo circa seu quod ipse mendacij quodammodo argui, seu quod Franciscus ab eius tecto abhorrere videretur, indignabundus recessit. Domum repetenti domesticus puer occurrit, puellam viuere, ac valere nũcians. Itaque pater familias repente mœrore in gaudium verso, domum properat reducem ab inferis filiam videre festinans. Quam vt conspexit; suis vix oculis credere: manantibusque gaudio lacrymis, scitari ex ipsa, qui tandem redisset ad vitam. Respondet illa, sibi vita functæ teterrimos satellites præsto fuisse, qui protinus correptam deturbatum irent ad horrenda ignibus loca: cæte-

rum repente duos egregios adfuisse viros, quorum beneficio ex satellitum manibus erepta extiterit a mortuis. Ad hæc parumper hæsit pater stupore attonitus. Inde Xauerij profecto id esse beneficium sentiens, puellam ad eum ducit grates acturus. At illa Franciscum, comitemque eius intuita primo obstupuit: mox ad patrem conuersa succlamat. En, pater, hi ipsi sunt, qui me ab inferis excitarunt. Tum ille cum filia ad Xauerij genua prouoluti obortis lacrymis grates ei agere cœperunt. Qui protinus manu alleuatos Christo Dei filio, humanæ salutis vindici gratiam habere iubet. Nec frustra tantum miraculum fuit. Sed vita vni puellæ reddita compluribus salutem peperit animorum. Quippe pater, & filia, cæterique domestici ad Christum aggregati. Et hoc exemplo alij ad implorandam Xauerij opem, Christique fidem expetendam accensi. Inter quos leprosus fuit honesto loco natus. Hic certum hominem ad Franciscum allegauerat rogans, vt ad se curandum accederet. Et ille legatione benigne audita, occupationes excusans eo vnum ex comitibus suis miserat monitum, quid facto opus esset. Is igitur ægrum ex Francisci præscripto salutatum ter interrogat, num fieri velit Christianus. annuentem manu in crucis morem ducta protinus signat. mira dictu res. subito crux lepram absterſit. Quo circa ille Christianis præceptis imbuitur, ac deinde baptismo lustratur. Hæc in Cangoximanæ ciuitatis oculis gesta, cum alij tum Vincentius Pereira Lusitanus Nauarchus in India Francisci socijs enarrauit, grauis quamuis magnæ rei autor, idemque Xauerij, vt proditur, familiaris.

De Antonij Criminalis martyrio cognoscit. Cap. IV.

LAETVM rei Christianæ successu Xauerium haud leui dolore affecerunt literæ eisdem fere diebus ad eum ex India perlatæ, ex quibus de Antonij Criminalis morte cognouit. Is (vt supra ostendimus) Comorino promontorio a Francisco præpositus, re Christiana per quadriennium præclare gesta, anno M.D.XLIX. haud multo prius, quam in Iaponiam appulit Xauerius, martyrij decus laborum suorum præmium adeptus est. Nam cum magna Badagarum manus Christianæ religionis odio accensa ex finitimo regno Bisnaga Comorinen-

ſem populanda inuaſiſſet oram, Chriſtiani vt in re trepida, tecta protinus & vicos deſerere : ad naues Luſitanorum, quæ tum forte aderant, pro ſe quiſque confugere cœperunt. Ibi in maximo puerorum ac mulierum tumultu, Antonius multis ſimul anxius curis, hortabundus fugam trepidantibus expedire, inſtare cunctantibus, imbecillis opem ferre. Inter hæc aduentante hoſte, veritus ne forte Neophytorum aliquos a barbaris interceptos tormentorum acerbitas a Chriſti fide abſtraheret, decreuit, ſi res poſceret, *bonus paſtor animam ſuam dare pro ouibus ſuis.* Inuitabatur a Luſitanis in ſua nauigia vt præſens periculum effugeret, ſed ille ſui oblitus ſuorum conſulebat ſaluti, pueros maxime ac mulieres quorum imbecillitas propior periculo erat, in tutum recipere feſtinans. Ita dum alios a Barbarorum crudelitate vindicat, ipſe interuentu hoſtium interclusus a nauibus, in præcurſores incidit. Tum ille Dei amore ardens, æternæque magis, quam huius vitæ memor poſitis humi genibus, tollenſque manus in cælum incredibili fortitudine offert ſe neci. Neque barbarorum ſæuitia eius virtuti defuit. Tribus haſtis transfixus mortem occubuit. Fertur, cum grauiter vulneratus ſpoliaretur, ipſe in veſte detrahenda, prædones illos vltro iuuiſſe, ne veſtis tenacior eſſet quam vitæ. Hic nuntius varie (quod neceſſe fuit) animum affecit Xauerij. Nam & tali ſe adiutore priuatum doluit; & tanto eiuſdem bono, velut paris decoris ſibi quoque deſtinati pignore, mire lætatus eſt. Itaque lacrymis ſimul & laudibus debitis tam memorabilem ſancti viri mortem proſecutus, ſperare cœpit agrum illum martyris rigatum ſanguine, vberiores in dies fœtus editurum. Nec Xauerij ſpem rei deinde fefellit euentus. Ex eo tempore nuſquam lætiores extiterunt quam in ora Comorinenſi, Euangelij fruges; adeo multiplex ſubinde ſoboles orta Neophytorum non facilitate magis, quàm pietate præſtantium.

Io. 11.

Antonij Criminalis martyrium.

Rei Chriſtianæ curſu Cangoximæ impedito, Firandi & Amangucij Euangelium prædicat. Cap. V.

DISPAR in ſimili cauſa Cangoximanæ ciuitatis Franciſcique conditio fuit. Cum enim is martyrij auidus autoritatem obtriuiſſet Bonziorum, iamque læta Neophytorum ſeges niteret, ſubito procella a Bonzijs concitata rei Chriſtianæ ingentem

gentem intulit calamitatem, quæ Xauerio grauior omni martyrio accidit. Multi iam cælestis numinis instinctu Christiana susceperant sacra: plures ad Christi religionem perspecta veritas pelliciebat; cum Euangelij cursum (id quod tanto ante Franciscus prouiderat) Bonzij auerterunt. Nam Christiana religione inducta, cuius incrementum eos fefellerat, Deorum religionem, suamque autoritatem ad ludibrium recidisse intuentes, enimuero flagrare ira, odio furere cœperunt. Ergo non magis dolore quam Diabolo stimulante, ad Regem frequentes coeunt, grauiter sane seuereque illi denuntiantes. Videret etiam atque etiam quid ageret: dum integra res esset, » suæ communique prospiceret saluti. si suos populares peregri- » nas religiones suscipere pateretur, profecto Deos patrios pas- » sim ludibrio futuros. quibus iratis, cui dubium esse, quin Can- » goxima, regnumque eius vniuersum breui euertendum foret? » An vero non videret Christianam religionem Iaponicæ peni- » tus aduersari; tantumque de illa demi quotidie, quantum Chri- » stianæ accederet? An ignoraret acerbissimum patrijs Dijs inu- » rere dolorem, quicunque patria sacra postferret peregrinis? vti- » que leuiorem culpam esse peccantis populi, quam Regis in pec- » cato alieno conniuentis. cælestes iras mora fieri acriores. Iapo- » nicæ quippe religionis conditores haud dubie pro tanta contu- » melia debitas de Cangoximanis expetituros pœnas: & pauco- » rum impietatem Regi, regnoque exitio futuram. Quare si » quis ei patriarum cærimoniarum, si quis Deorum respectus » memoriaue esset, eorum vel gratiam spectaret, vel formidaret » iram. Hac Bonziorum oratione ille perterritus, & simul commercij Lusitanorum spe frustratus, protinus cum vinculorum mortisque minis edicit, atque interdicit, vt omnes patriam retineant religionem: neu quisquam in posterum Christianis mysterijs initietur. At Xauerius meliora quotidie sperans cum summa cura excolebat Neophytos: quod ab ea re otij erat, ex consuetudine sua tribuebat Deo, quo cum magis, quàm cum hominibus versabatur, diuinum colloquium non tantum virtutis hortamentum, sed laboris etiam solatium ratus. Itaque grauissima famis, & frigoris incommoda aliasque maximas difficultates homo peregrinus in barbara, & infesta ciuitate, mira æquitate animi pertulit. Cæterum anno in hisce laboribus, & ærumnis circumacto, cum penitus obseptum Euangelio iter Cangoximæ cerneret, demigrare statuit aliò. Neophytis ergò valere iussis, Paulo eorum tutelam reliquit: ipse Cosmo Turriano,

Bonzij cursum Euãgelij auertunt.

Regnum Figuenum riano, & Ioanne Fernando comitantibus, noua erectus spe, in Figuenum regnum, quo iter Lusitani auerterant, petere intendit. Incredibile dictu est, noui Christiani in Francisci digressu quantum profuderint lacrymarum. quippe illum cum alijs nominibus, tum verò ob egregiam eius sanctitatem eximie carum habebant omnes. Quocirca flentes, eumque magistrum, ducem, patrem confusis appellantes vocibus, pro se quisque immortales abeunti egere grates, quòd eis tanto suo labore æternæ salutis monstrasset viam. Erant Neophyti facile octingenti tam bene instituti, vt Paulo magistro intra paucos menses orbati, septem ipsos annos, sine vllo duce, omnes ad vnum in Christi fide permanserint, quo ad aliquot e Societate IESV eo missi venere. Figuenum regnum est in eadem Iaponiæ insula, quam Ximum appellari docuimus. Ad huius regni oppidum (Firando nomen est) millibus passuum a Cangoxima circiter LC. progressus Xauerius, benigne a Lusitanis, & eorum instinctu, etiam ab Rege excipitur: apud quem dies aliquot diuersatus, oppidanos facile centum ad Christi fidem, cultumque traduxit. Et quanquam eum operæ apud Lusitanos, & Firandenses positæ haudquaquam pœnitebat (plures quippe Firandi paucis diebus, quam Cangoximæ multis mensibus ad Christi adiunxerat gregem) tamen maiora mente complexus Cosmo Turriano Neophytos committit, ipse cum Ioanne Fernando in Iaponem insulam traiicit Meacum petiturus. Verum edoctus à locorum peritis, Amangucium oppidum satis celebre in via esse, confestim eò Amanguciani Regis animum ac sensus tentandi explorandique studio pergit. Oppidum est maritimum in præcipua illa Iaponiæ parte, quam Iaponem proprie vocari diximus, Amangucium, imprimis amplum, ac nobile, quippe sedes Amanguciani Regis, qui opibus præpotens cum Meacensi Rege omnium maximo de imperio dimicat. Id oppidum gentis more tectis ligneis constat; Familiarum millia amplectitur circiter decem. Abesse dicitur à Firando millia passuum ferme CCC. Huc igitur cum venisset Xauerius reperit nobiles viros permultos, pluresque è plebe auidos cognoscendæ Christianæ religionis, de qua multa rumore ac fama dudum acceperant. Itaque in compitis ac triuijs bis in die de scripto (nondum enim linguam Iaponicam probe norat) Euangelium diuulgare instituit magna hominum frequentia, concursuque. Cæterum sermonem de diuina lege, non æquè prospere omnium excipiebant aures, multi audiebant

Firandum oppidum.

Amangucium oppidum.

bant

bant sanè libenter: plures contra repudiabant penitus: nonnulli etiam procacius irridebant. Quocirca per vias euntem deinde Xauerium velut insanum magna puerorum, vltimæque sortis hominum turba prosequebantur illudentes, atque ea quæ audierant Christianorum mysteria legesque nominatim per iocum ac ludibrium inculcantes. Quæ ille omnia, non tam contumeliam, quam contumeliæ causam intuens, æquo lætoque ferebat animo. Ita plus ferendo, quam dicendo profecit. Namque auditorum prudentiores eum minimè fatuum esse intelligentes, egregiam eiusdem in tot probris verborumque contumelijs patientiam æquitatemque animi admirabantur; vtique cum eundem audirent inde vsque ab Europa per immensa Oceani spatia in Iaponiam, duntaxat nouæ religionis tradendæ studio, traiecisse. Ad vltimum peregrina virtus miraculo esse, & multorum sermonibus, ac studijs celebrari, colique. Ergo Dynastæ plures diligentius exploraturi quid tandem religionis ex alio aduexisset orbe, eum domum suam accersebant, suapte sponte pollicentes, si religiones quas afferret, ipsis probauisset, haud dubie patrijs prælaturos. Sed nimirum id opus *non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei*. Eædem res aliter ab alijs, à plerisque autem auribus magis, quam animis admissæ. Post dies aliquot in compitis, & priuatorum ædibus non sine fructu consumptos, ad Regem eius accersitu Xauerius venit. Percontanti genus causamque sui in Iaponiam aduentus, respondet se natione Hispanum eò diuinæ legis prædicandæ causa venisse, de ipsorum salute solicitum. Neminem quippe saluum esse posse, qui non Deum huius vniuersitatis opificem, ac IESVM vnicum Dei Filium omnium gentium Saluatorem agnosceret: eiusque cælestem salutaremque legem impensius custodiret. Iussus ergo ab Rege protinus eam legem explicare, morem illi gessit haud inuitus: bonamque sui libri recitauit partem. Auditus est horam circiter attente sanè ac diligenter. Sed Rex barbarus audiendis rebus cælestibus, quam gerendis aptior, audita neglexit. Xauerius inde ad concionandi munus reuersus (vt paulatim consuetudo homines quamuis feroces mitigat mollitque) æquioribus populi animis, secundioribusque concionibus est vsus. Complures iam egregia Christi facta cupide audiebant. Vbi vero ad acerbissimos eius cruciatus indignissimamque necem ventum erat, lacrymis temperare non poterant. adeo etiam barbaris miseranda videbatur. Misericordia

Xauerius velut insanus exagitatur.

A Dynastis domũ accersitur.

Ro. 9.

Regi Euãgeliũ prædicat.

Ethnici audiẽdo Christi cruciatus lacrymantur.

reli-

religioni aperuit viam. Nonnullique Christo aggregari cœpti. Verum Franciscus haud operæ pretium ratus in ea Vrbe versari diutius, Meacum pergere decreuit ea mente, vt à Meacensi Rege qui propter imperij magnitudinem, Magnus Rex dicitur; veniam diuulgandi Euangelij peteret. Meacum quippe Vrbem totius Iaponis longe clarissimam sciebat esse, ac Gymnasio maxime inclytam. De cuius magnitudine Vrbis, celebritate Collegiorum, cœnobiorumque multitudine, in ipso itinere adeo multa cognorat, vt ei in animo fuerit rectà contendere Meacum. Sed Deo Cangoximanis fauente, Cangoximam, vt supra diximus, nauis appulsa est, vbi spes Christianæ rei bene gerendæ diutius quam fructuosius eum retinuerat. Meacum igitur iturus, dedit se in viam duobus comitibus Ioanne Fernando è Societate, & Bernardo Iapone Neophyto antiquæ probitatis viro, qui Cangoximæ ad Christi fidem accesserat primus.

Magnus Rex Meacensis.

Meacum magno labore contendit. *Cap. VI.*

Meacus vrbs in media ferme insula sita est velut Iaponis vmbilicus. Distat ab Amangucio, quod in primo insulæ aditu est positum, recta quidem regione passuum millia non amplius CL. Sed anfractus maximi æstuariorum ac montium intercedunt. Eo iter intendit Xauerius anno post Christum natum M D L, mense Octobri, quo mense in Iapone ingruit frigus. Erat tum iter illud non modo saxis asperum, sed etiam perpetuis obsitum niuibus, quas acri gelu vis hyemis adstrinxerat. Quocirca passim in syluis concretæ ex niue glacieque quasi trabes ex arboribus pendebant, pestem atque exitium viatoribus minitantes. Accedebant bellorum, quibus tota regio ardebat, haud leuia pericula: crebra etiam latrocinia, quibus itinera erant infesta. Franciscus tamen omnium rerum præterquam diuinæ prouidentiæ salutisque animorum immemor iter adeo longinquum ac periculosum alienissimo anni tempore suscepit. Cæterum siue vt expeditum inter barbaros iter, siue vt certum aliquem talis viæ ducem haberet, equiti indigenæ Meacum petenti famulum semet adiunxit, seruitutem quoque pro Christo sibi decoram ratus. Domini ergo equitantis sarcinulam, præter suum Missæ instrumentum, cursitans

Xauerius equiti famulum se adiungit.

ſitans geſtabat humeris. Herus quippe, curſus magis quam itineris modo, concitabat equum per obnoxia latronibus loca. Et Franciſcus pedibus ferme ibat nudis, quod riui amneſque vado tranſeundi ſe paſsim offerrent. Itaque ſæpenumero pedibus ex niuis, & algoris iniuria intumeſcentibus, grauiter laborabat: crebro etiam curſu, & ſarcinarum geſtatione fatigatus, glacie, aut aſperitate viæ fallente veſtigia, corruebat. Quæ ille omnia non æquo ſolum, ſed etiam intento in Deum, & a ſenſibus alienato ſuperabat animo. Quippe tanta erat vis cæleſtis contemplationis, vt victis dulcedine ſenſibus, ſubinde in vepres indueret ſe; ad lapides offenſaret pedes, laceraretque ſine vllo prorſus ſenſu doloris. Nec vero noctis conditio melior, quam diei. ſæpe de nocte imbribus madefactus, frigore confectus ac fame, ad diuerſorium veniebat, vbi humana ærumnarum ſubſidia, ſolatiaque ſuppeterent nulla. Argumento eſt, quod toto illo itinere, oryza, eaque emendicata vitam tolerauit, non minore alimentorum inopia, quam corporis vexatione procedens. Tantas haſce itineris ærumnas inſolentia exaſperabat gentis. Iapones vt elato ſunt, celſoque animo peregrinum hominem Iaponicæ elegantiæ, ac moris ignarum, eundemque ſui contemptorem exagitabant velut ſtolidum, fatuumque. Quocirca in oppidis ac pagis, quà tranſibat, in nauigijs, quibus vehebatur, in vijs paſſim ac diuerſorijs omnium erat ludibrium. At ille hilariter non modo patienter cuncta perferebat, cum Apoſtolo ſtultus propter Chriſtum, & omnium peripſema eſſe geſtiens. Menſibus in itinere duobus exactis, demum innumerabilibus terra marique perfunctus malis, Meacum Dei benignitate ſaluus & incolumis peruenit. Meacus Vrbs eſt regia Iaponiæ totius longe maxima, ac celeberrima. Ea cum floreret (ſi famæ libet credere) tectorum prope C C. millibus frequentabatur; ſed crebris vaſtata bellis, populationibus, incendijs prope dimidio minor euaſit. Sane murorum circuitus, vrbiſque vaſtitas ea eſt, quæ veram eſſe oſtendat vetuſtatis famam. Cum eò venit Xauerius, domorum habebat facile centum millia. Meaci Academia eſt percelebris; collegia diſcipulorum quinque præcipua; Cœnobia vero innumera virorum mulierumque. Itaque maxima ſeges ac materia conuerſionis offerri videbatur. Verum (quæ ſunt occulta Dei conſilia) ea ſpes prorſus irrita, atque inanis fuit. Meacum vt venit, intentus in occaſionem Regis adeundi, petendique ab eo vt faceret Euangelij in ſuo regno pronuntiandi

Meacenſis itineris labores & ærumnæ.

Xauerius exagitatur vt ſtolidus.

Meacus vrbs maxima & celeberrima.

potestatem, ad Regiam dies aliquot frustra expectauit. Iaponicæ quippe consuetudinis vrbanitatisque inscitia, vulgaris & obsoleta vestis, Christianæ vitæ simplicitas eum cohorti regiæ eludendum præbebant. Itaque adeo obstructos omnes ad Regem inuenit aditus, vt nunquam omnino eum adire licuerit. Ergo cum interim comperisset, cæteros Dynastas, Meacensis Regis maiestate obsolescente, nequaquam illi dicto audientes esse; mutato consilio curaque impetrandi regij diplomatis omissa, tentare Meacenses cœpit, quo tandem animo Christianam acciperent legem. Reperit ciuitatem omnem solicitam expectatione, suspensam metu bellorum ingruentium. Itaque auersis auribus animisque omnium, tempus terebat. Vltro etiam in compitis ad circumfusam multitudinem verba faciens (quod idem illi in alijs quoque oppidis acciderat) a pueris ac fece plebis passim obsoletis calceis, aut etiam lapidibus petebatur, exigebaturque. adeo nihil salutare non modo ad animos, sed ne ad aures quidem admittebat obstinata superstitio. Et ille quidem *ibat gaudens quod dignus habitus esset pro nomine IESV contumeliam pati*. Demum vt perspexit nec pacatam esse ciuitatem, & ab Euangelio prorsus alienam; enimuero doluit sibi post tantos itineris labores, re infecta nulloque cum manipulo ex tanta segete discedendum: sed tota re diuinæ voluntati, prouidentiæque permissa, Amangucium remigrat, illa se cogitatione consolans, præclarum esse pro CHRISTO, magna non solum agere, sed etiam pati.

Xauerius a cohorte regia eluditur.

Lapidibus appetitur.

Amangucij Rege muneribus conciliato complures Christianos facit. Cap. VII.

AMANGVCIVM igitur pari ferè labore & incommodo, atque inde Meacum ierat, reuersus, extemplo statuit Regem conuenire: eique à Præfecto Indiæ, Episcopoque Goano literas ac dona, quæ Firandi reliquerat, tradere. Hæc ille munera Meacensi Regi, qui totius Iaponiæ maximus ferebatur, destinarat animo. Cæterum vbi animaduertit illum precario iam regnantem non tam imperio magnum esse, quam nomine, Regem autem Amangucij opibus pollere; mutata voluntate, huic danda censuit, ratus eum sibi potissimum donis conciliandum, qui rem Christianam autoritate iuuare plurimum posset. Itaque Firandum celeriter regressus, nouam Regis adeundi ra-

tionem

tionem, quam ſubiecerat neceſsitas, init. Iam vſus eum docuerat, ab Iaponibus, communi mortalium vitio, homines ſpecie cultuque corporis æſtimari: pannoſos vero vix hominum numero haberi; perinde ac ſi viri decus veſtitus magis, quam virtus foret. Quocirca obſoleta veſte depoſita, veſtitus elegantiam aſſumere decreuit: & ſplendore veſtis oculos ſpecioſa magis quam vera bona ſpectantium, capere; vt eorum deinde animis lucem offerret veritatis. Ergo Amangucium cum remeaſſet ſplendida in veſte, duobus tribuſve famulis comitantibus adijt Regem. Et conſilium comprobauit euentus. Protinus ab aſſeclis ad Regem introductus, ab eo ſanè benigne comiterque excipitur. Pauca præfatus, à Prorege Indiæ, & Goano Epiſcopo literas amicitiæ obſides, peregrina munera amicitiæ pignora, atque in his monochoidum, & horologium Regi tradit, non tam pretio, quam nouitate, & admiratione artificij grata illis locis, & accepta. Rex igitur literis, doniſque Luſitanorum mire lætus, magnum argenti aurique pondus Xauerio inuicem elargitur. At ille memor ſe non mercatorem eſſe, ſed Sacerdotem, remiſsis quæ offerebantur, Regem precari enixè inſtitit, vt diuinæ legis in ſua ditione ſibi promulgandæ, ſuis popularibus accipiendæ poteſtatem regio faceret edicto; hoc dono nullum ſibi, nullum Luſitanis dari optatius poſſe. Itaque Rex tantam abſtinentiam admiratus aſpernantis quod alij per ingentia fretorum, terrarumque pericula peterent, non dubitauit eius religioni fauere, cuius ſuſpiceret virtutem. Extemplo igitur per omnes vrbis vias pronuntiare præcones iubet; placere Regi Chriſtianam Religionem proponi ſuis popularibus, vt quicunque vellent, fierent Chriſtiani. Proinde ne quiſquam Luſitanos Sacerdotes facto verboue læderet, neu cuiquam patria ſacra deſeruiſſe fraudi foret, probroue. Inſuper vt cum poteſtate facultatem daret, Xauerio inane Bonziorum cœnobium ad habitandum attribuit. Ea res & nomen Franciſco, & religioni exiſtimationem conciliauit. Ergo permulti cognoſcendæ nouæ religionis auidi, ad eum audiendum confluebant. Nec illorum ſtudijs deerat Xauerius, aliquam iam ipſorum linguæ facultatem nactus. Bis in die concionem ad populum habebat, magna ſemper ciuium frequentia. Vbi perorauerat, aliquantiſper cum auditoribus de rebus pro ſuggeſtu expoſitis diſceptabat. Aut enim interrogantibus reſpondendum erat, aut ipſi inuicem interrogandi. Id certamen, alijs ſuper alios vrgentibus, plerun-

Splendore veſtis adiutum ſibi facit ad Regem.

Dona Regi offert.

Regis dona repudiat.

Edictũ regium pro religione Chriſtiana

que ad multam noctem tenebat, vix vt esset corporis curandi locus. Nec alia res maiori erat impedimento, quam Iaponicæ linguæ inscitia. Quippe identidem, cum insolens aliquod verbum fastidiosas delicatasque eorum offendisset aures, Francisci infantia risui erat. Itaque non deerant qui risus captandi causa quæstionibus eum onerarent. Cæterum is orationis spiritus, ea vitæ ac religionis sanctitas, tamque a Bonziorum vita doctrinaque discrepans eminebat, vt quod dicta non poterant, ostenderent facta. Quocirca Iapones ingeniosos vtique & obsequentes rationi haud fallebat; quam consentanea essent illa, vtcunque dicerentur. Conueniebant multi e cœnobijs Bonzij Bonziæque, plures etiam e nobilitate, e plebe vero quamplurimi. Assidue referta erat domus omnium ordinum hominibus; ac sæpe aduentantium capere nequibat multitudinem. Interrogationes adeo multæ fuerunt, ac variæ, vt discussa demum errorum caligine, ac luce veritatis oborta, non pauci ex Francisci responsis perspicerent, leges suorum Deorum inanes, ac falsas; diuinam autem veram esse solidamque. Nec in suscipienda vera religione, quam in excutienda segniores fuerunt. Diebus aliquot in percontando respondendoque consumptis, plures Christiani fieri; primi autem omnium ij, quorum præcipue peruicacia Xauerio in concionibus certaminibusque obstiterat, Deo pertinaciam in facilitatem vertente. Quanquam primum decus non doctrinæ fuit, sed patientiæ. Fernando Francisci socio in triuio concionante ad plebem, Iapon forte quidam præteriens ad concionem accessit. Inde, vt erat homo insolens, prodit in medium, & collectam in ore saliuam in concionantis os conijcit; eam ille contumeliam adeo patienter tulit, vt nihil omnino commotus, absterfa linteo facie, institutum pertexeret sermonem. Tantæ patientiæ miraculo motus quidam e concione, in animum induxit suum, a viris tanta virtute præditis non posse religionem, nisi sanctam afferri. Itaque domum ad Franciscum venit, instituitur, ac primus omnium baptizatur. Huius exemplum alij deinceps sequuti. Inter hos Laurentius quidam Luscus tantum animo diuinæ lucis accepit, vt nuntio rebus humanis remisso, totum se Deo consecraret, magno cum Iaponiæ emolumento. Is namque in Societatem a Xauerio adscriptus, egregius deinde concionator extitit; popularium que suorum quam plurimos ad Euangelij lumē adduxit. Baptismate deinde lustrati honesti homines multi, qui summa

Fernandi virsus.

Iaponis cuiusdam insolentia.

Patientiæ vis ad Ethnicorū conuersionem.

Laurentius Luscus concionator egregius.

Francifco familiaritate deuincti tantopere ei gratificari ftudebant, nunquam vt fatisfacerent fibi. Quocirca de Iaponum fectis, ac religionibus ab illo interrogati, impenfius etiam quam rogabantur omnia prodebant.

Cognitis Iaponum fectis complures eorum conuertit *Cap.* VIII.

EX his igitur ille longe accuratius quam antea Iaponicas religiones, difciplinafque cognouit: fectas vigere in Iaponia tum virorum tum feminarum omnino nouem; liberum cuique effe quam velit, fequi. Itaque euenire vt in ijfdem fæpe tectis, quot capita tot pene fint difciplinæ: domefticique inter fe contendant, fuam quifque alijs præferre conantes. Ex hifce fectis nullam de mundi, animorumque procreatione quicquam tradere. Nimirum idcirco, quod nullum horum effe principium confentiant vniuerfæ. Inter omnes conuenire, poft hanc vitam fedes effe animorum duas, damnatorum vnam, alteram beatorum. Cæterum quale tandem fit beatorum domicilium, cuius imperio animæ detrudantur ad inferos, docere neminem: tantum quafdam decantare fabulas de fuarum difciplinarum autoribus, quorum Xaca & Amida principes numerentur: eos propter aliorum falutem, grauifsimas vltro fubijffe pœnas, maximeque diuturnas. Harum fectarum alias trecenis, quingenis alias præceptis contineri: omnes tamen quinque tantum leges ad falutem neceffarias ducere, quibus caueatur; Ne hominem occidant: neu animal vllum occifum comedant, neu furentur, neu mœchi mendacefque fint, neu vinum bibant. Bonzios verò & Bonzias hoc fufcepiffe; vt pro populo, qui vrbanis curis, negotijfque impeditus eas feruare nequeat leges, ipfi fatisfacerent, hac tamen lege, vt eis domicilia, reditus annuos, cæteraque attribueret fubfidia, & fcilicet honorem haberet. Quocirca locupletes e populo, ac Dynaftas, vt peccandi licentia fruerentur; conditione accepta, impenfe illis quæcunque poftularent, concefsiffe, ratos Bonzijs deprecantibus haud dubie vel ab inferorum pœnis fe vindicatum iri. Bonzios porrò ipfos ab omnibus petere eleemofynam, dare nemini. His alijfque rebus eiufmodi compertis, Xauerius fuis Iapones inftitutis, quafi armis oppugnare adortus, fic apud populum cum Bonzijs cœpit agere, vt eorum commenta certis argumentis ratio-

Iaponum fectæ.

Xaca, & Amida Iaponü Dÿ

Bonziorũ improbitas & auaritia.

rationibusque conuelleret. Præcipue vero docebat ex inferorum supplicijs Bonziorum deprecatione eximi neminem posse; vtique cum Bonzij leges, quas pro alijs seruaturos se recepissent, ipsi minime seruarent. Constabat quippe illos lapsa iam vetere disciplina, potare vinum, carne clam vesci, palam mentiri, moecharique. Proinde populus patefactis Bonziorum dolis, indignari vulgo, & illorum fraude se deceptos, bonisque spoliatos queri. Et ab ipsis Bonzijs demum veritatis confessio expressa est: nisi solertia eos ab inopia vindicaret, enimuero fore sibi pereundum fame. Itaque ex eo Bonzij magna non solum damna, sed etiam dedecora subierunt. Inde Xauerius comperto ex Iaponum amicorum sermonibus literarumque monumentis, Xacam & Amidam duo annorum millia expleuisse: Xacam verò octies millies natum, aliaque multa his similia risu quam relatu digniora; extemplo ineptas fabulas exagitare instituit, illos non homines, aut Deos, sed Diaboli portenta fuisse demonstrans. Quibus Bonzij, venefici, cæterique diuinæ legis aduersarij prorsus conuicti cum reticerent, gaudebant scilicet Christiani in suscepta fide, ac proposito confirmati: Ethnici vero, qui aderant perspectis magistrorum erroribus, in suis religionibus labantes paulatim ad Christi cultum transferebant se. Ergo id indigne ferentes Bonzij grauiter eos quod patrias religiones desererent accusare: illi contra respondere, nimirum diuinam legem magis consentaneam esse, idque vel ipsis autoribus, qui Iaponicis obiecta legibus refellere nullo modo sustinerent. Rursus Bonzij obiectare Francisco auctoritatem Sinarum, a quibus religiones petitas Iapones haberent. Nunquam vtique Iapones religionem, & cærimonias mutaturos, nisi prius Sinæ mutassent. Proinde abiret illuc, inferret Euangelium, Sinis Christi iugum imponeret. illis subactis, tum demum Iaponiam quoque in Christi fidem vltro esse venturam. Cæterum hæ Bonziorum voces nihil admodum Xauerij conatibus obstabant, qui nihilo minus destinata exsequi studebat. Iapones quidē qui nihil penitus de solis, lunæ, stellarum, orbium cælestium, terræ, maris, animorum, cæterarumque rerum molitione inaudierint, huius vniuersitatis opificem & effectorum vulgo nullum agnoscunt. Francisco igitur ostendente, rerum omnium ac nominatim animorum conditorem esse Deum; mirabantur scilicet eiusmodi rerum principium, non Iaponibus modo, sed etiam Sinis, vnde ipsi religionem asciuerint penitus occultum, & ignotum fuisse. Admiratio eò demum erupit,

Fabulæ Iaponum de Xaca & Amida.

Iapones Astronomiæ ignari.

pit, vt non magis Xauerium Christique religionem suspicerent, quam Bonzios Iaponicasque contemnerent sectas. Hisce ergo disputationibus adeo Bonziorum nationem conturbauit Xauerius; vt qui ante eius aduentum de suis legibus inter se contenderent, iam omisso hoc certamine, omnes pariter de vna Dei lege loquerentur. Ac multi multa quotidie percontabantur ex Francisco; vnum ne esset rerum bonarum malarum que principium, idque vtrum bonum an malum? Respondenti vnum esse rerum omnium principium, & summe bonum, obijciebant illi Diabolos humani generis hostes, quos malos esse constaret: si Deus bonus esset, cur res tam perniciosas procreasset? Tum Xauerius illos bonos procreatos a Deo, suo vitio malos euasisse, atque idcirco apud inferos æternis mactari supplicijs. Et illi deinceps quærere institerunt. Cur Deus homines ab se ad suum cultum conditos a Dæmonibus in fraudem impelli sineret? Quin humanas mentes ad virtutem propensas fecisset potius, quam procliues ad vitium? Ad ea Franciscus hominem liberum esse natura; diuinaque præsidia ad pugnam victoriamque parata, si modo vti velit, habere demonstrauit: & simul humanum genus ad honestatem natum, parentum vitio, maloque cultu deprauatum esse docuit. Tum illi ab hominum culpa in seueritatem numinis versi, sciscitari cur tandem inferorum carcerem malorum vltimum ædificasset? cur hominum æternis addictorum cruciatibus nulla vnquam eum misericordia caperet? Contra Xauerius ostendere tantam esse Dei maiestatem, tanta eius in homines vel vniuersos vel singulos promerita; vt nullum reperiri possit supplicium tantum, quod non homuncioni cælestis numinis violatori pro tanto scelere deberetur. Eam tamen esse Dei clementiam, quæ semper aliquid de merita remitteret pœna. Et hæc quidem aliaque his similia ingenti assensu audiebantur, vt cuncti facile acquiescerent. Cæterum illa cura eorum animos solicitabat maxime, quod nec benignus, nec æquus Deus videretur, qui omnium regionum præterquam Iaponiæ memor, Iaponibus ante Francisci aduentum nunquam indicasset sese; vtique si quotquot ignotum non coluissent Deum, ad inferorum damnasset supplicia: eòdemque siuisset ipsorum maiores cælesti luce fraudatos præcipites ferri, agique. Ad hæc Franciscus demonstrare, diuinam legem mortalium animis insitam, legum omnium esse longe antiquissimam. Quippe Iapones etiam ante leges ab Sinis petitas, rationis admonitu non ignorasse, nefas esse homi-

Acutæ Iaponum interrogationes.

nem

nem occidere, furari, peierare, & cætera quæ diuina lex prohiberet. Itaque si quis tale quidpiam admisisset, conscientia quasi sceleris vindice stimulante cruciari. Id adeo in solitario homine explorari licere, qui in desertis syluis sine vlla literarum legumue humanarum cognitione educatus, tamen diuinarum legum de homicidio, de furto, de periurio, rebusque cæteris haudquaquam foret ignarus. Quod si in barbaris quoque nationibus cerneretur, quid tandem in humanis ac politis futurum? An non igitur iure multari supplicijs, qui diuinam legem naturæ insitam violarint; quam si obseruassent, vtique eis cælestis fuerit oboritura lux? Hoc responso cum silentium esset eis impositum; paulatim salubre Christi iugum accipere cœperunt. Ergo duorum mensium spatio ciuium capita baptizata facile quingenta. Hi flentes vicem liberum, parentum, necessariorum, maiorumque suorum, sciscitabantur identidem de Xauerio, ecqua spes, ecqua via foret æternam ab eis miseriam depellendi: quibus ille obortis lacrymis abnuens, suadebat, vt hoc impensius ipsi, quibus diuinitus oblata lux salusque esset, Deo gtates agerent: & alienæ cladis sensum suæ incolumitatis spe lenirent; quo necessitatem patientia faceret leuiorem.

Iapones quingenti baptizati.

Inde illi ad alia quærenda versi rogitabant quæ mundi figura, qui solis, ac siderum cursus; vnde crinitæ stellæ, venti, fulgura; fulminaque existerent; quæ vis niuem, grandinem, imbres effunderet. Quarum origines rerum Xauerius haud ignarus Astrologiæ Philosophiæque naturalis cum expromeret, stupebant scilicet homines ad talia rudes, peregrinum ingenium pariter, doctrinamque mirantes. Et harum rerum fama cum peruasisset vrbem, ingens etiam Christianæ legi nomen fecit, vt non in publico tantum, sed etiam in priuatis tectis celebraretur. Et ea res haud minus emolumenti dempsit Bonziorum familiis, quam addidit rei Christianæ, plurimorum animis a patria superstitione auersis. Iamque opinio erat breui multa illorum cœnobia compluribus Bonziorum disciplinam deserentibus, deficientibusque vitæ subsidijs, peritura, magno vtique rei Christianæ incremento. Quantum porrò Bonziorum autoritas diminuta, atque obtrita sit, vel ex eo intelligi licet, quod eorum studiosissimum quemque iam non tam voluntas, quam necessitas in veteri retinebat instituto. Dynasta quidam erat Amangucij copiosus, & opulentus in paucis; is vna cum coniuge impense & Xauerio & Euangelio fauebat. Verum vtrique præteriti temporis temeritas ademit in posterum libertatem. Hi nimirum

mirum multa Bonzijs domicilia ædificata magnis reditibus instruxerant, Amidam quem præcipue colerent, sibi ad beatitudinem propitiaturi. Quocirca negabant commissuros se, vt collectam per tot annos, tantis sumptibus Amidæ gratiam commutata religio subito effunderet. Nisi hæc animum remorderet cura, aliud consilij esse capturos. Bis insipientes, qui & temere errarint, & hærere in errore, quàm emergere maluerint. Sed quod hi vano veteris instituti respectu noluerunt facere, vt spectatam Christi fidem sequerentur, id alij complures veritatis luce capti impense fecerunt. Ergo Bonzij ludibrij, damnique impatientes ira & inuidia furere in Christianos; in suis concionibus eodem tempore habitis multa in Deum impie iactare: multa contumeliose, quæ in ipsos conuenirent, in Franciscum euomere: minaciter Iaponibus denuntiare, Iaponiam simul Christianæ legis iugum accepisset, interituram. Sed eorum contumeliæ magis ipsis odium, quam Xauerio contemptum crearunt. Iapones enim haud dubij Bonziorum maledicta ex inuidia, ac maleuolentia oriri, non solum idipsum prædicare, sed innoxio etiam fauere cœperunt, inuidorum obtrectatione in laudem fauoremque cedente. Inter hæc Franciscus summa cum cura exquirens, ecquam Iapones notitiam habuissent olim Euangelij, Christique, comperit Iaponicarum literarum, siue Iaponum ipsorum testimonio, Iapones ante ipsius aduentum, Christi nomen ne fama quidem accepisse. Quæ res strenuum alioquin in Euangelio circumferendo Xauerium, haud secus quam par erat, stimulauit mirè lætum eò religionis propagandæ causa penetrasse; vt Euangelij sonus in vltimis auditus terris, etiam in vltimis insulis audiretur. Pluribus iam ad Christi ouile congregatis, florebat res Christiana, cum magnum ei vel adiumentum, vel decus accessit. Banduensis Academia est in Iaponia & celebritate & nobilitate maxime inclyta, vtpote quæ amplius quatuor auditorum millibus frequentatur. Ex hac Academia vnus magna sapientiæ fama, ac nomine factus est Christianus memorabili sane ratione. Genus est Bonziorum, qui commentationibus dediti, quid ipsis futurum sit post vitam, & alia eiusmodi meditantur. Ex quibus haud sanè paucòs sedula commentatio in eam demum adduxit sententiam, vt in Iaponum disciplinis nihil esse censerent opis ad salutem animorum. Sic enim ratiocinabantur. Nimirum oportere vnum omnium rerum principium reperiri, de eo in suis libris mirum esse silentium, cum

Iapones nullā Christi & Euāgelij lucē acceperāt.

Academia Banduensis.

nulla vſquam de huius vniuerſitatis conditore mentio fiat. Qui igitur ignaros conditoris ſui ſaluos eſſe poſſe? Sed cæteris inter pudorem metumque hæſitantibus, is quem diximus ad Chriſtianorum ſe addidit cœtum, ſalutis cupiditate verecundiam vincente. Et quidem is in animo habuerat aggregare ſe ad Bonzios, verum vt ex Franciſci diſputationibus eorum agnouit errores; ſuum vtique, mundique opificem, quem Chriſtiana religio proponeret, colendum ratus, mutata in diuerſum mente, Chriſto adiunxit ſeſe. Ea res quam Bonzijs acerba, tam iucunda Neophytis fuit. Cum enim is in ſua ciuitate eruditionis primas teneret; eius autoritas in vtramque partem valebat plurimum. Quocirca illo ad baptiſmum cæteros ſuo exemplo incitante, res Chriſtiana, & dignitate, & numero auctior cœpit eſſe. Tantus autem Neophytis ea re ardor iniectus, vt pro ſe quiſque cum Ethnicis de religione decertarent, conuictos velut captiuos ad baptiſmum adducerent, ſuaſque inter ſe pugnas ac victorias compararent. Qua ex re Franciſcus eam percipiebat animo voluptatem, quæ omnem laborum ærumnarumque extingueret ſenſumIgitur. Amangucij ingenti incremento Chriſtiana res aucta eſt (quippe vnius anni ſpatio ad tria capitum millia baptizata) gregiſque incrementum pietas æquauit. Qui olim ſuas illas precatorias calculorum ſeries ita percurrebant, vt ſuæ quiſque ſectæ conditorem ſubinde nominatim implorarent; ſuperſtitione in religionem verſa, ſtudium illud ſuum auxerunt. Nam *B. Mariæ* coronas rite decurrentes, ſalutatione angelica ad minores orbiculos recitata, identidem inuocabant ſalubria IESV & Mariæ nomina: ſeque in Franciſci velut vnici exempli mores, quoad fas eſſet formare nitebantur. Tantos porro Amanguciani Neophyti progreſſus in pietate fecerunt ſub Xauerio haud pœnitendo magiſtro, vt poſt eius diſceſſum propter Regum importunitatem a magiſtris fere, ac rectoribus deſtituti, quinque & viginti annos, in medio Ethnicorum inſtitutum vitæ Chriſtianæ curſum tenuerint, ipſi ſibi rectores magiſtrique.

Iaponum Neophytorũ ardor.

Vnius anni ſpatio tria millia hominum baptizat.

Iaponum precatoria corona.

Bungi Regem ipſius inuitatu adiens inſigni honore excipitur a Luſitanis. Cap. IX.

MAGNVM iam erat Xauerij nomen in Iaponia, magna ſanctitatis opinio, vt iam humanum faſtigium propemodum excederet. Quocirca illum Iapones tanquam diuinum

quendam

quendam hominem venerabantur. Hæc ſanctitatis fama longinguas etiam regiones peruagata, Iaponiam prope vniuerſam eius nomine, egregijſque factis impleuerat. Itaque dum ea quæ expoſuimus, maxime gereret Amangucij, ab Rege Bungi literas accipit plenas officij, humanitatiſque; Luſitanorum naui ad ſuæ ditionis portum appulſa, ex eis ſe de ipſius eximia virtute multa comperiſſe; illorum ſermonibus incenſum cupere coram certas cum eo res communicare. Proinde ad ſe Bungum primo quoque tempore proficiſci ne grauaretur. Et per idem tempus Odoardus Gama Nauarchus Luſitanæ nauis ad Bungi portum CLXXX. millia paſſuum ab Amangucio Franciſcum per literas inuitauerat. Ergo Xauerius cum noua vtrobique ſpes rei benæ gerendæ affulſiſſet, Coſmo Turriano & Ioanne Fernando in Neophytorum tutela relictis, impigre ſe ad nouum iter accingit. Mox duobus, tribuſue Neophytis comitibus dat ſe ſe in viam. Iam CLXXV. fere millia paſſuum confecerat pedibus, cum Gama illum iam de via feſſum aduentare cognouit. Igitur Luſitanos aliquot cum equis propere ei obuiam mittit. Hi mille circiter paſſus progreſſi Franciſcum vna cum Neophytis Amangucianis offendunt. Erant hi domi ſuæ nobiles & copioſi, ſed ob Chriſti religionem ab Rege Amangucij bonis exuti; Xauerium ſequebantur ea mente, vt inſtituerentur Goæ. Cæterum eos ſplendido veſtitu inſignes egregij vehebant equi, ita ſcilicet Xauerio iubente. at ipſe pedibus equitantes ſubſequebatur, ſarcina quidem ſacræ ſupellectilis onuſtus. tantus erat amor humilitatis, cruciſque. Ea ſpecies Luſitanis non miſerationem magis, quam admirationem mouit talis tantique viri tantopere ſemet abijcientis, & fatigantis. Confeſtim igitur ab eis equus illi admoueri, ſarcinaque eripi: contra ille nullis precibus flecti, vt equum aſcenderet. Quocirca Luſitani, quamuis ipſo inuito, & reclamante, pedibus eum comitantur. Præbuit ea res gratum ac ſalubre ſpectaculum Neophytis Chriſtianorum modeſtiam, comitatemque mirantibus. Ita ad Bungi portum ventum eſt: Fingenſem amnis nomine incolæ appellant. Bungus vrbs regia eſt in altera Iaponiæ parte, inſulaque, quam Ximum appellari ſupra docuimus. Rex Bungenſis adoleſcens conſilio doctrinaque præibat ætatem. Per id tempus Bungi tantum imperitabat, rex apud Iapones prudentia, quam opibus clarior. Nomini Luſitano non alius magis fauebat. Quippe Luſitanorum amicitiæ cupidine accenſus ad Luſitaniæ Regem, Præ-

Franciſcus à Rege Bũgi accerſitur.

Xauerij ſtudiũ humilitatis & crucis.

Bungus vrbs regia.

Rex Bungenſis.

toremque Indiæ iamdudum literas cum muneribus destinabat. Vt perlatum est ad Lusitanam nauim adesse Xauerium, extemplo Lusitani cum ingenti gaudio & gratulatione obuiam effusi pro se quisque sancti viri aduentum celebrare cœperunt. Eoque progressa res est, vt festa bombardarum omnium (duodeuiginti erant) displosione quater eum subinde salutarent. Docuit inde euentus id non tam effuso hominum fauore, quam diuino consilio factum. Ingens creberque tot bombardarum auditus fragor naualis prælij speciem Iaponibus præbuit. Itaque Regem qui in vrbe haud procul portu erat, grauis cura incessit ratum Lusitanos depugnare cum piratis. Ergo propere vnum e cohorte regia ad Nauarchum destinat, scitatum quid tandem rei esset, vt pro re ac tempore Lusitanis offerret auxilium. Huic Gama post grates Regi actas, id quod erat respōdet. Apud Lusitanos pacata omnia lætaque esse: Franciscum Xauerium virum sanctum & ipsi Lusitano Regi venerabilem aduenisse; eum ab Lusitanis, vt par erat, ingenti fauore, & quibuscunque rebus effusa lætitia significatur, exceptum. Ad hæc stupere Bungensis, & vix credere, homini mendico, & ab egestate summa squaloreque vestis infami tam inusitatum ab Lusitanis honorem habitum. Bonzij quippe veriti, ne Franciscus sanctimoniæ fama ingens, si Bungum venisset, similiter vt Amangucij, Bonzio nomini officeret, eius nomen apud regem populumque indignis infamauerant modis. Ergo regius ille familiaris attonito similis aliquandiu hæsit admiratione defixus. Conspecto deinde Xauerio, cuius ex ore quamuis exoleta in ueste dignitas ac sanctitas eminebant, fraudem illico sensit Bonziorum. Quocirca strenue in vrbem regressus ab Lusitanis responsa, ab se visa nunciat Regi. additque eos perinde gaudio exultare ob aduentum Xauerij, ac si nauis eorum argento onusta ad portum appulisset. Proinde dubitari non posse, quin ex vano hausta forent, quæcunque de Francisci Xauerio prædicarent Bonzij, vtique eximiæ eius gloriæ inuidentes. Enimuero Francisci os plenum esse dignitatis adeo, vt facile amorem ac reuerentiam conciliet intuentium. Tum rex admirans, merito igitur illum, inquit, & Lusitani tantopere venerantur & tu suspicis.

Xauerius omni honore a Lusitanis excipitur.

Bonzij Xauerij nomen infamant.

Insigni

Insigni pompa à Lusitanis in regiam deducitur. Cap. X.

PROTINVS Rex adolescentulum propinquum suum cum literis amicissime, reuerentissimeque scriptis ad Xauerium mittit enixe rogans, vt postero die ad se venire ne grauetur, & simul magnum Christianæ religionis cognoscendæ studium præferens. Venit ergo regius iuuenis ad Lusitanos triginta nobilibus viris, & morum Magistro comitatus. Qui vt Franciscum conspexit quamuis pannosum, tamen vultu, & corporis specie venerabilem, summoque a Lusitanis honore cultum, obstupuit. Itaque post redditas Francisco regias literas, in digressu Præceptorem suum intuens, nimirum, inquit, præcellentissimum oportet esse huius gentis Deum, eiusque consilia nobis prorsus occulta. Quippe cum homini pauperi Lusitanas naues parere, tantoque bombardarum strepitu declarari velit, quàm superis cordi sit merx paupertatis vulgo tam vilis, adeoque a mortalibus contempta, damnataque. Postero die Gama mercatoribus, Lusitanisque cæteris in consiliumadhibitis, summo omnium consensu decreuit, e re Christiana fore, si prima illa Francisci cum Ethnico Rege congressio quanto maximo posset apparatu instructa, aliquam maiestatis speciem haberet: simul vt Bonziorum obtrectationibus, & calumnijs obuiam iretur, ne quid promulgationi Euangelij obstarent: simul vt Xauerij dignitas superbissimorum hominum quæsitam mendacijs autoritatem obtereret. Cui enim dubium esse, quin quanti ille a Lusitanis fieri videretur, tantidem apud Iapones esset futurus? Cæterum cunctis Nauarcho assentientibus, vnus Franciscus honoris impatiens, & Euangelicæ simplicitatis tenax dissentiebat. Veruntamen non tam rationibus, quam Lusitanorum consensu victus ad vltimum cessit. Extemplo itaque Lusitani preciosissimam pro se quisque vestem induti cum Xauerio ad vrbem regiam pergunt, apparatu memorabili. Parua nauigia illos vehebant sericis intenta velis, & præclaris vexillis insignia. Accedebant tubæ lituique festum per interualla alternantes sonum. Igitur ad rei nouitatem magni vndique indigenarum concursus fieri: ripæ omnes fluminis, quà transituri erant, spectatoribus compleri, adeo vt submoueri per satellites regios turbam oportuerit, vt foret

Studium paupertatis Iaponibus miraculo est.

Lusitani Bonziorũ calumnijs obuiã eũt.

Ad hunc regem cum insigni põpa inuitus deducitur.

Lusitanis ad excensum locus. Confestim Regis missu vnus procerum adfuit cum lectica, qua Xauerius veheretur. At ille gratijs comiter Regi actis, regio beneficio vti noluit. remissaque lectica, pedibus peruenit ad regiam, plurimis ex nobilitate Iaponica prosequentibus. Inter quos Lusitanorum comitatus longe eminebat. Triginta erant numero, splendida veste, & torque aureo omnes insignes: quos totidem serui haud sane vulgari ornatu sequebantur. Franciscus quoque ipse, ijsdem cogentibus, habitu corporis se augustiorem fecerat; subinde exoletam ad vestem rediturus. Tum egregie togatus carbasinam vestem superinduerat. Sacerdotalis stola e serico villoso viridi ad genua pendebat e collo, cum appendicula aurea, quali tum sacerdotes fere vtebantur. Præibat eum Nauarchus oeconomi instar, virgam præferens manu. Quinque ex omni numero lectissimi iuuenes proximi ministrorum speciem gerebant. Quorum vnus breuiarium serico inclusum sacculo, alter crepidas holosericas, alius scipionem e Bengalensi arundine, aureo capulo insignem, galerum alius, alius denique Deiparæ Virginis effigiem cum Damascenæ vestis rubræ inuolucro præferebant. Cæteri deinceps Lusitani velut quadrato agmine sequebantur. Ipsorum inuentum hoc erat, vsurpatumque ab inuentoribus, non tam approbante, quam non prohibente, quia non poterat, Xauerio. Hac pompa nouem celeberrimis vrbis vijs ad regiam ventum est, tanta indigenarum frequentia, tanto visendi studio, vt etiam domorum tecta complerentur.

Bungi Rex perhonorificum se Francisco præbet inuitis Bonzijs. Cap. XI.

FRANCISCVS porro regiam ingressus, Prætorianos milites numero sexcentos luculenter armatos offendit in vestibulo atrioque. mox in spaciosa porticu complures e cohorte regia obuios habet. Hic quinque illi Lusitani quos diximus, submittentes genua, quod quisque ferebat, Xauerio venerabundi offerunt. Ex quo tanta Iaponibus qui aderant, admiratio incessit; vt vulgo fremerent. abeant iam Bonzij in malam crucem, nec posthac in conspectum hominum venire audeant homines vanissimi. Enimuero hic Xauerius haudquaquam talis est, qualem ipsi nobis, ac Regi descripserant; sed talis vtique, vt ad eludendas inuidorum obtrectationes diuinitus eum

huc

huc missum sentias. Aula hinc patuit viris nobilibus plena vbi puer septennis, sed quod facile appareat, indolis raræ, ab sene ductus occurrit Xauerio: eumque more patrio salutat. Fortunatum eius in regiam aduentum regi perinde carum iucundumque fore, vt tempestiuus imber sit per æstatem segeti sitienti. Proinde ingrederetur lætus, ac memor se bonis iuxta carum esse, & inuisum malis. Ad quæ cum Franciscus comiter ac benigne respondisset, adiecit puer. O te beatum Pater, qui ex alio orbe in alienas terras veneris nihil hinc mercium petens præter infamiam paupertatis. O immensam Dei, quem colis bonitatem, o reconditam sapientiam, cui cordi est in suis sacerdotibus rerum inopia egestasque. En nostri Bonzij ab egestatis probro vsque eo abhorrent; vt iurati propalam confirment, pauperibus obstructum, obuallatumque esse iter in cælum. Hic Franciscus in spem venire se dixit fore, vt clementissimus cæli terrarumque moderator Deus, discussa tandem errorum nube, quæ Bonziorum animos occæcasset, lumen eis offerret veritatis: ipsique cælesti luce oborta, continuo prauas opiniones abijcerent. Porro is puer grauissimis de rebus supra ætatem disserens in vlteriorem aulam Franciscum Lusitanosque deduxit, vbi Procerum filij considebant. Qui conspecto Xauerio, repente consurgunt vniuersi; & gentis more ter capita in terram inclinantes eum venerantur. Duo pro omnibus loquuntur. Libitum est eorum orationem effingere, vt intelligi possit, cuiusmodi eloquentia Iaponibus cordi sit. Illi igitur in hunc maxime modum locuti dicuntur. Felix tuus aduentus sacerdos sancte, adeo gratus regi erit, vt infantis dulcissimi risus matri vbera præbenti. Enimuero ipsi parietes, quos conspicis, tua præsentia gestientes tuum a nobis aduentum ingenti studio, ac fauore celebrari iubent; idque in gratiam; gloriamque eius Dei, de quo Amangucij mira quædam enunciasse te fama vulgauit. Exin altera excipiebat porticus perampla in interiorem aulam ferens, vbi Ficharondonus Regis frater cum Procerum primoribus versabatur. Is Franciscum vt vidit, cum cæteris benigne eum excepit: & salute accepta redditaque, negauit diem vllum regiæ illuxisse lætiorem, vtique cum rex tanti viri aduentu beatiorem se iudicaret, quam si tribus & xxx. (tot enim esse ferunt) Sinarum thesauris auctus esset. Tandem in vltimam longeque ornatissimam aulam a Ficharondono Regis germano ductus Xauerius Regem ipsum offendit, qui stans eius præstolabatur aduentum. Ceperat iam ante Regem ex

Puer septennis indolis raræ

Procerum liberi Xauerium venerantur.

Eloquentia Iaponũ qualis.

Bungi rex stans Frãcisci præstolatur aduentũ.

fama

Oris maiestas Xauerio eximia.

fama rerum egregiarum, admiratio viri; ſed longe maior ex congreſſu veneratio cepit. adeo ſpeciem quantumuis amplam, ac magnificam, quam rex animo ſubiecerat, Franciſci præſentia ſuperauit. Quippe oris maieſtatem, quam natura, & cana iam ætas dederat ei, quidam adornabat ſanctimoniæ fulgor contra intuentium oculos pene perſtringens. Rex igitur viſo Xauerio, paulum progreſſus excepit eum iuxta reuerenter, comiterque. Et procumbentem de more ad genua confeſtim inhibuit, atque alleuauit manu. Mox ipſe vltro Franciſcum inclinato capite, ter patrio more veneratus in pari ſtrato ſibimet aſſidere voluit. Poſt mutua ſalutationis & gratulationis officia Rex Ficharondonum fratrem ac proceres intuens, clara voce, vt omnes exaudirent, ſic proloqui cœpit. Vtinam fas eſſet nobis ex illo cæli terrarumque architecto, ac rectore Deo arcana eius conſilia ſciſcitari: percontarique quid tandem cauſæ fuerit, cur aut nos in tantis tenebris iacere ſiuerit, aut hiſce viris ex alio profectis orbe tantum lucis ac ſapientiæ indulſerit. Conſtat quippe inter omnes, quæcunque ab his dicantur, quamuis noſtris religionibus contraria, conſentaneis firmari rationibus adeo, vt contra dici nihil poſſit, ſi rationem ducem ſequaris, aut niſi impos ſis rationis. Bonzios noſtros contra videmus in religione explicanda palam hæſitare; eoſdemque tam varios inconſtanteſque eſſe, vt nunquam ſibi ipſi conſtent; ſed ijdem eadem de re alias aliud ſentiant doceantque. Itaque ſatis apparet, eorum doctrinam religionemque confuſam prorſus eſſe & incertam; vt haudquaquam recte ei committatur ſempiterna animorum ſalus. Hac regis oratione motus Bonzius nobilis, qui forte aderat (Faciandono erat nomen) Regi fidenter ſane libereque reſpondit. Religionis cauſam non eſſe eiuſmodi, de qua ipſe ſtatuere poſſet doctrinæ interioris ignarus. Proinde ſi quid eius ambiguam angeret mentem; præſto eſſe, quem conſuleret. Profecto ſe perfecturum, non modo vt ſcrupulum illi eximeret, ſed etiam, vt id ipſum de quo ambigeret, ſolis luce clarius foret. Ex quo omnes liquido iudicaturos, & vera eſſe, quæ docerent Bonzij, & recte poni apud eos pretia doctrinæ. Tum rex ſubridens, Agedum, inquit, Doctor vnice, recondita iſta ac retruſa veſtræ religionis myſteria aliquando enuntia: nos taciti audiemus. Et Faciandonus magnifice ſe circumſpiciens, Principio, inquit, de Bonziorum ſanctimonia ambigi nefas eſt. Satis conſtat inter omnes ſanctam ab ijs, gratamque & acceptam ſuperis agi vitam. Quippe cum caſtitatem

Regis Bungenſis de Christiana fide teſtimonium.

Bonzij arrogantia.

colant;

colant; recenti piſce abſtineant; teneram erudiant ætatem; moribundis collybiſtica chirographa tradant pecuniæ in cælo exigendæ: de nocte ſurgant ad Deos populo propitiandos. Et ſuper hæc omnia, familiares ſint Solis, Aſtrorum, Deorumque cæleſtium: quibus cum nocturnos ſæpe ſermones, ſæpe etiam complexus iucundiſſime miſceant. Hæc & alia eiuſmodi deliramenta præfatus, ſtimulante inflatum, & impotentem animum ira, intemperantius inuehi in Regem cœpit. Itaque ille bis terue germano ſuo ſignificauit, vt ſilentium imponeret Bonzio. Quo tacere iuſſo, Rex Faciandonum intuens, ſe vero ſatis magnum ex ipſo ſpecimen cepiſſe ait Bonzianæ ſanctitatis: ſimul illud confiteri, ſe illius licentia, ac temeritate linguæ ita eſſe affectum, liquido vt iurare auderet, plus in Faciandonum iuris inferos habere, quam Faciandonum in ſuperos. Hic Bonzius ad priſtinam violentiam intoleranda quoque ſuperbia adiecta, proclamare, Tempus fore cum Faciandonus mortales omnes infra ſe poſitos deſpiceret, ſic prorſus, vt nec Bungi Rex, nec quiſquam omnino Regum ad eius ſedem aſpirare ſuſtineret. Ad hæc ſtomachari Rex, & ſimul Bonzij arrogantiam irridere, Franciſcum intuens. Qui Regem admonuit, vt ſpatium animo daret, expectans dum Bonzij ira reſideret. Rex itaque Faciandonum abire iuſſum monet, vt in poſterum de Deo loquens, ipſe apud homines ne glorietur: interim imperet animo, & ad ſe redeat, prius quam redeat ad Regem. Ergo Bonzius ignominia ob procerum qui aderant frequentiam, accenſus exclamat. Regem talia in Deorum antiſtites auſum cæleſtis ignis abſumat. Et ſimul exæſtuans, fremenſque ex aula ſe repente proripit, cum ingenti indignatione Regis Satraparumque. Exin Rex menſæ accumbens Xauerium ad prandium inuitat. Ille Iaponici prandij inſolentiam cauſatus recuſat comiter: & ſimul Regem rite venerans, Deum precatur, cuius gratia tantum ſibi honoris habeat, ſatis vt illi diuinæ lucis, opiſque impertiat; quò cum bonus Rex ſancte, caſteque colat in vita; ac demum mortalitate exutus in omnem æternitatem perfruatur. Ad vltimum Rex Franciſco roganti abeundi poteſtatem facit, enixe eum precatus, vt ſubinde ſe interuiſeret, Chriſtiana myſteria edocturus. Simul annuit Xauerius; extemplo Rex læto benignoque vultu appoſiti cibi particulam ſua manu illi offert rogitans, vt ſumeret: nec ille, vt Regi morem gereret, abnuit. At Nauarchus cæterique Luſitani, qui Xauerium circumſteterant, in genua pariter procubue-

Bonziorũ deliramenta.

Regis moderatio.

Bonzij ſuperbia, & linguæ intemperantia.

Xauerium Rex inuitat ad prãdium.

Rex de mẽſa offert Xauerio.

re vniuersi grates agentes Regi, quòd tam insigni honore Patrem inuitis Bonzijs affecisset.

Regem & populum Christianis mysterijs imbuit, Bonziorum audaciam frangit. Cap. XII.

SEX & quadraginta dies Franciscus in vrbe regia versatus est, summa ope in salutem institutionemque indigenarum incumbens. Præcipua cura erat Regis animum imbuere Christianis mysterijs institutisque. Igitur eum sibi tam arcta consuetudine deuinxit; vt per id tempus Bonziorum nemini aditus pateret ad Regem. Quippe ingens illum pudor incesserat flagitiorum, quæ autoribus ac magistris Bonzijs admiserat. Ergo Xauerij suasu, multa vitia exuit; amores ac delicias suas eiecit domo: pauperum inopiam contra Bonziorum præcepta benigne subleuare, ac fouere cœpit. Subinde ad corrigendos populi mores versus infantium cædem, facinus illis locis vsitatum, aliaque multa scelera ac flagitia Bonzijs autoribus in mores inducta paulatim seuerissimis legibus prohibere: Xauerium velut hominem cælo lapsum, sibique superum dono missum suspicere: illum mirari vnum, in illius ore tanquam in speculo, cuncta flagitia, quibus Bonziorum hortatu animum suum contaminauerat, verecundantem se intueri dictitans. Itaque iam prope esse, vt fieret Christianus. Nec vero Franciscus ita Regi aderat, vt populo deesset: sed sui immemor plebi forensi concionabundus bonam dabat diei partem. Lusitani vix vnam post occasum solis ab illo auferebant horam ad pia colloquia; alteram ante lucem ad expiationem animorum. Quocirca Xauerius familiarium quosdam querentes, quod sero nimium se domum reciperet, enixe rogauit, ne se vnquam ad prandium expectarent, neque de die omnino numerarent in viuis; ingentem sibi molestiam si secus facerent, pariturí. Nimirum suas epulas, quibus vnice delectaretur, esse incolumitatem animorum; nullasque suas delicias esse maiores, quam vel vnius Iaponis Christo se aggregantis salutem. Nec piæ eius auiditati diuina prouidentia parum indulsit. Ad eum magni fiebant concursus non plebis modo, sed etiam nobilitatis, Bonziorumque. Quorum vnus in primis nobilis ad Christi fidem accessit ingenti rei Christianæ bono. Saquaygiranus hic erat Bonzius primarius, eruditione iuxta & nobilitate inclytus. Qui cum

Rex suas Xauerij corrigit sua & popularium vitia.

Cibi immemor inseruit hominum saluti.

Bonzius nobilis cõuictus, cõuersusque ad Christum eius fidem in foro profitetur.

Xauerio

Xauerio congreſſus ad vltimum euictus rationibus, diuinoque inſtinctus numine manus veritati dedit. Ergo omnium, præterquam oblatæ diuinitus veritatis oblitus, propalam in medio foro, maxima hominum frequentia, procumbit in genua: & manus oculoſque ad cælum tendens obortis lacrimis, quanta maxima poteſt voce ſucclamat. En tibi IESV CHRISTE æterne fili præpotentis Dei totum me dedo, dicoque: & quod pectore concepi, libera voce profiteor. tu modo quem vltro vocaſti, ne repelle venientem. Inde circumfuſam Iaponum multitudinem madidis oculis circumſpectans adiecit. Vos vero ciues oro quæſoque, vt mihi & ignoſcatis ipſi, & petatis ab alijs, quos obuios habebitis, vt ignoſcant, quod toties populo venditaui pro veris, quæ nunc vana eſſe intelligo. Hæc Bonzij clariſſimi confeſſio mire animos mouit indigenarum: pluri-miſque exemplo fuit Chriſtianæ religionis amplectendæ. Satis conſtat Xauerium ipſum Luſitanis domeſticis liquido confirmaſſe, vno die, ſi vellet, amplius quingenta Iaponum capita baptiſmo ab ſe expiari poſſe. Cæterum quod in illo ardore animi vix credas, rem prudentius, quam auidius exſecutus eſt: omnique ope operaque cauit, ne quid temere, ne quid cupide fieret, quod promptum Bonziorum furorem inſtigaret. Bonzios quippe Chriſtianæ rei infenſos iam pridem in Xauerium eiuſque familiares ira ſtimulabat. Itaque iam populo ſuadebant, vt quando ſe perditum ire vellent, magnam a Franciſco vim pecuniæ peterent, mercedem mutatæ religionis, ne gratis perirent. Quod Bonziorum conſilium eo ſpectabat, vt nota in vulgus Chriſtiani ſacerdotis inopia, multum de eius ſanctitatis detraheret fama, tantum erat apud Iapones probrum egeſtas. Cæterum nihil admodum proficiebat calumnia aduerſus cognitam, exploratamque veritatem: ſed inſuper eius cupidinem velut aſperſa aqua flagrantem ignem, vehementius inflammabat. Itaque hærere Bonzij conſilij inopes & concitati ira in omnes ſe uerſare partes. Cum nihil eis ex ſententia ſuccederet, vltima experiri. Iam ipſi cum Franciſco ſæpe congreſſi e certamine victi diſceſſerant, vt coram illo hiſcere non auderent: iam abſentis nomen falſis criminibus nequicquam obtriuerant: iam fruſtra cæleſtes iras populo denunciauerant. Quocirca ſuam in animis ciuium autoritatem exoleuiſſe cernentes, ſcilicet ira in rabiem verſa, inſanire ac furere cæperunt. Ac primo Xauerium probris, ac maledictis onerare, putidum canem, egentiſſimum omnium mortalium,

Quingenti Iapones Christo cōciliati.

Xauerij prudētia.

Callidum Bonziorũ conſilium.

Paupertas probrũ eſt apud Iapones.

humanorum cadauerum voratorem per ludibrium appellantes. Deinde in ipsum comitesque eius iactare minas, pericula intendere, nisi incœpto desisterent. Infensaque illorum ira, rabiesque eo demum erupit, vt consilia agitarent Francisci Lusitanorumque per tumultum ex composito excitatum in foro interficiendi. Nec fallebant hæc Franciscum Lusitanosque. Sed ille maximum Dei donum ducebat, quod hostes minabantur, id modo cauens, ne improuide præcipites ad iram animos incitaret. Hi vero regis præsidio tecti inanes uæsanorum hominum minas & insidias contemnebant. Ergo Bonzij posteaquam vis non procedit, alio consilia vertunt.

Bonziorum doctissimum, certamine coram Rege inito, vincit. Cap. XIII.

BONZIVS erat Ficarondonus nomine: vnus inter omnes doctrinæ fama maxime inclytus: quippe XXX. ipsos annos in celeberrimo Iaponiæ Gymnasio, interiores, & reconditas ipsorum literas docuerat. Is cænobio tum præerat Bonziorum ab eo loco millia passuum ferme XL. Hunc igitur Bungenses Bonzij ad certamen cum Francisco ineundum haud sane ægre perpulerunt, ratum sibi pulchrum fore, si (quod procliue videbatur) coram Rege vicisset peregrinum sacerdotem, a quo cæteros Bonzios victos esse constaret. Confestim igitur sex septemue doctissimis viris comitantibus in vrbem regiam aduolat. Peropportune eo ipso tempore Xauerius Lusitanique Regem adierant, vt eum valere iuberent postero die vela facturi. Dum grates pro se quisque agentes commeatum petunt, repente nunciatur Regi, Fucarandonum adesse cum lecta Bonziorum manu. Haud sane lætus (quod ex vultu notari poterat) is nuncius Regi fuit, verito ne Franciscus ipsaque veritas doctrinæ abundantia obruerentur. Ergo vt Regem consilij ambiguum vidit Xauerius; causæ bonitate fretus orare institit, vt Fucarondonum illum columen Bonziæ nationis introduci iuberet, satis fidens, vt magna sit vis doctrinæ, maiorem tamen esse veritatis. Itaque tandem annuente rege intromittitur Bonzius. Qui post vsitata venerationis officia, roganti Regi quorsum veniret, respondit, nempe vt sacerdotem ex alio orbe peregrinum viseret, exploraturus quid tandem hominis foret: quidue afferret noui ex nouo orbe ter-

rarum. Hæc tanta confidentia, arrogantiaque intonuit, vt facile eum superbissimi Dæmonis ministrum esse sentires. Mox defixo in Xauerium, a quo comiter salutabatur, oculorum obtutu, perfunctusque salutationis officijs, (horum Bonzij admodum sunt liberales) supercilio plusquam Bonziano scitatur ex eo, an ipsum norit: negante illo, quippe qui nunquam antea eum vidisset; conuersus ad comites, apparet, inquit, nihil nobis negocij futurum cum isto, qui Ficarondonum de facie non norit. Exin Franciscum intuens, tenes ne memoria, inquit, quas mihi merces Finoramæ vendideris? negabat ille habere se, quod responderet de eo, quod penitus non intelligeret: neque enim se vnquam mercium institorem fuisse; nec Finoramam vidisse: nec antea cum eo locutum. proinde qui conuenire, vt ei Finoramæ vendiderit merces? Bonzius liquido affirmabat, plane id factum esse: illumque, nisi obliuiosus esset, vtique meminisse oportere. Quocirca rogauit eum Xauerius, vt quoniam se memoria deficeret, ipse suggereret. Tum vero ille sane fidenter, ac vultu insitam superbiam præferens, Redi mecum in memoriam, inquit, millesimus, & quingentesimus annus est, cum tu mihi centum numero rudis serici saccos Finoramæ vendidisti: quibus ego distrahendis, lucri plurimum feci. Hic Xauerius seuere pariter, & comiter eum intuens, scitari, quot annos esset natus: cumque ille vnum & quinquaginta respondisset, vrgere Franciscus institit, qui tandem abhinc millesimo & quingentesimo anno mercator esse potuerit, qui ante alterum, & quinquagesimum annum genitus non esset? nisi forte tum cum mercaturam exerceret, natus non erat. Iam constare inter vos audio, inquit Xauerius, Iaponiam regionem sexcentesimo abhinc anno incoli cæptam: qui igitur conuenit, vt ante mille, & quingentos annos Finoramæ, quæ illis temporibus mera solitudo erat, exercueris mercaturam? At vide, inquit Bonzius, quanto notiora sint nobis præterita, quam vobis præsentia. Scito igitur (quoniam adhuc nescis) nullum mundi, humanique generis principium fuisse: nullum item extremum fore. Itaque hominum animi quippe immortales, in alia ex alijs deinceps migrant corpora tum marium tum feminarum, pro Lunæ cum Sole, astrorumque coniunctione, quæ tenera corporum membra fingit, formatque. Proinde mentes, quæ valent memoria (cuiusmodi mea est) facile reminiscuntur omnia, quæcunque in vita gesserint, cum alia corpora animarent: obliuiosæ autem qualem apparet esse tuam, non item.

Bonzij superbia.

Bonziorũ deliramenta Pythagorica de migratione animorum.

Haud

Haud ſane difficile fuit Xauerio Philoſophorum, Theologorumque diſciplinis exculto iſta Pythagoreorum, Platonicorumque ſomnia firmis refellere argumentis. Omnium igitur primum oſtendit, mundum æternum non eſſe, ſed a certo tempore conditum. quippe cum nec per ſe ipſum extiterit: nec conditori æqualis, & coæuus eſſe potuerit. Conditum autem, & hominibus, cæteriſque animantibus inſtructum ab omnium rerum fonte, & autore Deo. Id cum pluribus oſtendiſſet, procliue ei fuit oſtendere, animos quoque hominum principium habere; nec ante corpora quorum formæ ſint, extitiſſe: ſed corporibus a Deo ingeneratos miniſterio ſenſuum, corporumque vti ad capeſſendas diſciplinas. Quem enim adeo cæcum eſſe, quin videat, animos nec volentes cum tanti boni iactura damnoque noua ac mortalia corpora ſubituros; & inuitos in cuſtodias corporum, ærumnarumque ſocietatem ſe daturos? Quid quod ratio ipſa conuincat, apud æquiſſimum hominum Iudicem Deum, pro meritis æterna vel præmia, vel ſupplicia mortalibus vita functis conſtituta? vtique cum ea viuis non perſolui ſatis appareat. Hæc Franciſcus euidentibus rationibus, appoſitis ſimilitudinibus, & exemplis cum illuſtraſſet; Rex quidem ac proceres illi aſſentiebantur, illa plane conſentanea eſſe, ſecundis acclamationibus declarantes. at Bonzius & ſi omnium iudicio euictus tamen ab inſita animo ſuperbia pertinaciaque, repugnabat; ne ſuo quoque iudicio conuictus victoriam aduerſario cedere videretur. Deſerta itaque mundi, animorumque cauſa, acriter inuehi in Xauerium cœpit, qui præpoſteram libidinem tanquam nefarium flagitium acerrime accuſaret. Satis quippe conſtare inter omnes, licere illam Iaponum legibus, quæ tamen homicidia, adulteria, furta grauiſſime vindicent? Ad quæ Xauerius cum planum feciſſet, nefarium illud luxuriæ genus naturæ, rationi, propagationi ſobolis, bonis moribus vel maxime aduerſari; reſpondit minime mirandum eſſe, legum Iaponicarum latores hoc ipſo vitio obcæcatos eius fœditatem non vidiſſe; aut ſi viderint, lege non coercuiſſe in alijs licentiam, quam ſibi vellent eſſe communem. Cæterum, vt nulla Iaponum lex id vetet, certe naturæ legem in animis hominum impreſſam, ipſamque rationem (niſi malo vſu deprauata ſit) plane vetare. Maximo argumento eſſe, quod in talibus maxime flagitijs tenebræ, ac receſſus quærantur, arbitrorumque oculi ſumma ope fugiantur, & ſimul quod maxime promptum ſit in probris, ſi quid tale obijci poſſit.

Pythagorica commenta redarguit.

Iam

Iam Fucarondoni pertinacia omnium iudicio conuicta cedebat veritati : ille tamen quoniam rationes eum defecerant ; infestis clamoribus proteruius etiam, quam peruicacius decertabat. Mouit arrogantissimi hominis violentia Regem pariter Satrapasque. Itaque vniuersi acclamare coeperunt, si bellandi causa venisset, in Amangucianum regnum facesseret, quod tum foret in armis : ibi prælij copiam illi non defuturam. nam ipsis pacem, & otium esse cordi. Quod si disputandi gratia accessisset ; abstineret iracundia, pertinaciaque: imitaretur peregrinum sacerdotem, quo cum disputaret : eius vtique moderationem, modestiamque in differendo, ipsi exemplo esse debere. Tum vero Bonzius, vt præceps ingenio in iram erat, prouectus intemperantia linguæ in maledicta procerum Regisque, furere debacchari que cæpit. Ergo Rex accensus ira, confestim exturbari hominem regia iubet, sanctè adiurans, nisi sacerdotij reuerentia obstaret, ceruices eius frangi fuisse iussurum.

Bonzij procax peruicacia.

Francisci constantia in consternatione Bonziorum. Cap. XIV.

HAEC tam insignis ignominia Bonziorum nomini (vt ipsi interpretabantur) inusta, seditionem eorum maturauit. Itaque ex composito omnium fanorum valuæ in vrbe regia clausæ. populus proceresque sacris prohibiti. Iamque res prope seditionem etiam plebis venerat : cum Rex prudenti dissimulatione, & gliscentem Bonziorum consternationem, & multitudinis motum facile sedauit. Inter hæc Lusitani quà populi tumultum, quà Bonziorum iram veriti strenue se in portum receperant : autoresque fuerant Xauerio, vt ipse quoque tempori cederet : seque impendenti periculo eximeret. Cæterum ille Catechumenorum orbitatem causatus morem eis gerere abnuerat. Itaque Lusitanis Francisci vicem solicitis, ne talem virum proderent barbaris, placuit Gamam ipsum in vrbem redire, qui inde eum abstraheret prius, quam aliquid acciperet incommodi : ipsos nauim in altum prouectam in anchoris habere, quoad Nauarchus cum Xauerio remearet. Gama igitur paruo nauigio impigre in vrbem reuectus, Franciscum in humili tecto reperit apud indigenam Catechumenum diuersantem. Protinus illi mandata Lusitanorum exponit, multis rationibus suadens alternis rogansque, vt imminentem eius capiti Bonziorum

Bungensis Regis prudentia.

rum

Xauerij fortitudo animi.

rum procellam vitaret. At ille non solum ad pericula interritus, sed etiam mortis pro Christo oppetendæ auidus, O fortunatum, ait, si cui nostrum contigerit, id ipsum subire, quod
» tantopere extimescis. Equidem sat scio me tam insigni deco-
» re dignum non esse: cæterum si indigno Deus indulgeat, non
» recusem. Proinde quod me tam impense monetis, vt fuga sa-
» luti consulam, grates ago habeoque amori vestro; monitis
» parere nec debeo, nec possum. Quæ enim pernicies accidere
» potest maior ijs, quos modo Christo genuimus, quam deser-
» tos a parente, iræ ac furori obijci Bonziorum? Quid porro
» optabilius Bonzijs, quam cedere eorum minis, qui argumen-
» tis non cesserit: & turpi fuga partam de ipsis victoriam fœdare,
» prædam omittere? Ego vero nullo modo committam, vt meus
» timor nefarios Christi hostium conatus iuuet. Cum his quip-
» pe nobis res est, quibus nostra fiducia terrorem incutiat, for-
» mido confirmet audaciam. Agedum igitur, quoniam quid ani-
» mo meo fixum, ac statutum sit, non ignoras: reuertere ad so-
» cios tuum reditum præstolantes. Video quid tu illorum merci-
» monijs debeas: sed idem sentio quantum egomet debeam tam
» benigno ac misericordi Deo, qui pro mea cæterorumque mor-
» talium salute mortem occubuit, *mortem autem crucis*. Hæc manantibus lacrymis, tanta verborum vi, animique sensu dixit; vt Gama nihil contra hiscere ausus, attonito similis ad nauim reuerterit. Igitur cum Lusitanis quid actum foret, renunciasset, adiecit. Debere se ex pacto, illorum merces ad Cantonem Sinarum portum deuehere. proinde onerariam eis permittere ad suum arbitrium vsuris. Certum sibi ac fixum esse redire in vrbem, ea mente, vt vel tegeret Xauerium, vel cum eo caderet. Permouit pios Lusitanorum animos egregia Nauarchi fides. Itaque collaudato eius consilio, certatim ipsi quoque semet in gloriosi periculi societatem offerunt. mox obuersa prora portum repetunt rei exitum expectaturi. Is nuncius simul Xauerium, Catechumenosque erexit, simul afflixit, fregitque Bonzios, hominum genus vt aduersus timidos audax, sic aduersus audaces timidum.

Nauarcho autore Lusitani cum Xauerio periculum subeunt.

Bonzij audaces aduersus timidos, timidi aduersus audaces.

Noua de Principe Bonziorum victoria.
Cap. XV.

BONZII ergo ab aperta vi ad suas artes versi coeunt frequentes ad Regem. Instant vt intermissum Fucarondoni

cum

cum Franciſco de religione certamen extemplo integrari iubeat. Aegre id ſcilicet Rex, ſed tamen certis conditionibus conceſſit. Vt ſine clamoribus, & iracundia res gereretur. Vt ad res controuerſas dijudicandas certi arbitri ex alio genere quam Bonziorum conſtituerentur, quorum munus foret, quæ concedenda, quæ confirmanda eſſent iudicare: & argumentationes ad rectæ rationis normam dirigere. Vt poſt diſputationem de vnoquoque capite religionis ſtaretur iudicio arbitrorum, auditorumque; quodque plures eorum iudicaſſent, id haberetur firmum ratumque. Denique ne Bonzij aut ipſi per ſe, aut per alios impedirent, quominus, ſi qui vellent, Chriſtiana ſacra ſuſciperent. Has conditiones non tam probarunt Bonzij, quam quia reijcere non poterant, acceperunt. Poſtero igitur die Fucarondonus cum amplius tribus Bonziorum millibus in Regiam venit: ad bellum cum exercitu proficiſci eum diceres. At Rex omni ex numero quatuor dumtaxat admiſit, cauſatus periculum tumultus, & infamiæ Bonziorum; quibus haud ſane decorum foret, ſi tria ipſorum millia cum vno peregrino ſacerdote diſputaſſe fama ferret. Nec Luſitanorum ſtudia Franciſco defuere. Quippe ad noui certaminis famam exciti in vrbem reuehuntur maiore quam ante ornatu corporum inſignes. Et eorum ſplendor, eximiaque aduerſus Xauerium veneratio Bonziorum oculos perſtrinxerunt. Vt in conſeſſum ventum eſt, Rex percontari ex Ficarondono, quid tandem cauſæ afferret, cur nouam ex alio orbe allatam religionem in vrbe regia vulgandam non eſſe cenſeret. Cui ille iam probro mitior factus placide reſpondit, cauſam in promptu eſſe. quod nihil inimicius foret auitis religionibus, reipublicæ, nationi Bonzionum, quæ tã ſanctè caſteque Deos ſemper coluiſſet, coleretq;. Enimuero eius rei grauiſſima Iaponiæ Regum iudicia, ac teſtimonia extare: vt nefas eſſet aliunde ipſos ſalutem petere, quam vnde patres, maioreſque eorum per tot ſecula petijſſent. Ad ea iuſſus ab rege Franciſcus dicere, deſiderauit ordine, ac ratione pugnam inſtitui. Quocirca Regem orauit, vt quando Bonzij ſe oppugnatum vltro uenirent; ſi videretur, Fucarondonum nominatim exponere iuberet, quæcunque ipſe, cæterique Bonzij improbarent ex ijs, quæ ab ſe docerentur; vt poteſtas foret ad ſingula reſpondendi. Ad hoc rogauit, vt vitandæ contentionis gratia, quod ipſemet Rex cum maiore arbitrorum parte de rebus controuerſis ſtatuiſſet, id ratum, firmum, fixumque eſſet. Annuit Rex Franciſci poſtulatis. itaque fieri iuſſit. nec Bonzius abnuit. Quærit igitur ex

Diſputationis conditiones.

Noua Luſitanorum ſtudia erga Xauerium.

eo Ficarondonus, cur sanctissimis Iaponum Dijs peregrinus sacerdos obtrectaret. Et ille, quia eos iudico tam insigni ac diuino indignos nomine, quod recta ratio proprium dicauit ei, qui natura æternus & immortalis est, quique rerum omnium parens cælum ac terras condidit, regitque. Dei quippe infinitam vim ac potestatem humanarum mentium vix suspicio attingere valet, nedum capere cogitatio. Itaque pauca hæc quæ oculis cernimus, cælestium orbium, astrorumque motus, certæ, ac ratæ temporum, frugum, fructuumque ac cæterarum rerum vices illum, qui mundum hunc ab se conditum administrat ac regit, verum germanumque Deum esse clamant. Nam Xacam, Amidam, Gironem, aliosque qui a vobis in Deorum numero habentur, vestra quoque historiarum monumenta docent homines præpotentes opibus, ac mortales fuisse. Hanc Xauerij ingressionem secunda iudicum admurmuratio excepit. Itaque Bonzium contra dicere parantem Rex porro pergere ad alia iubet. Id quippe iam ab arbitris iudicatum: eorum iudicio standum esse. Igitur ille percontatur ex Francisco, cur tandem improbaret chirographa collybistica Bonziorum, quibus pecunia mortuis curaretur in cælo: præsertim cum illorum beneficio vita functi apud superos repente diuites existant cæteroquin egentes futuri. Ad ea Xauerius diuitias ait mortalium euntium in cælum non Bonziorum chirographis sed recte factorum meritis contineri. Recte autem facta esse, quæ recta ratio, veraque religio pepererint: æterno vtique illi Deo, qui pro meritis præmia cuique persoluat, grata acceptaque. Veram porro germanamque nullam esse religionem, nisi Christianam, quæ verum Deum caste pieque colat. Christianam autem ex eo appellatam, quod a Christo Dei filio sit mortalibus tradita. Christus enim, inquit, pro hominibus homo factus egregiam illam doctrinam deuocauit e cælo: & miraculis clarus præceptis cælestibus humana imbuit pectora. Ad vltimum pro salute mortalium mortem oppetijt, eorum scelera suo sanguine luens. Proinde quicunque Christianis mysterijs expiati Christi præcepta ad extremum vsque spiritum custodierint, his demum aditus patet in cælum ad vitam immortalem, ac bonis omnibus circumfluentem. Neque vero auara, angustaque Christianorum religio est, similiter vt Bonziorum: non excludit cælo pauperes, non mulieres si modo Christiane pieque vixerint; quibus tamen Bonziorum siue auaritia, siue supestitio cæli iter interclusit. Ex quo facile apparet,

Chirographa collibistica Bonziorum.

Bõzij pauperes & mulieres cælo excludunt.

Bonzio-

Bonziorum rationem ad emolumentum, vtilitatemque ipſorum magis, quam ad religionis veritatem dirigi: eiſque ſuum quæſtum potiorem eſſe, quam Dei cultum, ſalutemque populorum. Nam cum Deus cæli terrarumque dominus feminas iuxta ac mares, pauperes æque, ac diuites procreauerit; quid eſt cauſæ, cur non eoſdem, ſi honeſtam piamque vitam coluerint, ſine vllo diſcrimine, ſaluos ac beatos velit? Hic Rege, cæteriſque arbitris vehementer Franciſco aſſentientibus, ingens Bonzios inceſſit dolor pudorque, victos ſe Regis procerumque iudicio e certamine diſcedere indigne ferentes. Is enim finis diſputationis fuit. Haud tamen eorum pertinacia victa. Alij deinceps Bonzij doctrina, eloquentiaque inſignes, ne debellati viderentur, bellum aduerſus Xauerium integrant. Itaque eum ad populum verba facientem multis ſane, ac varijs interrogationibus vrgere cæperunt. Tenuit id certamen quinque amplius dies. nec vnquam Rex abfuit, ſeu diſputationis fructum capeſſens, ſiue hoſpitem in ſuam fidem receptum ſua autoritate tecturus. Qui præclara ſane, & conſentanea Franciſci reſponſa pertinacius, quam verius oppugnari a Bonzijs indigne patiens acerrimum patronum ſe præbuit veritati. Ergo vociferantes, cateruatimque ruentes in Xauerium Bonzios inhibuit clamans, ſi quis religionem rectæ rationi congruentem explorare velit, hunc ſcilicet haudquaquam oportere ſimiliter vt illos, abhorrere a ratione. Et ſurgens Franciſcum manu prehenſum, Dynaſtis proſequentibus, ad hoſpitalem eius deducit domum. Id vero non magis Xauerio, Chriſtianæque religioni pulchrum, & glorioſum, quam Bonzio nomini turpe, & ignominioſum fuit. Nouaque ignominia nouam inſuper iram infeſtis eorum animis mouit. Ergo furore amentes palam fremere, & magnis vocibus vota facere, vt Rex fulmine ictus deflagraret; quando auitam religionem tot Regum autoritate firmatam peregrinæ probroſæque ſectæ poſthaberet: & Bonzij nominis autoritatem putido, vago, & ignobili homuncione duceret leuiorem.

Nouæ diſputationes cum alijs Bonzijs

Rex deducit Xauerium ad hoſpitium.

Bonziorũ rabies.

Amangucij, Bungique reges conciliat nomini Chriſtiano. Cap. XVI.

INTER hæc Franciſcus rebus præſentibus lætus (Deo aduerſa ſecundis miſcente) quæ Amangucij varie geſta eſſent poſt

discessum suum cognoscit. Iam Cosmi Turriani labor non minus feliciter in Bonzijs coarguendis, quam in excolendis Neophytis versabatur; cum intestinum bellum repente natum cuncta turbauit. Præpotens quidam Dynasta Regem suum magna armatorum manu ex improuiso adortus exegerat regno. Et ille haud ignarus quæri se ad necem, ne in hostis popularis sui potestatem viuus perueniret, sibi ipse mortem consciuerat. Interea in tumultuante ciuitate nulla facies mali deerat, cum armatorum crudelitas ac licentia per omnes ordines, atque ætates vagata, etiam in ipsa sæuiret tecta. In tot cædibus atque incendijs, Christianos, eorumque magistros infesti Bonzij haud dubie oppressissent; nisi illos diuina prouidentia præsenti ope texisset. Cæterum sub Regis cædem, ex tam tristi bello, læta repente pax. Regni primores compositis rebus, Bungensis Regis germano imperium per legatos deferunt. Xauerius ergo nouum Regem Amangucianis Neophytis conciliandum ratus Bungi Regem adit, orans vt Societatis Patres, Christianosque Amangucij incolas fratri commendaret suo. Fecit Rex impense quod rogabatur, sic prorsus, vt nouus Amangucij Rex Francisco prolixe omnia polliceretur. Nec promissum fefellit. Et Bungensis Rex, vt facta pondus adderent verbis, protinus quod fratri suadebat, ipsemet in suo regno facere instituit, Neophytos fouens, & certum Francisci socijs Bungum venturis domicilium destinans. Cæterum quominus religionem quam tantopere probaret, foueretque, ipsemet amplecteretur, amittendi per seditionem regni metus obstabat. Quocirca Franciscus eum ad Christi cultum pellicere frustra conatus, postquam in irritam spem tempus teri sensit, remque nondum maturam esse vidit; alio consilia vertit, curasque. Porro sub Xauerij digressum Rex obortis lacrymis, Lusitanos qui eum comitabantur intuens, Ego vero, inquit, talem vobis comitem, ac socium inuideo, quo ipse orbatus lacrymas tenere non possum: præsertim cum verear, ne hoc vltimum sim eum visurus. Tum Xauerius gratijs Regi impense actis de beneuolentiæ erga se indicijs, ait, se vero, si vita suppeteret, breui, Deo approbante ad eum vtique rediturum. quod promissum manantes Regi lacrymas abstersit. Subinde Franciscus sermonem de Christiana religione ingressus reuocat illi in memoriam, quæ maxime salubria censebat esse, enixe monens, vt memor se mortalem, secum animo reputaret, quam multa piacula (nisi ea viuus expiasset) eius mortem essent consecutura. Sic autem in animum induceret suum,

Rex Bungi domiciliū Societati Iesu destinat.

Regis fletus in digreßu Xauerij.

Francisci hortatio ad Regem.

tuum, quicunque alieni a Christi fide extremum diem obierint, eos haud dubie æternas apud inferos sustinere pœnas: qui vero Christianam religionem animo factisque seruarint, Christi beneficio ac munere beatos in cælo perfrui æuo sempiterno. Hæc Francisci verba adeo Regis perculere pectus, vt bis inter audiendum integrato fletu, vim profunderet lacrymarum. Xauerius igitur Rege valere iusso, tandem ab eo diuellitur. Subinde Catechumenos maturi reditus, aut certe vicarij spe solatus excedit vrbe, plenus spei, fiduciæque. Quippe Regem ac bonam populi partem procliues ad Christi fidem relinquebat. Magna vtique eum tenebat spes talis Regis gratiam, illis locis Christianæ rei præsidio futuram. nec fefellit. Ex quo Bungi Rex in Lusitanorum amicitiam venit, Christianæque religionis tutelam suscepit, vno semper tenore fidem, & officium coluit. Francisci socijs eo destinatis commodam in suo regno attribuit sedem: & ad Regum finitimorum familiaritatem, gratiamque commendatitijs literis aditum aperuit. Ad hæc Euangelij propagationem, ac Francisci socios in maxima temporum varietate fouit, ingenti Iaponiæ bono, suoque. Quippe Christiana res Ethnico rege fauente, magnis deinceps auctibus creuit. Ipse autem Christi benignitate qualecunque meritum suo tempore remunerante, non modo quatuor alia regna paterno adiecit; verum etiam trigesimo ferme post Xauerij obitum anno, repente factus est Christianus. Nec nihil ea res ad Francisci demortui meritum, decusque pertinet. Rex cum rite baptizaretur, siue suæ erga Franciscum venerationis memor, siue etiam illi secundum Deum, tantum Baptismi beneficium debere se testatus, Francisci potissimum nomen assumpsit. Sapientissimi Regis exemplum, autoritatemque plæriq; procerum, nõnulli etiam Dynastarum secuti, quibus ille non minus pietate, quam dignitate præstitit. Huius legatum ad Gregorium XIII. Pont. Max. Deus nostræ ætati nuper dedit, vt videremus. Cum iuuenes Regij a tribus Iaponiæ partim Regibus, partim Dynastis Christianis Romam destinati Pontificem Romanum, religionum Antistitem, gentiumque omnium parentem rite agnouerunt. Eorumq; aduentum ex alio orbe terrarũ, reditumque in patriam, non modo Roma ipsa, sed etiam Italia, atque Hispania summis celebrarunt studijs. Quippe illi quacunque transibant, summis iuxta infimisque, vt inauditum post hominum memoriam, sic iucundissimum præbebant spectaculum: ingentique concursu, admiratione, fauore hominum passim excipiebantur, cum plausibus, clamoribus,

Bungensis regis studium tuendæ propagandæq. religionis Christianæ.

Bungi rex cum baptizaretur Frãciscũ appellari se voluit.

ribus, cæteriſque effuſæ lætitiæ argumentis, vt cum illis Xauerij, qui primus Iaponiam Euangelio imbuit, memoria triumphaſſe videatur. Cæterum illa tempeſtate vna Xauerium ſolicitabat angebatque cura, quod apud nobilitatem Iaponicam (cuius nomen in vtramque partem apud plebem plurimum valeret) nihil admodum profeciſſet, nullo procerum, nobiliumue ſalubria conſilia animis accipiente. Aduerſabatur negocio primum Sinarum, a quibus Iapones religionem petitam habebant, autoritas, ad quam conuicti Bonzij Bungenſes iuxta & Amanguciani confugiebant, illud vulgo iactantes, Si vera eſſet Chriſtiana religio, cur eam non probaſſent Sinæ? Deinde Regis Bungenſis obſtabat exemplum, qui prudentiæ, & eruditionis fama clariſſimus, Chriſtiana ſacra, & inſtituta, quia non ſuſcipiebat ipſe, ſuo iudicio damnare videbatur. Franciſcus itaque cum videret niſi expugnata Sinarum ſuperſtitione, Iaponum animos capi non poſſe; decreuit ipſam inuadere arcem, ſatisfidens, Sinis in Chriſti caſtra compulſis, eorum autoritatem Iapones haud ægre ſecuturos.

Cur Sinas adire decreuerit.

HORATII

HORATII TVRSELLINI DE VITA FRANCISCI XAVERII

LIBER QVINTVS.

Sinas aditurus Indiam repetere statuit. *Caput. I.*

SINARVM fines a Iaponia, qua breuissimus traiectus est, non amplius CC. passuum millibus distant. Regnum in continenti longe amplissimum, pacatissimumque est totius Orientis. Non alia Regio pluribus, maioribus, opulentioribus frequentatur vrbibus, oppidisque. Nec ea populorum modo, omniumque rerum vbertate, atque copia, sed etiam ingenijs liberalibusque studijs abundat. Vnius imperio paret vniuersa, omnibus Regis nutum intuentibus. Constat quippe nulli vsquam Regi toto orbe terrarum, neque populos, neque Magistratus magis dicto audientes esse. Regem porro ipsum moderationis potius, quam potestatis memorem non ad libidinem, atque arbitrium suum, sed de Senatus sententia, & ex patrijs legibus omnia administrare. Rempublicam magis, quam regnum esse credas, adeo consilium, & ius dominantur. Gens porro ipsa similiter quidem vt Iaponica alba est, & ingeniosa; cæterum non similiter dedita studio armorum. Bonzij autem, Deorum antistites, senescente sanctitatis eorum opinione, iam nullo apud Sinas erant honore ac pretio. Non alia ferme natio ad Christi religionem aptior, nisi luxus, & scilicet Dæmonis dolus obstaret. Nam Satanæ suis rebus timentis opera, omnis quasi sub signo, & claustris tenetur regio, Euangelij præconibus prorsus exclusis. Antiquissimis quippe Sinarum legibus peregrini omnes, præter legatos, aditu prohibentur. Si quis iniussu Regis accesserit, capitale est.

Sinarum descriptio, ac mores.

Sinarum regio clausa Euangelio.

eſt. His rebus compertis Xauerius, rationem inire cœpit inſinuandi ſe in Sinas. Cogitanti illud occurrit, vt in Indiam reuerſus cum Prorege, Goanoque Epiſcopo ageret de legatione ad Sinarum Regem deſtinanda: ipſe legati comes, patefacto introitu, Euangelium Sinis inferret. Atque hoc ipſum, quod tot populi ac prouinciæ vnius regerentur imperio, propagandæ facilius religionis pignus a Deo habere videbatur. Proinde non deſperabat fore vt (quod olim Romano imperio euenisset) ab ipſo Rege, & capite orſa religio in omnes Sinarum gentes, ac velut regni membra manaret. Biennium totum iam in Iaponia verſatus erat: præcipuiſque in regnis non ſolum Chriſto greges, ſed etiam ſedes Societati quæſierat; cum cœpit de reuerſione in Indiam cogitare. Præter eam, quam diximus legationis mittendæ cauſam, ſuorum quoque reſpectus, & cura domum illum aliquando reuocabat: non tam quod locorum longinquitate, ac ſuorum deſiderio commoueretur; quam quod comittendum non putaret, vt Ethnicos ad Chriſtum aggregans, commiſſum ſibi a Chriſto, & ab Ignatio deſereret gregem. Etſi enim abſens per literas, quæcunque a Socijs gererentur, identidem cognoſcebat; tamen ſubibat animum illa cogitatio, frontem (vt dicitur) eſſe occipitio priorem: ac ſedulos paſtores ſuis magis oculis, quam alienis greges ſuos luſtrare oportere. Quocirca ſtatuit Indicos ſocios, quibus præerat, longo interuallo reuiſere; ac delectu habito, ex eis aliquot ſubmittere in Iaponiam: ipſe autem rebus compoſitis, & legatione inſtructa, pariter cum legato in Sinas penetrare.

Cura ſociorum.

Sinas petens abreptam vi tempeſtatis ſcapham precibus recuperat. Cap. II.

LVSITANAE ergo nauis Sinas petentis occaſione inuitatus, ſimul cum Bungenſis Regis legato, qui Proregi Indiæ ferebat dona, conſcendit, Nouembri menſe anno huius ſeculi LI. Ex Iaponia Mattheum & Bernardum indigenas ab ſe baptizatos ſecum deduxit, ſimul ſpecimen gẽtis Iaponicæ, ſimul idoneos maieſtatis Chriſtianæ ſpectatores Romam deinde miſſurus. Nimirum vt Romanæ in primis Eccleſiæ ornamentis, opibuſque exploratis, domum reuecti conciliarent nomini Chriſtiano apud Iapones dignitatem, commemorando alijs,

quæ

quæ ipsi oculis subiecisset. Prospero inde cursu vectos Lusitanos sane varia & miraculis insignis nauigatio excepit. Septimo quã soluerant die, subito atrox tempestas coorta nauim in ignota nautis maria vi æstus abripuit: cæcisque in fluctibus errantem cum præsenti periculo naufragij, transuersam egit. quippe adeo spissæ cælo intendere se nubes, vt penitus conderent solem. ita vix vsquam internitente luce, perpetua pene nox quinque totos tenuit dies. Quo tempore Francisci sedulitas, non modo sanctitas enituit. Ille non verbis magis, quam exemplis ad iuuanda nautarum ministeria cæteros incitare: ille nocturnis iuxta, & diurnis laboribus nemini cedere: ille ægros animi solari, & spe salutis excitare torpentes. Ducem illum, ac Nauarchum diceres. Porro sæuiente vento, & maiores voluente iam fluctus, gubernator ne, quod euenit, repentina procellæ vis scapham auferret, validis eam rudentibus ad onerariam religari iussit. Nauantes operam scaphæ (erant facile xv. præter Saracenos duos) nox oppressit. Nec ita multo post abruptis retinaculis, scapham violenta tempestas abstulit tanto impetu, vt momento pene temporis omnium conspectum effugeret. Nauarchus igitur illorum miseratus vicem, actumque de oneraria, omniumque salute ratus, nisi scapha reciperetur, cursum dirigit eo quo illam ferri senserat. Cæterum exasperato fluctibus mari, nauis obuallata vndis ingenti procella incessitur, ac pene demergitur. Ad nautarum, vectorumque clamores B. Mariam inuocantium excitus Xauerius, ex Nauarchi cubiculo, vbi tum Deo supplicabat, accurrit. Erant vectores, nautæque alij super alios strati, oneraria pene obruta ad vltimum periculi venerat. Ergo ille non tam sua quam sociorum vice solicitus exclamat. O IESV CHRISTE, Deus cordis mei, obsecro te per quinque illa vulnera, quæ tibi in cruce nostri amor inflixit, *Famulis tuis subueni, quos precioso sanguine redemisti*. mirum dictu. repente fluctibus exsuperatis nauigium emersit, cunctis diuinum auxilium agnoscentibus. Proprio periculo discusso, ad alienum discrimen curæ omnium versæ. Vt quisque cognatos, aut necessarios in scapha habebat, certatim eorum casum deplorare cæperunt. Inde cum aliquandiu in desiderio suorum hæsissent, in ipsos miseratio vertit. Quippe in eo mari iactabantur, vbi cum scapha etiam spes salutis amittitur. Xauerius ergo vniuersos collacrymantes, ac solicitudine pene exangues intuens, bonum habere eos animum iubet: ac prædicit fore, vt ante triduum filia remearet ad matrem. His ver-

Frãciscus periclitanti onerariæ operam nauat.

Nauim pene obrutã periculo eripit.

Vaticinatio de Scapha ad onerariam reditura.

 bis per

bis per ambages significabat scapham ad onerariam redituram. Haud credita vulgo res, non tamen eos spes omnino deseruit. Postero die prima luce Franciscus læto vultu prodit in medium: & Nauarchum comiter salutatum rogat, vt iubeat aliquem malo conscenso, speculari num scapha compareat. Ad hæc senior quidam, & experiens nauta, (Petro erat nomen) respondit illudens, tum demum receptum iri scapham amissam, cum amitteretur altera. Cui Franciscus, An vero censes Petre, quidquam Deo esse difficile? atqui ego non diffido, Dei benignitate, & Deiparæ Malacensis, cui tria sacrificia voui, præsidio, scapham cum miseris illis, incolumem propediem affuturam. Subinde vbi renunciatum est, ex malo eam non conspici, in cubiculum se supplicabundus abdidit; ibique lacrymans bonam diei partem extraxit precibus. Exin procedit in publicum læta nuncians; ipsos propediem scapham reducem esse visuros. Protinus Nauarchum rogitat, vela demittat, scapham opperiatur, haud dubius omnes qui essent in ea, ac præcipue par illud Saracenorum, Dei Deiparæque ope, saluos fore. Abnuere Nauarchus, reclamare cæteri, simul quod frustra iam expectaretur scapha; simul quod sine manifesto periculo onerariæ, expectari nequiret. oberrabat quippe oculis imago recentis periculi. Cæterum Nauarchus tandem Francisci precibus fatigatus dolones, quibus tum solis vtebatur, submitti paulisper iubet. Intermisso temporis spatio, cum nihilo magis, quam ante scapha conspiceretur, & iam periclitari ipsa videretur nauis sæuiente adhuc mari, tolli propere vela imperat. Instare Xauerius, rogitare nauticos, vt adhuc paululum præstolentur, liquido affirmans, scapham nullo periculo onerariæ, paulo post affore. Cumque nautæ desperata re, ac stimulante metu, nihilominus vela sustollerent; accurrit Pater, manuque antennæ iniecta, inhibitos per Christi mortem, ac vulnera obsecrare institit, ne pigeret etiam num morari parumper. Morem gerunt illi, ipse se ad numen orandum dat. Inter hæc eius rogatu Antonius Dias fastigium ascenderat mali. Is longe lateque speculatus nihil dispicere se renunciat. demum rogat Xauerium, vt sibi bona cum eius venia liceat descendere. Ille contra rogare, vt parumper adhuc moraretur. Et simul ipse sublatis in cælum manibus Deum enixe precatus, Nauarchum cæterosque bono esse animo iubet. Interea nauis expectans, quasi Francisco periculum præstante, ingentibus agitata fluctibus impune fluitabat in salo. Iamque per tres ferme horas

dilata omnium expectatione, pro desperata res erat; cum repente Dias scapham apparere, atque aduentare proclamat. Tum vero læti omnes pro se quisque Deo, Franciscoque gratulari cæperunt. Vt scapha in conspectu omnium fuit, confestim ad eam excipiendam nauis in obliquum statuitur. Et illa, Deo scilicet ducente, recta ad onerariam tendit. Aduentanti alacres nautæ funem de more eminus inijcere parabant, cum Xauerius, nihil fune opus est, inquit: ipsa per se, sua sponte accedet ad onerariæ latus. Idque omnibus miraculo attonitis, ita euenit: atque ita apte se applicuit, vt miseri illi commode exciperentur. Quin etiam, in medijs fluctibus retinente nemine tamdiu stetit, quoad religaretur ad nauim. vt satis appareret, eiusdem, cuius adducta foret, precibus eam retineri. Mira deinde res, ac pene fidem excedens traditur. Fernandus Mendes Pintus Lusitanus honestus & grauis comes Francisci peregrinationis ex Iaponia in Sinas, & periculi socius fuit. Is cæteris quæ exposuimus enarratis, autor est reduces illos in onerariam receptos, cum vellet nauta scapham inanem iam ac religatam submouere, inhibuisse clamantes, vt manum prius Xauerio porrigeret, qui adhuc in scapha resideret. responденti nautæ Xauerium in naui esse, ac fuisse ante ipsorum reditum, certatim illos adfirmasse, nimirum quamdiu ipsos in scapha tempestas agitasset infesto vagantes mari; Franciscum ad fuisse: cunctosque solantem, & ad spem salutis excitantem scaphæ cursum ad onerariam direxisse. Tum demum intellectum est, Francisci pro illorum salute supplicantis speciem eis præsto fuisse (quod & de S. Nicolao Myreensi Episcopo memoriæ proditum est) vt appareret cuius ope a præsenti exitio seruati forent. Res omnium vectorum, nautarumque sermonibus celebrabatur. At Xauerius diuinum id opus non suum esse prædicans gubernatori nauis denunciat, vt vela impigre expediat, haud ita multo post, sedata tempestate, secundis ventis vsurus. Nec prædictio incassum cecidit. Vix nautę vela aptauerant, cum repente venti vis, ac procella cecidit: mox tranquillitas secuta est, secundaque aura prouehi nauis cæpit. Et scaphæ salus valuit in primis ad Saracenorum, qui cum illa periclitati pariter fuerant, salutem. Quippe tam euidenti miraculo motis superuenit Xauerius. Ab eo haud ægre ad Christi fidem pellecti, & post institutionem baptismo expiati, vt eidem secundum Deum, & corporum, & animorum salutem deberent. Nauis porro secũda tempestate vsa Cinceum Sinarum portum tenuit, quem petebat.

Scapha sua sponte ad onerariam se applicat.

Frãciscus cum esset in naui, etiam in Scapha eodem tempore versari visus.

Prædicit tranquillitatem maris.

Portum Sinarum, & Malacense iter Vaticinationibus insigne reddit. Cap. III.

IBI Franciscus in terram egressus peropportune Iacobum Pereriam amicissimum suum, virum nobilitate, ac diuitijs clarum offendit propediem Indiam versus vela facturum. Salute accepta redditaque, cum ingentibus beneuolentiæ signis atque lætitiæ, Franciscus de ratione ad Sinarum Regem penetrandi eum consulens, suum ipse consilium expromit. Et ille vt erat homo prudens, taliumque rerum peritus; optimum factu censuit curare legationem: atque insuper munera ab Indiæ Prorege ad Sinarum Regem exprimere. Extemplo auxilium consilio adijcit, & ad eam rem (adeo animum eius amor pariter Xauerij, religioque stimulabant) suam ipse operam, nauim, fortunas offert Xauerio, non speciosa oratione magis, quam propensa voluntate. Et dictis facta munificentiora addidit. Subinde certum hominem cum eo Goam destinat, triginta aureorum millibus in eam rem assignatis. Franciscus gratijs impense actis, præmium Pereriæ, & a Deo precatur, & repromittit ab Rege. Inde Machaum emporium Sinarum sane celebre delatus est. ibi cum puellam offendisset cuius pudorem inopia prodebat, pecuniam corrogare cœpit, vnde ei dotem conficeret. Venit igitur ad Petrum Vellium veterem familiarem, eundemque institorem satis pecuniosum. Offendit hominem latrunculis ludentem domi alienæ. Re breuiter exposita, aurum ab eo mutuum petit centuplicato fœnore reddendum in cælo. Ille intempestiuo Xauerij interuentu nonnihil offensus, negare illud esse tempus accipiendi quod peteret; se domo sua abesse, vbi aurum haberet. Instare comiter Franciscus, mortali semper esse tempus recte faciendi. Itaque ille hac voce motus clauem illi (vt erat domesticarum eius rerum satis gnarus) arcæ nummariæ tradit, auferre iubens quantum vellet. Xauerius trecentis nummis aureis ex arca depromptis, Petro reddidit clauem, quantum auri abstulisset renuncians. Tum ille, Errasti, inquit, Pater, tuusque pudor mihi iniuriam fecit; vtique multo minus sumpsisti quam volebam. Namque arcæ clauem tradens dimidiam auri partem tradebam tibi. Inerant nummorum aureorum xxx. millia: hanc summam inter nos ex æquo diuisam oportuit. at tu quotam inde particulam tibi sumpsisti? Sensit Franciscus Vellium sincere, & ex animo locutum;

Iacobi Pereriæ eximia munificentia.

Petri Vellij egregia liberalitas

eaque

eaque verba non comitatis esse magis, quam veritatis. Itaque admirans, Macte vir liberalitate esto, Velli, inquit. Grata & accepta Deo est egregia voluntas tua haud dubijs testata factis. Proinde eius ego tibi verbis polliceor, nunquam Deum tibi defuturum. Insuper hoc daturum esse, vt supremum vitæ diem ipso prænunciante cognoscas. Nec Franciscum Deus, nec Vellium Franciscus fefellit. Vellius quippe ex eo alius vir extitit: adeo se benignitati addixit pietatique. Post aliquot annos diuinitus de instante decessu præmonitus colligere sarcinulas cœpit. Igitur compositis rebus domesticis, reque familiari magna ex parte in pauperes diuisa, adhuc valens, vigensque ad vltimum illud discrimen comparare se. Aderat iam supremus vitæ dies, cum ille ad sacram profectus ædem, Parochum perpulit, vt pro Petro Vellio piaculare sacrum (quod a Defunctis nomen habet) solenni ritu faceret: cui ipse interfuit, se iam numerans in mortuis. Inde singulos amicorum conuenit: eosque valere iubet, peregre abiturus. Scitantibus quo tandem iter intenderet, respondet in cælum. At illi iocari hominem cæteroqui facetum ac lepidum rebantur: Cæterum posteaquam ille omni asseueratione in cælum ire se perseuerabat; ægritudinem animi, & insaniam interpretabantur: vtique vbi fama ad eos pertulit, Petrum Vellium animo solennibus mysterijs rite procurato, tectis inclusum præstolari mortis aduentum. Ergo domum eius frequentes coeunt, pro se quisque eum a tristi illa cogitatione abducere conantur. At ille vultu gaudium præferens satis ostendit nullam subesse animi ægritudinem; & simul Xauerij prædictionem, eiusque euentum amicis lætabundus exponit. Ad vltimum de tota re edoctos rogat, vt Petri Vellij mox obituri funus, eodem ipso die prosequantur. Atque ita prorsus euenit. Affecta iam iam ætate hominem repentina mors abstulit: eodemque die funere elatum amici ad templum prosecuti sunt, quà Vellij decessu, quà Xauerij prædictione attoniti, stupentesque. Franciscus interim Pereriæ nauim conscensurus repente conuersus ad comites, qui frequentes aderant, deprecemur, inquit, Deum pro vrbe Malaca, quæ ab hostibus obsessa valde premitur. Quod si quis subsidium ferre laboranti potest, maturet: ne perditis rebus serum veniat auxilium. Ea denuntiatio commouit omnes, vel Malacensium periculo, vel miraculo vaticinationis. Quippe aberat ab eo loco Malaca leucas circiter nongentas. Itaque omnes pariter Francisco autore dant sese in preces. Neque irrita supplicatio fuit. Dum nau-

Vaticinatio egregia

Duplex Vaticinatio.

tæ se ad reliquum instruunt iter; Iacobus Pereria Xauerij, quem probe norat, denuntiatione permotus, arma ac milites subsidium obsessorum comparabat. quem ille Malacensis periculi metu solicitum intuens, Mitte inquit, Iacobe timorem, apparatumque bellicum. & nobiscum vna Deo gratulare. Iam enim Malacam diuina benignitas obsidione liberauit: vt satis appareret fusas nuper preces Malacensibus saluti fuisse. Inde cum in Pereriæ naui e Sinarum soluisset portu, quadragesimo quam ex Iaponia soluerant die, ad freti Sincapurani portum CXX. millia passuum a Malaca, nauim appulerunt; ibique paucos admodum dies substiterunt. Hinc Xauerius, ne qua forte res Malacæ suum iter moraretur, datis ad Malacenses socios literis, eos de suo reditu facit certiores, monens vt quam primum res sibi necessarias ad profectionem Indicam comparent, ne qua festinationi suæ objciatur mora. Bona iam pars idoneæ ad Indicum iter tempestatis abierat, cum a Sincapurano freto Malacam perrexere, Indiam petituri. Quocirca Pereria solicito suspensoque animo erat, veritus ne ulla iam foret reliqua Malacæ nauis, quæ Franciscum transportaret in Indiam. Tum Xauerius, Desine, inquit, Iacobe vereri, atque istam omitte curam. Antonius enim Pereria naui ad profectionem parata, nos iamdudum opperitur. Prænuntiationem breui res ipsa comprobauit. Malacam vt ventum est, Antonium inueniunt tertium iam diem Xauerij aduentum instructo atque expedito nauigio præstolantem. Et simul comperiunt Malacam nuper a Iauis barbara gente ac finitima obsessam esse acriter, ac paulo post exemptam obsidione periculoque, omnia ijsdem plane temporibus, quibus Franciscus prænuntiarat. Vt primum Xauerium ex Iaponia Malacam reuertisse fama vulgauit; extemplo magni ad eum concursus omnium ordinum facti sunt reuersionem, incolumitatemque gratulantium. Quippe solicitis omnium animis in Iaponiam soluens tam longinquæ periculosæque nauigationi commiserat se: simul autem illum in Iaponiam saluum atque incolumem peruenisse, Malacam nuntiatum fuerat, vltro Malacensis Ciuitas supplicatione ad Societatis IESV templum indicta, & immortali Deo publice gratulatione facta, satis ostenderat, & quam vnice diligeret Xauerium, & quam bene de Iaponica eius expeditione speraret. Quocirca eius reuersio cum lætis de Iaponum conuersione nuntijs, multiplex vniuersæ ciuitati attulit gaudium.

Sincapuranus portus.

Vaticinatio.

Malacæ ingenti omnium gaudio & gratulatione excipitur.

Goæ Socium moribundum ſanat. res a ſocijs geſtas cognoſcit. Cap. IIII.

FRANCISCVS Malacæ in gratiam Sociorum Malacenſium paucos dies moratus, in nauim iamdudum paratam conſcendit: & ſecundo curſu appellit Cocinum. ibi pari omnium lætitia & gratulatione excipitur. Cocinum Franciſcus tenuerat, cum iam naues Goam petentes eſſent vela facturæ: mox igitur expeditum nactus nauigium, ſumma celeritate aduolat Goam. Vt primum in terram egreſſus eſt, ex conſuetudine ad valetudinaria priuſquam ad Societatis domicilium contulit ſe. Inde ægros blande ſolatus, domum aliquando venit ſumme a ſocijs expectatus. Ibi poſt mutuas ſalutationes, amplexuſque fraterni amoris indices, ne humanior in alienos, quam in domeſticos foret, ſtatim rogitat ecquis æger iaceat domi. Reſpondetur vnum eſſe omnino. E ueſtigio Xauerius priuſquam ſe in cubiculum reciperet, hominem adit. Is tum vrgente vi mali, proximus erat morti: & deſperata a medicis corporis ſalute, diem noctemque cuſtodiebatur a ſocijs animæ ſaluti conſulentibus. Iamque omnia erant ad ſepulturam ac funus parata: neque tamen æger ipſe, etſi iam pene animam ageret, vitæ amittebat ſpem, interruptis ac moribundis vocibus dictitans, ſi Xauerij aduentus (in dies expectabatur) ſuum præuertiſſet obitum, eius vtique meritis ac deprecatione perditam valetudinem ſe recuperaturum. Nec ægroti ſpem Franciſcus fefellit. moribundum ſalutat, Euangelium recitat, interitu eximit. Quippe ille confeſtim releuatus morbo, paulo poſt prorſus conualuit: diuinitus & ægrum Xauerij aduentum expectaſſe, & Xauerium iter, acceſſumque ad illum acceleraſſe crederes. Incredibiles inde fuerunt non domeſticorum ſolum, ſed primariorum quoque ciuium Iaponicas res cognoſcere expetentium gratulationes. Ibi Xauerius ſe abſente rem Chriſtianam pariter, Societatemque reperit ingenti auctam incremento. Nam Goæ Luſitani cum fratrum Franciſcanorum & Dominicanorum egregia induſtria, tum Sociorum opera exculti, euulſis vitiorum fibris, in ſumma rerum omnium licentia, honeſte, pieque viuebant. Viri quippe bellicoſi, ac pugnaces non modo ſine ſimultatibus, rixis, iniuriiſque, ſed etiam ſine conceſſis vulgo voluptatum illecebris vitam degebant; vt portenti

Simul Goam venit ægros inuiſit.

Sociũ moribundum ſanat.

Franciſcanorum & Dominicanorum induſtria.

tenti

tenti simile esset, eorum quempiam habere pellicem. Adeo cælestium mysteriorum vis militarem coercebat licentiam. Sæpius namque in anno, & quoties in expeditionem mittendi forent, Confessionis, & Eucharistiæ Sacramentis sese armabant: diceres religiosos magis viros, quam milites. Paulus item Francisci Vicarius Nosocomio pauperibus curandis Goæ instituto, ad id sustentandum ipsemet per vrbem eleemosynas corrogabat, haud sane minore incitamento piorum, quam egentium commodo. Antonius quoque Gomes Prætoris & Episcopi missu, in Malauariam profectus, Tanoridis Regem nuper a Vincentio Franciscano conuersum clamque baptizatum imbuerat Christianis mysterijs, præceptisque. Inde eundem sermones hominum verentem perpulerat, tandem vt religionem metu duceret potiorem; seque Christianum palam professus Goam contenderet. Vbi omni honore apparatuque ab Episcopo, ac Prorege exceptus multis Dynastis, ac Regibus exemplo fuerat experiundæ Christianæ religionis, popularibus autem suis etiam suscipiendæ. Neque interim Socij à Xauerio in varia loca dimissi non strenue pro se quisque Domini vineam coluerunt. In Comorino quidem promontorio, quod Antonij Criminalis laboribus excultum, sanguine rigatum diximus, lætissima animorum exstabat seges. Quippe ad CCCC. millia Christianorum capitum censebantur. vt dubium sit vita ne illius, an mors Christianam rem magis auxerit. Armuziæ vero, quam vrbem pulcherrimam, opulentissimamque in angustijs ac faucibus sinus Persici sitam esse docuimus, Gaspar Berzeus Belga egregie rem gesserat. In ea Ciuitate propter Ethnicorum, Saracenorum, Iudæorumque colluuionem, Christiani palam cupiditates suas soluerant, iam degeneres, & patrij ritus prorsus ignari. Gaspar igitur Francisci missu, institutoque corruptos ac deprauatos eorum mores breui correxit emendauitque; haud indignus illo magistro discipulus. Egregia eius facta ab alijs prodita sunt: quorum ego vnum duntaxat, hoc loco commemorare non grauabor, vt ex vno facto fiat de cæteris coniectura. Fanum est Armuziæ amplissimum ac celeberrimum Mahometi sacrum. hic summa cærimonia ac religione Mahometes ab Saracenis colebatur. Gaspar ferre non poterat debitum Christo cultum nefario desertori Christianæ Religionis adhiberi. Itaque diuino zelo incensus facinus edidit memorabile. Canentium agmen puerorum ingentibus armatum crucibus ducens, luce palam fanum aggreditur: ipse

Tanoridis Rex baptizatus.

In Comorino Promontorio ad CCCC. millia Christianorum cēsentur. Armuzia.

P. Gasparis Belgæ facinus memorabile.

cum

cum cruce in mediam vociferantium Saracenorum turbam irrumpit primus: & inspectantibus attonitisque miraculo barbaris, sex in eo templo per otium defigit cruces; sentires fanaticorum hominum furorem diuina virtute compressum teneri, ne quid ei nocerent, cui præclari facinoris Deus autor fuisset. Idem planius rei exitu declaratum est. Quippe inuictæ crucis aspectus importunos illos vociferatores, Saracenosq; vniuersos adeo fregit, terruitque; vt lymphatis similes, deserto in perpetuum Mahometis fano, item vt dæmones solent, obiectu crucis repente diffugerent. Habitauit primo Gaspar Francisci instituto in hospitali domo. deinde Armuziana ciuitas eius ac Sociorum virtute perspecta, certũ Societati domicilium ac tẽplum extruxit. Quod vtrumque postea Societas certis de causis relinquendum rata, Dominicanis in Christi vinea magna cum laude, fructuque desudantibus, pro sua erga sanctissimam illam familiam obseruantia concessit vltro. Nihilo segnius in oppido Sancti Thomæ Cyprianus versatus est. Is cum eò venisset, concionibus atque exemplis adeo permouit oppidanos, vt sedem Societati perpetuã suapte sponte traderent. Multa inibi, eaq; præclara Cyprianus diuinitus fecit. Sed illud egregium. Nauicularius quidam Christianam mulierem viro per vim ereptam imponebat in nauim, non inscio Nauarcho. Cyprianus re cognita, cum tantum flagitium nulla ratione impedire quiuisset, pro suggestu vaticinans ita pronunciat. Coniugẽ a viro certi homines abduxerunt: sed haud ita multo post meritas Deo hominibusq; luent pœnas. Quippe nauis qua mulier auehitur, deperibit. & luscus fiet cæcus, & balbus mutus. Omnia prorsus vti pronunciauit, euenerunt. Nauis enim illa paucis diebus interijt. Nauarchus furore incitatus nauiculario, qui luscus erat, alterum effodit oculum: ipse ob insanam in naufragio vociferationem, ex elingui factus est mutus. Nicolaus quoque Lancellottus Colani, Balthasar Gagus Bazaini, Malacæ Franciscus Peres, Ioannes Beira in Maluco & Maurica, cæterique Francisci socij alius alibi in Neophytis alendis, Ethnicisque Christo pariendis, Christo ipso bene iuuante, haud sane invtiliter elaborarunt. Vitæ autem sanctimoniam in tanta humanorum subsidiorum inopia, rerumque difficultate mire coluerunt omnes. Itaque domicilia Societati facile compararunt, stabilieruntue. Sub idem tempus Tanaæ (quod oppidum abest a Bazaino millia passuum XVII.) per Gasparem Consaluum Societati sedes quæsita est. vbi oppidani a Patribus ad Christianam pietatem eruditi, omnes fere, &

Crucis vis.

Dominicanorũ laus.

Cypriani virtus egregia.

boni coloni euadunt, & boni viri: magna autem puerorum manus pro cuiusque ingenio, ac propensione partim in literis, partim in varijs opificijs exercentur; vt ex eadem disciplina simul cum honestæ vitæ ratione viuendi accipiant facultatem. Huc ad Patres ab extremis Indiæ finibus, Indus religionis causa venit affecta iam ætate, & grandi macie torridus, eiusmodi habitu, ac specie, vt vnus ex antiquis illis Anachoretis videretur. Is Christianis præceptis breuiter eruditus, cum puerum IESVM lactentem in gremio matris depictum conspexisset in tabula; extemplo diuinum puerum venerabundus amplexari cœpit; & protinus quasi alter Simeon in Christi complexu de vitæ exitu admonitus, vrgere Patres, instare vehementius, vt nulla interposita mora, fieret Christianus: imminere sibi mortem, adesse supremum vitæ diem. Ergo quamprimum baptizatus, postridie prima luce moriens, cum iam Dei salutare suscepisset, est dimissus in pace. Xauerius itaque de rebus, quæ vbique gererentur, deque difficultatibus suorum certior factus pro cuiusque loci conditione, ac necessitate, non subsidia tantum socijs submittebat, verumetiam præcepta: quæ nos ne historiæ series interrumpatur, hic prætermittenda duximus, suo deinde loco expostituri. Interim cum cæteri omnes lætis de Iaponia nuncijs alacres, præcipua lætitia, laudeque Iaponicas res vulgo ferrent; vnus qui gesserat, inexplebili animorum diuinæque gloriæ cupiditate flagrans, paruum quiddam præ ijs quæ spe, atque animo concepisset, imbutam Euangelio Iaponiam ducebat. Iamdudum Sinas, frequentissimasque illas oppidis atque incolis regiones, ipsamque amplissimi orbis terrarum regni spectabat regiam, velut consummatum suæ peregrinationis munus, salutemque Orientis.

Indus quasi alter Simeon a Christi cōplexu mortem obit.

Legatione adornata, Sinas petit.

Cap. V.

VIx dum Goam peruenerat (adeo de Sinis imminens illi cura erat) cum profectionem suam summo studio parare instituit, quicquid temporis intercederet, id morari Sinarum salutem ratus. Confestim igitur cum Alfonso Noronia Indiæ Prorege, & Ioanne Alboquercio Goano Episcopo de Legato ad Sinas mittendo transigit. Decretus est Iacobus Pareria ob pietatem egregiam, summamque familiaritatem à Francisco omni-

Iacobi Pereriæ pietas & liberalitas egregia.

omnibus votis expetitus. Qui haudquaquam eius fefellit ſpem. Quippe pro ſuo propagandæ religionis ſtudio, ita rem ſuſcepit, vt in legationis inſtrumentum, ac donorum apparatum maximam fortunarum ſuarum conſumeret partem. In eo negocio conficiendo, eximia Xauerij celeritas extitit. Namque vnius menſis ſpatio, non tantum legationem, diplomata, literas, munera à Prorege & Epiſcopo expreſsit; ſed quæcunque ad tam difficilem expeditionem opus erant, comparauit. Quam ad rem plurimum momenti habuit Alfonſi Proregis viri pij, & Franciſco amiciſsimi ſedula liberalitas. Quippe & legatum ei ad voluntatem dedit, & res omnes ad iter illud neceſſarias non impenſius, quam maturius parauit. Ad hæc totum negocium Aluaro Thardi Malacæ vrbis Præfecto impenſe per literas commendauit. Nihilo ſecius Xauerius ſui officij memor, interea dum legationem & profectionem in Sinas curat, quæ ad Indiam cæteraque Sociorum loca pertinebant, curare pergebat. Nam Gaſparem Belgam Armuzia euocatum, ſuum Vicarium, eundemque Goani Collegij Rectorem conſtituit, ſapientiſsimis ſaluberrimiſque præceptis inſtructum. Eodem tempore Dium (Luſitani imperij propugnaculum eſt in oſtio Indi fluminis poſitum) Sacerdos cum ſuo adminiſtro miſſus, itemque alij alio, ſuis quiſque monitis ad locum aptis ornati. Interim Matthæum Iaponem Goæ mors abſtulerat. Igitur Bernardus Romam deſtinatus. Andreas quoque Fernandus in Luſitaniam ad Regem, & Romam ad Ignatium Societatis parentem allegatus ea mente, vt ad Iaponicam, & ſcilicet Sinicam expeditionem, ſociorum quamplurimos deduceret, & maxime idoneos. Quid ſui conſilij eſſet in Sinarum expeditione, in ijs quas ad Regem Luſitaniæ per id tempus dedit, literis oſtendit his verbis. Tres omnino è Societate cum Iacobo Pereria Legato ad Sinas proficiſcimur eo conſilio, vt Luſitanos captiuos in libertatem vindicemus; Sinarum Regem ad Luſitanorum perducamus amicitiam; Dæmonibus & eorum cultoribus bellum inferamus. Itaq; Regi primum, deinde reliquis cæleſtis Regis nomine denunciabimus, ne Diabolum poſthac, ſed Deum hominum conditorem, & IESVM Chriſtum eorundem vindicem, ac Saluatorem colant. Audax inceptum videri poteſt, barbaros populos, ac præpotentem opibus Regem adire increpandi erroris gratia, prædicandæque veritatis. Verum illud ingentes nobis addit animos, quòd hanc nobis mentem haud dubie Deus iniecit: idemque nos bonæ ſpei, ac fiduciæ adeo impleuit, vt eius benignitate

Gaſpar Belga Franciſci Vicarius.

Dium oppidum.

Caput literarum Franciſci ad Regem Luſitaniæ

„ ireti nihil de immensa eius potentia, quæ infinitis partibus Si-
„ narum Regem superat, dubitemus. Multa præterea scribit Regi Lusitaniæ in eadem epistola, ex quibus incredibilis quædam eius animi magnitudo eminet pari cum submissione coniuncta: simulque ardor, ac studium singulare Christianæ religionis vel cum certo capitis periculo propagandæ. Sed ea nos, quia persequi operæ non est, hoc loco prætermissa in proprium reseruamus volumen, quo ferme omnes Francisci epistolas, quæ in nostras manus peruenere, cõiecimus. Goa discessurus, vt humilitatis & obedientiæ studium socijs inijceret, in cœtu Patrum Fratrumque, obedientiæ magister egregius, omnibus ad obsequendi studium vehementius inflammatis, quod verbis docuerat, facto egregio confirmauit. Nam cum P. Gasparem Belgam socijs omnibus Indicis, sibique ipsi præposuisset, eius genibus aduolutus, nouo more professus est in eiusdem se potestate futurum: non minus cæteris, quam ipso Gaspare attonitis rei admirandæ nouitate. Igitur extẽplo reliqui ex intimo animorum sensu flentes, pro se quisque in genua procumbunt, idemque ex ordine profitentur, nullo detrectante exemplum, quod ipse occupasset Xauerius. Inde Socios vltimum illud visurus, mutuis perfusus lacrymis amplexatur, & ex omni domesticorum sequi gestientium numero, quatuor tantum delegit, non tam in Sinarum ducturus expeditionem, quam in Iaponiam subsidio missurus. Goa discessit xvij. Kal. Maias anni post Christum natum M. D. L I I. magnum & sui, & illius expeditionis desiderium relinquens. Prouectam in altum onerariam atrox vis tempestatis adorta in vltimum discrimen adduxit. Cum maxime procella sæuiret, & cunctis ac præcipue Iacobo Pereriæ ipsi Nauarcho peritissimo imminentis mali species ante oculos esset; Xauerius perculsis omnibus, quamuis trepida in re impauidus stabat. Ac Pereriam pauore torpentem intuitus, Bono animo esto, inquit, Iacobe. diuina nos prouidentia tegit. vtinam par esset sors nauis alterius, quæ nobiscum vna soluit e portu, cuius breui conspiciemus indicia calamitatis. At vero onerariam hanc, qua vehimur, nauale coagmentauit, nauale dissoluet. Multiplici prædictioni deinceps multiplex respondit euentus. Extemplo quidem ventus cadere, procella sedari cæpit. Subinde tabulæ, vasa, cadauera per undas fluitantia nauis alterius naufragium ostenderunt. Porro illa Pereriæ nauis trigesimo post anno in nauale subducta, vt dissoluta reficeretur, Xauerij vaticinationem tanto post tempore comprobauit.

Christianæ humilitatis exemplum.

Vaticinatio triplex.

Cæte-

Cæterum Xauerius octauo ferme, quam Goa solueret die, Cocinum appellit. Ibi Socios magna & sua, & illorum lætitia cum reuisisset, de Comorinensium & Colanensium Sociorum necessitatibus certior factus, literas ad Gasparem Vicariũ suum propere dedit, vt eis subueniret quamprimum: & quicquid in hoc genere fecisset, ad se primo quoque tempore perscriberet, satis gnarus celerius ac diligentius prouisurum, qui sciret eius ipsius rei protinus reddendam esse rationem. Cocini paucos moratus dies, Malacam eodem mense contendit. In medio ferè cursu atrox procella vectores, nautasque in maximum adduxit metum. Præsentis periculi species omnium animos horrore perstrinxerat, cum Xauerius cæteris suam, suorumque vicem effuse deplorantibus, hilari vultu procedit in medium: bono illos esse animo, & omittere timorem iubet. Statim conscensa puppi, sacrarum reliquiarum thecam funiculo religatam in fluctus deijcit: & simul Deum precatus in cubiculum recipit se, operam confitentibus daturus. Mirum dictu, extemplo venti cadunt. sedatur tempestas. sereno cælo cursus tenetur. Gratijs (vt par erat) diuino numini actis, solicitudo, vt fit, in securitatem versa est. At Franciscus gubernatorem nauis vt apud se esset admonens, valde vereri se dixit, ne in eodem itinere alia ipsis non minora imminerent incommoda. Atque ita prorsus accidit. bis enim nauis latentes per scopulos, ac saxa decurrens, prope fecit naufragium; factura fortasse, nisi preces eiusdem, qui præuiderat, periculum auertissent. Nec domestica solum in eo cursu discrimina, sed etiam externas calamitates dissimulanter denunciauit. Aberat etiam tum longe à Malaca, nec quisquam inde per eos aduenerat dies, cum subito vectores impense obsecrauit, vt Deum enixe precarentur pro Malacensi ciuitate, quam eo ipso tempore afflictam crederet morbo. Diuinam præsagitionem fuisse ostendit euentus. Vbi Malacam applicuerunt, Vrbem graui lue populatam offendunt. Is morbus ex recentis obsidionis angustijs ortus primum per ciuium capita vagatus est: post incolarum stragem, aduenas quoque corripuit, & in classem quæ modo è Lusitania aduenerat, serpendo peruasit. Cæterum quanquam in illa ipsa naui, qua aduectus Xauerius erat, ad quadraginta homines eadem absumpsit lues, comitum tamen Francisci nullum Dei benignitate attigit.

Tempestas à Xauerio diuinitus sedatur.

Malacæ Præfecto sacris interdicit. Cap. VI.

XAuerius Malacæ a ciuibus, pro malis quibus vrgebantur, benignius, quàm à Præfecto Vrbis exceptus est. Vt primum in ædes Societatis venit, imminentis certaminis haud ignarus, socios etiam atque etiam rogauit, impensis vt precibus Deo commendarent suam in Sinas expeditionem. Pertimescere enim se, ne humani generis hostis omni eam ope per suos administros impedire moliretur. Nec vanus is timor fuit. Præfectus vrbis minime Lusitani ingenij homo Iacobi Pereriæ, cui pridem infensus erat, obstare gloriæ cæpit. Apparebat quippe ingenti non solum emolumento, sed etiam decori futurum ei, si Proregis legatus tenderet in Sinas. Igitur primorum ciuitatis consilio, atque opera vsus, per causam obsidionis vrbi imminentis, Iacobum Pereriam retinuit, quo minus obire posset legationem. Ibi Franciscus de sua expeditione solicitus, cœpit Præfecti animũ omnes in partes versare. Cæterum æmulatio non mentem solum excæcarat, sed etiam aures occluserat. Non illum Episcopi Goani literæ, Proregis diplomata, non allegationes, & preces amicorum quicquam mouebant. Venit ad eum Xauerius, qui modo ipsius egerat negocium cum Prorege: pecuniamque illi mercedis nomine curarat. summa demissione orat pro amicitia, obtestatur per Christum communem Dominum, vti se cum Legato quem Prorex Indiæ destinasset, in Sinas ire permittat: ne cursum Euangelij impediat aut moretur: ne hanc à Diabolo gratiam, quam ille tantopere velit, ineat: neu tam insignem Christi sanguini ac nomini iniuriam inurat. At homo hiante auaritia, qui legationem illam iam spe, & opinione deuorasset, non minus ingratus in homines extitit, quam impius in Deum. Quippe væcordia captus non modo Francisci auctoritate, recentique merito, sed ne obiecta quidem religione commotus est. Et Franciscus miscens precibus minas, magnopere eum monere institit, denuncians, caueret ne in Proregis Indiæ, Regis Lusitaniæ, Dei denique immortalis incurreret offensionem, iramque: vpote qui in vno negotio simul omnium illorum autoritatem, numenque violaret. Sed ille obstinate abnuens, contemptim omnia eludebat. Incertus igitur animi Xauerius, cum cerneret væsanum hominem non Re-

gis,

gis, non Dei reuerentia, metuque tangi, consilium à necessitate petijt. Nunquam ad eam diem publice se pro Apostolico legato gesserat; verum apud obstinatum animum nihil proficiens verbis, personam ab humilitate positam paulisper sumendam, præsentemque cælestis iræ terrorem illi incutiendum existimauit. Ergo Pontificium diploma diu reconditum, tanquam è vagina gladium educere decreuit, execrationesque & excommunicationes ostendere, quibus extemplo iugularentur, si qui suis in augenda religione conatibus obstare ausi forent. Non alias magis Francisci moderatio enituit. Quoniam tam atrox Deo potius quam sibi illata iniuria eius mouebat animum; quando ius obtinere nequibat suum, vt æquitatem animi obtineret, laborabat. Quo circa dolorem quamuis iustum vicit, iraque cuius mirè potens erat, compressa, in tanta hominis insolentia, non magis autoritatem suam retinuit, quam modestiam, ac lenitatem. Nam (qua erat in omnes homines beneuolentia) illud ipsum diploma ita protulit, vt nō ad vulnerandum, sed ad minitandum prolatum vellet. Cæterum si lenitas nihil proficeret, seueritatem adhibere statuit; demumque omnibus rebus ante tentatis, necessarium illi vulnus imponere. Nec moderatius, quam prudentius rem exsecutus est. Vt sine turba ac tumultu res ageretur, optimum factu ratus per internuncium, Iaponum more, negotium gerere, impotentis Præfecti congressum ipse vitauit. Ioannem Soarium Malacensem Vicarium adit. rem ostendit. negotium vt suscipiat, precatur. Cum ille se vero id non pro suo munere magis, quam pro amicitia sedulo facturum recepisset; libellum supplicem apud eum Franciscus relinquit, indicem non minus modestiæ, quàm potestatis suæ, quem nos libellum operæpretium duximus historiæ intexere, quò magis appareat Xauerij in tam acerba iniuria, æquitas animi, moderatioque. Is igitur est huiusmodi, Paulus III. Pont. Max. nostri Regis rogatu me in Orientem, ad Ethnicorum conuersionem legauit, vt quantum in me esset, Euangelium diuulgandum & Mundi effectorem ab hominibus ad eius similitudinem conditis agnoscendum, colendumque curarem. Quod negocium vt cumulatius, ac maiore cum auctoritate perageretur, idem Pontifex me Legatum Apostolicum creauit: eiusque rei testes Pontificias literas cum diplomate ad Regem Lusitaniæ misit, vt ipse si videretur (quoniam quidem eius efflagitatu me huc legabat) hisce præsidijs autoritatem instrueret, ac muniret meam. Rex igitur, cum ad eum Olysipponem eius accer-

Francisci moderatio insignis in iniuria.

In excōmunicatione infligenda moderatio.

Iaponum more per internuntiū agit cum Præfecto vrbis.

Xauerij libellus supplex.

situ

,, ſitu veniſſem,ipſe mihi Pontificium diploma legationis Apoſto-
,, licæ teſtimonium, ſimul cum regijs literis tradidit. Hæc ego
,, vt primum Indiam attigi, ad Ioannem Alboquercium Goanum
,, detuli Epiſcopum; qui vti par fuit, & agnouit, & approbauit.
,, Itaque idem ratus Chriſtianam rem apud Sinas bene geri poſſe,
,, eò me allegauit ea mente,vt veram illis populis,ac ſalubrem ex
,, ponerem religionem. Id adeo ex eiuſdem ad Sinarum Regem
,, epiſtola cognoſci licet,quam tibi eo miſi, vt in ea Epiſcopi ſu-
,, per mea in Sinas profectione ſententiam perſpicias, & volun-
,, tatem. Prorex autem Indiæ è re diuina eſſe credens tuto me in
,, Sinarum fines penetrare, Iacobum Pereriam mecum ad Sina-
,, rum legauit Regem. Id ita eſſe eiuſdem Proregis mandata ac
,, literæ Iacobo datæ teſtantur. Franciſcus item Aluarus Arcis
,, Goanæ cuſtos, idem Regius Procurator, & regiorum negotio-
,, rum Cognitor omnia vti Prorex præceperat, fieri imperauit.
,, Atqui Malacenſis Præfectus iter tam acceptum Deo, tam ho-
,, minibus ſalutare, tot tantiſque autoribus initum morari,
,, Euangelioque obſtare non veretur. Hic ego te Dei, & Epiſco-
,, pi Goani,in cuius poteſtate es,nomine vehementer oro,quæſo-
,, que,vt quoniam Epiſcopi hoc loco perſonam geris, Præfecto
,, vrbis decreta Pontificia,quorum initium eſt; Qui verò de cæte-
,, ro. (quibus decretis quicunque Legatis Apoſtolicis impedi-
,, mento ſunt,anathemate feriuntur) diligenter explices;eumque
,, per Deum obteſteris,ne iter noſtrum ex Proregis, & Epiſcopi
,, autoritate ſuſceptum inhibeat. Sin minus,denuncies ei ſtatim
,, ſacris interdici,non quidem Epiſcopi, aut tua, aut mea autori-
,, tate, ſed Sanctorum Pontificum, qui decreta illa & Canones
,, condiderunt, ſuprema vi, ac poteſtate. Quocirca eum per
,, IESV Chriſti Domini noſtri mortem, plagaſque meis verbis
,, obſecrabis, ne in tam graues pœnas eccleſiaſticas præceps
,, ruat. Nam longe profecto maiores, quam putat, Deo exſoluē-
,, ret pœnas.Hunc ipſum deinde libellum ſupplicem ſimul cum
,, Præfecti reſponſo ad me remittas oro,vt Epiſcopo teſtis ſit,non
,, negligentia mea factum eſſe, vt profectionem in Sinas de ipſius
,, ſententia ſuſceptam omitterem. Id autem quamprimum vt
,, peragas, te vehementer etiam atque etiam rogo. Abit enim
,, tempeſtas ad Sinicam nauigationem idonea. Id ſi feceris, ea-
,, dem opera,Deo rem gratam, mihi exoptatam feceris. Neque
,, enim adduci poſſum,vt credam Præfectum vſque eo durum,ac
,, ferreum eſſe, vt decretis Pontificijs cognitis,non continuo nos
,, dimittat. Ergo Vicarius hoc Franciſci libello,& precibus ad-
ductus

ductus Præfectum conuenit seuere denuncians, extemplo ei Pontificia autotitate anathema infligi, nisi desistat Francisci conatibus obstare. orat per Christi mortem ac vulnera ne committat, vt mortiferam plagam accipiat summo dedecori iunctam. caueat ne se tam graui, & inexpiabili obstringat scelere, pro quo haud dubie maiora omnium opinione supplicia cælesti numini sit daturus. Sed surdæ erant aures væsania obstrepente. Ne Pontificali quidem autoritate, & anathematis fulmine intentato, homo inuidus (adeo nihil nefas inuidiæ est) incœpto destitit; vt satis appareret, non tam hominis illam pertinaciam esse, quam Satanæ Sinarum regno ac suæ ditioni pertimescentis. Aegre tandem ab illo impetratum, vt pateretur Franciscum in Sinas abire; vt autem Pereriam Legatum dimitteret, nullo modo exprimi potuit. Ita constituta legatio, consiliumque omne Xauerij (quod postea ostendit euentus) impotentis hominis vitio ad nihilum recidit. Tum verò Franciscus tam proiectæ audaciæ infestus, ne quis in posterum tale aliquid auderet, edendum sibi duxit exemplum seueritatis suæ. Itaque Præfecto vrbis, eiusque administris, ac satellitibus nominatim sacris interdictum esse Pontificia autoritate rite pronunciandum curat; non quidem vt eis infligeret vulnus, sed vt saucij iam inflictum agnoscerent. Quippe Xauerius ipse dixisse fertur, nunquam se quidem cuiquam autorem futurum tam grauem alteri excommunicationis plagam imponendi: tamen omnino effecturum, vt qui Pontificum decretis propter contumaciam vulnerati iam essent, eorum vulnera omnibus aperirentur; quo cæteros illorum pœna a simili vęcordia deterreret, ipsos vero saltem admoneret pudor, vt properè tam fœdis vulneribus remedium quærerent. Cæterum haud leue in eo certamine vulnus accepit Xauerius. Satis constat ex omnibus ærumnis ac molestijs, quas in omni vita plurimas maximasque perpessus erat, nihil vnquam illi acerbius accidisse, quam quod tam salubris profectio ab eo impedita foret, a quo adiutam oportuisset. Itaque ille mœstus non tam suam, quam Præfecti vicem ipsius vitio periclitantis, cum gemitu exclamasse dicitur. Enimuero breui ille humani, diuinique iuris violator insanam pecuniæ, & honoris cupidinem, non pecunia solum, & honore, sed etiam corpore (vtinam non etiam anima) luet. Subinde templum, quod ex aduerso erat, intuens genua posuit. Supinisque manibus numen illi propitiare cœpit. Igitur manantibus lacrymis exclamat. Te ego IESV CHRISTE Deus cor-

Legatio in Sinas impedita.

De excommunicatis Xauerij sententia.

Vaticinatio grauis. Malacensi Præfecto pœ[illegible]entia a Deo precibus impetrata.

dis mei, per acerbissimos tuæ necis cruciatus obsecro, obtestorque, vt intuearis ipse tuas cicatrices, quas æterno Patri assidue pro nobis ostentas: easque salubres etiam misero illi esse velis, vt malis edoctus tua benignitate aliquando resipiscat. Nec irritæ preces, nec vana prædictio cecidit. Haud ita multo post ille, cum & alia multa per summam iniuriam fecisset, & eodem ore atque audacia, qua Xauerij autoritatem contempserat, Proregis contempsisset imperium; memori numinis cælestis ira, in arrogantiæ cumulo debitas pœnas exsoluit. Confestim namque homini contumaci, quasi deficere ab Rege moliretur, Proregis iussu inijciuntur catenæ. Mox ita vt erat vinctus Goam ad Proregem, inde in Lusitaniam ad Regem abripitur. Ibi bonis male partis spoliatus, notatus ignominia, æternis addictus vinculis, lepra insuper teterrima coopertus interijt; vt non magis Rex imperium, quam Deus numen suum vindicasse videatur. Cæterum malis fatigatus oculos tandem aperuit, & vitæ labes salubri pænitentia expiauit.

Fracto legationis consilio, nihilominus in Sinas pergit. Cap. VII.

NEC vero fracto consilio, inuictus Xauerij animus fractus est; sed sibi non tam cum hominibus quam cum communibus hostibus esse certamen ratus, ne quid omnino Satanæ cederet, summa ope contra tendendum putauit. Fama acceperat in Sinarum regno custodias esse maximas ac refertissimas vinctis: peregrinos autem, qui sine fide publica in Sinas penetrassent, æternis vinculis mandari solitos. Quod terrori alijs fuisset, illi inuitamento fuit. Iam tum Christi, hominumque amore ardens sempiterno carceri se deuouebat, vinctis primum, deinde per eos cæteris Euangelium vulgaturus. Namque spem conceperat, si qui vinctorum Christi fidem secuti essent, hos deinde emissos familiam quemque suam ad Christum aggregaturos: insuper si Deo cordi foret, curaturos, vt ipse quoque vinculis exemptus Christianam religionem propagaret. Itaque etsi videbat hominum improbitate humanum sibi auxilium in difficili, ac periculoso negotio ereptum esse; nihilo secius tamen diuino fretus præsidio in Sinas pergere statuit, rem per semet vtcunque tentaturus; vt si minus ipse in Sina-

rum

rum regnum penetrare poſſet, at certe aperiret ſocijs aditum, & poſteris exemplum, vel facti, vel conatus relinqueret. Ergo Balthaſarem Gagum, Duartem Syluam, & Petrum Alcaceuam ſocios & comites ſuos dimittit in Iaponiam: ipſe vero vno ſibi ſocio & Sina interprete relicto, Malaca diſcedit. In vrbis porta puluere de calceis (vti Chriſtus præceperat Apoſtolis) excuſſo, ciuitati cæleſtem iram, multaſque & graues denunciat clades. Et denunciationi reſpondit euentus. Nam breui bellis, fame, morbis vrbs ita vaſtata atque exhauſta eſt, vt ex celeberrima ciuitate ad ſolitudinem propemodum redigeretur. Cæterum Xauerius quamquam Pereriam Legatum, ob impeditam legationem, maximoſque fruſtra in eam rem ſumptus factos, mœrere non ignorabat, eum tamen ne mutuus conſpectus, vt fit, vtriuſque augeret mœrorem, diſcedens alloqui non ſuſtinuit. Itaque illius ſolicitudine magis anxius, quam ſua, amiciſsimum hominem e naui per literas ſolatur, pollicens illam damno implicatam contumeliam, & emolumento ipſi & honori futuram. Idque ita poſtea accidit. Nam ab Rege Luſitaniæ (cui Franciſcus eum impenſe commendauerat) magnis vel copijs, vel honoribus auctus eſt ornatuſque. Xauerius igitur Sinas petens in Pereriæ Legati nauim, ipſo relicto, conſcendit eiuſdem permiſſu: vt nauis illum de amantiſſimi hominis non minus deſiderio, quam beneficio admoneret. Sub profectionem ad eum in nauim Vicarius venit rogans, vt ad Præfectum vrbis ſalutaturus eat prius, quam ſoluat Malaca. videat ne ſermonum præbeat materiam, ſi prætermiſſo ſalutationis officio, tanquam abalienata voluntate diſcedat. At Franciſcus diuini honoris magis ſtudio, quam iuſta inflammatus ira; Ego ne (inquit) vt hominem e fidelium communione eiectum adeam ſalutandi cauſa? Enimuero nunquam poſt hac neque ego illum, neque ille me viſurus eſt in hac vita, ne poſt mortem quidem, niſi cum apud ſummum illum Iudicem in valle Ioſaphati eum accuſaturus ſum, quod improbiſſima, turpiſsimaque cupiditate obcæcatus, tantam animorum impedierit meſſem. Nam rumores, & ſuſpiciones hominum neutiquam vereor, cum ſatis conſtet ei ſacris interdictum eſſe. Proinde eius ſermonis, congreſſuſque contagionem omnibus defugiendam, idque mea potiſsimum autoritate exemploque declarari oportere. Quin potius periculum foret (inquit) ne mea exſecrandi hominis ſalutatio multum de Pontificia nota, deque excommunicationis detraheret pœ-

Puluerem de calceis excutit.

Denunciatio calamitatum.

Excommunicati cõgreſſũ omni ope vitat.

na. Committerem vtique, vt alij cum illo & congressu & colloquio sine vlla religione, me autore iungerentur. Quocirca suas secum ipse res agat, me quidem amicum non habebit, quamdiu habuerit inimicum Deum. Hac oratione Vicarium conuictum cum dimisisset, mense Iulio soluit, e Malaca quam primum excedere festinans. Inde ad Sicapuranum fretum cum substitisset, amicorum haud parum memor, Iacobum Pereriam Legatum recenti casu afflictum rursus non amica magis quàm pia epistola recreauit, enixe orans vt accepto vulneri consilio, ac prudentia mederetur: atque illo ipso tempore auidius quam alias per Confessionis, & Communionis Sacramenta Deo mentem applicans, certam ab eo solatij peteret medicinam: seque ad diuinam voluntatem totum fingeret, formaretque. Neque enim dubitandum esse; quin illa contumelia ac molestia in decus, ac lætitiam esset ei aliquando cessura. Inde nauigatione repetita, comites eius duo diuturnum in morbum inciderunt, quibus in curandis, subleuandisque assidue Francisci benignitas, patientiaque exercita est; ne crucis amatori vllo tempore deesset crux. Cæterum secundis ventis vsus tertio mense, quàm è Malaca soluerat, ad Sinas peruenit.

Mæroris et ærumnarũ solatia a Deo petenda per sacramenta.

Sinarum fines frustra patefacere conatur. Cap. VIII.

Sinarum regionis descriptio.

SINARVM regio Asiæ pars est vltima, spatio locorum, & oppidorum frequentia, nulli earum gentium secunda. quippe eius longitudo amplius CCCC Leucarum, latitudo CCC. perhibetur; vrbibus autem habitatur ita frequentibus, vt superante multitudine, etiam flumina ipsa distentis constrata nauigijs incolantur. Ab Oriente ac Meridie, Oceano cingitur: a Septentrionibus muro latissimo ac pene infinito diuiditur ab ijs Asiæ Scythis, quos vocamus Tartaros: ab Occidente vlteriorem spectat Indiam. Sinæ ipsi pacis, quam belli artibus aptiores, vnius Regis nutum intuentur. Nulli apud eos Reguli, nulli Dynastæ: Rex vnus in omnes æque dominatur. Is per Præfectos prouincias administrans, ex his cognoscit grauiora cuiusque loci negotia. Præfectorum verò seminarium non aula, sed Academia est. Quippe ipsorum legibus, Regis propinqui ac necessarij prorsus abstinent administratione regni. Ex Gymnasijs viri eloquentia simul, iurisque prudentia

Sinarum mores.

præstan-

præstantes delecti, vrbibus ac Prouincijs, non vtique suarum ciuitatum aut gentium, præsunt. Deos vulgo adeo contemnunt, vt seu preces irritæ fuerint, seu grauior aliquis inciderit casus, Deos suos penates tanquam seruos accipiant plagis. Nullos apud illos, præter Magistratus, quorum propter eximiam seueritatem numen horrent, Deos esse credas. Complura quidem haud sanè vulgaria traduntur de Sinarum moribus, quæ a nostro instituto aliena sciens prætereo. Cæterum illud haud facile dixerim inhumanius sit, an imprudentius institutum, quod cæterarum nationum fugientes mutuos vsus, terrore mortis aduenas omnes procul à suis arcent finibus. Oræ maritimæ adiacet insula inculta, desertaque Sancianus nomine, a continenti passuum millibus circiter CXX. Eo Lusitani, ac Sinæ illa tempestate commercij causa commeantes, ibidem stramine, aut ramis tuguria sibi breuis diuersorij causa, raptim construebant. Huc igitur Xauerio quoque sui commercij gratia petente, insulæ oram legens gubernator dubitare cœpit, an Cunianum portum, quem peteret, esset præteruectus. Iamque ratus adhuc procul abesse, vela facere parabat; cum hæsitanti Franciscus liquido affirmat, eum portum iam esse præteritum. Ille dubius animi supersedit primò, deinde quia nunquam eum Xauerij affirmatio fefellerat; illi magis quam sibi credendum existimans iactis anchoris, scapham in mare deijci iubet: certosque homines propere mittit rem diligentius exploraturos. Paucis horis intermissis, scapha cum Lusitanis aliquot in insula diuersantibus ad fidem rei faciendam reuertitur, portum Cunianum, vti Xauerius confirmarat, præteritum esse renuncians. Quo nuncio admirabundi nautæ conclamant, diuinitus profecto id Xauerio indicatum memorantes: & sublatis anchoris, conuersaque velificatione repetunt portum. Vbi fama ad incolas perlata est, Franciscum Xauerium, celebre etiam illis locis nomen, aduentare; propere Lusitani omnes læti obuiam se illi effundunt in littore. Vt terram attigit, mutua gratulatione perfuncti pro se quisque hospitio talem virum excipere certabant. Ille sine cuiusquam iniuria, certamen ita diremit, vt apud Georgium Aluarum veterem amicum, suique perstudiosum diuerteret. Tum Lusitanos communiter obsecrat, vt sacram sibi ædiculam, quam minimo sumptu, ex ramis & stramine excitarent: vbi rem diuinam faceret, ministraret sacramenta, pueros ac seruos ex sua consuetudine, catechismo erudiret. Extemplo illi libentissimis animis Xa-

Sancianus insula.

mis Xa-

mis Xauerio gerunt morem. & satis strenuè administrata res est. In colle qui à summo æqualiter decliuis vergit ad portum, ædicula biduo stetit. Protinus ergo Xauerius veteri instituto, sacra ibi ministeria impigre obire: & modo ægros in nauibus morbo afflictos omni obsequio recreare: modo egentibus subleuandis ipsemet à locupletioribus corrogare stipem: interdum cum Sinis mercatoribus quà de ipsorum, quà de Christianorum religione disserere. In his laboribus ac muneribus duos menses ac dimidiatum, ingenti animi ardore consumpsit. Quæ res illum etiam apud Sinas non minus sapientia, quam sanctitate conspicuum fecit. Interim e Lusitanis, ac Sinis percontabatur, ecqua tandem via reperiri posset Euangelij in Sinas inferendi. Verum & Lusitani, & Sinæ ipsi, difficillimum negotium dicebant esse, periculique plenissimum. Regis quippe ipsius iussu, omnia regni claustra acribus septa custodijs teneri; omnes aditus peregrinis penitus esse clausos, morte proposita, & aduenæ introeunti, & indigenæ aduenam introducenti. Omnino iniussu magistratus alicuius, continentem attingere peregrino homini nefas esse: Veniam autem ab eis petere neque Sinas audere, propter summum illorum imperij terrorem, neque Lusitanos posse, qui haud secus quam reliqui aduenæ excludantur. Quocirca non Lusitanus, non Sina vllus omnino reperiebatur, qui in eius gratiam sustineret manifestum necis, aut certæ seruitutis periculum adire. At Franciscus vt erat inuictus ad ea, quibus cæteri terreri solent, perpetua suorum conatuum felicitate ad discrimen adeundum accenditur. Itaque statuit, quoniam nulla præterea rei conficiendæ patebat via, per illa ipsa pericula rem aggredi: molirique omni ope, atque opera, vt in vrbem Sinarum aliquam occultè deuectus, Prætorem adiret, negotium transigeret. Hoc Xauerij consilium tanquam audax, ac temerarium vulgo improbabant Lusitani. Igitur non defuerunt qui eum pro amicitia ac familiaritate ab incœpto deterrere summa vi niterentur, orantes ne se in acerbissimæ necis, seruitutisue discrimen daret. Magistratus quippe (Lutias incolæ, Mandarinos Lusitani appellant) in legibus custodiendis adeo seueros, aut potius acerbos, & crudeles esse; vt leuissimas ob noxas nullo discrimine indigenas, ac peregrinos verberibus cedant vsque ad necem. Recens documentum, & quidem domesticum esse Lusitanos quosdam, qui superiore anno, tempestate ad illorum littus eiecti, longe sæuiores Oceani fluctibus Sinarum animos experti

Sinæ aduenas excludunt.

Inuictus Francisci animus ad pericula.

Sinarũ Magistratuũ crudelitas in aduenas.

experti forent: verberibusque fœdum in modum lacerati adhuc in carcere & squallore iacerent, incisa in perpetuum spe pristinæ libertatis. Proinde quam rationem esse, omissa certa tutaque aliarum gentium cultura, vt efferatæ nationi Euangelium per vim obtrudas, in dubiam libertatis, ac seruitij aleam ire? Et Lusitanorum denunciationem Sinarum consensus adfirmabat. Ad hæc Franciscus interritus (adeo diuinus amor sanctis viris potior humano timore est) non aliud magis se omni voto expetere respondit, quam vel morte sua Sinarum salutem repræsentare. Quid enim? Num ignorarent, quod ipsos identidem vsus doceret, cedere spei metum, vbi maiora sint „ periculis præmia? An ambigerent, Sinarum ciuitates, si se- „ mel Euangelij semen accepissent, propter accuratissimum di- „ sciplinæ, atque administrationis genus, longe vberrimos fœ- „ tus edituras? Vt enim dubium esset, an prospere succederet, „ quod conaretur; ita certum esse, conatum & obsequium suum „ Deo gratum futurum. Nam vincula, cruciatus, mortem de- „ nique ipsam pro Christo, beatitudinis & immortalitatis instar „ sibi esse debere. Iam silentium imposuerat amicis, cum has curas maxime agitanti febris superuenit, qua per dies quidecim afflictatus demum Deo bene iuuante conualuit quidem, sed ita, vt morbus ille aduentantis mortis nuncius esse videretur. Cæterum vt conualescere cœpit, ad pristinos labores retulit se, nullius rei magis, quam otij, & quietis impatiens.

Transigit cum Sina, vt se clam Cantonem inuehat,

Cap. IX.

NIHILO autem segnius idoneum aliquem mercatorem quæritans, a quo transmitteretur in Sinas, Lusitanos primum, deinde Sinas omni artificio tentare cœpit, multas rationes rei cælandæ proponens, sibique in tam honesto postulato vt gratificarētur, obtestans. Verum obstinatos ad cauendum animos nullæ artes, nullæ molliebant preces. Aures omnium, timor clauserat, abnuentium fortunas, caputque suum manifesto periculo offerre. Itaque Franciscus non auxilij modo, sed etiam consilij inops fluctuabat animo. Ac ne quid deesset incommodi, eius comites grauis vrgebat morbus. Et Antonius Sanctæ fidei natione Sina Goani Collegij alumnus, quem pro interprete

inde

inde vſque ab India ſecum aduexerat, Sinarum ſermonem deſuetudine oblitus, vſui eſſe iam nequibat; vtique cum vrbanæ reconditæque eorum linguæ, qua Magiſtratus vti ſolerent, prorſus eſſet ignarus, rudiſque. At Xauerius ad omnia inuictus, nihilque inexpertum, nihil inauſum relinquendum ratus, nihilo ſecius rem vrgere inſtitit, confidens fore, vt *in Deo ſuo tranſgrederetur murum*. Inter hæc haud parua res eius cupiditatem ſimul, & fiduciam accendit. Eodem tempore comperit Sinarum Regem Legatos quoquo verſus dimiſiſſe exploraturos aliorum leges, inſtitutaque regnorum. Quocirca magna ſpes erat, gratum illi ac iucundum fore, Chriſtianam legem ac diſciplinam cognoſcere. Ex ipſis etiam Sinis homines locupletes atque honeſti Franciſci familiares, eum vt ad Sinarum Regem ſeſe conferret, magnopere hortabantur, ex ipſius ſanctimonia Chriſtianam æſtimantes religionem, ijſque libris quos afferret ſecum, præclaram aliquam legem, ſuaque meliorem contineri credentes. Enimuero his rebus multo etiam magis excitatus Xauerius, eam mentem ratus eſt Sinis eorumque Regi datam diuinitus, vt Euangelium aliquando intraret Sinarum fines: vrbeſque incolis frequentiſsimas peruaderet. Ergo diuinæ ſpei ac fiduciæ plenus, omnes rei maturandæ vias tentare decreuit. Se enim aut ſine vllo periculo magnoque cum rei Chriſtianæ emolumento ad Regem peruenturum, aut ſi quid grauius accidiſſet, in magno poſiturum lucro. Nam pro Chriſto excruciatum necari, quod ſummum periculum videretur, id vero maximum Dei beneficium duci oportere. Igitur cedentibus, vt fere fit, conſtantiæ difficultatibus, breui alius ſe illi interpres obtulit. Inde Sinam mercatorem minime timidum nactus, ſpe ac pollicitationibus ſolicitat atque impellit ad audendum. Cum ſine præſenti pretio nihil ſpes efficeret, pretium a mercatoribus Luſitanis corrogat: & magno piperis numero, quod erat aureis prope ducentis, cum illo tranſigit, vti ſe cum interprete, ac libellis ſuis de nocte in Sinas quam occultiſſime deportatum, in Cantonij portus littore exponat ante lucem. Ille igitur ad rem penitus occultandam, ne caput ſuum committeret dubiæ nautarum fidei; liberis ſuis, ſeruorumque fideliſſimis pro remigibus vti, Franciſcumque noctu parua nauicula tranſmittere cogitauerat. Vltro etiam pollicitus erat Xauerio, bidui aut tridui apud ſe receptum, ac latebras, donec tuto emerſus, Cantonis oppidi Præfecto ſui in Sinas aduentus exponeret cauſam. Duo tamen in hoc

negotio

negotio pericula Xauerio ab amicis denunciabantur; vnum ne mercator, accepta per fraudem pecunia, fidem proderet: ipſumque ſupprimendæ rei gratia in deſertam aliquam inſulam, aut etiam in altum præcipitem daret. Alterum (vt ſancta eſſet barbaro fides, eumque in Cantonio portu exponeret) ne Præfectus vrbis in aduenam contra edicta Regis, ſine fide publica, eò ſe inſinuantem exempla ederet; verberibuſque crudeliter cæſum aut vltimo afficeret ſupplicio, aut certe in perpetuam ſeruitutem redigeret. His ille alia haud paulo maiora opponebat diſcrimina, quæ cæteros latebant. Primum periculum dicebat eſſe, ne ſua diffidentia verius, quam cautio Dei bonitatem, ac prouidentiam offenderet, ſi prouinciam illius inſtinctu ac monitu ſuſceptam homuncionum terricula excuterent. Deinde nē Chriſto indignus foret diſcipulus, ſi eum non audiret denunciantem, *Qui perdiderit animam ſuam propter me inueniet eam*. Ergo ſatis gnarus, animi periculis pericula corporis eſſe longe leuiora, tutius ratus eſt per vitæ diſcrimina perrumpere, quam animi ſalutem in diſcrimen adducere; vtique cum haud difficilius, quam præclarius foret, Sinas Deo fauente, inuitis eius hoſtibus peti, ſubigique. Per id tempus mira res accidit. Petrus Gerra Nauarchus haud ignobilis Iaponiam petebat. iamque portus, quem capere deſtinarat, in conſpectu erat; cum repente venti uis cecidit malaciaque conſecuta eſt tanta, vt per biduum triduumue nauis nil prouehi poſſet. Ergo triſtis & indignabundus in Sinas curſum flectere parabat, cum repente nauicula vectus ab Sinis (neque enim longe aberat oneraria) occurrit Xauerius. Qui Nauarchum amice ſalutatum bono animo eſſe iubet monens, vt vela ſtrenue panderet: ſe quippe confidere futurum, vt Deo fauente ſecundus naui ventus afflaret. Nec vana prædictio fuit. Vix expediuerant vela, cum nauis afflante Zephyro portum tenuit. Atque vt diuinum extaret auxilium, naui in portum delata, ventus in Africum eſt verſus, eam niſi portum iam occupaſſet, haud dubie abrepturus in Sinas. Inter hæc Sinæ mercatoris, cum quo deciderat, reditum Franciſcus opperiens, complures & ad ſocios, & ad amicos literas dedit. Primum quidem ad Gaſparem Goani Collegij Rectorem, vt ex Epiſcopi auctoritate (adeo nihil ſibi Legatus Apoſtolicus ſumebat) Malacenſibus illis, qui ſuæ in Sinas profectioni impedimento fuiſſent, Pontificia autoritate interdictum eſſe ſacris, quam primum rite pronunciandum curaret: quo ſcilicet miſe-

Matth. 16

ros illos lethalis plaga refricata aliquando remedij admoneret. Ad Franciscum etiam Peren scripsit, vt Malaca relicta, cuius Prætor suam in Sinas profectionem impedisset, cum omnibus socijs in Indiam discederet primo quoque tempore. Nec Iacobi Pereriæ sui oblitus, eius mœrorem consolando per literas tertio leuauit, quarum literarum hæc est clausula eximiæ virtutis index. Vtinam nos aliquando in Sinarum Regis aula reuisamus: quanquam ego si ad Sinas peruenero, spero futurum, vt ibi me aut seruitio addictum, aut in Cantonis carcere, regiaue custodia vinctum offendas.

Transmissione dilata, suum obitum prædicit. Cap. X.

ECCE autem Sinarum conuersionem, & martyrij palmam meditanti Xauerio, nouæ magnæque difficultates obiectæ. Interea dum proxima spe lætus profectionem adornat suam, repente nouum eius interpretem ab incœpto siue occulta Lusitanorum ars, siue imminentium suppliciorum terror auertit. Itaque timoris magis, quam fidei memor, Franciscum nihil minus metuentem subito deserit. Nihil tamen improuiso malo cessit Xauerij constantia. Sed cum veteri interprete etsi parum idoneo, quod Sinarum linguam, vt diximus, non satis tenebat, nihilosecius decreuit ire. Confestim igitur ad eum ex composito coeunt Lusitani mercatores, non Xauerij vice soliciti magis quam sua. Circumfusi pro se quisque precantur, vt incœpto desistat aliquando. Quod si suo periculo non tangatur, at moueatur alieno. Agi ea in re non ipsius solum, sed etiam Lusitanorum omnium salutem. Prætores quippe Sinarum tanta audacia irritatos non vnius pœna contentos fore: omne nomen Lusitanum ad supplicium vocaturos. Proinde ne amicorum fortunas, vitamque ipsam in eundem traheret casum. Quod si certum ac deliberatum esset, fortunæ aleam tentare; at expectaret, dum opportuna profectio Lusitanas naues iniuriæ subtraheret. Tum Xauerius bonum illos animum habere iubet. Se vnum vile caput, si quid impendeat periculi, subire velle. Quocirca nihil omnino tentaturum, priusquam ipsi in tutum recepissent se. Illis ergo iter maturantibus, Franciscus quoque ad expeditionem suam se instruebat. Cæterum in Sinarum fines eum penetrare Deo vtique cordi non fuit. Ne quid deesset difficultatis, mercatoris

Xauerij humanitas in Lusitanos.

quoque

quoque illius Sinæ, quo cum transegerat, eum fides fefellit. Is quippe siue casus alicuius interuentu, siue metu pœnæ, siue etiam Diaboli ipsius instinctu, non stetit promissis. Et Franciscus, cum frustra eum diutius expectasset, denique suam transmissionis spem pene damnauit. Igitur nihilo fideliorem Sinam mercatorem, quam interpretem expertus, consilij inops cogitationem in omnes versabat partes. Non tamen illum ab ingenti spe destitutum defecit animus: quin potius humanæ opis desperatio diuinæ fiduciam accendit. Diuinæ ergo bonitati confisus, nouam in Sinas transmittendi occasionem captare, ignarus transmittendum esse sibi propediem in cælum. Inter hæc noua illi, sed vana spes affulsit. Cognouit quippe Sionis Regem (quod regnum Malacæ, quàm Sinis propius est) legationem in proximum annum ad Sinarum Regem destinasse; Itaque opportuno nuncio lætus nouæ legationi adijcit animum: statuitque si Sina ille mercator ad tempus non occurrat, ipse ad Sionem nauigare: atque omni ope adniti, vt cum Regio Legato penetraret in Sinas. Sed iam non in limine operum, ac laborum suorum, vt sibi videbatur, sed in exitu stabat. Ergo dum, si vetus destituat spes, noua auxilia moliens regnum Sionis cogitat, ad cælestem Sionis arcem vocatus est. Iam socium illum suum ægrotum, ne sibi in Sinas transmissuro oneri, atque impedimento foret, Lusitanis Indiam repetentibus bene commendatum deuehendum tradiderat, ipse cum Antonio Sanctæ fidei, alioque seruo remanserat in Sanciano. Et post Lusitanarum profectionem nauium, Franciscus (vt spes pertinax est) adhuc mercatorem illum Sinam expectans, consueta caritatis munia haud segnius exsequebatur, Satanam a quo artes omnes ad suos conatus auertendos adhiberi cernebat, Deo duce, & adiutore victurus. Sed Deo cuius *inscrutabilia consilia, & inuestigabiles viæ* sunt, aliter visum; quippe eius conatu contentus, Sinarum conuertendorum decus (fortasse quod tum bene maturum tempus non erat) alijs reseruabat.
Incenso itaque Xauerij agendi, patiendique studio lætus, laboriosissimo homini veterum laborum, quos plurimos, ac maximos sustinuerat, præmia persoluere, quam aditum ad nouos labores aperire maluit. Igitur eodem ipso die, quo die in portum Cantonium traijcere destinarat, in morbum incidit; quo deinde extinctus est. Morbi occasio hospitis inhumanitas fuit. Sub discessum enim nauium Indiam petentium, etiam Francisci hospes mutato consilio, desertoque iure hospitij, repente

Franciscus ab hospite destitutus in morbũ incidit.

discessit. Subita impotentem animum seu cupiditas, seu dementia stimulauit: adeoque præcipitem egit, vt Xauerium veterem amicum atque hospitem salutare, nauemque in alia Sinarum insula emptam opperiri festinatio prohiberet. Franciscus more suo rem diuinam faciebat, cum bonus ille hospes omisso sacro, cui intererat, & hospite destituto, fugienti magis quam abeunti similis soluit ex insula. Sacrificio peracto & precatione funebri pro mortuis de more facta, circumferens oculos Xauerius, hospitem abesse cernit. Quærenti quid illo factum esset; respondetur, eum propere admodum Malacam versus è Sanciano soluisse. Tum Franciscus. Enimuero (inquit) vereor ne illum conscientia sceleris alicuius agitet, irato Deo. Quorsum enim ista tam præpropera festinatio? En aduentat nauis quam modo emendam curarat: eius tamen aduentum expectare grauatus est. Sed abeat sane Malacam, vnde abiturus est nunquam: ibi enim vitam amittet miser. Ex duabus prædictionibus alteram mox, alteram deinceps euentus excepit. Vix qui aderant è templo excesserant, cum nauis illa repente comparuit, mirantibus omnibus, & Xauerium tanquam diuinum hominem intuentibus. Hospes verò (vti postea cognitum est) paucis diebus, quibus Malacam venerat, cum lignatum isset in syluam, a latronibus interfectus perijt, fœdam ac miseram mortem sortitus, quod Francisco causa immaturæ mortis fuisset. At Xauerius haud ignarus sibi propediem e vita migrandum, idipsum familiaribus prædixit; non admirabili magis, quam salubri ratione. In circulo Lusitanorum cum esset, numerum inite, inquit, diligenter eorum, qui hic sumus: nam intra annum plerique nostrum moriemur. Vaticinatio verior fuit, quam lætior. Namque è septem qui tum aderant, quinque eo anno sunt mortui. ex quibus ipsemet Xauerius fuit, haud dubie imminentis sibi mortis & gnarus & vates. Et iisdem fere diebus, Franciscum diuinitus mortalitatis oblitum ingens Dei visendi cupido cœpit, haud leue proximæ beatitudinis pignus. Itaque in Epistola quadam scripsit, tametsi ad id tempus vitam sibi suppeditari optasset, ad Christi obsequium Christianique nominis propagationem; tamen iam eos igniculos ardenti diuinæ Maiestatis visendæ fruendæque desiderio refrixisse.

Duplex Vaticinatio.

Sanctissime moritur. Cap. XI.

INHOSPITALIS discessus hospitis necessitatem imposuit Xauerio victus emendicandi. Eoque grauior eum inopia vexauit, quo arctiora omnia tum Lutiarum custodiæ fecerant, ne quis annonam ex Sinarum finibus exportaret, intentiore cauentes cura. Quod ille incommodum Euangelicæ paupertatis magis, quam suæ necessitatis memor libentissime perferebat. Itaque nouum hospitem nequaquam sibi quærendum, sed precario victu defungendum existimauit. Verum etsi animus patiendi auidus fortiter occurrebat tantis rerum omnium difficultatibus incommodisque; corpus tamen vtpote iam confectum ætate, assiduis laboribus, & scilicet recenti morbo, ex quo nondum satis conualuerat, necessario frangebatur. Ad hæc angebant eum ingentes animi curæ, quas ex desiderio suæ in Sinas profectionis capiebat. Itaque æger non corporis solum, sed etiam animi, *cum petijsset animæ suæ vt moreretur*, XII. Kal. Decembris recidit in morbum. Missæ sacrificium pro mortuo fecerat, cum mortifera illum febris inuasit; quæ aditum ei ad æternam vitã aperiret. Igitur cum febri adnauim, qua aduectus erat, recipit se, simul visendi de more ægros, simul inter eos diuersandi studio. Sed ingrauescens morbus, cum iactationem nauis ferre non valeret, remigrare eum coegit in terram. Lusitanus igitur quidam talem virum misere febri æstuantem, iacentemque in publico conspicatus, misericordiaque captus, extemplo eum benigne inuitat hospitio. ac domum suam (ea erat deserto in colle casa verius quam domus) deductum pro rerum inopia liberaliter tractat. tum eius saluti consulens rogat, atque obsecrat, vt incidi sibi patiatur venam. Et Xauerius quanquam non ignarus quales tandem medicos deserta haberet insula, tamen ait se in rebus omnibus quæ ad curationem corporis sui pertinerent, omnino in medentium fore potestate. Idque alacrius fecit, quam dixit; vndecunque obedientiæ materiam quærens. Sanguinem misit non sine spasmis, ac distentione neruorum. Dolorem corporis subsecutum est fastidium ciborum omnium; quanquam cibi nulli ægrotis idonei suppetebant, præter paucas amygdalas, quæ à Lusitano Nauarcho traditæ, ad eum perlatæ sunt serò. Iam enim cibum adeo fastidiebat, nihil vt sumere omnino posset.

Xauerius emendicato cibo uitam tolerat.

Recidit in morbum.

Tugurio excipitur a Lusitano.

Dicto audiens est medico.

Morbi dolores.

Cibi fastidium.

ſet. Interim ſatis gnarus ſibi adeſſe ſupremum diem, quæ ſecum in caſam illam extulerat, ne per morbi ſui occaſionem perirent, in nauim referri iuſſit. Biduo iam inedia traducto, cum morbus magis, magiſque ingraueſceret, magis etiam Franciſci patientia, ac virtus enituit. Humanis ſubſidijs omnibus deſtitutus inita iam hyeme, in tugurio ventis atque imbribus peruio iacebat, maximoque peſtiferæ febris iactabatur æſtu. Cæterum incommoda omnia, ac vim morbi æquiſſimo ſubibat animo, patientia autem tanta, vt nihil ſupra. Nullum prorſus eius verbum excipiebatur, aut de grauitate morbi querentis, aut vllam circunſtantium opem, (vt in grauibus morbis fieri ſolet) implorantis: contraque omnia dicta & geſtus erant tales, vt ſatis appareret, morbum velut ſolidæ virtutis, æternæque materiam gloriæ, ab eo in diuini beneficij loco numerari. Vnum ſcilicet ægre ferebat, naturali ſe vulgarique morte extingui in lectulo: omnibuſque expetitam votis martyrij palmam ſibi pene in manibus infringi. Cæterum haud ignarus martyrij decus donum Dei eſſe gratuitum, quod ſepe negetur expetentibus, aliud agentibus offeratur; ad diuinæ prouidentiæ rationem animum compoſuit ſuum, tam inſigni beneficio ſe indignum exiſtimans. Inde vis mali vehementior penitus inſitam Franciſci ſanctimoniam declarauit. Namque vt in cæteris ferè cum vrgentur morbo, tum maxime vitioſa ſe prodit natura, ita in Franciſco tum præcipue ſolida, atque egregia pietas emicabat. Quippe eadem propemodum faciebat moribūdus, quæ ſanus facere conſuerat, nunc defixo in cœlum oculorum obtutu, læta fronte ac vultu cum Chriſto Domino, quaſi adeſſet colloquens; nunc pſalmorum verſus pie admodum vſurpans, identidemque illas iterans voces IESV fili Dauid miſerere mei. Tu autem peccatorum meorum miſerere. Mater Dei memento mei. Hiſce alijſque eiuſmodi vocibus biduum extraxit. Aderat iam illi ſuprema hora. Igitur Chriſti crucifixi effigiem manu tenens, intentiſque oculis intuens crebros edere gemitus, & ſubinde ſucclamare. IESV Deus cordis mei, lacrymas precibus miſcens, donec eum vox pariter ac vita defecit. Ita ad extremum vſque ſpiritum fortiſſime cum morbo ac morte luctatus, quarto Nonas Decembris (qui dies S. Bibianæ virgini ſacer eſt) IESVM & MARIAM ſæpius inclamans æquiſſimo animo obdormiuit in Domino; atque ad eos ipſos, quos viuus in viſceribus, moriens in ore ſemper habuerat, migrauit in cœlum. Vultus adeo hilaris manſit, ac lætus, vt ſpecies ipſa corporis animi beatitudinem indi-

Patiētia eximia.

Diſcedit e vita.

indicaret. Decesſit annos natus circiter LV. decennio iam expleto poſt ſuum in Indiam aduentum, anno poſt Chriſtum natum M. D. LII. vir plane admirabilis cum veris virtutibus, tum vero incredibili animi magnitudine, ſtudioque conuertendorum Ethnicorum. Nullum vnquam laborem aut diſcrimen Dei cauſa recuſauit, & Indorum, finitimarumque gentium ſalute non contentus, omnem Orientem complexus eſt caritate illa, cui nimis anguſtus ad benemerendum orbis terræ videbatur. Itaque Euangelio, ac Societate toto pene Oriente diſſeminatis, in ipſa cura, ac meditatione Cantonij portus petendi, defunctus huius vitæ fluctibus, æternæ felicitatis tenuit portum, Sinas præſentibus apud Deum precibus adiuturus. Nec vero dubitandum eſt, quin eius iam beati aſsiduæ ad Deum preces aditum in Sinas patefecerint non tantum Societati IESV, ſed Luſitanis mercatoribus, Chriſtianæque religioni. Nam paulo poſt Franciſci obitum, ad Cantonium portum accedendi, ibique commercij cauſa commorandi, vulgo facta copia eſt Luſitanis. Et eorum opinio fuit Xauerium ſuis precibus obſeptos Sinarum fines aperuiſſe. Anno autem poſt Franciſci exceſſum circiter XXX. remiſſa pauliſper a Sinis finium cuſtodia; Patres aliquot è Societate IESV, Franciſci virtutis æmuli aliquando penetrarunt in Sinas, ibique Deo propitio Chriſtianæ religionis fundamenta iecerunt.

Mortuus aditū patefecit in Sinas.

Viua in calce ſepelitur. Cap. XII.

VBI Franciſci mortem fama vulgauit (quippe febris perniciosior quam minacior omnes præter ipſum, fefellerat) Luſitani pene omnes, qui reliqui erant in inſula, tam triſti nuncio exanimati confeſtim ad eius, velut ad communis parentis funus conuolant. Ac primo gemitibus ac lamentis tota circa tugurium perſonabat area, deinde triſte ſilentium conſecutum eſt, ad contemplandum Xauerium dolore conuerſo. Cæterum eius corpus, imaginem animi, effigiem cæleſtis felicitatis intuentes fletum integrabant: iucundiſsimoque aſpectu neque animos, neque oculos ſatiare poterant. Corpore Franciſcus fuit ſatis amplo robuſtoque: ſtatura procera, iuſtam haud ſane multum excedente, colore candido, facie honeſta ac liberali, vultu hilari quidem ſed viuido & ardenti, cæſijs vegetiſque oculis,

Luſitanorum ſēſus in morte Xauerij.

Franciſci forma ac figura.

oculis, naso modico, barba & capillo natura nigro, sed iam ætate aut curis potius, cano; vestitu tenui vulgarique sed mundo. Tunica talari, vt supra diximus, induebatur (Indorum ritu sacerdotum) distincta, vt togæ etiam vicem haberet. Itaque subibat spectantium animos eximia illius comitas, benignitasque in omnes singularis. Magnitudo animi periculis, ac difficultatibus inuicta. Mortis, cuius cæteri nomen horrent, perpetua contemptio: Diuinæ gloriæ, ac religionis proferendæ infinita cupido: demissio magnitudini animi par: pietas ac sanctitas prorsus egregia. Igitur illam suauitatem morum, illud exemplum fortitudinis, illud ægrorum auxilium sibi ereptum: talem præconem religioni, tantum præsidium ademptum esse rebus humanis: nouum sydus, quod perpetuæ penè Indorum nocti illuxisset, quod Euangelij lucem caliganti attulisset Orienti, subito occidisse querebantur. Quem propagaturum in vltimas terras religionem? Quem ægris Lusitanorum corporibus atque animis saluti fore? Quem in Francisci locum successurum? Interea dum Lusitani grabato circumfusi iucundissima Francisci specie, memoriaque oculos, & animos pascunt suos: tantamque iacturam lacrymarum pleni, suique iam immemores lamentantur; Antonius interpres, qui Francisco ægrotanti, ac morienti præsto fuerat, accurrit ad nauim, Sacerdotalem Francisci habitum (ibi enim asseruabatur) petiturus. Lusitani qui erant in naui, Xauerij obitu nunciato, obortis lacrymis crebros ediderunt gemitus, non præsenti suo tantum, sed futuro quoque Pereriæ domini sui absentis dolore perculsi. His igitur comitatus interpres, non sine fletu domum reuertitur. Francisci deinde corpus sacerdotali vestitu rite indutum de sententia Lusitanorum, ligneo loculo (vt Sinarum mos est) includere statuit. Quod quidem diuino potius quam humano consilio factum ostendit euentus; vt ea scilicet, quæ sancto corpori diuinitus contigerunt, essent hominibus notiora. Corpus igitur arca lignea inclusum postero die multis prosequentibus effertur: & funere, quantis maximis in illa rerum inopia studiis potuit, celebrato, in ipso portus littore rite mandatur sepulturæ. Iam terram erant iniecturi, cum repente, diuino vtique instinctu, placuit ad carnem exedendam, viuam corpori calcem adhiberi; vt nuda deinde ossa in Indiam deferrentur. Itaque aperto loculo magna vis calcis inditur, quæ citius conficeret carnem; tum arca diligenter occlusa ibidem humatur. Tumulo grandes lapides sepulcri indices impositi; vt si quis è

Sacerdotali vestitu sepelitur.

Loculo uiua calx inditur.

Societate

Societate id quæreret, illis indicijs admonitus nullo negotio reperiret. Discessum est à funere multis cum lacrymis, incredibili cum mœrore, ac desiderio, talis ac tanti viri.

Corpus integrum repertum Malacæ denuo humatur. *Cap. XIII.*

VERE deinde primo, cum adesset tempus, quo tempore nauis, quæ Franciscum aduexerat, Malacam solueret; Sina interpres, quem diximus, siue Xauerij caritate, siue diuina magis vi stimulante, Nauarchum adit, & ingemiscens, Ita ne vero (inquit) Franciscum Xauerium, qui nobiscum vna, inde vsque ad India huc venit, hic in deserta Sinarum insula, apud barbaros relinquemus populos? At qualem virum? nempe eum, cuius egregiam vitæ ac mortis sanctitatem nos ipsi perspeximus, posteritas omnis intuebitur. Quin potius sacrum eius corpus deferimus in Indiam, vt ibi potius sit, vbi colatur, quam hic vbi contemnitur? Tum ille, ego vero libenter mecum in Indiam eius asportarem reliquias, si consumpta carne, ossa deferenda forent. Proinde rem extemplo per certum hominem explorabo. Quod si spes responderit voto; enimuero facturus sum, quod rogas, non tua magis causa, quam mea. Neque enim ignoro quantam hoc munere gratiam Iacobi Pereriæ Domini mei sim initurus, cui haud sane leue solatium erit, si Franciscum, quem viuum eximia caritate dilexerat, videre atque habere apud se licuerit mortuum. Protinus igitur spectata virum fide mittit, qui effosso apertoque loculo, an Francisci corpus calce absumptum esset, intentius exploraret; secumque si videretur auferret. Venit ille ad tumulum, arcam effodit, excussaque calce, inspicit corpus. mirum dictu, prorsus integrum reperit, modo humatum crederes. Nullus grauis odor, sed potius suauis: nulla tabes, ne in naso quidem, qui primus mortuis effluere solet: color viuax, caro plane recens, vestimenta nulla ex parte tabefacta, læsaue. Ne vigor quidem, qui ex spiritu constat, destituerat vultum. Vix vt ille Xauerio velut spiranti admouere manus sustineret. Attonitus ergo rei miraculo, diuinum beneficium agnoscere, integritate corporis integritatem æstimans animi. Et hoc maior eum cœpit admiratio, quod Xauerius natura non siccus, sed succi plenus erat; & ipse exploratum habebat, eundem quartum

Corpus Francisci integrum reperitur quarto post mense.

iam menſem iacere viua obrutum calce. Ergo veritus ne vana afferre crederetur, tantillum carnis è coxendice defectum, incorrupti corporis ſpecimen, Nauarcho affert; explorata renuncians. Fecit abſciſſa caro fidem miraculi. Extemplo igitur Nauarchus, nautæ, vectoreſque admirabundi ad tumulum accurrere. Re comperta, nonnulli qui aut neceſſaria Franciſco viuo maligne ſuppeditarant, aut de illius mortui fama detraxerant, vbertim flere, & ora palmis conuerberare cæperunt, ſemet incuſantes. Cæteri Deum collaudare, cui etiam cadauera curæ ſint ſeruorum ſuorum. Tum Nauarchus Franciſci corpus, ſic vt erat, in arca deferri ad nauim imperat, miraculum vel certius exploraturus ipſe, vel planius alijs oſtenſurus. Ad vltimum ſatis explorata re, atque perſpecta, venerabundus arcam cum calce, vt erat, imponit in nauim: & e Sanciano profectus menſe Martio, ſecundiſsima nauigatione peruenit Malacam. Franciſco ventos ipſos obſecundare ſentires. Onerariæ aduentum ſcapha præcurrens Xauerij corpus integrum repertum aduehi Malacam nunciarat. Quo nuncio exciti Malacenſes, & ſimul veterem iniuriam officio nouo compenſaturi, quem viuum cum aliqua dimiſerant contumelia, mortuum ſummo cum honore excipere decreuerunt. Ardor Xauerij & vultus concionantis ad populum, perditos ad ſalutem reuocantis, ægros curantis, & energumenos; futura abſentiaque prædicentis, occurrebant animis oculiſque. Itaque contumacia in venerationem verſa, pro ſe quiſque funus celebrare tanti geſtiebant viri. Iacobi Pereriæ Legati qui etiam tum Malacæ morabatur, inter cæteros vt deſiderium, ita ſtudium eminebat. Namque is dolorem ex amici morte perceptum, eius aduentu corporis, abſtergi poſſe ratus, maximam vim cereorum, cæteraq; ad funebrem pompam neceſſaria egregia ſedulitate comparauit. Inter hæc applicata ad terram naui, loculum in ſacras ædes portui proximas inferunt, dum ciuitas obuiam prodeat, expectantes. Vt primum in vrbem fama perlata eſt, integrum Xauerij corpus in terram expoſitum; cuncta illi ciuitas obuiam ſe plenis portis effudit, tum viſendi ſtudio, tum etiam roſarijs contingendi. Proceſsit etiam eò cum ſacerdotum agmine Malacenſis Vicarius: apertaque palam arca, inuenit corpus integrum, ac recens, nulla tabe aut liuore corruptum, nulloque tetro odore, ſed magis ſuaui ac iucundo. Confeſtim omnes ſtupentibus ſimiles pro ſe quiſque diuinum numen efferre, ſanctas reliquias deoſculari, coroniſque contingere cœperunt.

Malacenſiũ ſtudia in excipiẽdo Xauerij corpore.

Tactus corporis ægrũ ſanat. Funus Malacenſe Xauerij.

runt. Pereria præcipue ex magno luctu in magnum gaudium versus, extincti amici aduentum quantis maximis poterat studijs celebrabat. Cæterum vt humanis iudicijs indicium diuinum adderet fidem, æger quidam tacto Xauerij corpore, extemplo conualuit. Postero ergo die mane sacerdotum ac totius ciuitatis agmen accensis candelis ac funalibus, processit obuiam, summo cum sensu lætitiæ, pietatisque. Nullus tum erat Malacæ e Societate IESV. nuper enim ipsius Francisci iussu Patres omnes decesserant. Placuit tamen Ciuitati eiusdem corpus templo, quod Societatis fuerat, inferri, vt eiusdem reuersionis prædem ac vadem haberent Xauerium. Quocirca supplicatione frequentissima celeberrimaque, multis vndique collucentibus facibus, ad id quod dixi templum, arca defertur. Ibi post sacrum solenni ritu ac cærimonia decantatum, Franciscus excussa calce in nouo loculo, celeberrimo loco sepelitur, collacrymantibus plerisque, & recentis lætitia miraculi, & misto dolore, ac desiderio tanti viri. Mox miraculum miraculo additur. Noui loculi breuitas coegerat eos, qui operam dabant funeri, Xauerij corpus nonnihil comprimere, atque inflectere. Itaque ex humeris repente profluxit sanguis miram afflans odoris suauitatem. Quæ res obiecta oculis animisque, omnes qui aderant stupore ac miraculo attonitos defixit. Quippe cum corpus, quod quintum iam mensem vacabat animo (adeo rarum pariter ac diuturnum miraculum fuit) non modo carnem, succum, & colorem, sed etiam sanguinem, eumque odoriferum retineret; vt ille odor non tam sanguinis videretur esse, quam sanctitatis. Quocirca cum sine loculo condi placuisset, arca exemptum, non honorifice solum à Malacensibus humatum est, sed velut diuinæ clementiæ pignus asseruatum. Nec vero sua illos frustrata spes est. Ijsdem diebus, haud dubia Dei ira, contagiosa tota vrbe grassabatur lues, quæ bonam ciuitatis partem depopulata, terrore omnes perculerat. Subibat anxios religione animos Xauerij prædictio ex iniuria: iratique numinis causam non aliam esse credebant. Hæc lues eo, quo Xauerio parentatum est die, compressa satis ostendit, eundem iam placatum, irarum cælestium veniam, pestique finem attulisse.

E mortuo Xauerij corpore sanguis effluit mense quinto.

Francisci beneficio Malaca lue liberatur.

Corpus in Indiam aduehitur. Cap. XIV.

IDIBVS porrò Augusti Ioannes Beira Sacerdos è Societate IESV, cum aliquot socijs Molucum petens diuertit Malacam. Is pro sua erga Xauerium obseruantia, pietateque, corpus eius, quod incorruptum esse fama acceperat, inspicere mirum in modum expetebat. Quocirca nocte intempesta cum socijs in templum occulte venit: sepulcroque patefacto, Franciscum velut spirantem, & nihilo minus integrum ex humo, quam antea ex calce, reperit mense post obitum nono. Ergo, omnes collaudato Deo, qui *mirabilis est in sanctis suis*, venerabundi sacra, quæ extabant, membra multis cum lacrymis exosculantur. Nec nouum miraculum defuit. Velum, quo eius facies operta fuerat, ob superingestam compressamque in humatione terram, animaduertunt velut recenti imbutum cruore. Tum Beira manifesto motus miraculo, ad Xauerium ornandum animum vertit. Igitur re cum Iacobo Pereria communicata, in conclaui ædium asseruandum Francisci corpus censuit. & Pereria nouam curauit arcam ab interiore parte Damascena veste subsutam, extrinsecus aureo vestitam textili. Itaque Beira Xauerio in nouum loculum incluso, discedens Emmanuelem Taberam vnum è socijs Malacæ relinquit, qui tantum thesaurum primo quoque tempore deuehat Goam. Inter hæc Ioannis Mendozæ Lusitani mercatoris nobilis, & copiosi nauis Sinarum mercibus onusta Malacam appulerat. Huius procurator expositas merces in vrbe asseruabat idoneam tempestatem opperiens. Cæterum vbi nauigationis tempus adfuit, facultas defuit nauigij. Vna erat omnino in portu nauis, eaque vetustate inutilis. Carina imprimis debilis, ac pene dehiscens. Itaque homines nauticæ rei experti, ac periti pronunciabant fore, vt in medio cursu, haud dubie laxatis compagibus, aquam accipiens mergeretur. Quocirca procurator tristis hærebat. Verum vt Xauerij corpus illa naui Goam vehendum esse cognouit; non merces solum, sed suam quoque illi salutem credidit, satis fidens sancti uiri ope, cuius diuinam virtutem satis exploratam habebat, onerariam incolumem futuram. Petrus Alcaceua interim e Societate IESV Malacam Cosmi Turriani missu venerat, Francisci reliquias Goam deuecturus.

Francisci corpus integrum mẽse post obitum nono. Velũ recenti cruore imbutum.

ctarus. Is igitur cum Tabera sacram arcam in nauim imponit, magna nautarum iuxta vectorumque lætitia; quippe qui multum in ea aduersus tempestates præsidij ponerent. Extemplo cubiculum sacro corpori assignatum in naui. ibi loculus serica amictus veste positus. ad eum odores, & cerei. Pro his officijs gratiam Franciscus illis cumulatissime retulit. Cum essent in cursu, oneraria cæcis impacta scopulis tenaciter inhæserat adeo, vt neque progredi, nec regredi posset; sed velut affixa staret immobilis. Postea vero quam nautici onerariam molientes per multas horas nequicquam cum cautibus luctabantur; omnium animos ingens desperatio incessit. Ergo humana ope damnata, diuinam spectare cæperunt. Quocirca ad Alcaceuam frequentes coeunt impense orantes, vt Francisci corpus in apertum proferat, Haud grauate ille morem gerit monitis, vt cuncti pariter Francisci implorent opem. Nec mora. vniuersi cum accensis cereis ante sacrum corpus supplices Xauerium inuocare, & manantibus lacrymis orare cœperunt, vt diuinam ab ipsis auertat iram. Nec frustra id fuit. Cum maxime id facerent, repente scopulus amissa tenacitate, onerariam cum ingenti fragore dimisit, & illa vadis expedita prospero afflante vento cursum tenuit. Sæpe etiam alias in manifestum naufragij discrimen adducta, Xauerio quem vehebat, a vectoribus nautisque implorato, præsens euasit periculum; ac demum Cocinum peruenit innoxia. Simul incorruptum Francisci corpus adesse fama nunciauit, cunctam ciuitatem rei nouæ miraculo conciuit. Extemplo cerneres portum hominibus compleri, scaphas a primis occupatas accelerare ad onerariam, cæteris eorum reditum opperientibus in littore. Transgressi alij super alios in nauim ad cubiculum tendunt. mox pro se quisque sacras reliquias manu, osculoque contingere; admirabundi integrum corpus intueri, diuinamque benignitatem prædicare, quæ in sanctorum virorum etiam mortua redundaret corpora. Nauis paucos dies Cocini morata Goam petens, ex itinere ad Baticalum Indiæ oppidum millia passuum a Goa octoginta, substitit, haud exiguo incolarum bono. Ibi Francisci beneficio primaria femina Lusitana graui morbo liberata est; alia præterea edita miracula, quæ à nobis suo deinceps exponentur loco. Cæterum aduerso vento nauim morante, quo minus Goam perueniret, Nauarchus ipse actuaria naui Goam præcurrens, rem Xauerij socijs nunciat. Mora atque expectatio (vt fit) cupiditatem accendit. Quocirca cum Patres

Goanorũ studia in visendo Xauerij corpore.

tres

tres diutius Francisci desiderium nequirent ferre, Melchior Nunnius Collegij Rector Prorege adito, ab eo celocem haud ægre impetrat ad sacram arcam propere deportandam. Erat ea celox Alphonsi Noroniæ viri pij, & Francisci studiosi, qui nauigium impensius quam exigebatur commodans, operam quoque suam ad eam rem prolixe deferebat. Ad hæc Nauarchus qui Xauerij corpus Malaca deuexerat, reclamare obtestarique, ne (quando sua nauis iam prope abesset a Goa) tam certo ac salutari nudaretur præsidio. Sed vicit Xauerij visendi cupido postulati eius æquitatem. Ergo Melchior inhibita domesticorum comitari cupientium turba, cum præcipuis aliquot Patribus, & orphanorum agmine celocem conscendit. Et quanta maxima celeritate potest applicat ad onerariam. Confestim in eam transgressus, cubiculum vbi loculus asseruabatur, intrat, offenditque Xauerium summa integritate eademque specie qua viuus fuerat. vt modo vita defunctus, aut potius adhuc spirans videri posset. Quocirca manantibus gaudio lacrymis, vultum illum cælestis felicitatis indicem paulisper contemplatus, magno cum pietatis sensu sacras manus pedesque suauiatur. Idem cæteri certatim faciunt. Inde arcam ornatam atque compositam efferunt è cubiculo. Inter quæ Nauarchus onerariam multis vexillis ac tapetibus exornari, tormenta bellica veste serica integi iusserat. Vbi in foros nauis corpus delatum est, pueri qui Goa aduenerant, floribus coronisque redimiti, ramos tenentes manibus, Zachariæ canticum piè admodum nec sine suis, aliorumque lacrymis decantare cœperunt. Hoc concentu arca in celocem demissa sensim locatur in puppi. Oneraria interim festa bombardarum displosione Francisci discessum prosecuta, lætitiam lacrymasque omnium integrauit, reputantium animo summam Dei liberalitatem, qui tam magnifice seruum suum vel in medio honestaret mari. Cæterum nauis reddito Francisci corpore, & mercibus leuata, velut suo perfuncta munere, eodem loco, tranquillo mari sua sponte demergitur; vt appareret eam Xauerij præsidio inter fluctus & saxa incolumem extitisse. Porro celox sub vesperam applicuit ad ædem S. MARIAE cognomento Rebandariæ, passibus circiter mille & quingentis ab Vrbe Goa, propter flumen, quod Goam insulam præterit. Ibi Melchior Xauerij corpus per otium inspiciundi, contemplandique auidus, de media nocte remotis arbitris, valuisque clausis, Franciscum in Sacerdotali ornatu, sicut erat, ex arca eximit, mense post obitum sexto-

Honos Xauerio tributus a nautis alijsque.

Corpus Francisci integrum mense post obitum decimosexto.

ſextodecimo. Reperit eadem prorſus facie, habituque corporis, quo conſtabat eum fuiſſe cum viueret. caro ſucci plena, cutis recens,color viuidus.crederes eum ſopitum potius quam extinctum. Erat carbaſina veſte indutus, quam ille ſecum in Sinas detulerat eo conſilio, vt illa, gentis more, amictus Sinarum Regem adiret. Hac quia viuus nunquam erat vſus, indutus eſt mortuus pro ſubucula. Ea ipſa, etſi extincta membra tot menſes proxime veſtierat, viua quidem calce, vel humo obſita; tamen adeo integra viſebatur, ac munda; vt eam modo illi iniectam diceres, & ſeruatam magis a corpore, quam vlla ex parte læſam. Poſt actas (vt par erat) numini grates lau-deſq;, Melchiorem memorem quãtum incitamenti ad virtutem Antonius in palmea S. Pauli Heremitæ tunica, quantum præſidij Eliſeus in Heliæ pallio reperiſſet, cupido cœpit ſubuculæ Xauerij auferendæ. Itaque illi detractam apud ſe diligeutiſsime ſeruauit, vel pignus Franciſci, vel ornamentum ſuum. Quippe eandem poſtea in Iaponiam detulit ſecum, vt illa indutus Iaponum Reges, ac Dynaſtas conueniret: Franciſcoque Deum propitiante, non oculos ſolum, ſed etiam animos eorum caperet. Et voto reſpondit euentus.

Franciſci ſubucula quoque illæſa poſt tot menſiũ ſepulturã.

Eius funus Goæ omni apparatu celebratur. Cap. XV.

HOC interim ſpatio Prorex (is tum erat Goæ) de Xauerij aduentu prima nocte certior factus, pro ſua erga illum veneratione, magnum ex eo nuncio gaudinm cœpit, ſtatimq; ſolemnem pompam atque apparatum in poſterum imperauit diem. At Patres quos inuitos Melchior domi reliquerat, tanta exultarunt lætitia, vt pectoribus viſendi cariſsimi parentis cupidine occupatis, ſomnum aut quietem ea nocte capere nequirent. Neque eorum tam remiſſo ac languido animo, aut corpore quiſquam fuit, qui illa nocte conquieuerit. Tanta erat Franciſci expectatio, ita eius caritas omnium ad ſe trahebat animos. Quocirca intempeſta nocte cum ſurrexiſſent omnes, pro ſe quiſque templum frondibus, periſtromatis, ac veſte ſtragula exornarunt,optatiſsimum parentem apparatu quam maximo excepturi. Forte res in ſextam feriam, quæ antecedit ſanctam hebdomadam inciderat: tamen læto feſtoque cultu aras, quam elegantiſsime exornari placuit.

Sic enim statuebant, sanctum virum, cuius funus insigni pompa Deus celebrari vellet, festo potius, quam funebri sacræ ædis apparatu excipi oportere. Destinatus erat funeri dies xviij. Kal. Aprilis, anni post CHRISTVM natum M. D. LIV. Qui dies vt primum illuxit, Iacobus Pereria, qui per eos dies Malaca reuerterat, moræ impatiens cum amicorum manu in nauigium actuarium conscendit, & cum candidis facibus amicissimo suo occurrit obuiam. Confestim sex nauiculæ subsecutæ, quibus vehebantur ad quinquaginta viri amici, & admiratores Xauerij. Sua cuique fax accensa, & puer cum cereo. Vt ad ædem ventum est, vbi Francisci corpus asseruabatur, cuncti pariter humi prosternunt corpora; obortisque lacrymis sacras reliquias venerantur. Inter omnes Pereriæ pietas eminebat, qui Xauerium vnice dilexerat. Inde alij super alios phaseli ad duodecim secuti Lusitanorum, Sinarum, Malacensium honestissimorum, cum pari, vel vestium, vel luminum apparatu. Qui Franciscum venerati cum cæteris, in suum quisque nauigium se receperunt. Multa iam die loculus veste amictus aurea, in myoparonis puppi reponitur, plurimis circum cereis collucentibus. Mox Patribus in alba veste, & pupillis rite coronatis, diuinos circa hymnos ac laudes inuicem canentibus, aduehitur Goam. Myoparonem nauiculæ ferme viginti cum facibus, cereisque accensis longo ordine prosequebantur funebris pompæ speciem augentes. Collucebat mare flammis, littora cantibus personabant, & plerisque pius animi sensus eliciebat lacrymas. Vt vero nauis tot cereorum fulgore insignis, in urbis conspectu fuit, & ex inusitata luminum copia intellectum est adesse Xauerium; tum uero ingens cunctæ ciuitatis extitit motus; exultare eam, ac triumphare gaudio crederes. Etsi enim Patres modestiæ memores sedulo cum Prorege & Episc o e gerant, uti Xauerius non tanquam uir sanctus, sed ueluti Dei seruus (quoad Pontifici Maximo aliter uisum foret) acciperetur, habereturque; tamen Proregis ipsius iussu, campanæ urbis omnes percrepare læto, festoquè cœperunt sono. Qua significatione uniuersa ciuitas excita, sese Francisco obuiam effudit. Littora, urbis muri, fenestræ, summa tecta, solaria, unde conspici modo nauis aduenìens posset, hominibus complebantur. Quo propius spes, naui accedente, admouebatur, hoc magis concurrentium multitudo, cupidoque uisendi crescebat. Itaque plurimi impetu quodam ardoris ruentes, certatim desiliebant in mare, ut sacrum loculum contingerent primi, Iam

Funus maritimum.

mi, Iam

mi. Iam Prorex cunctaque nobilitas, & maxima ciuium frequentia in portu cum cereis ardentibus præstolabantur nauim. Et maximæ ædis canonici, cæterique sacerdotes linteati cum suis processerant crucibus. Aduenerat quoque sodalitas Misericordiæ cum suis vexillis atque insignibus argento auroque fulgentibus. Sequebatur magnificum sane feretrum Attalica veste constratum: vbi Sodales Misericordiæ sacrum loculum reponendum censuerant. magnificentiorem vtique speciem præbituri. Vt primum arca in terram a Patribus exposita est, quasi signo dato, omnibus in vnum conuolantibus, tanti repente concursus vndique facti adire, contingere, osculari eam cupientium, vt se mutuo prementes alij super alios corruerent. Ad loculum porro, cum recessum primis vltimi non darent, adeo constipauerant se; vt necesse foret multos coarctatos, atque oppressos exanimari, nisi prudentia obuiam isset periculo. Prorex satellitibus immissis ruentem submoueri turbam, supplicationemque aliquando institui iussit. Multitudine ægre submota, supplicatio instituta est, peractaque quanta maxima potuit pompa. Nouissime feretrum magnifice exornatum Patrum humeris ferebatur, duobus pari ornatu feretris inanibus latera cingentibus, Prorege cum cohorte, omnique nobilitate, & ciuitate vniuersa prosequente, tanta funalium ac luminum copia, vt vrbs ardere videretur: tam insolita omnium ordinum lætitia, plausuque vt non funus, sed triumphum videre te crederes. Loculus quippe aurea fulgebat veste. Totum iter erat frondibus, floribusque constratum: tectorum fenestræ parietesque veste pretiosa ornati: in via multa passim ab vtroque latere odoramenta disposita. Feretri porrò latera thuribulis argenteis cincta, perpetuis odoribus complebantur. Hoc igitur triumphali funere Franciscus è Sinarum expeditione rediens Goam in Societatis templum inuectus. Vt intelligeretur cuiusmodi tandem honore insignis eius animus esset in cœlo, cuius corpus extinctum, propter animi sanctitatem, in terris quodammodo triumpharet.

Concursus ad Xaue-rij corpus.

Funus terrestre.

Ad eius corpus visendum maximi concursus fiunt. Cap. XVI.

VBI ad Societatis sedem ventum est, Missæ sacrificium solenni ritu ac ceremonia decantatum. Feretrum intra

cancellos aduersus impetum multitudinis constitutum. Fama exierat, sub sacrum, arca patefacta, fore omnibus corporis visendi copiam. Quocirca ingruente multitudine, septa haud difficulter perfracta sunt: sed clausam arcam nihil magis, quam multitudo semet impediens tutabatur. Ibi Collegij Rector auidæ plebis impetum veritus, petere vehementer etiam atque etiam a Prorege, vti domum cum vniuersa nobilitate reciperet se; plebem vtique eorum exemplum secuturam: ipsos deinde laxato sacello, turbaque semota, commodius corpus Xauerij conspecturos. Igitur Prorex illi morem gerens discedit. Eum cuncta nobilitas sequitur. At cæteri obfirmato animo hærere in vestigio, instare, flagitare, vt ostenderetur; se nisi voti compotes haud quaquam inde vestigium moturos. Demum perseuerantia incœptum obtinuit. Cum enim mora nihil proficeret, Melchior ad vltimum cessit tempori. Itaque submota paulisper multitudine, septisque restitutis, atque obfirmatis, Xauerij corpus amictu sacerdotali, vt delatum erat, eminus ostentatur. Quod conspicata multitudo tanto cominus visendi desiderio exarsit, vt ingenti impetu ruens, iterum sacelli perrumperet septa. Proinde repentinus Patrum metus, ad vim arcendam, loculum confestim operuit, obstinateque texit. Ergo præcisa inspiciendi spe, & expectatione defatigati, qui proximi steterant, Xauerijque integrum conspexerant corpus, aliquando recesserunt: & quod ipsi viderant, cæteris enarrarunt. Et illi hac commemoratione accensi, obstinatione quadam animi vsque eo institerunt, dum cancellis denuò obiectis, ipsis quoque monstraretur. Eodem ipso die sub vesperam Antonius Pereria Lusitanus cum muneribus ac literis Regis Bungensis ad Proregem Indiæ, appulit Goam. Is Regis missu venerat, Xauerij reditum in Iaponiam sero iam curaturus. Epistolæ regiæ summa hæc fuit. Franciscum Xauerium sæpius apud se de mundi conditore, ac vindice Deo verba fecisse: & eius verba hæsisse in visceribus suis medullisque. Itaque certum iam sibi, ac deliberatum esse, Christi sacris initiari Francisci manu, vel cum periculo excidendi regno. Franciscum quidem in digressu promisisse, breui se ad eum, si vita suppeteret, rediturum. Sed quoniam illius reditus spe tardior foret; placuisse certum hominem Goam mittere, qui exploratam renunciaret causam tam longæ moræ. Proinde oratum velle Proregem, vt Xauerium primo quoque tempore ad se destinaret. Eius vtique aduentum ingens simul inuitamentum religionis

Concursus incredibilis ad Xauerij corpus.

gionis Christianæ, simul Lusitaniæ amicitiæ vinculum fore. Prorex igitur regijs literis recitatis, Melchiorem Nunnium (is vnus è primoribus Societatis Iesu erat in India) haud ægre perpulit, vt ipse pro Xauerio ad Bungi Regem ire maturaret. Interim Xauerij corpus Goæ non spectaculo solum, sed etiam miraculo erat. Cæterum non explebatur videndi sitis videndo, sed excitabatur magis. Ita ijdem reuisendi gratia sæpius redibant. noua etiam in horas multitudo visendi causa confluebat in templum. Ergo necessitas consilium mutauit. Vt infinitæ multitudinis cupiditati satisfieret, corpus in sacello validis cancellis præsepto, triduum totum omnium oculis expositum fuit; potestas vt esset omnibus per otium contemplandi. Tum vero incredibiles vndique concursus facti visentium Xauerium, coronisque tangentium, magna vi lacrymarum, sensuque pietatis. Inter hæc quorundam dubitatio rem non certiorem modo, verumetiam insigniorem fecit. Quoniam rei miraculum excedebat fidem, non defuerunt aliquot viri graues, qui Franciscum exemptis intestinis curatū, balsaminoque oleo conditum esse propalam dictitarent. Ergo Prorex rem exploraturus, Cosmum Sarainam inter medicos artis eximiæ, tentare atque inspicere corpus iubet. At ille ventrem secare aggressus, cum animaduertisset recentem adhuc manare sanguinem, miraculo attonitus incæpto destitit. Insertis deinde in vulnus digitis, integra ac solida intestina comperit, nullo balsami, oleiue indicio. Idque iuratus publico testimonio confirmauit. Quocirca re perspecta, atque vulgata, non magis cæteri, quam illi quos dixi, Xauerij corpus celebrare, venerarique cœperunt, pro se quisque pedes eius osculantes, manusque rosarijs contingentes. Tanta autem insederat animis omnium de Xauerij sanctitate opinio, vt certatim aliquid ex eius corpore aut vestimento surripere conarentur. Itaque intenta ad præcauendum Patrum cura ægre valuit piam arcere vim populi. Inter hæc passim Franciscus laudibus ferebatur, egregiaque eius facta, vaticinationes, miracula, ab ijs qui aut ipsi viderant, expertique erant, aut ex idoneis cognorant autoribus, memorabantur, India vniuersa velut vno ore Xauerij sanctitatem celebrante. Et vetera miracula nouis adfirmata sunt. Complures eorum, qui ad id spectaculum confluxerant, iurati confirmarunt accessise eo certos homines partim membris captos, aut debilitatos, partim varijs morbis laborantes; tactoque Francisci corpore, abijsse sanos, ac valentes. Exacto triduo, etsi nondum

Proregis iussu medicus eius corporis integritatē explorat.

expletis oculis animiſque multitudinis, arca propter aram maximam ad dexteram in ſepulcro per eos dies parato, ad tempus condita eſt, dum pro dignitate talis viri, Patrumque ſtudijs, & Goanorum religione, monumentum eius ſatis exornaretur; ſi Rex Luſitanus vt ſpes erat, eum in numerum cæleſtium referendum à Pontifice curaſſet. Decimo circiter poſt ſepulturam die D. Antonius Ribera Goani Epiſcopi Vicarius, & Inquiſitor generalis pro ſuo munere atque officio, ſuis ipſe oculis explorare decreuit, verane de Franciſci integritate fama emanaſſet. Igitur aperto circa meridiem ſepulcro, multis collucentibus facibus, omne pertentauit, perſpexitque corpus. Cumque nihil non integrum reperiſſet; ſuum teſtimonium conſignatum literis ad poſteros tradidit. Interim Xauerij veneratio cultuſque creſcebat in dies. Ad eius ſepulcrum plærique venerabundi accedere: multi flores & coronas afferre: non pauci candidos adhibere cereos, qui perpetuo lucerent. Et hominum ſtudia Deus approbauit. Satis conſtat cereum cubitalem inibi accenſum totos duodeuiginti dies, noctesque perpetuo arſiſſe. Deum quoque honorem famulo ſuo habere ſentires. Rex porrò Luſitaniæ his nuncijs commotus: cùm egregia Xauerij facta, atque miracula per Indiæ Proregem conquiſita perſcribi ſedulo iuſsiſſet, ea Romam ad Legatum ſuum miſit, vt ageret cum Pontifice de Franciſco Xauerio in Sanctos reponendo. Cæterum pios optimi Regis conatus intempeſtiua occupauit mors. Patres igitur nouo templo abſoluto, ac veteri diſturbato, Xauerij loculum in domeſticum tranſtulerunt ſacellum, vbi hodie eius memoriæ ac nomini priuatim honos habetur; donec per Pontificem Max. (ſi Deo cordi erit) publice ſolennes haberi honores liceat.

Epiſcopi Vicarius rem rurſus explorat.

Rex Luſitaniæ Frãciſcum in ſanctorum numero reponendum curat.

HORATII TVRSELLINI DE VITA FRANCISCI XAVERII

LIBER SEXTVS.

Franciſci facta ac miracula Luſitani Regis Imperio perſcribuntur. Caput. I.

ETSI diuina dona ac munera, quibus Franciſcus cumulatus fuit, in omnibus eius vitæ partibus quas demonſtrauimus, identidem enituerunt; tamen non erit ab re quæ curſim, & obſcure ſignificata ſunt, propalam, otioſeque contemplanda proponere. Atque (vt primum exponamus ea, quæ vulgo plus admirationis habent, atque in ſe æquos iniquoſque conuertunt) non ſolum in toto vitæ curſu, ſed multo etiam magis in ipſo funere permulta Franciſco contigere diuinitus, quæ nulla naturalis cauſa miraculo eximere queat. Ea nos igitur diuina indicia, ac teſtimonia eius ſanctitatis diligentius perſequemur. Omnium autem rerum eos autores citabimus ac teſtes, quorum de autoritate, ac fide dubitare nefas ſit. Ioannes ergo Luſitaniæ Rex hoc nomine tertius, cuius miſſu, vt ante diximus, Franciſcus Xauerius in Indiam contendit, cum cognitam, exploratamque haberet eius ſanctimoniam; non minus honoris habuit mortuo, quam viuo habuerat. Nam Xauerij morte nunciata, haud ſecus quam par erat, tanti viri iactura motus, Orientis ingemuit cladem, qua nullam fortaſſe maiorem ab irato Deo accipere potuiſſet. Inde vbi animum laxauit dolor (vt eum egregia ſua pietas, ac prudentia facere admonebat) vnde dolorem acceperat, indidem remedium petijt doloris. Plurima per Franciſcum vt in vita ſic poſt mortem diuinitus edita ad eum

fama

Proregi Indiæ negotium datur a Rege vt Francisci illustria facta ad eũ perscribat.

Regis consiliũ vt Xauerius in sãctorum numerum adscriberetur.

Regis epistola ad Proregem Indiæ.

fama pertulerat. Itaque tum hominis, tum Religionis studio accensus Francisco Barreto Indiæ Proregi negotium per literas dat, vt illustria Xauerij facta, miraculaque omnibus indicijs peruestigata perscribat ad se. Sibi enim in animo esse, eam testificationem, Romam mittere ad Pontificem Max. vt ille, si ei videretur, viro sanctimonia, & miraculis inclyto cælestes honores rite decerneret. Vt autem optimi Regis de Xauerij virtute opinio nota, ac testata sit omnibus, operæ pretium duximus exemplum regiarum intexere literarum. Prorex amice tibi ego Rex salutem plurimam. Francisci Xauerij vita ac labores exempli adeo salutaris extiterunt, vt Deo gratissimum fore existimemus, si ea ad diuinam gloriam, laudemque proferantur in lucem. Quocirca vt illa in vulgus edita quam par est apud omnes autoritatem habeant, ac fidem; magnopere tibi mandamus vt vsquequaque in India, vbicunque locupletes atque idonei huiusmodi rerum testes esse videbuntur (qui scilicet cum Francisco vsum consuetudinemque habuerint) ta-
" bulas publicas, ac testificationes, testibus iureiurando ada-
" ctis, ritè conficiendas quam diligentissime cures, cum de vi-
" ta eius ac moribus, deque rebus omnibus ab eo ad hominum
" salutem, & exemplum laudabiliter gestis, tum verò de ijs, quæ
" diuinitus ille & viuus patrauit, & mortuus. Eas tabulas simul
" cum testimonijs autoritatibusq; omnibus tuo chirographo sub-
" scriptas, annuloque obsignatas, triplici ad nos transmittes
" via. Hoc sedulo & celeriter si feceris, magnam à nobis inieris gratiam. Olyssipone V.Kal. Apr. M. D. LVI. Prorex igitur Indiæ perlectis regijs literis, ex ijs confestim per idoneos homines intentius inquiri iussit, non solum Goæ in Indiæ metropoli, verum etiam in ora Indiæ vniuersa; adhæc Malacæ, cæterisque locis, vbi Franciscum versatum esse constabat. Comperta sunt haud dubijs autoribus permulta per Franciscum & in vita & post mortem, vel salubriter gesta, vel patrata diuinitus. Ea Prorex in tabulas publicas relata, suaque subscripta manu, atque annulo obsignata ad Regem celeriter perferenda curauit. Res eo loci iam erat, vt Rex ijsdem tabulis Romam transmissis, per legatum suum ageret cum Pontifice, vti Xauerium rite in Sanctorum virorum numero reponeret; cum pijs eius consilijs immatura mors interuenit. Extat apud nos regiarum tabularum exemplum, rite obsignatum, subscriptumque Proregis manu, vnde sunt ea, quæ adhuc exposuimus, quæque deinceps expostituri sumus, magna ex parte deprompta.

Proregis inquisitio in facta Xauerij.

Et

Et quoniam ſuperioribus libris illorum pleraque compræhendimus, iam reliqua ſubtexemus; quæ de induſtria huc reiecimus, quia ſuis intexere locis haud ſane facile videbatur.

Xauerius futura, & abſentia prædicit. cogitationes hominum introſpicit. Cap. II.

MVLTIS quidem Xauerius, præclariſque Dei muneribus, ſed non alio magis quam multiplici Prophetiæ dono conſpicuus fuit. Eius rei haud dubia indicia elucent in omnibus ferme vitæ eius partibus, ſed illa maxime excellunt. Coſmus Ioannes procurator regius adamantem eximia magnitudine coemerat in India octo aureorum millibus, quadruplo pluris in Luſitania futurum. Hunc Ferdinando Aluaro in Luſitaniam ſoluenti crediderat deferendum ad Regem. Sub id tempus Franciſcus Goam ad eum venit: pro familiaritate, vti mercimonia eius habeant, rogat. Ille cum de cæteris mercibus in Luſitaniam miſsis, tum vero de adamante illo narrat, feliciter ſecum agi ratus. Tum Xauerius rogitat cui tandem naui tam pretioſam commiſerit gemmam. Simul nauis nomen accepit, Nolim inquit, iſti naui credidiſſes. Cur tandem, inquit ille, an quia ſuperiore anno aduerſa tempeſtate iactata pene interijt? minime, inquit Franciſcus, ſed quia grauius ei impendet periculum. Tum vero ille Xauerium etiam atque etiam rogare, vt Deum pro illo nauigio orare ne deſiſteret; præſertim cum adamantem illum ſuo periculo mitteret Regi. Anxio deinde Coſmo de nauis illius euentu, nunciatum eſt eam, tabula vi tempeſtatis reuulſa, prope feciſſe naufragium; cæterum denunciato perfunctam periculo, afflantibus Xauerij precibus, in Luſitaniam ſecundo curſu tenuiſſe. Pridie vero quàm Malaca Franciſcus in Sinas ſolueret (vti eius ſocij, qui præſentes adfuerant, commemorarunt) cum inuſitato quodam more ſuper lectulum toto pronus corpore, inter ſomni vigiliæque ſpeciem iaceret: diutiſsime conſtantiſsimeque in eodem habitu corporis, in quem ſe compoſuerat, durauit alienato à ſenſibus animo. Nam ſocios, qui forte interuenerant, rei nouitate attonitos tanti viri reuerentia tenebat, quò minus eum affari, aut excitare ſuſtinerent. Itaque à ſtupore ad curam verſi, ſolicito animo atque ſuſpenſo, rei præſtolabantur euentum. Demum ille velut ex alto

Malaca proſpicit animo periculũ quod Societas IESV ſubibat in Luſitania.

ex alto experrectus somno, & ingenti aliqua molestia emersus, certum hominem qui tum in Lusitania versabatur, nominatim appellans crebro inclamauit, Deus tibi ignoscat. Atque in præsentia quidem quorsum tandem illa conquestio spectaret, ipso qui vnus norat, reticente, omnes latuit: verum literæ deinde allatæ ex Lusitania rem patefecerunt; per id tempus vitio illius, quem toties lamentans nomine appellasset Xauerius, magnum Societati IESV in Lusitania detrimentum illatum: quod tamen Dei beneficio, & scilicet deprecatione Xauerij, cessit in commodum. Ex quo satis apparuit Deum illi, quid in Lusitania tum ageretur, ostendisse, vt imminens Societati periculum, precibus auerteret suis. Nec longinqua solum Malacæ, sed etiam futura prædixit, nec tristia magis, quam læta. Sileo populationes agrorum, obsidionem vrbis, pestilentiam ciuitatis, aliaque incommoda vel inter concionandum, vel in sermonibus priuatis, tanto ante Malacensibus prænunciata, sic prorsus, vt postea euenerunt. Subeat animum memorabilis illa de Acenis barbaris victoria vaticinatioque Xauerij tot vaticinationibus insignis, tot diuinæ prouidentiæ indicijs nobilis. Iam vero ad Amboinum, Molucasque insulas quam multiplex, ac varia prædictio? Quàm egregiæ prænunciationes de Tolana victoria, de aduentu scaphæ, quam vis tempestatis abstulerat? Sed hæc non inaudita, illud nouum. Sinas cum peteret, in Malacensi cursu, rostrata nauis, qua vehebatur, inter insulas Samatræ adiacentes, tempestate subito iactata apertum naufragij adibat periculum. Ingens iam omnium mentes desperatio incesserat, cum mortis imminentis species omnium obuersaretur animis. Ibi tum Franciscus Iacobum Sosam Nauarchum adit, eumque ac cæteros, qui aderant, bonum habere animum iubet. eodem ipso die sub vesperam sedata tempestate, nauim portum esse capturam. Idque vti prædixerat prorsus euenit. Ante solis occasum, auster cadit, mare sedatur, portus tenetur. Nec salutem aduentantem modo, sed mortem etiam impendentem multis sæpe prædixit. Nam vt de Ioannis Arausij prænunciata morte taceamus, Malacæ cum Antonio Sosa familiariter colloquens, mentione de Præfecto vrbis illata, liquido affirmauit illum, etsi optime tum valeret, haud ita multo post è vita cessurum. Prædictionem mors eiusdem intra alterum mensem comprobauit. Soluens inde in Sinas Iacobum Pereriam mercatorem locupletem cuius naui vehendus erat, pro amicitia monuit, alium vt substitueret curatorem mercium

Vaticinatio trãquillitatis in metu naufragij.

Prædicit maturam mortem bene valentium.

suarum

ſuarum: nam quem deſtinaſſet, in Sinas haudquaquam eſſe peruenturum. Et vaticinationi reſpondit euentus. Curator ille in ipſo curſu extinctus eſt, prius quàm Sinarum fines attingeret. Molucum deinde lembo petens e portu pariter ſoluit, cum Ioanne Galuano mercatore, qui alio lembo vehebatur. Haud multo poſt vi tempeſtatis abreptus Xauerius deſtinatum tenuit portum. Ibi cæteris Galuanum auide expectantibus, ipſe pro concione repente auditores pro Galuano modo extincto, ad comprecandum Deum hortatur. Et triduo poſt Galuani merces repertæ in littore, domini naufragium & interitum oſtenderunt. Illa quoque eius vaticinatio admirabilis, quam nuper res ipſa comprobauit. Nauis erat in India adeo vetuſtate, fluctibuſque labefactata, vt plerique vererentur, ne ſi mari ſe commiſiſſet, tempeſtate diſſolueretur prius, quam aſpiceret portum. Tum Xauerius (nam forte aderat) diuino inſtinctus ſpiritu, bono animo eſtote, inquit, neque enim hoc itinere eſt interitura nauis iſthæc, ſed demum ſine cuiuſquam damno peritura. Et fuit prædictioni fides, nec defuit euentus. Quippe inſtitores haud dubij, quin id, vt alia multa, Franciſcus prædixiſſet diuinitus, pro ſe quiſque in eam nauim ſuas merces imponere certabant, rati, quod erat, ſe ſine vllo naufragij iacturæue diſcrimine, illa naui vltro citroque commeare poſſe. Nec eos ſua fefellit opinio. Nauis quamuis vetuſta & carioſa, vſque ad annum huius ſæculi LXXXIII. in tot curſibus, ac tempeſtatibus incolumis ſemper manſit, annos prope XXX. ipſi ſuperſtes Xauerio. Tandem cum mercibus vacua ſederet in portu, ſua ſponte diſſoluta, ſine cuiuſquam damno interijt, haud certior in incolumitate ſua, quam in interitu, teſtis Franciſci vaticinationis. Nec vero futura ſolum, abſentia, ac remota, Prophetarum more pronunciauit, ſed animos etiam hominum, cogitationes, & vitæ maculas introſpexit. Id adeo etſi arcanum fugæ conſilium ab Ioanne Duro initum a Franciſco diuinitus cognitum (vt ſuo loco demonſtrauimus) ſatis oſtendit; tamen multo etiam magis declarabunt ea, quæ deinceps dicturi ſumus. Bazainum oppidum eſt Indiæ, quod inter Goam, & Indum flumen ſitum diximus pari ferme vtrinque diſtare ſpatio. Huc Xauerius ſub Iaponicam profectionem Proregis conueniendi cauſa, qui in Cambaia verſabatur, diuerterat. Ecce autem Malacenſis quidam eius ſtudioſus atque amicus, obuio complexum ferebat. Hunc Franciſcus a perdita vitæ ratione ad honeſtum piumque viuendi genus perductum, vt ani-

Vaticinatio de naui in portu peritura.

mæ suæ consuleret saluti, iustissimis de causis in Lusitaniam remigrare iusserat, & Sacramentum frequentare confessionis. Cæterum is etsi primo receperat se vtrumque facturum; deinde tamen in vtroque fefellerat fidem, abiecto Lusitanicæ profectionis consilio, tertium iam annum sine confessione traducens. Ergo vt eum in India adhuc hærentem conspexit Xauerius, simulque conscientiæ eius vulnera diuinitus vidit; amici amplexum, amicumque ipsum pariter auersatus, Apage te, inquit, siccine bone vir stetisti promissis? en (vt sileam cætera) ex quo in Indiam a meo digressu nauigasti, vitæ noxas confessus es nunquam. Ego vero te neque alloquar, neque amicum agnoscam prius, quam delicta confessione expiaueris. Tum ille qui & dilatæ confessionis, & flagitiorum suorum conscius sibi esset, hac voce perculsus facile animaduertit, idipsum diuinitus (neque enim humanitus poterat) a Xauerio obiectum. Quocirca culpam agnoscens ac præ se ferens suam, extemplo confessione eluit animi sordes, quas Francisco senserat suboluisse. Alium item amicum Cocini cum rogasset, vti valeret, illeque recte respondisset; corpore tu quidem recte vales, inquit Xauerius, sed animo non item. Tum enimuero ille, vt qui nescio quid fraudis, ac sceleris illo ipso agitaret tempore, conscientia ictus fatetur ingenue, Franciscum verius quam se, de sua valetudine iudicare. Itaque peccata apud eum rite expiat, scelestoque illo consilio abiecto, mentis recuperat sanitatem, quam illi Xauerius deesse persenserat. Pridie vero quam excederet vita, alterum è comitibus, qui sibi ægrotanti præsto erant, acribus intuens oculis, miserabili voce ter succlamauit, væ tibi. Nec irrita denunciatio fuit. Haud ita multo post ille, cum meretricijs iampridem amoribus implicatus teneretur, subito cæsus interijt; vt triplex illa Xauerij comminatio videatur triplicem illi pestem denunciasse, conscientiæ vulnus, corporis cladem, interitum animi.

Amici peccata diuinitus videt et quã diu is confessione abstineat.

Amici animum scelus molientis introspicit.

Moribundus comiti suo perniciem prædicit.

Miracula cuiusque generis edit in vita.
Cap. II.

IAM per omnia ferme miraculorum genera Xauerij virtus vagata est, quorum nos hoc loco pauca referemus, cætera alibi exposita generatim perstrinxisse contenti. Dæmones quidem non tantum ipse pugnando sæpe vicit, cum Meliaporæ in

æde Sancti Thomæ, quamuis acriter cæſus, illorum terrores minaſque contempſit: iterumque in Iaponica nauigatione, cum eorundem incurſationes atque terricula magnitudine animi ſuperauit; verum etiam ſæpe in ora Comorinenſi, Malacæ, & alibi ex obſeſsis eiecit corporibus, quà ipſe per ſe, quà per Neophitos. Haud minor in morbis, quam in dæmonibus diuinitus depellendis eius vis extitit. Atque vt complures prætereamus, quibus in eadem ora Comorinenſi (vt oſtendimus) tum ipſemet, tum per pueros Catechiſmi miniſtros febrim alioſque expulit morbos; in inſula Ceilano Michaelem Fernandum grauiter ex calculo laborantem inuiſens, bono animo magnaque Dei fiducia eſſe iuſsit: ſe poſtridie rem diuinam pro illo facturum: nec dubitare quin propitiato Deo, ſpe maturius animi corporiſque recuperaturus eſſet vigorem. Idque ita prorſus euenit, vti prædixerat. Nec nullam moribundis, aut ijs qui naturæ vitio, caſuue aliquo ſenſibus membriſue capti erant, attulit opem. Amangucij quidem ſatis conſtat, claudo ingrediendi, mutis duobus loquendi, totidem ſurdis audiendi facultatem a Franciſco redditam. Moribundis etiam multis ad eum deportatis crucis ſigno, vel aquæ ſacræ aſperſione deſperatam ſanitatem corporis reſtitutam. Goæ verò (vt ante oſtendimus) ſocium iam depoſitum, ac ſepulturæ deſtinatum è Iaponia rediens cum inuiſeret, Euangelio ſuper eum recitato, ex faucibus eripuit mortis. Nec moribundos ſolum a morte, ſed etiam mortuos ad vitam reuocauit. Satis conſtat; tres ab illo in ora Comorinenſi à mortuis excitatos: his Cangoximanam puellam quartam acceſsiſſe. Permirum autem eſt, in alio genere, quod de illo memoriæ proditur. Inſtitor erat quidam Luſitanus (nomini parcitur, vt famæ parcatur) nauus in paucis induſtriuſque. Is quo primum tempore Franciſcus diuertit in Sinas, magnam cum eo familiaritatem contraxerat. Cæterum aliquot annis interiectis, reuectus in Indiam, vitam cautius, quam caſtius agebat. Huic igitur Xauerius (incertum an longe abſens, an vita functus) ſe obtulit, Deum iam iam ex ipſo pœnas expetiturum denuncians. Illo confitente, ſe vero id meritum eſſe; adiecit. Enimuero tu es meritus, qui nefarium illud facinus (certumque deſignauit flagitium) admiſeris. Erat res eiuſmodi, quæ mortales omnes lateret, præter ipſum. Itaque occulti flagitij commemoratio repente mercatoris perculit pectus. Ergo admirabundus exclamat. Nimirum, Pater, diuinitus iſthuc tibi eſt indicatum. Age igitur, quoniam vulnus inſpe-

Calculos diuinitus ſanat.

Flagitioſũ hominẽ diuinitus redarguens flagitij ad Franciſcanum inſtitutum impellit.

nus inspexisti, præscribe curationem, ostende erranti salutis viam. Tum ille, Franciscanum ergo institutum sequere, quam tu disciplinam si obseruaueris sedulo, næ tu saluus eris. Ad illam quippe potissimum disciplinam te video natum factumque. Paruit extemplo ille quasi cælesti voce iussus salubri consilio; ac deinde totam rem alijs retulit lætus euentu. Complura porro aliorum etiam generum miracula Xauerius patrauit. Semorrum oppidum est vltra Malacam, quod latus pariter altusque amnis præterfluit. In huius ripa accolæ mali dæmonis instinctu Franciscum lapidibus petebant, sagittisque. Itaque is cum à barbaris acrius premeretur, ingenti trabe, quæ in aggere fluminis in transuersum defixa obstabat fugæ, haud ægre submota, facilem receptum habuit. Ea res stupore ac miraculo torpentes defixit hostes; & ab insequendo deterruit. Constabat quippe trabem illam vix a magna hominum manu moueri posse: & diuinam vtique vim, non humanam saluti fuisse Francisco. Illud pene inauditum. Amangucij ad Bonzios aliosque Ethnicos de Christiana Religione quotidie verba faciebat. Sub sermonem (vt gens est non magis acri, quam aduersus aduenas insolenti ingenio) alij super alios permulta illis de rebus odiose percontabantur. Xauerius ergo cum multis multorum vno tempore sane varijs diuersisque vrgeretur interrogationibus; vno sæpe responso (mirum dictu) satisfaciebat vniuersis, perinde ac si separatim singulis respondisset. Id testificatus est Bernardus Iapon vir antiqua probitate, ac fide, qui tum certaminibus illis interfuit: remque non semel ipsemet cum alijs obseruauit plurimis. Haud minus testatum est, & admirandum, quod in Indiæ oppido (Coramandeli nomen est) accidisse memorant. Hic cum esset Xauerius, naufragus quidam mendicus ad eum venit pro sua calamitate petitum aliquid opis atque subsidij. Franciscus etsi benignæ voluntati deerat facultas, non potuit tamen miserum illum spei irritum dimittere. Ergo cum suæ egestatis immemor (& benignitas stimulabat) in sacculum suum inseruisset manum, nihil prorsus inuenit. Nec tamen incœpto destitit, sed respicere cœpit eum cuius est aurum, & argentum. Igitur tollens in cœlum oculos, mendicum diuinæ confidere largitati iubet. Nec Xauerijs spem Deus, nec mendici decepit Xauerius. Diuinæ fiduciæ plenus manum rursus inanes in loculos iniectam aureis nummulis (fanoos incolæ appellant) plenam educit: protinusque pecuniam diuinitus suppeditatam naufrago elargitur omnem, inexhausto diuinæ

Vno responso varijs Iaponū percontationibus satisfacit.

Naufrago aureos nummulos diuinitus suppeditatos largitur.

spei

ſpei theſauro ſatis fidens. Subinde Luſitanus miles alea ludens ſexcentos aureos amiſerat. Igitur triſtis & inops conſilij, auxilijque ad Franciſcum confugit. Tum ille ex veneno ipſo medicinam morbi petendam ratus, aleam ab eo poſcit. Suaque manu permiſtam reddens repetere ludum iubet, eo quod reliquum ludus fecerat, amiſſa recuperaturum. Nec fefellit. Repente mutata cum autore ludi ſors. & miles ſecundo vſus ludo cuncta recuperauit. Suo recepto, ludere pergentem Franciſcus inhibuit. nec miles abnuit, ſed beneficij memor ſalubribus eius præceptis impenſe paruit. Quin etiam vltro promiſit, ſe in poſterum nunquam alea luſurum, & extitit promiſsi fides, ex eo tempore aleam in manus ſumere ſuſtinuit nunquam: tantum illius ludi odium eum cæperat, autore Xauerio.

Aleatorē mira ratione ad ludi odiū adducit.

Erat hoc Franciſco ſolenne, vt mari iter faciens, quicquid viatici nomine attributum intuliſſet in nauim, vectoribus, nautiſue egentibus diſtribueret, ipſe emendicato victitaret cibo. Itaque cum oleum petentibus haud maligne præberet; breui exhauſtum eſt vaſculum. Venit deinde, qui oleum peteret. Et Xauerius ei dari iuſsit. negare eius ſocius quicquam reliquum eſſe olei. iam guttum exinanitum eſſe. inuerſum ab ſe, & circumactum, ne guttam quidem olei iam ire. Tum Franciſcus abi dum, inquit, ac reuiſe. Paret ille, ac ſubinde ad eum reuerſus guttum, quem inanem paulo ante reliquiſſet, iam olei plenum eſſe nunciat. At Xauerius miraculum de more diſsimulans, abito igitur, inquit, & petenti benigne dato. Porrò cum forte in puerum ægrum, & vlceroſum incidiſſet, miſericordia captus ſubſtitit, mox alleuatum in humeros ſuos extulit, eumque complexu fouit dictitans, Deus te ſanet. Vix ea verba iterū, aut tertio enunciarat, cum puerum ſanum ac vegetum reſtituit matri. Hæc quoque Vincentius Pereria Nauarchus, idemque Xauerij familiaris (cuius alio loco meminimus) Indicis Franciſci ſocijs retulit. Sed innumerabilia ſunt eiuſmodi a nobis expoſita in eius vita. Hæc autem hunc in locum eò reiecimus, quod tempora, quibus geſta eſſent, haud ſatis comperta haberemus. Illud quoque admirabile quod in Sanciano Inſula accidit. Saracenos complures eximia corporum magnitudine baptizans Xauerius, viſus eſt Luſitanis, qui eminus rem ſpectabant, longe eminere. Itaque tanta eos cœpit admiratio, vt propius accederent exploraturi, an baptizaret è ſuggeſtu. Verum cominus intuentes reperiunt Franciſcum ex æquo loco exercere baptiſmum. Tum vero intelligunt animi magnitudinem.

Vaſculum oleo exhauſtum diuinitus impletur.

Leproſum precibus ſanat.

dinem tantum eius adiecisse corpori, vt humanæ magnitudinis formam excedere videretur. Nec leue est virtutis pietatisque eius monumentum, quod mare Sancianicum furioso quodam vento (Typhoni nomen est) & crebris naufragijs antea infame, ex quo tempore Franciscus Sancianum Insulam sacris mysterijs inibi peractis velut expiauit; adeo sedatum placatumque est; vt Typhone ferme cessante, raro admodum sæuiat in naues. Tantum seu Xauerij pietas, seu Missæ sanctitas valuit.

Miracula per eum post mortem edita.
Cap. IV.

NIHILO autem magis Xauerij vita, quam mors talibus sanctimoniæ notis clara fuit, & insignis. Quippe Deus, qui *mirabilis est in sanctis suis*, Francisci corpus, templum dum viueret Spiritus Sancti, post mortem multis illustribusque adornauit miraculis. Namque (vt ante diximus) eius cadauer effossum cum tertium iam mensem in calce viua fuisset, prorsus integrum repertum est, cum odore quidem iucundo suauique. Quod sane miraculum & perpetuum fuit, & multiplex. Eandem enim integritatem suauitatemque odoris perpetuo retinuit, etiam posteaquam Malacæ menses sex humatum iacuerat sine loculo. Ad hæc diuina illa corpori impertita vis redundans in vestimenta, ea quoque penitus incorrupta, atque intacta ab omni seruauit tabe. Atque etiam (quod admirabilius est) quinque post obitum mensibus, cum Malacæ humaretur, effudit cruorem; cuius vestigia vsque ad Goanam sepulturam, hoc est ad decimum sextum post excessum eius mensem, recentia manserunt. Itaque non magis inclyta Francisci sanctitas, quam fama de eius corporis integritate Goanos quoque, cunctamque pene Indiam ad eius funus exciuit. cuius quidem species (vt ostendimus) triumpho fuit, quam funeri similior. Tanti porro omnium ordinum vndique ad sanctum corpus etiam sub funus concursus facti sunt, quantos nemo vnquam meminerat, vt triduum totum, vt diximus, omnium oculis expositum relinqui oportuerit. Adde huc, quod sacri illius corporis religio adeo cunctorum perfuderat animos; vt omnes certatim sacras illas reliquias rosarijs contingere, & aliquid inde surripere niterentur. Denique hoc ipsum corporis miraculum Deus ipse ita multis, & apertis miraculis (quæ deinceps exponentur)

nentur) honestauit, vt æquis, iniquisque omnibus animi beati fecerit fidem. Atque hæc quidem, quæ de Francisci commemorauimus corpore, adeo testata sunt, vt tot habuerint testes, quot per eos dies Goæ fuerunt; hoc est Indiam propemodum vniuersam. Cæterum ne forte tam insigne Dei immortalis beneficium apud aliquem plus admirationis haberet, quam fidei; humano pariter diuinoque consilio factum, vt priuatis testimonijs accederent publica. Namque Ambrosius Ribera Inquisitor, idemque Goani Episcopi Vicarius Generalis, cum tanti miraculi fama totam Indiam peruasisset, eam rem pertinere ad munus suum ratus, vna cum peritissimis medicorum ad Francisci corpus prius quam sepeliretur, inspiciendum accessit, exploraturus an integrum incorruptumque penitus esset; quod ferebat fama. Is igitur perspecta in præsentia corporis integritate fidem excedente, ac deinde eximia viri sanctitate, Regis Lusitani iussu, inquirendo explorata, clarissimum dedit testimonium veritati. Quod totidem verbis interponere hoc loco, operæ pretium visum est. Testificor ego D. Ambrosius Ribera Inquisitor & Vicarius Generalis, idemque adiutor Episcopi Goani atque Indici, nouem iam annos, quibus hisce in locis versor, Franciscum Xauerium oppida, ac vicos Indiæ, *Malacæ*, Moluci, Iaponiæ, & alia remotissima Barbarorum loca circumcursasse concionando, & Christianæ fidei mysteria ac præcepta tradendo, tum Lusitanis hominibus, tum vero cæteris gentibus ac nationibus: ijsdemque in locis maximum Ethnicorum numerum ad Christi conuertisse cultum: complura passim templa excitasse: eiusque rei causa plurimis maximisque ærumnis ac laboribus ad extremum vsque spiritum esse perfunctum. Eiusdem porro corpus Goam aduectum, solennique exceptum pompa, ab vniuerso clero ac ciuitate ad Collegium S. Pauli delatum, sepultumque. Verum quia rumor de eius corporis integritate percrebuerat, cum videretur supra vires naturæ, ac diuinum prorsus miraculum, corpus tamdiu vita functum, quippe quod menses vndecim humatum fuisset, tres apud Sinas, octo Malacæ (vti Prorex Indiæ Alphonsus Noronia, & ego haud dubijs autoribus comperimus) ab omni tabe alienum, atque immune perstare mensem iam sextum decimum; rem vtique mihi pro meo munere cognoscendam atque explorandam existimaui. Itaque templum vbi iacebat, adij: arcam aperiri iussi: facibus accensis, vna circiter ante meridiem hora, Francisci corpus inspexi: brachia, crura

Inquisitoris & Vicarij testimoniū de sanctitate Xauerij.

Eiusdem testimonium de integritate corporis.

„ crura, vſque ad genua & coxendices, & maximam corporis partem (vt ex apertis facilis eſſet tectis de partibus coniectura) diu multumque tentaui, tractauique: ac totum corpus integrum inueni, omniſque plane tabis expers: atque inſuper omnino recens, carne ſolida, natiuo ſucco & colore. Vidi etiam in coxendice ſiniſtra paulum ſupra genu, quaſi vulnus, vnde fruſtulum carnis inſtar digiti abſciſſum erat. Itemque aliud vulnus in ventre, in quo ego met digitis inſertis, nihil non integrum, atque incorruptum reperi, & ſine graui odore. Ad hæc os meum ori illius admoui, totamque faciem ſumma cum cura pertentaui, atque perſpexi. Quare hæc omnia explorata, vti à me comperta erant, tabellionem meum literis conſignare iuſsi, & ipſe mea manu teſtimonium ſubſcripſi, obſignauique. Kal. Decembris M. D. LVI. Proregis quoque medicus nobilis, Domini iuſſu, perſpecto Franciſci corpore, nihilo obſcurius eius integritati tribuit teſtimonium, quod eiuſmodi fuit. Teſtificor ego D. Coſmus Saraina medicus Alphonſi Noroniæ Proregis Indiæ. Cum Franciſci Xauerij corpus Goam delatum foret, inſpectum a me ac pertentatum, præcipue vero ventrem, quæ pars maxime obnoxia ſolet eſſe tabi: ibique reperta à me inteſtina integra prorſus, ſolidaque; cum neque balſamo, neque oleo, nec alia re vlla aduerſus tabem condita, illitaue eſſe conſtaret. Inde cum me autore in plagam, quæ propter cor in ſiniſtro patebat latere, quidam è Societate IESV digitos immerſiſſet; aqua miſtus effluxit cruor, quem ego olfaciens haud quaquam grauiter olere ſenſi. Crura quoque, & reliquas corporis partes integras comperi, carne adeo ſolida, atque natiua, vt medicorum opera illo modo conſeruari neutiquam poſsit. Quippe iam fere ſeſquiannum id corpus vacabat animo, & prope annum totum iacuerat in ſepulcro. Hæc ego iuratus teſtificor pro eo, quod mihi datum eſt in hac re, negotio. Goæ XIV. Kal. Decembris M. D. LVI.

De corporis integritate eximij Medici teſtimonium.

Cæterum humana teſtimonia diuinis cumulantur indicijs. Permulta enim per idem tempus miracula edidit diuina vis, ad teſtificandam Franciſci ſanctimoniam, cæleſtemque felicitatem. Ioannis Mendozæ nauis, quæ reuehebat Xauerij corpus in Indiam, maxima pericula diuinitus euaſit, maxime vero ad Inſulam Ceilanum. Inde ad Baticalum Indiæ oppidum vbi ventum eſt, Maria Sarra regij procuratoris vxor, femina Luſitana ſatis honeſta, graui affecta iacebat morbo, quæ de Xauerij corpore certior facta extemplo eo ſe deuehi, deferrique imperat,

Aegra mulier Franciſci corpus veneratas ſanatur

rat, ſancti viri non minore fiducia, quam pietate opem implorans. Haud incaſſum miſſæ preces. protinus deprecatione Xauerij, diuinoque munere conualeſcit. Eadem mulier cinguli, quo præcinctus Franciſcus erat, fruſtulum ſummis precibus expreſſum in argenteam incluſit thecam, eamque ſuſpenſam è ceruice geſtauit, vel monumentum Franciſci, vel morborum remedium. Nec ſua illam pietas fruſtrata eſt. Paruum filium ſextum iam menſem graui febri conflictatum theca illa admota ſanauit, eundemque deinde releuauit diutina oppreſſum apoplexia. Ancillæ item periculoſe parturientis collo alligata facilem ei præſtitit partum. Febrim quoque viro ægrotanti diſcuſsit: puſtuloſiſque pueris duobus grauiter laborantibus puſtulas ac morbum abſterſit omnem. Hæc omnia ipſamet Procuratoris Baticalenſis coniux iurata narrauit. Goæ porro ſatis conſtat, ægros plures Franciſci corporis contactu valetudinem recuperaſſe. In his ancillam inter parturiendum exanimatam, ac morti proximam (quippe fœtus materno in ventre extinctus, & in tranſuerſum iacens extrahi nulla nequibat arte) aliquot Franciſci capillis, qui in theca religioſe aſſeruabantur, admotis, repente præſenti periculo ereptam fœtu mortuo effuſo. Id eius dominus Antonius Saa iuratus teſtificatus eſt, qui etiam adiecit domi ſuæ mulierem indigenam partus difficultate iam deploratam, eadem reliquiaria theca admota, ſtatim fœtum incolumem enixam eſſe: conſtat alios item plures varijs eiuſdem reliquijs varios depuliſſe morbos. Illud memorabile. Antonius Rodericus vir minime obſcurus, diutina pituita adeo captus erat oculis, ut ne eos quidem cerneret, quibuſcum cominus loqueretur. Is damnata medicorum ſpe, quorum medicamenta fruſtra expertus fuerat, ad Xauerij ſepulcrum duci ſe iubet. Patres exorat, ut loculum aperiant, Franciſci manus oculis admouet ſuis. repente caligine excuſſa cernere incipit; breuique priſtinum recipit lumen oculorum. Id adeo ipſe iuratus expoſuit. Nec minus memorabile eſt quod contigit Balthaſari Dias Sacerdoti. Is angina fauces premente, nihil prorſus deglutire poterat. Itaque humana ope deſperata, uertit ſe ad diuinam: clauem loculi, vbi Franciſcus aſſeruatur, petit, attingit, ſanatur: adeoque repente pituita defluxit, vt clauis illa, beneficio Xauerij, gutturis clauſtra aperuiſse videretur. Cæterum illud longe clariſsimum. Ioanna femina primaria diuturno afflictata morbo, iamque morti proxima erat, cum diu noctuque ad eius lectum domeſticis

Xauerij cingulum multis & grauibus morbis medetur.

Vir nobilis Franciſci manu oculis ſuis admota lumen recipit.

Loculi clauis pituitã depellit.

Primaria femina cupida viſẽdi Xauerij ex graui morbo conualeſcit.

excubantibus Xauerij corpus delatum est Goam. Ergo simul festo campanarum sono, simul sanctimoniæ, miraculorumque eius fama excita mulier Christophorum Pereriam virum suum, aliosque qui aderant, rogat etiam atque etiam, vt ad Xauerij funus deferri se sinant. Negant illi sine manifesto mortis eius discrimine fieri posse: atque in eo obstinato animo perstant. Non tamen mulieris pietas incassum cecidit. Ex eo tempore melius habere cœpit; magnisque in dies virium incrementis haud multo post conualuit prorsus. adeo non solum tangendi, verum etiam videndi cupido ipsa ægris saluti fuit. Certis etiam autoribus compertum, flagella ex funiculis, quibus Franciscus se diuerberare solitus erat, a Neophyto quodam pie admodum asseruata, atque horum beneficio sanitatem redditam nonnullis, aliaque multa sane admirabilia perpetrata. Quocirca Francisci Xauerij nomen in India, totoque Oriente & est, & fuit magna apud omnes non gloria solum, sed etiam veneratione: vulgoque mortales eius fidem, & patrocinium implorant. Itaque nautæ ac vectores quoties Sancianum insulam, vbi primum Xauerium humatum dixi-mus, præteruehuntur, Franciscum consueuerunt inuocare velut sanctum virum in beatorum cætu collocatum. Neque vero Indiæ, & Orientis finibus Xauerij vis & fama se tenuit; sed Oceanum transgressa peruasit in Europam. Ebora vrbs est Lusitaniæ, egregia in primis, ac nobilis, vbi Collegium est Societatis IESV ab Henrico Cardinali, qui deinde Rex fuit exædificatum, nec illius munificentia, nec amplitudine vrbis indignum. Hic per id tempus quo nuncij de Xauerii obitu miraculisque allati sunt (vt mihi vir haudquaquam vana fide narrauit, talia scribenti) primores patrum duo Leo Henricus Collegii Rector, & Andreas Capreda Confessarius eximius, graui vrgebantur febri; quos admirabilium Francisci rerum fama ad spem recuperandæ sanitatis erexit. Leo igitur Indicas literas vbi felix Francisci excessus, & illustre miraculis funus perscribebatur, afferri sibi recitarique iussit. Quibus recitatis, extemplo quasi diuino instinctus numine, & Xaurerianæ virtutis admiratione excitatus, super lectum vbi iacebat, cubito alleuat se: & manus oculosque tendens in cœlum, pari pietate ac fiducia, contra vim morbi Franciscum implorat; ne minus benignus in suos foret, quam fuisset in alienos. Nec vana spes, aut imploratio fuit. preces sanitas excepit. Continuo Henricus febrim sibi, quasi diuina manu

Francisci flagellum multis salutare.

Francisci inuocatio duos Patres e Societate sanat in Europa.

manu depulſam, vires præterea redditas ſenſit. Ergo gaudio exclamans, obortis lacrymis, ſuppliciter gratulatur Deo, Franciſcique vim prædicat, omnibus qui aderant ſtupore attonitis. Mox ſanus, ac valens exilit è lecto, & ad Capredam morbi ſocium lætus accurrit. Ille haud ignarus quam grauiter modo Leo ægrotaret, ſtupere ſcilicet, & quid tandem rei eſſet rogitare. Tum Leo tota re breuiter expoſita, non verbis magis quam rebus oſtendit, in ſui morbi depulſione quàm præſentem Xauerij expertus ſit opem: ſimulque monet, idem ipſe vt faciat, profecto ſimili in cauſa, par eiuſdem auxilium experturus. Haud mora, paret ille, excitat fiduciam, Xauerium inuocat. Nec ſpe fruſtratur ſua. Ipſe quoque citius omnium expectatione, febri liberatur. Ita gemino miraculo ſociorum duplicata lætitia, & Franciſci ſanctimonia clarius comprobata. Horum, quos nominauimus, Leo Henricus hodieque ſuperſtes eſt in Luſitania, expertæ Xauerij virtutis teſtis luculentus. Quæ deinde fama cum emanaſſet; plures non modo è Societate verum etiam alieni homines Franciſci virtutem mirari, ſanctitatemque venerari cæperunt. Pariſijs (vt minora omittamus) ſupererat, cum hæc ſcriberemus vir quidam honeſtus, ac pius non minus probitate, quam ætate venerabilis. Is ita commemorabat, ſe cum primum allatum eſſet de obitu Franciſci Xauerij, quem fama tantum & auditione cognouiſſet, mire ad illius venerationem excitatum. Itaque cum per id tempus vxor ſua ex labore partus iaceret moribunda, deſperata à medicis valetudine; quædam illi de Xauerij ſanctimonia, ac virtute narraſſe: ac magnopere ſuaſiſſe, vt ſancti viri imploraret auxilium, haud dubie affuturum. Paruiſſe illam impenſe monenti viro. Ne multa. Implorata Xauerij ope, coniugem incolumem facili felicique partu enixam eſſe fœtum. Sic matrem ſimul, ac prolem Xauerij deprecatione à præſenti periculo vindicatam. Nec verò natale Franciſci ſolum eximiam alumni ſui ſanctitatem eodem tempore ignorauit. Compertum eſt domeſticis prodigijs præſignificatam eius mortem eodem loco, vbi acceperat vitam. In Xauerio caſtello, atque adeo in ipſa natali Franciſci domo ſacellum eſt, vbi Chriſti crucifixi effigies religioſisſima, & illis locis antiquisſima viſitur. hic prodigium fuit viſu euentuque mirabile. Conſtat ligneum hoc, quod dixi, Chriſti ſimulacrum, quoties Xauerius grauius aliquid pateretur in India (quod ex eius literis domeſtici collatis temporibus compererunt) haud dubio ſudore fluxiſſe: porro eo ipſo anno, quo Xauerius extin-

Pariſijs imploratus fœminæ moribundæ partum facilem præbet.

Chriſti effigies crucifixi in Xaueria villa ſudat ſanguine.

ctus est ferijs sextis deinceps omnibus per annum totum sudasse sanguine: Sudandi autem initium feria item sexta, fecisse. Quod homines sic sunt interpretati, perinde quasi Francisci (*qui crucis mortificationem iugiter in suo corpore portauerat.*) mortem post maximos ac diutinos labores Christi causa exsudatos portenderet.

Studium orationis. Caput V.

RES admirabiles, quæ vti demonstrauimus, partim diuina ui patratæ sunt a Xauerio, partim ei diuinitus contigere, testimonia quædam fuerunt, atque indicia eximiarum virtutum atque donorum, quæ in eius animum diuina bonitas plena (vt dicitur) congesserat manu. Neque enim miraculis, quam cœlestibus virtutibus insignior fuit. Ex quo numero aliquot à nobis (quæ etsi sedulo ab illo occultatæ, tamen sua sponte foras eminebant) in vulgus edentur. Eoque libentius hæc quam superiora persequar, quod sanctimoniæ sint non indicia solum, sed etiam exempla: quippe cum illa in admirationem tantum, hæc etiam in imitationem cadant. Atque vt ab ea virtute initium capiamus, quæ caput est ac fons aliarum; orationis, contemplationis, meditationisque studium in illo eximium extitit. Etsi enim mentem in Dei diuinarumque rerum cognitione defixam perpetuo habebat; statum tamen ac certum quotidie seponebat tempus, quod ereptum negotijs tribueret meditationi rerum cœlestium. Maxime vero in CHRISTI vitæ mortisque meditatione acquiescebat; satis gnarus ibi eximia omnis exempli documenta in illustri posita monumento intueri atque imitari licere. Hoc meditationis genus maxime salubre, ac frugiferum (præcipuum vtique exemplar Christianæ vitæ, & ingens inuitamentum diuinæ caritatis) impense & complectebatur ipse, & aliis commendabat. Quo in negotio haud maiore mentis ardore versabatur, quam animi constantia. Id adeo non alias magis intellectum est, quam cum daret operam valetudinarijs. Etenim cum assiduæ occupationes nullam ei diurni temporis partem ad orandum vacuam relinquerent; orationis magis, quam somni memor, nocturnæ corporis quieti detrahebat horas semper aliquot, ne animus cœlesti illa, optatissimaque fraudaretur requie pabuloque; adeo eius mentem diuini dulcedo colloquij cœperat. Binas ferme, cum plurimum, ternas somno horas tribuebat, sed ita vt ne somnus quidem vacaret

Christi vitæ mortisque meditatio.

Nocturna oratio.

caret

caret oratione. Sæpius enim per somnum emittebat eiusmodi voces; O IESV bone, o Creator mi, aliasque consimiles: orare illum, non dormire crederes. Constat orandi morem ab eo ne in summis quidem Comorini Promontorij occupationibus intermissum; quippe cum meditandi occupationem præcipuam duceret. Meliaporæ quoque ad ædem S. Thomæ cum diuersaretur (vt supra docuimus) de nocte surgens itabat in templum, nec vllis aut hominum sermonibus, aut plagis, ac turbis Dæmonum a diuinis colloquiis deterreri potuit. Sæpe etiam ibidem totas pene noctes extraxit precibus. Malacæ verò cum in cubiculo è storeis habitaret, quidam sanctitatis eius opinione suadente, ex insidiis per storearum rimas (vt ipsi postea narrarunt) quid tandem rerum noctu Franciscus ageret, obseruarunt sæpius: ac semper eum viderunt, cum nixus genibus ante Christi Crucifixi imaginem iam ad multam orasset noctem, vegeto tamen animo, ac corpore perseuerare, donec ingruente somno, naturæ necessitati paulisper cedens humi procumberet. Inde in saxum instar ceruicalis recumbentem fracta diurno nocturnoque labore membra reficere parumper: sentires illum somno vti pro medicamento, & in quiete capienda, nihil minus amare quam quietem. Cæterum haud dubius quin Deus in sacris locis, vbi sanctius colitur, benignius audiret orantes; quotiescunque copia erat, haud paulo libentius in sacris orabat ædibus. Itaque vbicunque res ferret, cubiculum sibi quærebat proximum templo, eo se de nocte clam supplicandi causa recepturus. Obseruatum est Malacæ a sociis eum fere in sacrario, quasi alterum Samuelem, humi cubitare solitum: intempesta inde nocte in templum obrepere, & ante aram maximam, sacrosanctamque Eucharistiam submissis genibus orare: cruribus autem defatigatis, super aræ gradus proiectum, aut manibus innixum perseuerare in negotio, donec aut somni necessitas, aut auroræ lux superueniret. Quod si facultas templi deesset, non tamen studium deerat orandi. Sacerdos quidam Xauerij hospes narrabat, sæpe illum ab se repertum domi suæ, multa iam nocte supplicantem, & (siue quod aptior locus non esset, siue quod fractis iam genibus niti vltra nequiret) sediculæ subnixum precibus insistentem. Malacensium porro nonnulli ciues honesti commemorarunt, Franciscum sæpenumero cum ipsis summa affabilitate sermonis versantem, sensim se clam omnibus, subduxisse de circulo: inde cum ab eis diu multumque requisitus foret, in sylua aliqua aut solitudine suppliciter orantem

Quoties copia erat, orabat in templo.

aut

In solitudinem secedit orandi gratia.

aut corpus suum verberantem esse depræhensum: ita ne molest interpellatores interuenirent, re penitus dissimulata, relictum. Nec terra, quam mari constantior Xauerij pietas in orando fuit. Eius rei indicia ita multa enituerunt in eius nauigationibus à nobis expositis, vt exemplorum conquirendorum labor non superuacaneus tantum futurus sit, sed etiam molestus. Quippe in dissimillimis etiam locis ac negotiis semper sui similis vitam omnem vno quasi tenore traduxit. Illud tamen quod maris proprium fuit, reticendum non est. Constat eum in naui ex media ferme nocte ad lucem vsque in oratione pernoctare solitum, & in mediis tempestatibus, summisque periculis æquissimo animo Deum orare. Itaque persæpe nautas perinde ac vectores suam nauisque salutem Francisci precibus acceptam retulisse. Erat Xauerij oratio ardens semper & accensa, plerumque cælestibus quoque gaudiis affluens. id quod plurimis ac maximis argumentis declaratum est. Atque vt omittam eximias illas in Comorinensibus, & Mauricis laboribus diuinitus haustas voluptates, de quibus suis locis diximus; Obseruarunt eum sæpe Goæ Patres quidam intempesta nocte, fixo in cœlum oculorum obtutu, in hortis domesticis inambulantem, totumque ex Dei cogitatione, atque amore pendentem: vt non ambigeres eius animum a sensibus abstractum eminere foras. Inde ad se cum redisset, tunica de more ab æstuanti pectore manibus diducta, hanc identidem vocem iterantem exaudierunt, SAT EST Domine, sat est, eo vocis sono, qui facile ostenderet tantam vim esse superfundentis se lætitiæ cælestis, quantum capere vix posset mortalitas. Goæ quoque in cœtu Patrum comiter agentem sæpe immensa quædam animi lætitia subterfugere hominum cogebat oculos: quod tantum gaudiorum dissimulare haud quaquam valeret. Quanquam in negotiis etiam humanis ita diuina quædam in eo elucebat species, vt qui cum illo versabantur, veneratione capti oculos vultumque, quasi alterius Mosis, nequirent aduersum intueri. Denique in Meacensi itinere sane aspero impeditoque (vti antea diximus) cum iucundissime diuina meditans animum in Deo defixum abduxisset à corpore, crura ac pedes stirpibus, lapidibusque offensans, sine vllo lacerabat sensu: tantisque incedebat lætitiis, vt beatorum gaudia præcipere, non solum vitam meditari videretur. Et sane mirabile est, tantam in illo contemplationis cum actione coniunctionem esse potuisse. Quippe fidem excedit, quod de illo accepimus, hominem ingentibus negotiis, quotidianis itineribus, difficilli-

Oratio in naui.

Oratio ardens.

Tunicam diducit a pectore vi orationis æstuante.

Vultus ardor, ac species.

Summa actionis cũ contemplatione coniunctio.

difficillimus nauigationibus perpetuo implicatum, eundemque in vitæ consuetudine comem, ac iucundum, tam eximio diuinæ contemplationis dono fuisse præditum: tanto Sancti Spiritus cælestisque fluminis impetu lætificatum. Verum enimuero diuinus ille vir, vbicumque esset, quicquid ageret, secum semper, & cum Deo habitabat. Itaque ex ipsis negotiis, cœtuque hominum, vsque eo vegeta, & erecta eius mens veniebat ad meditandum; vt statim in iucundissimam cælestis sponsi consuetudinem penitus sese daret, immergeretque. Crederes eum in summa solitudine vitam degere. adeo in maximis etiam negotiis & congressibus hominum, fixum ac locatum animum habebat in Deo. Haud multo minor in oratione vocali, quæ dicitur, psalmisque, & hymnis recitandis, vel pietatis sensus, vel sedulitas in illo fuit. Antiquissimum quippe habebat diuinum officium, horasque canonicas diligenter simul ac pie recitare. Initio igitur Ecclesiasticum audiens monentem. *Ante orationem præpara animam tuam, & noli esse quasi homo qui tentat Deum*, interiore cura comparabat sese. Namque ad mentis attentionem ac pietatem vehementius accendendam, hymno, *Veni creator*, ante singulas horas pronunciato, haud segniter Sancti Spiritus exposcebat opem. Quem quidem ille hymnum tanto semper pronunciabat ardore; vt ei cor e pectore exilire, animusque deficere videretur. Et satis constat per sæpe eum hominum interuentu alloquioque, vt fit, interpellatum, eundem illum a principio iterasse hymnum, tam intento animo, quam si nemo interuenisset. Insignem vero eius in hoc genere religionem fecit illorum licentia temporum. Nuper nouum ternarum lectionum Breuiarium (Sanctæ Crucis dicebatur) occupatorum hominum leuamen editum erat: eiusque vsus Francisco propter occupationes ab initio concessus. Ille tamen quamuis ingentibus curis negotiisque distentus, nunquam permissa vti voluit licentia: vetusque Breuiarium nouenarum lectionum haud paulo longius perpetuo recitauit; vt qui iucundissime cum Deo ageret, cum eodem quàm diutissime colloqueretur. Super cætera in sacro faciendo, pietatis ardor in illo præcipuus eminebat, vtique cum ad consecrandam Eucharistiam, sumendamque ventum erat. Tum enim manantibus gaudio lacrymis, ora complebat sinumque. Tantus porro diuinæ pietatis sensus in pronunciatione, vultu, totoque corpore eminebat, vt in circumstantes redundaret: eosque pia quadam admiratione defigeret rerum omnium oblitos. Nec defuerunt, qui confirmarent eum dum

rem

Officiũ diuinum recitat summa præparatione & intentione animi.

Eccl.c.18

Breuiariũ lõgius præfert breuiori.

Ardor Xauerij in sacro faciendo.

rem diuinam faceret, ſublatum paullum à terra, ſublimemque ab ſe viſum. In miſſæ porrò ſacrificio conuerſionem Ethnicorum præcipue à Chriſto Domino per eius mortem illorum cauſa obitam, enixe petere conſuerat. Ad eam rem quoque precationem ab ſe compoſitam frequenter adhibebat. Ea erat eiuſmodi. Aeterne rerum omnium effector Deus, memento abs te animas infidelium procreatas, eaſque ad imaginem & ſimilitudinem tuam conditas. Ecce Domine in opprobrium tuum his ipſis infernus impletur. Memento IESVM filium tuum pro illorum ſalute atrociſsimam ſubijſſe necem. Noli quæſo Domine vltra permittere, vt filius tuus ab infidelibus contemnatur; ſed precibus Sanctorum virorum, & Eccleſiæ, ſanctiſsimæ filij tui Sponſæ placatus, recordare miſericordiæ tuæ, & oblitus Idololatriæ & infidelitatis eorum, effice, vt ipſi quoque agnoſcant aliquando, quem miſiſti Dominum IESVM CHRISTVM, qui eſt ſalus, vita, & reſurrectio noſtra, per quem ſaluati, ac liberati ſumus, cui ſit gloria per infinita ſæcula ſæculorum. Amen.

Oratio Xauerij pro conuerſione infidelium.

Sub ſacrum porro gratijs Deo rite actis, ſolemne illi erat, certam pro mortuis recitare precationem, vt etiam cum pro viuis faceret, ſubleuaret animas mortuorum. Nec minus inſignis eius religio in miniſtrando ſanctiſsimo Chriſti corpore, quam in conſecrando conficiendoque fuit. Proprium Franciſci erat, vbi commodè id fieri poſſet, ſacroſanctam Euchariſtiam ſubmiſsis genibus miniſtrare populo. Et euentus docuit eam rem Deo cordi fuiſſe. Coſmus quidem Saraina Medicus nobilis, alijque complures viri honeſti, & graues liquido affirmarunt Xauerium in Goano templo poſitis genibus ſacratiſsimum Chriſti corpus præbentem populo ſæpe ab ſe eſſe conſpectum, cum amplius cubito ſuſtineretur diuina vi ſublimis a terra. Demiſsionem eius efferri a Deo ſentires. Egregia vero pietate in ſanctiſſimam Trinitatem fuit, quippe ſolitus eam, ſumma religione, & colere, & appellare. Chriſtum humanæ ſalutis autorem vnice diligebat. B. Mariæ Dei parenti, benigniſsimæque hominum patronæ maxime addictus erat. Itaque moribundus ſacroſanctæ Trinitatis, IESV Chriſti, B. Mariæ, vſu magiſtro, identidem expoſcebat opem; vt quorum cum eximia veneratione vixerat, eorum crebra cum imploratione moreretur. Secundum hos, Archangelum Michaelem cæleſtium principem, ac propugnatorem Eccleſiæ egregio colebat ſtudio. Inde beatorum omnium, ac fidelium cœtum, Chriſtique ſponſam Eccleſiam, cuius auxilium ſæpius implorabat. Angelum quoque cuſtodem ſuum, itemque

Sub miſſã oratio pro mortuis.

Submiſſis genibus Euchariſtiam miniſtrat.

Sublimis a terra diuinitus ſuſtinetur.

Eius pietas in S. Trinitatẽ, & B. Vir.

Pietas eius in Archãgelum Michaelem.

itemque Archangelos locorum, vbi versaretur, aut quo tenderet, Præsides frequenter in suis conatibus, ærumnis, periculis inuocabat.

Cordis mundities, & castimonia.
Cap. VI.

HANC Francisci excellentem in orando pietatem par animi mundities acuebat ad videndum Deum. Id adeo declarat talis munditiæ index innocentia vitæ, multorum eius familiarium testimonio comprobata. Hi quippe professi sunt nihil se vnquam in illo deprehendisse, quod cuiusquam oculos aut animum offenderet. Illud quoque indicio est, quod & sæpius in die diligentius conscientiam excutiebat suam: & cæteros ad idem faciendum magnopere hortabatur, in eo perfectæ vitæ cardinem verti ratus. Sacramento vero confessionis vbi Sacerdotis copia erat, vtebatur quotidie. Animi porro sanctitatem perpetua corporis sanctitas honestauit. Satis constat ab eo virginalem pudicitiæ florem ad extremum vsque spiritum custoditum. Id & Meliaporæ Vicarius ex sermone cum Francisco ibidem habito se comperisse liquido confirmauit, & alij eius confessiones excipere soliti se perspexisse testati. Insignis profecto in illo amor castimoniæ, insigne odium libidinis fuit; adeo vt vel minimas huius generis labeculas exosus, ipsum horreret libidinis nomen. Quod vel ex eo quod subicijam, existimari licebit. Olyssippone profectionis Indicæ diem opperiens, cum Simone Roderico in eodem diuersabatur cubiculo. Ibi intempesta nocte, repente excitatur e somno, adeo commotus vt e naribus magnam vim cruoris profunderet. Eius deinde rei causam Simonem rogitantem obstinato silentio cælauit, quandiu in Lusitania fuit. Ad vltimum vbi soluendi aduenit tempus, sub digressum in nauis angulum cum eo secessit: & sine arbitris, nunc demum, inquit, tempus est enunciandi, quod toties ex me Simon frustra es sciscitatus. quippe hoc vltimum (vt arbitror) sum te in hac vita visurus. Scito igitur illa nocte impuram speciem per somnium mihi oblatam: summaque vi repellere conanti tantam illam copiam sanguinis erupisse. Hisce signis humanisque testimonijs diuinum indicium ac testimonium, extincti corporis accessit integritas. Quod eximium Dei beneficium inter alia egregiæ Virginali castimoniæ con-

Sæpius in die conſciẽtiam excutit.

Solitus confiteri quotidie.

Virginalis pudicitia.

Horror impurarum cogitationum.

Cautio in pudicitia seruanda.

cessum accepimus. Cæterum Franciscus, vt tantum custodiret thesaurum, non castior fuit, quam cautior. Etsi enim vir sanctissimus cælestium rerum contemplationi maxime deditus, excellentisque temperantiæ armis tectus, nullo negotio *tela nequissimi ignea extingueret*; tamen adeo timidus in hoc genere, & cautus erat, vti si maxime obnoxius esset libidini. Nunquam cum femina vlla nisi luce palam, & adhibitis arbitris de rebus vtique necessarijs collocutus est, ratus mulieres ferme adiri minore emolumento, quam periculo.

Crucis, & Euangelicæ paupertatis studium. Cap. VII.

VITAE quoque asperitas, integritatis custos, in Xauerio eximia fuit. Namque & ad edomandam lasciuientem ætatem (vt antea dictum est) nudos artus funiculis sæpe ac diu constrictos habuit, cum acri sensu doloris; & in omni vita tum frequentibus ieiunijs, tum crebris verberationibus corpus afflictauit suum. Victus tenuis semper, ac parabilis, isque aut precario quæsitus, aut eleemosynæ nomine vltro delatus. Cæterum foris apud alienos cœnans, Christo autore, promiscue comedebat quæcunque apponebantur, ita nec molestus erat hospitibus; & singularem illam suam abstinentiam occultans, deinde hospitalis mensæ lautitiam priuata victus duritie vindicabat. Omnino cibi, potionisque modus naturali desiderio finitus, non voluptate. *Mos* illi erat semel dumtaxat in die cibum, & vnius ferme generis capere, qui non tam delectaret palatum, quam sustineret naturam. Cibus quemcunqe occupatus parasset, satiabat. Carnem ac vinum raro admodum gustabat nisi apud conuiuas, hospitesque ne pane quidem ipso (etiamsi suppeteret) explebat famem. In Meacensi itinere sane longo, impeditoque, oryza assa perpetuo vixit. Quamdiu autem in Iaponia versatus est, adeo insulsis Iaponum cibis, insolitaque frugalitate assueuit, vt Goam deinde reuersus nostratium, pristinorumque ciborum gustum haberet nullum. Vino multos abstinuit annos, quoad affecta ætas & laboribus attenuata valetudo subegit adhibere paullum vini bene diluti. Itaque cum ad eum in Comorinensi promontorio versantem Alphonsus Sosa Indiæ Prætor duos vini cados dono misisset; id ipsum vinum Xauerius ingustatum dispertiuit pauperibus. Iam

Victus tenuitas.

Cibum sumit semel in die.

Vino abstinuit.

lectuli mollitiem ita non amabat, vt quicunque locus ad cubandum aptus videretur, illi esset pro lectulo. Itaque ei sæpissime humus (quod in Promontorio Comorino, in Moluco, in Iaponia solenne fuit) nuda, inquam, humus cubile præbuit. In naui aut asseres, aut anchorarij funis volumina stratum dederunt. Si qua lectuli esset facultas, eam ferme omittebat, ægrotis suapte sponte concedens. Atque etiam in ora Comorinensi vt liberius cubaret humi, culcitram cum ceruicali ad se ab Indiæ Prætore missam donauit ægrotis. Terrestria itinera, quanquam sæpe esset equi copia, fere confecit pedes, idque etiam in Iaponia, vbi passim cum saxis, niue, glacie, torrentibus erat luctandum. Verum nihil antiquius illi fuit, quam vt cupiditates, motusque animi abhorrentes a ratione atque honestate, quam maxime frangeret: seque ipsum (quod difficillimum ac pulcherrimum victoriæ genus est) omnibus in rebus penitus vinceret. Argumento est quod Venetijs valetudinario insanabilium inseruiens (vt supra ostendimus) in vlceroso homine à quo animus abhorreret, in perpetuum se ipse vicit. Socios autem identidem admonebat, vt semet paruis in rebus vincere assuescerent; ita demum magnorum certaminum fore victores. Itaque ipse hanc quam alijs præcipiebat rationem secutus, omnes animi motus domitos compressosque in sua ditione ac potestate habuit. Hinc illa perpetua mentis tranquillitas, & idem semper vultus. Quod si quando vitium aliquod, aut delictum grauiter incusandum erat, seueritatem velut reprehensionis aculeum ita sumebat, vt sub obiurgationem quasi persona deposita, ad pristinam comitatem ac facilitatem rediret. Cæterum illi animi moderatio afflictatione corporis potior erat. Prauos quippe atque impotentes animi motus maxime domandos ratus, eo referendam esse censebat corporis vexationem, vt externa mortificatio interiorem iuuaret. Quocirca ea maxime mortificationum genera probabat, quibus interiores sensus perstringerentur; acueretur virtus pietasque. Iræ perinde potens fuit, quasi nesciret irasci. Eximia eius mansuetudo cum sæpe alibi, tum vero Malacæ spectaculo fuit, vbi cum insana Præfecti vrbis insolentia certauit. Nam cum ille Sinica legatione per summam iniuriam intercepta (vt ante docuimus) impudenter æque, & obstinate egregios Francisci conatus Euangelijque impediret cursum; tanta Xauerij extitit lenitas; vt demum temerario homini, ac væsano Pontificalis excommunicationis fulmen intentans, Nuncius Apostolicus sup-

Humi cubitabat.

Mortificatio animi suique victoria.

Idem semper vultus

Iræ potens.

plicem Episcopi Vicarium ad eum sæpius allegarit. Crederes Franciscum non accepisse iniuriam, sed fecisse; & vulnus deprecari potius, quam minari. In grauissimis vero contumelijs, ærumnis, & vexationibus nunquam de quopiam querebatur, sed pro vexatoribus suis orabat numen, vt eos misericordia potius exciperet, quam diuinæ reseruaret iustitiæ. Itaque illo ipso tempore a Malacensis Præfecti emissarijs vltro omni contumeliarum genere appetitus, pro importunissimo homine quotidie fecit sacrum, ne qui semel ruere cæperat, interiret. Haud minor emicuit in eo voluntariæ paupertatis amor, quam animi moderatio. Nam diu multumque meditatus egestatem Christi, *qui propter nos egenus factus est, cum esset diues*, Euangelicam paupertatem vnice dilexit. vtique cum quotidie magis eum vsus doceret, quam opulenta foret eiusmodi paupertas, quæ animum anxijs curis solutum ac liberum cælestibus affatim ditaret bonis; efficeretque vt nihil habenti nihil deesset. Quocirca fere etiam in Goano Collegio, vbi vltro omnia suppetebant, mendicato victitauit cibo. Nec terra solum, sed etiam mari sine viatico & commeatu iter fecit. Eximiæ illius paupertatis exempla tota illius suppeditat vita. Atque vt minus illustria sileantur, subeat animum memoria profectionis Indicæ ex Lusitania, cum Magistratibus regijs, Regis imperio etiam atque etiam instantibus, præter centonem aduersus Bonæ spei promontorium antarcticis frigoribus infame, paucosque necessarios libellos, accepit nihil. In ipsa vero naui nullis neque primariorum hominum, nec Prætoris ipsius precibus deduci a precario victu, vestituque potuit. Quippe non solum alimenta sed etiam calceos, indusia, cæteraque necessaria a militibus classiarijs Christi nomine mendicare, quam a Prætore, Prætorisue comitibus vltro oblata accipere malebat. tanta erat dulcedo Euangelicæ paupertatis. Indico itineri haud absimilis fuit Comorinensis profectio solis ocreis contenta. Cæterum vestitu erat Franciscus cultuque corporis vulgari. Pannosus ex Vrbe in Lusitaniam, atque inde in Indiam perrexit. In India honesto vestitu, qui offerebatur, repudiato, cannabinam adamauit tunicam sine pallio, veritus ne splendorem habitus (vt fit) aliqua animi elatio sequeretur. Francisci toga detrita vsu iam erat laceraque. amici nouam ei offerebant. at ille sua paupertate se inuoluens nunquam passus est ueterem sibi detrahi, ut indueret nouam. Itaque missus ab eis, qui intempesta nocte, dormienti Xauerio laceram uestem auferret

Orat pro inimicis.

Paupertatis Euangelicæ studium.

auferret, nouamque eius substitueret loco. Ille ante lucem surgens, quam reperit vestem induit pro sua:ea que indutus deinde prodijt in publicum, nihil penitus benignam amicorum fraudem sentiens. Erat forma nouæ togæ longe alia, quam veteris. Ergo eodem die cum apud Franciscum Paiuam, aliosque amicos rei conscios cænaret, illi velut admirabundi super cœnam quidnam illud vestimenti esset, per iocum rogitare cæperunt. Tum demum Xauerius togæ aduertit animum. Vt vero oculis manibusque nouam esse persensit;obstupuit scilicet.mox fraude intellecta subridens ait, nimirum alienum illum vestitum alijs conuenire, non sibi. Subinde autem summis precibus eos tandem exorauit, vt subductam togam redderent, subiectam reciperent. Igitur summa Iaponiæ frigora, quanquam sæpe algens ac tremens, consueta in toga tolerauit. Ex Iaponia porro cum egregijs paupertatis insignibus galero obsoleto, subucula detrita, tunica lacera, varijsque temere assutis pannis deformata, de luxu quodammodo triumphans reuertit Goam. Quam libenter autem paupertatis incommoda subierit, quantopere in omnium rerum angustijs tanquam in cælestibus delitijs gestire sit solitus, facile intelligi potest ex clausula eius epistolæ, quam ex Maurica misit ad socios Romanos. Vbi regionem illam describens,cum omnibus eam victus, vitæque commodis carere dixisset, affirmat nunquam alias maiores, ac liquidiores diuinitus se hausisse voluptates. In literis quoque, quas ad Goanos socios ex Iaponia misit, Quæso vos (inquit) fratres carissimi, vt me in agendis Deo gratijs „ pro tanto beneficio adiuuetis. Iam singulari Dei munere Ia- „ poniam peruenimus, vbi summa est rerum omnium inopia: „ quod equidem in maximis diuinæ prouidentiæ beneficijs nu- „ mero. Namque alijs in locis ciborum commodorumque co- „ pia plerumque homines inuitat ad effrænatas corporum cupi- „ ditates explendas. Itaque & eorum animi Euangelicæ paupertatis expertes cælestium donorum delitiarumque inopia la- „ borant; & sæpe etiam corpora morbis alijsque incommodis „ afflicta, haud leues breuesque intemperantiæ luunt pœnas. „

Obedientia, & Humilitas. Cap. VIII.

NEC se cæterarum rerum facultate magis, quam sua libertate arbitrioque abdicauerat, in quo summa obe-

dientiæ

dientiæ laus cernitur. Quæ virtus præcipuum Societatis IESV decus in Francisco inde vsque ab initio maxime enituit, cum ab Ignatio missus in Indiam est. Satis constabat nauigationem Indicam non minus periculosam esse, quam longinquam. Et Societas qualiscunque erat, tum non imperio Ignatij, sed autoritate administrabatur. Franciscus tamen omnium præterquam obedientiæ immemor promptius etiam paruit, quam iubebatur. nullaque interposita mora, in posterum diem ad iter pene infinitum parauit se: vt summæ illi in obsequendo alacritati Deus vltimas Orientis oras aperuisse videatur. In Lusitania porro, Indiaque incredibile dictu est, quam libenti, prolixoque animo exsequeretur quæcunque illi per literas præcepisset Ignatius. Itaque homini cuncta ad obedientiæ normam exigenti adeo satis fecit, vt non alius obsequij laude clarior fuerit; dignus prorsus tali magistro discipulus. Franciscus quippe tantum tribuebat Ignatij sanctimoniæ, vt eum tanquam cælestem diuinumque virum suspiceret. Quocirca illum in sermone, illum in literis nominans semper aut benedictum appellabat, aut sanctum. In reliquiaria quoque theca, quam suspensam gestabat e collo, Ignatij nomen ipsius manu scriptum (absciderat enim eius epistolæ subscriptionem) vna cum sacris reliquijs, suæque professionis formula incluserat. Socijs autem præcipiens adijcere solitus erat, hoc vobis pro vestra reuerentia obedientiaque aduersus sanctum Patrem nostrum Ignatium præcipio. Haud minus fiduciæ Ignatio erat in modestia, obsequioque Francisci. Eius rei vel illud certissimum indicium fuit, quod res quamuis arduas sane fidenter ei imperabat, haud dubius quin exsequendum foret, quicquid imperasset Xauerio. Proinde prouidens *velocem fore depositionem tabernaculi sui*, cum Franciscum præcipuum Societatis columen Romam reuocandum censuisset; epistolam ad eum ita scripsit, vt expositis sui consilij causis, ad extremum vna litera I. seorsum subscriptioni adiecta rem designaret omnem. Significabat scilicet adeo se Francisci obedientiæ confidere, vt non dubitaret, quin Romam, vel ex vltimis terris, & ex medio Euangelij cursu reuocanti, etiam nulla talis itineris causa demonstrata, obtemperaturus esset, vna dumtaxat litera, qua ire iuberetur, inuitatus. Neque sua Ignatium de Francisci obedientia opinio fefellisset: omnino enim illud, I, eius perpulisset animum, vt e vestigio ab vltimo fere Oriente in Europam iret, nisi ante Ignatij literas perlatas, ille iam ad suorum laborum præmia abijsset

Ignatio quantum tribuerit.

Ignatij opinio de Xauerij obedientia.

abijsset in cœlum. Franciscus porro, vt ipse in omni vita obsequendi studio præstitit, ita socijs omnibus huius virtutis primam voluit esse curam. Ergo illos subinde & coram & per literas admonens inculcabat, sine vera germanaque obedientia, hoc est prompta, atque hilari, verum germanumque Societatis alumnum, ac filium esse neminem. si quidem ea virtute vacuus cum animi lætitia, fructuque in Societate perseuerare non posset. Præcipiebat igitur socijs, vt ex animo obsequentes, totos se ad arbitrium Præpositorum Societatis, Ecclesiæque fingerent, ad eorum non modo imperium, sed etiam nutum intenti. Longe enim tutius esse regi quam regere, & parere quam imperare. Quocirca Paulum Goani Collegij Rectorem quem Iacobo Borbano è Franciscana familia eiusdem Collegij curatori parere iusserat, ad obsequendi studium incitans, ad eum scripsit: se quidem, si ipsius esset loco, nihil antiquius habiturum, quam vt obtemperaret imperanti. Quippe non aliam esse certiorem tutioremque rationem, recta, ac sine errore, quò intendas perueniendi, quam peritum itineris sequi ducem: contraque nihil periculosius, quam suo arbitratu viuere, eorum qui præsunt, præcepta spernentem. Erga Episcopos vero, eorumque Vicarios Xauerij veneratio iuxta & obedientia insignis fuit. Nam diuinum in eis numen venerans ex illorum autoritate sua munia obire gestiebat: eisdemque prorsus omnibus in rebus dicto audiens erat. Idem cæteros è Societate facere iubebat, a nostris hominibus obedientiæ in Præpositos Ecclesiasticos prodendum exemplum dictitans. Omnino cuicunque disciplina Societatis, quæ obedientia maxime continetur, cordi non esset, hunc à Societate censebat alienum: nec expectandum putabat dum grauius aliquid contra Societatis existimationem committeret, quem (vti principia se dabant) commissurum aliquando prouideret. Proinde incolumi Societatis dignitate, missionem repræsentabat: vt & ille amandatus, quod facturus erat faceret citius, & cæteri illius exemplo fierent in eodem genere cautiores. Eandem obedientiam aduersus Præpositos Ecclesiasticos exigebat a socijs, vt non conciones haberent ad populum, non Societatis munera obirent, nisi facta ab Episcopo, aut Vicario potestate: neue committerent vt Præpositi Ecclesiastici talibus ministerijs iure offenderentur, neue vnquam ab illis, quamuis iusta causa oblata, sese abalienarent. Quod si quando secus accidisset, sane grauiter ferebat. Itaque cum duo Vicarij de Patribus duobus, qui apud

Obedientiæ commendatio.

Obediētia Xauerij erga Episcopos, eorūq. Vicarios.

Obedientia aduersus præpositos Ecclesiasticos.

eos erant, cum Francifco quefti effent per literas, protinus ad illos fcripfit, vt extemplo Vicarios adirent; & dexteram eorum fuppliciter exofculati peterent veniam: atque in pofterum fummam obferuantiæ fignificationem præſeferentes fingulis hebdomadis ad eos irent falutandi gratia. Talem vero tantamque modeftiam, ac fubmifsionem neceffariam effe dicebat; cum ad Diabolum fuperbiæ caput debellandum, tum vero ad Ecclefiæ Præpofitos infigni obfequio promerendos; vt illis fecundis ac propitijs Chriftiana res melius gereretur. Iam obedientiæ parens & diuinæ humanæque beneuolentiæ conciliatrix humilitas in Francifco vel maxime enituit. Cuius indicia in eius vita, nec pauca funt, nec obfcura. Nam proficifcens in Lufitaniam, vt fupra docuimus, comitum fedulo curauit equos: & perpetuo tum domi, tum in valetudinarijs ad abiectiffima quæque minifteria auidifsime defcendit. Goam autem Legatus Apoftolicus cum veniffet; Epifcopi genibus aduolutus literas regias, ac Pontificium diploma tradidit, his non fecus quam illi vifum foret vfurus. Quæ demifsio, fic Epifcopi deuinxit animum, vt non magis in Xauerio poteftatem vereretur, quam fufpiceret demifsionem. Præcipua vero Francifci in Ecclefiæ Præpofitos veneratio fuit, quos quafi Dei faciem præferentes diuino propemodum honore coluit. Namque & venerabundus eorum ofculari folitus eft manus; & interdum ad eorum genua fefe proftrauit. Cæterum (quæ eius humilitas erat fingularis) non folum aduerfus Epifcopũ, eiufque Vicarios; verum etiam erga priuatos Sacerdotes, & clericos maximam femper obferuantiam, ac fubmifsionem adhibuit, pro omnium feruo magis, quam pro Legato Apoftolico fe gerens. Nec vero exteriorem modo demifsionem coluit indicem interioris; fed multo magis interiorem illam, quæ fita eft in fui ipfius cognitione, defpicientiaque. Etenim cum propter eximiam fanctimoniam haud fecus quam vir Apoftolicus fufpiceretur; fe tamen ipfe nequifsimum omnium mortalium iudicabat. Id quod vel ex plurimis eius literis perfpici licet. Itaque fui contemptor vnicus non minus laudem, & honorem, inuitamenta arrogantiæ, quàm cæteri vituperationem, ac dedecus horrebat. Quippe honorem perofus honorantes ita auerfabatur, vt iam conftaret inter omnes, veterem illi fimplicitatem effe cordi fuci omnis & ambitionis expertem. Proinde laudabiliter, & præclare ab fe facta folerter occultans, fi quando ea vulgare aliorum vtilitas cogeret, ita expromebat, vt ad alium quempiam

Reuerentia Xauerij erga Ecclefiæ Præpofitos.

Interior humilitas.

Honoris odium. Occultatio donorum cæleftium.

crederes pertinere. Veluti ex Comorino Promontorio de rebus ab se gestis ad socios scribens, valetudinem ægris pluribus per se restitutam attribuit pueris, quorum qualicunque vsus erat opera. Itemque de cœlestibus gaudijs, quæ eodem loco Deus sua causa laborantibus impertiret exponens, quod ipsimet vsu venerat, quasi de alio quopiam citra mendacium narrat. Nec eius egregiam modestiam vlla res magis prodebat, quam insignis quidam in suis laudibus audiendis rubor, intimæ humilitatis index. Quam vnius rei exemplo notasse satis erit. Goam ex ora Comorinensi reuersus Iacobo Borbano sciscitante, vere ne mortuum ab eo ad vitam reuocatum fama vulgasset, adeo pudore exanimatus est; vt Borbanum misericordia simul & verecundia instandi, vrgendique ceperit. Dignitatis porro titulos adeo non amauit, vt eum Legatum esse Apostolicum per decennij spatium (tamdiu enim illis in locis vixit) præter Goanum Episcopum sciret nemo, ipso rem solerti consilio tegente. Neque prius suam alijs autoritatem aperuit, quam necessitas subegit: nimirum ad proiectam Malacensis Præfecti audaciam retundendam. In quo tamen ipso ita autoritate est vsus, vt multo etiam magis modestia existeret quam potestas. Iam (quoniam *ex abundantia cordis os loquitur*) pleræque eius cohortationes ad socios, totæ fere ponebantur in arrogantia, & propriæ virtutis opinione radicitus ex animis euellenda. Quantus quisque Dei judicio, & existimatione esset, tantum quemque dicebat esse, nihiloque maiorem; etsi mortales omnes secus existimarent. Quocirca eos monebat, ne quisquam bona de se hominum opinione efferretur; sed sui cognitione libratus demitteret se, illud animo reputans, alium se sua opinione ac Dei iudicio esse, alium hominibus videri. Cæterum qui sui ipsorum notitia vacent, facile mortalium inflatos laudibus extolli, ratos se tales esse, quales ab hominibus habeantur; veluti si Deum perinde possint, & homines fallere. Illud autem ingemiscens subinde in ore habebat, O arrogantia venenum Christianæ virtutis, quantum obfuisti, obes, obfutura es orbi terrarum? quam es instituto & perfectioni Societatis IESV contraria? Quantopere pijs, & salutaribus Sociorum conatibus aduersaris? Negabat enim quenquam germanum Societatis IESV alumnum esse, ac Deo fideliter operam nauare posse; nisi contemptorem sui, & de seipso suisque rebus abiecte demisseque sentientem. Itaque, vt immodicos sui æstimatores, qui per demissionis simulationem, aut propter

Insignis pudor Xaueri in suis laudibus.

Titulorum fuga.

Cohortationes de vera humilitate.

nobilitatem maiorum suorum, in honore haberi vellent, nequibat concoquere; sic vere humiles, seque ac sua contemnentes, quanquam infimæ sortis homines, eximie diligebat.

Magnitudo animi diuinaque fiducia.

Cap. *I X.*

NEC vero hæc Francisci humilitas eius abiiciebat mentem, quominus auderet alta spectare, ingentiaque conari; sed nixus Deo nihil arduum, nihil nimis amplum ducens, immensa quadam magnitudine animi maxima quæque moliebatur, Vbicunque enim diuinus honor ageretur, nulli cedebat difficultati periculone. ita nihil moliebatur, quod non efficeret: nihil inchoabat, quod non absolueret. Est hoc seruorum Dei proprium, vt apud seipsos humiles & abiecti, in diuinis negotiis mire fortes sint atque constantes. Hæc altitudo animi, difficultatumque, & periculorum contemptio passim eminet in eius vita; & quidem sæpe communis fortitudinis tantopere vsitatum excedit modum, vt temeritas censeri posset, nisi diuinis magis, quam humanis consiliis auxiliisque niteretur. Nam & Trauacoriensi itinere, quod per medios erat hostes, manifestum periculum adire visus est; & longe manifestius cum Mauricæ incolis feritate insignibus excolendis animum adiecit, nulla alia re aduersus barbarorum, infestissimorumque hominum rabiem, nisi Dei fiducia armatus. In Iaponiam quoque vltimam Orientis regionem piratico vectus lembo ire sustinuit, securus periculorum, quæ ab amicissimis peritissimisque hominibus & plurima denunciabantur, & maxima. Qua de re
„ ad Præpositum Prouincialem Lusitaniæ scripsit ipse his ver-
„ bis. Obstupescunt studiosi mei omnes & amici, quod tam lon-
„ ginquum ac periculosum suscipere iter non verear. Multa mi-
„ hi tempestatum, syrtium, piratarum pericula proponunt. Cæ-
„ terum haud paulo magis ego illos inuicem obstupesco, quod
„ tam exiguam habeant Dei fiduciam, cuius illa omnia in ditio-
„ ne sunt, ac potestate. Equidem cum Dei nutu atque imperio
„ omnia gubernari certo sciam; nihil omnino metuo, præter
„ ipsum Deum; ne scilicet is de mea, in suo obsequio religionis-
„ que studio, negligentia inertiaque meritas exigat pœnas.
„ Quocirca reliquos terrores, discrimina, ærumnas, cruces, ni-
hil

hil admodum pertimesco. Vnum quippè timeo rerum omnium ,,
effectorem, ac moderatorem Deum; quòd res cæteræ quamuis ,,
noxiæ, non nisi quatenus ille sinit, nocere hominibus queant.
Mirum quantum ille spei in diuina reponeret ope. Itaque Dei
vnius præsidio, per tot maris terræque discrimina, per tot gentes
sermone moribusque dissonas, ad vltima Orientis penetrauit,
Oceanoque toties remenso, Christianis misteriis feras ac
barbaras instituit gentes, mitigauitque. Nec vero vnquam illum
Dei fefellit fiducia; sed hostium, tempestatum, cæterarumque
cladium periculis semper exemit. Atque, vt mittam
cætera, quæ suis locis exposuimus, in Iaponicorum fretorum
traiectu, non semel cum peteretur barbarorum sagittis, tela
omnia Deo propulsante innoxia ceciderunt. In mari Molucico
ter naufragium fecit, ac semel tabulæ incubans, biduum triduumue
fluctibus impune iactatus euasit. Armatum in se Saracenorum
furorem effugit, plures dies in proxima latitans sylua.
Venena quoque, non solum tela hostium elusit; & mari
piratarum, terra latronum sæpissime vitauit occursus. Quanquam
ille Dei amore ardens ærumnarum periculorumque non
contemptor modo, sed etiam amator fuit. Itaque patiendi
auidus in ipsis incommodis ac periculis Deum enixe precabatur,
ne his ipsum eriperet malis; nisi ad maiora mala diuinæ
gloriæ causa reseruaret. Quocirca diuino numine egregiæ illius
virtuti indulgente, ærumnis pariter ac meritis cumulatus
est, haud minore Christi approbatione, quam lætitia sua. In
difficillima porrò Sinarum expeditione sui similis fuit. Cum
enim in Sinarum fines (vt ante diximus) insinuare se sine capitis,
aut seruitutis periculo peregrinus nemo posset, pari pæna
aduenæ introeunti, & aduenam inuehenti constitura; tamen
Deo viæ consiliique autore satis confisus, Sinæ mercatoris fidei,
quæ non minus anceps ac periculosa erat, quam ipse Sinarum
introitus, suum credere caput decreuerat. Super ea re
ipse in epistola ad Franciscum Peren Malacam ita scripsit. Duo
mihi in hoc negotio ab amicis pericula denunciantur, vnum ,,
ne mercator ille accepta mercede prodat fidem: meque in de- ,,
sertam aliquam insulam, aut etiam in altum præcipitet, ne ,,
transmissionis pactum vllis patefiat indiciis. Alterum si ille ,,
steterit promissis, ne Præfectus vrbis in aduenam, qui contra ,,
Regis edicta, sine fide publica eò se insinuauerit, edat exem- ,,
pla; meque aut cruciatibus affectum necet, aut in perpetuam ,,
redigat seruitutem. His ego periculis alia haud paulo maiora ,,

Barbarorum sagittis petitus.

Ter naufragium fecit.

Periculis varijs ereptus.

„ pericula oppono. quæ cæteros latent. Primum enim periculum
„ eſt, ne de diuina bonitate ac prouidentia diffidamus: ſi quidem
„ Dei vnius cauſa huc venimus, vt ſacroſanctam eius legem, eiuſ-
„ demque filium IESVM Chriſtum humani generis Saluato-
„ rem his gentibus prædicemus: cuius rei ipſe mihi conſcius eſt,
„ qui hanc mihi mentem iniecit Deus. Proinde diuinæ nunc
„ prouidentiæ atque poteſtatis ſpem, fiduciamque abiicere, pro-
„ pter diſcrimina, quæ eius cauſam agenti impendere dicantur,
„ næ id haud paulo maius periculum eſt exiſtimandum, quam
„ quicquid periculi mihi creare Dei atque hominum hoſtes
„ poſſunt. Præſertim vero cum neque dæmones ipſi, neque eo-
„ rum ſatellites, ac miniſtri quicquam nos lædere queant, niſi
„ Dei permiſſu ac voluntate. Quid quod, ſi Deus noſtros conatus
„ probat ac iuuat, non modo eiuſdem nutu omnibus eripiemur
„ periculis, ſed etiam Chriſtum Dominum audiemus admonen-
„ tem, *Qui perdiderit animam ſuam in hoc mundo propter me, in-*
„ *ueniet eam?* Quocirca cum hæc animi pericula longe maio-
„ ra corporis periculis iudicemus; ſatius ac tutius eſſe ducimus
„ per vitæ diſcrimina perrumpere, quam in diſcrimen adducere
„ animi ſalutem. Omnino deliberatum eſt mihi in Sinas Deo
„ fauente, inuitis eius hoſtibus, penetrare. *Nam ſi Deus pro no-*
„ *bis, quis contra nos?* Magnum omnino adimus periculum, ſi nihil
„ aliud, perpetuæ ſeruitutis. Verumtamen hæc me cogitatio
„ conſolatur, ſatius eſſe Dei cauſa ſeruitutem ſeruire, quam
„ Crucis fuga perfrui libertate. Quibus ſane in verbis interri-
tus ad omnia pericula animus ſatis eminet. Quantopere au-
tem Xauerius quicquid malorum eſt contemneret, apparet ex
epiſtola ad Iacobum Pereriam cuius clauſulam ſuo ſubrexui-
mus loco. Haud minor animi magnitudo aduerſus Chriſtia-
norum hominum potentiam, quam aduerſus barbarorum mi-
nas, ac terrores fuit. Oræ Comorinenſis Præfectus homo Lu-
ſitanus ſane potens, acerbe auareque imperabat Neophytis.
Qua re cognita Xauerius minatus eſt homini, niſi humaniorem
in poſterum ſe Chriſtianis præberet, de eius iniurijs ac tyran-
nide cum Rege Luſitaniæ per literas expoſtulaturum. Luſitano
item Duci nouos Chriſtianos iniurioſe tractanti denunciari
per ſocium iuſſit, niſi crudelitate deſiſteret, fore ipſum multo
immaniorem Herode: quoniam ille corpora dumtaxat inno-
centium puerorum, ipſe etiam animas perderet. Id enim pror-
ſus futurum, ſi Patribus propter eius importunitatem ex illa
ora digreſſis, infantes pueri interirent ſine baptiſmo. Mala-
cenſi

censi porro Præfecto suum in Sinas iter per summam iniuriam peruicaciamque impedienti (vt supra diximus) demum patientia in seueritatem versa, sacris interdixit: eamque rem pro sacris ædibus pronunciandam rite curauit, vt cæteros in officio contineret similis ignominiæ metus. Cæterum nulla res magis incredibilem eius animi magnitudinem ostendit, quàm infinita quædam cupido Euangelij toto orbe terrarum circumferendi. Nam Indiæ vastitate non contentus, Malacam, Molucas insulas, Mauricam, Iaponiam, Sinas, omnem denique animo atque industria complexus est Orientem: omnes vtique rerras deinde complexurus, si animi ardori vita respondisset. Vltima quippe Orientis tanta celeritate lustrauit, vt eius animo angustus videretur orbis terrarum.

Dei caritas, & proximorum Cap. X.

PAR tantæ fortitudini, Dei hominumque caritas fuit. Namque in omnibus vitæ partibus non alia virtus magis, quam diuini cultus proferendi, hominumque conseruandorum emicat studium. Nimirum caritate in Deum tanta flagrauit, quantam existere oportuit in eo, qui humanis rebus penitus contemptis, assiduæ rerum cælestium commentationi deditus foret. Hinc in Deum summum bonum, munificentissimique conditoris conseruatorisque sui amorem mens erecta, vel in medijs hominum congressibus iucundissimos sermones miscebat cum Deo. Hinc inflammatus ille in IESVM CHRISTVM benignissimum Dominum, Saluatoremque suum amor, identidem suauissimum illud ac salutare nomen dulcissime vsurpans. Indidem accensa, illa martyrij cupiditas, quæ a Turcarum finibus exclusa, ad vltimas terrarum oras progressa ex feris, atque immanibus nationibus, ex pestilentiæ, naufragiorum, prædonumque manifestis periculis martyrij decus quæsiuit millies; vt illi martyrium potius, quam ipse martyrio defuerit. Immensa hæc Dei caritas haud disparem in Francisci animo caritatem hominum accenderat, quæ nec cessare vnquam illum, nec defatigari patiebatur. Hæc illum vbique ægris, vinctis, miseris quasi seruum addixit, contagiosisque morbis inter ipsa funera obiecit intrepidum. Hæc ad barbaras efferatasque gentes, vel cum aperto capitis discrimine instituendas impulit: atque apud eas quamdiu opus fuit, retinuit omnium

rerum

rerum inopia laborantem. Hæc denique contemptis exæstuantis Oceani fluctibus, piratarum latrocinijs, incommodis infinitæ nauigationis, ad vltimas vsque gentes perduxit, vt Iapones quoque Euangelij penitus ignaros aggregaret Ecclesiæ. Et tamen cum tot iam terras, tot maria emensus, omnibus prope maritimis regionibus Euangelio lustratis, ad vltimum mundi terminum peruenisset; eadem hominum caritas eum perpulit, vt Sinarũ claustra seuerissimis legibus, & custodijs firmata tentaret, vel cum aperto capitis periculo: adeo inexhausta animorum auiditas nihil inuiũ, nihil metuendum videri sinebat. Quin etiã tot gentibus ac populis ad Christi fidem adiunctis, ferebat ægerrime prohiberi se Sinarum aditu, vtpote qui totius Orientis salutem mente complexus, in primordio suorum operum stare se crederet. Nec dubium quin si ei contigisset, vt Sinarum expeditioni superstes, Romam quo ab Ignatio accersebatur, perueniret, Occidenti quoque, depositisque Ecclesiæ partibus fuerit pariter saluti futurus. Quippe siue Præpositus Generalis, siue Præpositi adiutor, contactas hæresi nationes per socios curandi non prius finem fecisset, quam illum aut curanda gens, aut vita ipsa deficeret. Incredibile dictu est, quantopere ille fuerit in mortalium salutem intentus. Malacæ quidem, & alibi confessionibus audiendis, reconciliandis dissidentibus, ægris subleuandis, cetærisque pietatis officijs assiduam dabat operam; adeo cibi ac potionis oblitus, vt sæpe biduum, triduumue traduceret ieiunus: sentires eum talibus ministerijs, diuinoque obsequio pasci. Nimirum adeo insitus erat illi hic iuuandorum hominum propagandæque religionis amor, vt fere innatus videretur. Huc ille toto impetu ferri, in hoc totus esse, hoc omnibus expetere votis, in hoc maxime acquiescere, vt CHRISTO aggregaret quamplurimos. Nec minor quærendi nouos greges, quam tuendi partos cura erat. Quippe ita eos præceptis atque institutis instruere erat solitus, vt externi pastoris opera non magnopere indigerent. Ludouicus quidem Froes e societate IESV vir iuxta prudens ac pius ita narrabat, se cum primum Iaponem insulam obiret, forte ad arcem deuenisse in insulæ angulo sitam. ibi tres incolas sibi occurrisse rogitantes quid factum esset Francisco Xauerio. Qua inopinata interrogatione attonitum se primo hæsisse; deinde sciscitando comperisse, apud eos aliquandiu diuersatum esse Xauerium; & plærisque incolarum ad CHRISTI fidem perductis, sacram inibi excitasse ædem: Porro Neophytos adeo

Proximis seruit cibi & potionis oblitus.

diligenter

diligenter ab illo edoctos, vt sine vllo doctore Christiana disciplina cursum teneret suum. Quippe discessurum Xauerium illis in posterum consuluisse, & Christi vitam, summamque Ecclesiasticæ historiæ ipsorum sermone conscriptam: Romanum item Calendarium cum ratione festorum mobilium: implorationem cælestium, quam Litanias vocamus: septem psalmos, formamque baptismi eis tradidisse monitis, vt festis diebus vniuersi pariter conuenirent; in conuentu de Christi vita, sacraque historia aliquid andirent, festos dies cognoscerent, superumque ope implorata, septem psalmos recitarent. Cæterum Ducis scriba (nisi necessitas aliud suaderet) baptismo lustraret infantes. Et Neophytos Francisci præceptorum memores, adeo Christianis rebus instructos extitisse, vt nihil admodum cederent Europæis. Itaque affirmabat Froes, nihil se habuisse quod adderet: sed illud didicisse, Xauerij exemplo, ita vbique serendam colendamque religionem, vt per se niti suis ipsa viribus posset. Quanquam Franciscus, quo ad eius fieri poterat, Neophytos per socios excolere non desistebat. Nec vero Xauerij caritas ita ciuitates gentesque totas adiuuabat, vt singulos negligeret homines, quamuis pertinaces obstinatosque. Ternate decedens ex maximo Ternatinorum numero dumtaxat reliquerat duos, quibus detrahere nequiuerat pellices. Amboinum igitur reuersus (misericordia indignationis locum occupante) literas ad Ternatinum amicum dedit, rogans vt duos illos suis verbis quam bellissime salutatos commonefaceret, si quando in animum tandem induxissent, è flagitiorum cæno emergere, confestim se illuc aduolaturum; interim nunquam cessaturum eorum salutem a Deo communi parente deprecari. Malacæ vero cum identidem verba faceret ad populum, audiebatur interdum ab Iudæo erudito illo quidem, sed (quod illius gentis vitium proprium est) peruicaci, nec minus Xauerij irrisore, quam veritatis. Is vitijs simul & erroribus implicatus obstinate obstabat Euangelio: eiusque autoritas cæteros Iudæos à Christi fide deterrebat. Hunc igitur Franciscus omni obsequio demulcens, & comiter apud eum cœnitans adeo flexit, vt in contrarium mutatus, è pertinaci Iudæo probus ac pius fieret Christianus. Hæc porro proximorum caritas haud fortior, quam solertior fuit. Canonorium arx est Lusitanorum, portu celebris inter Goam, & Cocinum interiecta. Hunc portum petens ex itinere Xauerius, quendam in ipsa naui ad confessionem peccatorum perducere frustra conatus, in

Zelus animarum.

Iudæũ cõuertit.

Mira solertia in flectendis obstinatis in scelere hominibus.

cæpto

cæpto paulisper destitit, vt securum ex improuiso adoriretur. Namque ille cum vrgeretur acrius, vt erat obstinato ad negandum animo, confirmarat iureiurando, se numquam omnino id esse facturum. Franciscus ergo vbi in terram descensum est, statuit in exitiali morbo, vltima experiri auxilia. Itaque aliud se iam agere simulans, peruicacem hominem comiter per speciem animi relaxandi, in saltum (vt regionis natura fert) frequentibus palmis consitum ducit. Vt in locum ab arbitris remotum ventum est; subito deposita veste, tergoque nudato, procumbit in genua. mox stupente illo, & quid tandem rerum tanto impetu acturus esset, expectante; flagrum depromit aculeis ferreis sane asperum, atque in eius conspectu tergum suum strenue diuerberans, exclamat se eius causa id quicquid esset supplicij subire, vt cælestem ab eo auertat iram. Inter hæc palmetum resonabat ictibus plagarum: spectator ille stupens, & attonito similis Francisci cruore respergebatur. Ergo admiratione in misericordiam versa; statim ad pedes Xauerij prouolutus rogat alienam culpam suo tergo luere desistat: se paratum esse sua aliquando expiare peccata. Itaque Xauerius victoria lætus extemplo induit vestem, eiusque confessione audita, perditum hominem in viam, ac spem salutis reducit. In ægra vero ac prope deposita Malacensi ciuitate curanda, haud paulo plus & prudentiæ adhibuit, & industriæ. Etenim cum animaduerteret Malacensium animos vsque eo flagitiorum senio ac tabe confectos, vt remedia funditus repudiarent; medicus animorum eximius nouam, ac salutarem inijt medendi rationem. Mira illos dissimulatione adortus inferebat se militum lasciuientium circulis; ludentibus de industria superueniebat, se illorum lusibus & consuetudine delectari simulans. Si quis eius interuentu verecundiaque desisteret a lusu; comiter eum ad vitæ hilaritatem reuocabat: se quoque talis oblectationis studio teneri; milites vtique monachorum ritu viuere non debere. si nulla intercederet iniuria diuini nominis, satius esse ludere ac iocari, quam detrahere de alijs, aut quidpiam patrare flagitij. Inde conciliatis comitate animis, per omne obsequium in quam maxime familiarem vsum insinuare se, vt arcanos illorum eliceret sensus, morbisque demum per occasionem mederetur. Vltro etiam alijs pellicum amore implicatis ad prandium aut cænam condicere: super mensam familiari sermone illato, probare apposita fercula; de famula, quæ illa tam scite condidisset, percontari: rogitare hospitem,

Omnibus omnia fit, vt omnes Christo lucrifaciat.

ſpitem, vt eam accerſeret; collaudatamque de ſolertia in cibis condiendis dimittere, ſat habens in præſentia, viam ſibi ad deſtinata feciſſe. Si cui grauis conuiua futurus erat, ex improuiſo inſtabat, vt ſibi eius tecta inſpicere liceret. Introductus mira comitate deuinciebat hoſpitem; diſſimulatoque conſilio, velut feram veſtigans nullum omittebat angulum, quem non perluſtraret oculis. Si in hoſpitis incidiſſet pellicem, quænam illa mulier, & cuius eſſet, ſciſcitabatur; ſeque omnia quæ videret, probare ſimulabat, occaſionem rei bene gerendæ captans. Adeo autem omnia omnibus fiebat, vt inter milites miles, inter mercatores mercator eſſe videretur. Itaque non modo Luſitani, verum eorum etiam pellices ipſæ propter ſingularem eius comitatem, illum hoſpitem, illum conuiuam expetebant, quid tandem moliretur ignaræ. At Xauerius vbi ſe totum in illorum inſinuarat familiaritatem, tum vero diſsimulanter affectis animis mederi aggrediebatur. Si quem nactus erat formoſæ ancillæ amore captum, huic mulierem commendare: eam vero propter egregiam formam atque indolem, dignam quæ pudica foret, dignam quæ honeſto alicui nuberet viro. Inde percontari ex hoſpite, cur ſi vnice illam amaret, cum vtriuſque dedecore pernicieque concubinam, quam honeſte, ſancteque coniugem habere mallet. ita mali cauſa in remedium verſa, flagitia mutabat nuptijs. Sin autem mulier deformis erat, rogitabat hoſpitem, ſatis ne ſanus eſſet, qui adeo deformem famulam in delitijs haberet, propter quam in Luſitanorum incurreret ſermones, irriſioneſque? Quin potius ſe dignam coniugem quæreret? Id illi magno vtique honori item vt alijs fuiſſet (quos nominabat) futurum. Alios porro minus ad nuptias expeditos, quod multarum ancillarum amoribus irretiti tenerentur, alia adoriebatur via. Quærebat primum cur tandem domi ſuæ tantum alerent ancillarum, quæ nullum pene vſum haberent alium, niſi vt dominorum ſalutem ac rem familiarem perderent; domeſticum otium contentionibus rixiſque turbarent? Quod ſi omnes dimittere aut non poſſent, aut nollent; magnopere monebat, vt certe vnam aliquam miſſam facerent. Inde ad eoſdem intermiſsis aliquot diebus reuerſus, amice inſtabat, vt alteram, deinceps vt reliquas omnes dimitterent, præter vnam. Minus quippe inuiſos eſſe Deo, ac facilius veniam impetrare vnius mulieris, quam multarum amore implicatos. Demum nouam nactus occaſionem, vrgebat vt illa ipſa, quam libido ſibi reliquam fecerat, dimiſſa, aut

in matrimonium ducta, cæleſtem aliquando placarent iram. Ita paulatim perditos homines, demptis omnibus peccandi illecebris, ad honeſtatis ſalutiſque viam reuocabat. Fuit autem hoc proprium ac perpetuum Xauerio, vt facinoroſiſsimi cuiuſque familiaritatem ambiret maxime, ratus grauiſsimis morbis potiſsimum opus eſſe medico, medicinaque. Nec prius eos dimittebat, quam ad ſanitatem perduceret mentis. Illud vero ſummæ ſemper curæ Franciſco fuit, vt ſuis ac ſociorum exemplis omnes ad virtutem pietatemque accenderentur, offenderetur nemo. Nec aliud magis ſocijs aliquo ituris ſolitus erat inculcare, quam vt *prouiderent bona coram Deo, & omnibus hominibus*, Certa etiam hac de re præcepta abeuntibus tradita, identidem per literas in memoriam redigebat. Quod ſi quid a quopiam offenſum eſſet vſpiam; adeo angebatur animo, vt in eum quadraret illud Apoſtoli, *Quis ſcandalizatur, & ego non vror?* Quocirca Gaſpari Goani Collegij Rectori plane mandauit per literas, vt quicumque è Societate offenſioni publice foret, eum dimitteret omnino: dimiſſumque nullo modo reciperet, grauiorem famæ Societatis, quam cuiuſuis ſocij iacturam ratus. In quo illam quotidiano vſu comprobatam vſurpabat vocem Apoſtoli. *Modicum fermentum totam maſſam corrumpit.* Cæterum vbi offenſum eſſet, ibi cenſebat ſatisfieri oportere, vt præſens ſatisfactio offenſos ſanaret animos. Nec offenſis modo, ſed etiam infenſis ſatisfaciendum putabat. Cocini cum ſodales quoſdam, qui Societati IESV templum conceſſerant, Patribus infeſtiores eſſe cognouiſſet; ipſemet, maxima honeſtiſsimorum hominum frequentia, proſtratus claues templi ante eorum poſuit pedes: eaque demiſsione infenſos animos penitus mitigauit. Illud autem habebat in ore, ſe quicquid diuitiarum, quicquid opum eſſet in terris, bono Societatis nomini poſthabere: vtique cum Deus pijs hominibus ſua commoda præ communi religionis exiſtimatione contemnentibus, meliores diuturnioreſque redderet opes, quam quibus ſui iuris, atque vtilitatis retinentes, cum exiſtimationis detrimento, iacturaque fruerentur. Quocirca literis ad ſocios datis, illud ſolitus erat adſcribere, ſibi modicum fructum ſine offenſione, quam ingentem cum aliqua offenſione eſſe potiorem. Exiguam quippe ſegetem animorum ſine offenſionibus, velut ſine noxijs herbis creſcere ac permanere: at quamuis magnam ſementem, offenſionibus quaſi inimicis herbis, oppreſſam extenuari & euaneſcere. Atque hæc multo etiam impenſius ſeruabat ipſe, quam

Rom. 12.

Quantopere vitarit ſcãdalum proximorũ

2. Cor. 11

Aedificationis proximorum cura.

ſe, quam

ſe, quam alijs præcipiebat, exemplis vtique quam præceptis clarior.

Comitas grauitati iuncta. Cap. XI.

AD ſalutem porro hominum procurandam vel plurimum valebat grauitati iuncta comitas: quæ virtutes ſpecie diſpares ita in illo copulabantur, vt neutra quicquam detrahente de alterius vi, idem & grauiſsimus eſſet, & ſuauiſsimus. Quippe incredibilis quædam in Xauerio, vt ſupra oſtendi, comitas ex vultu, geſtu, ſermone, conſuetudine facile eminebat, quæ a natura inſita, a Deo cumulata quemuis facile caperet, teneretque. Mira in ore hilaritas, in congreſſu facilitas, in conſuetudine vſuque ſuauitas. Aſpectus adeo iucundus, vt ægris ſolatium, valentibus lætitiam afferret. Itaque ſæpe vſuuenit, vt multi ſociorum nulla alia de cauſa viſerent eum, niſi vt cæleſti illo aſpectu exhilarati ad beatæ vitæ ſtudium, illius eximiæ alacritatis, ardoriſque cogitatione accenderentur. Nunquam enim triſtes aut languentes ab eo recedebant, quoties haurire potuerant ipſius alacritatem, & tanti animi ſpiritum. Eximia vero vultus ac ſermonis iucunditas malos iuxta ac bonos, ſummos æque & infimos pelliciebat. adeoque cunctorum tenebat animos, vt eos quocunque liberet, impelleret: nihil a quoquam poſtularet quamuis magnum arduumque, cuius non facili negotio fieret compos. Porro ſalubres ſermones, ne ſatietatem afferrent, magna ſolertia condire, miraque varietate miſcere conſuerat. Erat Franciſcus Aſtrologiæ, Philoſophiæque peritiſsimus. Quocirca quoties iter faceret, leuando viæ tædio, ſermones identidem de cæleſtium orbium, aſtrorumque motibus inferebat. Lunæ Soliſque defectiones multo ante prænunciabat. Rurſus cauſas exponebat eorum, quæ in cælo, mundoque admirabilia fieri videmus. quæ grandinis, pruinæ, niuis, pluuiæ origo. vnde nubes, nebulæ, venti, tonitrua exiſtant: quæ vis æſtus maritimos ac freta cieat. Adijciebat cætera generis eiuſdem, quæ plurimum vt admirationis, ſic iucunditatis habent. eaque demum referebat ad Dei cultum metumque. De his igitur tam perite, iucundeque, apud Iapones præcipue talium rerum ignaros, diſſerebat; vt vulgo dictitarent, Xauerio comite, totam Iaponiam ſine vllo laboris ſenſu, poſſe peragrari. adeo eius comitas pro uehiculo comitibus erat, vt

Aſpectus Xauerij viſentibus iucundi.

eos sibi, Deoque obnoxios faceret. Cæterum hanc comitatem moderabatur par grauitas, vt in summa consuetudinis iucunditate, omnia tum dicta tum facta redolerent sanctitatem. Cuius quidem tanta erat apud omnes opinio, vt quamquam vulgo cum flagitiosissimis hominibus persamiliariter versaretur; nihil tamen turpissimorum hominum consuetudo Xauerij pollueret nomen, constanti sanctimoniæ fama suspiciones hominum non solum sermones arcente. Quin etiam fuit hoc Francisci proprium, vt familiaritas eius non minueret reuerentiam, sed augeret. eius sanctitatem quasi gemmam, vsu & tractatione magis ac magis nitere diceres. Consaluus Fernandes nauicularius nobilis Xauerij perfamiliaris fuit. Huius ille naui sæpe vectus, sæpe Goæ hospitio vsus, vtrobique cum eo familiarissime versatus. Cæterum erat in Consaluo Xauerij reuerentia tanta, vt quoties ille ad se domum accederet, venerabundus cum tota familia occurreret, cunctique prostratis humi corporibus eum exciperent: nec vero is quamuis sæpe a Francisco rogatus, ne id faceret, morem ei gerere poterat. adeo Sancti viri ueneratio eius animum occuparat. Iacobus quoque Pereria, quo nemo Xauerio amicior, referebat, se coram illo, nunquam sustinuisse, vt capite operto esset, quamuis ipso rogitante. Enimuero quoties cum eo loqueretur, tanta se religione perfundi solitum; vt Deum in illo intueri sibi videretur. Nec Francisco si quando res posceret, grauitatis aculeus, seueritas defuit. Rem vno aut altero exemplo notabimus. Matrona quædam honesta piaque Francisco, quoties is adesset, de peccatis confiteri consuerat. Hanc (vt ipsamet religioso viro deinde narrauit) quod bellum hominem, sciteque & eleganter ornatum esset intuita, grauiter Xauerius incusauit increpans. tune hominem suspexisti? merita es, vt te Deus despiciat. Quæ vox adeo castum, piumque perculit pectus, vt illa nunquam deinde in omni vita aspicere os viri cuiusquam sustinuerit. Acerrimus vindex præcipue contumaciæ fuit. In Comorino promontorio cum cognosset Idolum a Neophyto quodam esse consecratum; enimuero tanti facinoris indignitate commotus, protinus sacrilegis tectis inijci iussit ignem; vt pœnæ magnitudo cæteros a tam nefario absterreret scelere. Multis honestis viris supplicij grauitatem deprecantibus hoc solummodo permisit, vt rem familiarem domo liceret efferre. domum ipsam sacrilegij receptaculum, omnino incendio absumi voluit.

Prudentia

Prudentia, & præcepta Goani Collegij Rectori, & Gaspari Belgæ tradita. Cap. XII.

IAM cæterarum moderatrix virtutum prudentia, non modo in conciliandorum conuertendorumque hominum solertia, quæ passim in tota Francisci emicat vita, verum etiam in propagatione religionis, & administratione Societatis enituit. Quippe satis gnarus nihil æque obstare Christianæ fidei, ac vitia, prauaque exempla improborum Christianorum, non prius ad Ethnicos religione imbuendos accessit, quam lapsos veterum Christianorum restituit mores. Neophytos autem ingenti labore ac patientia Christo partos ipse primum maxima assiduitate coluit: inde socijs alijs, idoneisque hominibus excolendos tradidit. Socios porro ipsos nulla in loca misit vnquam, nisi ante ab se lustrata. Quos vero mittebat, aduersus omnia incommoda, salutaribus ac proprijs armabat monitis, rudes imperitosque rerum edocens, quæ ipse longo vsu, diuinoque instinctu didicerat. Et quoniam in ijs quæ dixi præceptis, vel maxime Francisci elucet prudentia, haud salubrior illorum hominum magistra, quam aliorum; operæ pretium me facturum censui si magnam exponerem partem eius monitorum: quippe quæ non magis illum admirabilem, quam nos prouidos facere queant. Paulo igitur Goani collegij Rectori constituto hæc præcepta discedens reliquit.

„ Omnium primum te oro, quæsoque, vt pro tua erga Deum „ caritate, obseruantiaque in Parentem nostrum Ignatium Societatemque IESV vniuersam, Patres, fratresque omnes siue „ ex Lusitania venientes, siue tota India sparsos, benigne mo„ desteque accipias, tractesque. Equidem de sociorum omnium „ virtute eam habeo opinionem, vt (quantum coniectare potui) „ nequaquam existimem eos egere Rectore: tamen vt nec alijs „ desit obediendi materia, & recte atque ordine res administren„ tur, placet esse vnum aliquem, cui me absente obtemperent „ cæteri. Proinde tua submissione, prudentia, sapientiaque fre„ tus cunctis socijs te præficiendum censui, vt omnes, qui extra „ Goam sunt e Societate pareant tibi, quoad aliud statuatur. „ Antonius Gomes præerit Goano collegio, vectigalia exiget, „ atque in res necessarias suo impendet arbitrio. Harum rerum „ summa ei a me potestas permissa: quocirca tuam autoritatem „ neutiquam interpones. Si quid secus visum erit, consilio eum „

reges

Cura cõcordiæ. reges potius quam imperio. Iterum te oro quæsoque vehementer, vt pro obedientia quam P. Ignatio debes, intentius caueas,
„ ne qua forte res inter te & Antonium Gomem ferat discordiam; neu domesticis alienisue materiam aliquam præbeat sermonum. contraque omni ope tendas, vt perpetuo concordibus rem geratis animis, studijsque. Si quando socij Comorinenses cæteriue, qui in Christi vinea elaborant, rem aliquam abs te pertierint ad animorum salutem quoquomodo pertinentem, sedulo eis, atque impense curabis. Quoties vero ad miseros illos maximis ærumnis oppressos das literas, caue quicquam durius scribas, quod offendere queat afflictos. Cæterum strenue Dei causa laborantibus res necessarias impigre benigneque submittes, maxime verò Comorinensibus & Malucensibus, qui grauissimam ferentes crucem, portant *pondus diei, & æstus.* Itaque eis non modo animarum, sed etiam corporum subsidia ad animos pertinentia enixe simul ac tempestiue subministrabis. Quod si quis eorum colligendi causa Goam receperit se; haud secus quam te illisque dignum est, excipies fouebisque. Idque ego tibi Dei, & P. Ignatij nomine mando ac præcipio. Ad hæc oro te mi frater, vt quotidie in virtutibus procedas, atque omnibus omnium virtutum exemplum sis, vti adhuc fuisti; crebroque in Iaponiam literas des, quæ me sigillatim edoceant de tuis domesticorumque rationibus, & scilicet de amore, & concordia inter te & Antonium Gomem, cæterosque socios, deque numero & facultatibus vel humanis, vel diuinis Patrum deinceps aduectorum è Lusitania. Id omnino bis in anno facies, Aprili mense, atque Septembri. Ac de singulis Patribus fratribusque tota India sparsis, quæ me scire velle arbitraris, per domesticum quempiam (vt alienus labor tuum minuat laborem) perscribenda curabis. Quod si quid erit arcani, id tua subscribes manu. Rogo te etiam, atque etiam, vti hæc præcepta tibi cordi sint, eaque singulis hebdomadis perlegas. & simul vt mei memor assidue pro me, & ipse depreceris Deum, & tui studiosos ad deprecandum accendas. Alia porro, præcepta P. Gaspari Belgæ Armuziam ituro, alijsque Patribus Indiæ cultoribus data. Præcipue attende tibi, simul de cultu Dei, tuaque salute solicitus. Profecto enim duobus hisce præsidijs fultus & alijs plus opis afferes, & ipse ad Christianæ humilitatis religionisque ministeria eris paratior. Itaque Lusitanorum liberos, & seruitia, cæterosque idiotas Christianis præceptis erudies: neque hoc munus (quippe quod ad

salutem

salutem animorum, hominumque beneuolentiam plurimum ,,
habet momenti) committes alteri. In valetudinario miseros ,,
subinde ægros reuises, monitosque morbum fere pœnam esse ,,
peccati, allicies ad conscientiam excutiendam, delictaque ex ,,
pianda. Inde eorum confessionibus per otium auditis, cælesti ,,
refectos pane, valetudinarij Præfecto commendari, necessa- ,,
rijsque subsidiis iuuari oportebit. In custodias quoque itare ,,
conuenit ad vinctos, eosque hortari, vt totius ante actæ vitæ ,,
confessionem instituant. Ex eo enim hominum genere pleros ,,
que inuenias, qui conceptas animi labes rite expiauerint nun- ,,
quam. Et omnes quidem Sodalitio Misericordiæ commenda- ,,
bis, ne qua cuiquam fiat iniuria; cæterum egentibus res insu- ,,
per corrogabis ad victum necessarias, vt miserorum subuenias ,,
egestati. Misericordiæ autem Sodalitati, quantum in te erit ,,
prospicies. Proinde si quando incertorum dominorum pecu ,,
nia restituenda sit, eam magnopere censeo illi sodalitati potis- ,,
simum attribuas. Etsi enim non desunt egentes, quorum ino-
pia recte talibus subleuetur auxiliis; sæpe tamen mendican-
tium fraus, aut infamia inquinare hoc negotium solet. Quæ pe-
stes quemuis facilius quam Misericordiæ sodales fallant, quo-
rum prudentiam satis vsus erudiuit ad præcauendum. Quo cir ,,
ca optimum factu est, rem omnem sodalibus permittere, qui ,,
egentibus notis spectatisque eleemosynam illam pro portione ,,
dispertiant. Id adeo faciendum multis magnisque de causis. ,,
Primum quia si per te ipse pecuniam pauperibus diuidas, pro ,,
fecto multi abs te petant subsidia maxime corporum: quod sci- ,,
licet haud quaquam facient, si te animorum tantum difficulta- ,,
tibus subuenire constabit. Deinde vt suspiciones rumoresque ,,
fugias eorum, qui illas tibi pecunias egentibus diuidendas tra- ,,
diderint. Namque (vt proni sunt hominum ad deteriora cre- ,,
denda animi) verendum est, ne quam auaritiæ suspicionem ,,
præbeat exactio pecuniæ: perinde quasi exactum ab eis ar- ,,
gentum per speciem iuuandi pauperes, moliaris in tuum ,,
vsum & commodum auertere. Itaque præstat id muneris ,,
in alios transferre, in quos nulla cadat suspicio. Quod si ,,
quando tamen res ipsa contra suadeat; sequi licebit ma- ,,
iorem Dei gloriam, maiusque animorum emolumentum. ,,
Et apud eos, quibus cum versaris, quamuis amicos & fami-
liares, ita semper te geres, vt si aliquando futuri sint inimici.
Hæc cogitatio lasciuientem licentia vitam facile cohibebit, vt
ne quid amicitia ac familiaritate prouectus offendas; simulque

Per externos eleemosynæ diuidendæ pauperibus.

Apud amicos viuendum vt si futuri sint inimici.

talis

„ talis cautio illos in verecundiam adducet, sine vlla causa ami-
„ citiam tibi renunciandi. Hæc inquam cautio non alienam mo-
„ do arcet improbitatem, sed nostram etiam pietatem fouet.
„ Quippe si apud te sis, & magis fruaris Deo, & maiorem noti-
„ tiam habeas tui. Nimirum ignoratio atque obliuio sui ipsius
„ multa vitiorum monstra parit, quæ amicos alienant, irritant
„ inimicos; vt nostrorum haud ignari morum acrius in nos, ve-
„ hementiusque cooriantur. Aduersus Episcopi Vicarium egre-
giam semper adhibebis reuerentiam obedientiamque. Quo-
circa simul atque oppidum, vbi is versatur, attigeris; protinus
eius genibus aduolutus de more osculaberis manum. Inde pe-
„ tes vt tibi potestatem faciat concionandi, audiendi confessio-
„ nes, cæteraque pietatis munera obeundi. Nec vnquam te ab
„ eo, quantacunque offensio alienabit, sed accendet potius ad
„ illius pectus omni comitatis genere permulcendum; vt is ali-
„ quando pijs meditationibus excultus, & commodior fiat, & me-
„ lior. Cæterorum quoque Sacerdotum gratia captanda tuenda-
„ que, quo impensius ipsi quoque ad salutares illas meditationes
„ pelliciantur. Oppidorum vero Præfectis dicto audiens eris:
„ omnique obsequio, & (quoad eius fieri poterit) familiaritate
„ eorum tibi deuincies animos. Neque vlla de causa, quamuis
iusta, in eorum offensionem, atque odium incurres. Si quid
sceleris illorum admiserit quispiam; primum opportuno ser-
mone illato, amice comiterque ei ostendes, magnum te cape-
„ re dolorem ex infamia, quæ eius dignitatem nomenque fœda-
„ rit: tum pari comitate ac submissione ita expones rumores de
„ illo vulgatos, vt peccatum suum per se ipse & agnoscat, &
„ corrigat. Id autem tum fieri oportet, cum spes lætum pro-
„ sperumque spondet admonitionis euentum. Sin minus omit-
„ ti totum hoc negotium præstat; quam frustra niti, nec a-
„ liud, vt dicitur, laborando quam odium quærere. Domi-
„ nicis ac festis diebus post meridiem, seruis & ancillis, item-
„ que libertis ac liberis Lusitanorum, tintinbabulo in sacram
„ ædem conuocatis, præter fidei Christianæ capita, ratio quoque
„ orandi tradetur, animæque curandæ. Atque huius rationis
„ vsus idiotis hominibus confessione expiatis pœnæ loco impo-
„ netur ad certum tempus, vt paulatim assuefactos salubris illa
„ consuetudo deinceps sequatur. exploratum habeo multis eam
„ rem saluti fuisse. Eadem ratio in tabella perscripta proponetur
„ in templo, vt potestas describendi sit ijs, qui vti velint. Ali-
„ quid etiam temporis, atque operæ pacificatio inimicorum,

Reuerẽtia erga Vicarium Episcopi.

Admonendorũ Principum ratio.

disiden-

dissidentiumque inter se reconciliatio vindicabit. In controuersijs litibusque tollendis, illud inculcandum, plerumque plus impensæ in lites fieri, quam quanti id sit de quo litigatur. Video hoc officium Iurisconsultis, ac tabellionibus ingratum atque inuisum fore. Quocirca isti præcipue captandi sunt, & appositis meditationibus ad æquitatem conformandi. Nam si recte considerabimus, istos controuersiarum, ac litium (quippe quæ in ipsorum cedunt lucrum) architectos ac machinatores esse reperiemus. Si quando incideris in homines fraudibus, libidinibus, odijs adeo implicatos, vt non solum hisce vitiis expediri non laborent, verum necessaria respuant remedia; omni humana diuinaque ope annitendum erit, vt eorum animi quamuis iam depositi, aliqua tandem ratione sanentur. Proinde illis, nisi plane insaniant, amor & reuerentia quam Christo Deo, ac Domino suo debeant, proponenda; mortis impendentis, ac gehennæ incutiendus metus. Si quos neque amor Dei, neque timor flectet; eos vero acerbissimis pœnis, quas cœlestis ira ex improbis etiam in hac vita expetit, territari oportebit. Itaque denunciandi graues, diuturnique morbi, damna & iacturæ rei familiaris; orbitas ac solitudo liberorum, coniugum probra, pericula tum maritima, tum terrestria, casus inopinati, & atroces; atque alia generis eiusdem, quibus inueterata maxime scelera, ac flagitia solitus est Deus vindicare. Quippe multos videmus esse, quos multo magis talium incommodorum timor moueat, quam cruciatuum æternorum. Verum enimuero tam effusæ vecordiæ, atque insaniæ causa, vel diuini nominis obliuio, vel ingens negligentia conscientiæ, vel cælestis fidei tenuitas est, hominibus vtique nequam & sceleratis: qui velut pecudes rebus ijs, quas oculis cernunt, quasque ante pedes habent, cuncta metiuntur, immemores bonorum cælestium, vltimique discriminis, in quo ipsorum æterna vertitur sors, vtrum scilicet beati an miseri futuri sint in omnem æternitatem. Nonnullos etiam interdum reperies in peccatorum hærentes cœno, qui tuam amicitiam familiaritatemque captent, non vt è vitijs extrahantur suis; sed simul vt meritam obiurgationem vitent, simul vt tua consuetudine ad opinionem commendentur probitatis. Idcirco moneo, vt apud te sis: ac si quando te isti homines ad cœnam aut prandium iuuitent, donisue colant; videas ne tua libertas deliniatur muneribus, quominus acriter peccantes admoneat. Itaque ad prandium inuitatus non recusabis tu quidem, sed in-

Litiū dirimendarum modus.

Sceleratos homines conuertendi ratio.

Causæ obstinationis in sceleribus ac flagitijs.

Cōcionatoribus dona respuēda.

Inuitatio ad prandium quatenus accipienda.

„ uicem illos ad sacram inuitabis Confessionem. Quod si animad-
„ uertes, te nihil omnino proficere, & prorsus ludere operam;
„ seuere denunciabis, nisi resipiscant, illis iam te amicitiam &
consuetudinem renunciare. Neque vero ego cum quicquam
a quoquam accipi veto, parua ac rara munuscula intelligo, qua-
lia sunt poma, & alia eiusdem modi, quæ remissa grauiter of-
fendunt eos, qui miserunt; sed dona magna ac pretiosa, quæ si
„ accipias, capiaris. Si quando magna vis missa fuerit cibariorum,
„ ea valetudinario, carceri, cæterisque egentibus diuidentur;
„ vt omnes intelligant, istarum etiam rerum maximam partem
„ dispertiri pauperibus: tibi vix minimam quandam particulam
„ reseruari. Hæc benignitas plus ad exemplum abstinentiæ va-
„ lebit, quam talium recusatio munerum; cum præsertim qui ea
„ mittunt, sibi ducant dedecori domum remitti, quæ miserint.

Cuiusmodi munera accipi cõueniat.

Iam prauos cuiuspiam mores emendaturus, non prius manum
„ admouebis, quam intimos eius perspexeris sensus. Itaque ma-
„ gnopere tibi suadeo, vt primum odoreris, atque inuestiges, an
„ is vitio aliquo, aut mentis perturbatione occupatus ab animi
„ sui salute abhorreat. Si æquo erit animo, & ad accipiendam
„ admonitionem parato; tum vero eum sedulo, quæ videbuntur,
„ monebis. Sin autem ira aut quauis molestia perturbatum sen-
„ seris; supersedendum erit monitoris officio, & affectus animus
„ insinuatione quadam ac dulcedine orationis deliniendus. Inde
„ ad salutis suæ cogitationem, curamque traduci eum oportebit,
„ leuioribus initio tentando monitis: quæ si belle processerint;
„ grauioribus inde oppugnando. Ad vltimum vbi eum in tuam
„ redegeris ditionem, obnoxio ad arbitrium tuum leges impo-
„ nes, & quæcunque opus erunt, plane, aperteque præscribes.

Corrigendi modus

Ac leuandæ molestiæ, iræue sedandæ vnicum remedium est, an-
goris iracundiæue causam prudenter extenuare, eleuareque
verbis. Si iratus sit, iniuriam imprudentiæ potius, quam ma-
leuolentiæ attribuere; aut delictorum eius pœnas diuinitus ex-
„ petitas dicere: ipsum fortasse in parentes, propinquos, amicos,
„ aut in alios innocentes commisisse aliquando aliquid, pro quo
„ nunc pœnas cœlesti numini iustas ac debitas soluat. Hæc alia-
„ que eiusmodi, quæ ad extinguendam valent iram, inculcanda
„ sunt. Quod de ira præcepi, ad cæteros impotentes animi mo-
„ tus transferendum. Illud autem vrgebitur, etsi aliqua veri spe-
„ cies obiecta animum eius commouerit; tamen si colligat se, co-
„ gitationemque ad ipsam referens veritatem, res omnes consi-
„ deret, atque circumspiciat intentius; profecto intellecturum

Iræ sedandæ, molestiæue leuandæ remedium.

causam

causam, quamobrem tantopere moueatur, nullam esse. Ita ,, demum hilari lætoque vultu illam animi absterges mole- ,, stiam: ac pro hominis conditione & propensione volunta- ,, tis, quid facto opus sit, amice enixeque commonebis. Iam ,, omni ope efficere niteris, vt quos erudis ad pietatem, suas tibi tentationes, incursantesque animum cogitationes aperiant. Hoc quippe ad virtutis absolutionem præcipuum præsidium est rudibus in hoc genere pugnæ, aut non satis peritis, exercitatisque. Cæterum si seuerior in eos quam benignior fueris (vt seueritas excludit fiduciam) facile illi quibus à Satana oppugnentur modis, silentio suppriment, leuius rati dæmonis insidias subire, quam acerbitatem magistri. Ita necessario nudati præsidio, telisque acerrimi hostis expositi vsque eo incessentur prementurque, donec malis domiti faciant deditionem. Si quos aut superbia, aut libidine, aut alio quopiam vitio tentari senseris, optimum factu erit, spatio ad cogitandum dato, iubere ipsos remedia aduersus illa ipsa vitia excogita- ,, re. Quod vt succedat ex sententia, viam primum aperies ad ,, eiusmodi res inueniendas: deinde præcipies vt rationes exqui- ,, rant, quibus ipsi in cohortationibus ægros, vinctos, aut alios à ,, talibus deterreant vitijs. Ita medentes alijs ipsi medebuntur ,, sibi. Quippe & illa aliis communicata proderunt, & ipsi sua ,, sponte ad ea quæ alij suadent, incitabuntur. Eadem regula e- ,, tiam cæteris vsui esse potest, quos propter impedimentum ali- ,, quod non licet absolui. Scitum enim est ex ijs percontari, si ,, quem ab illiusmodi, quo vrgentur ipsi, vitio reuocare conaren- ,, tur, quam tandem essent inituri rationem. ad vltimum suade- ,, re, vt id sibi consilij capiant, quod in tali re, ac tempore al- ,, teri forent daturi. Illud etiam videndum, vt in exercendis ,, alumnis nostræ disciplinæ virtutumque muneribus iniungendis, adhibeatur modus; & onera pro cuiusque imponantur viribus. Nam si maiora erunt, quam vt ferri commode queant, non excitabunt virtutem, sed oppriment. Itaque illi fracti animo, ac debilitati, imponendum onus detrectabunt, impositum abijcient. Et quoniam Rex Lusitaniæ pro sua munificentia iussit omnia nobis necessaria vbique suppeditari; eius potius, quam ,, alterius cuiusuis liberalitate vtaris censeo. Nam profecto qui ,, alienas res accipit, libertatem amittit suam: quippe cum be- ,, neficentia necessitatem imponat obsequendi benefico: em- ,, ptaque beneficio libertas adeo seruiat, vt etiam si quid audeat, ,, eius verba longe minus habeant ponderis, quam haberent, si ,,

Efficiendum, vt quos excolis, suas tibi tentationes aperiant.

Benignitas magistro necessaria.

Vitia corrigendi ratio.

Modus adhibendus in exercenda virtute.

Libertatis tuendæ ratio.

„ sui esset iuris. Adde huc, quod si quid ab illo, qui dedit, pec-
„ catum sit; libere increpare haudquaquam valeas. Quod enim
„ os tantum est, vt sustineat allatrare pascentem?

Præcepta Ioanni Brauio, alijsque socis data.

Cap. XIII.

VBI mane e lectulo surrexeris, hanc tenebis regulam, vt minimum per semihoram aliquid è Christi vita mediteris; idque hoc ordine, vt initio ab eius ortu facto, deinceps cætera egregia eiusdem facinora, ad gloriosum vsque ascensum in cælum, sensim progrediens meditatio persequatur. *Meditādi modus.* Verum singulis diebus singula attribuentur capita, eadem plane ratione, quam exercitiorum spiritualium libellus præscribit vt singuli menses totam Christi domini vitam meditando percurrant. Iam tibi autor sum quotidie sub meditationem, vota paupertatis, castitatis, obedientiæ renouandi, quo vix vllum est hominibus Deo sacratis tutius contra Diaboli, intestinique hostis impetus munimentum. *Vota quotidie renouanda.* Quocirca antiquissimum habebis quotidie salutaribus hisce armis munire pectus. Pomeridianis autem horis, post curatum corpus, tantundem fere temporis iteratio matutinæ meditationis absumet, eamque pariter excipiet instauratio votorum. Nocturno porro tempore post cænam, priusquam cubitum eas, recipies te ad excutiendam conscientiam: & facta, dicta, cogitata eius diei examinans, videbis ecqua in re Deum offenderis hominesue: idque perinde exequeris, vt si esset mox secutura confessio. *Conscientiæ excutiēdæ ratio.* Tum delictorum omnium veniam a Deo petes, emendationem vitæ ex animo tibi proponens. Demum precationibus solennibus Pater, & Aue, recitatis, paulisper rationem inibis corrigendi peccata illa quamprimum. Postridie igitur mane inter surgendum vestesque induendas, recentia superioris diei delicta rediges tibi in memoriam: diuinaque ope suppliciter implorata, ne quid eo die offendas, nominatim vero ne in noxas illas domesticas incurras: meditationem aggredieris eo, quem dixi, modo: Hoc idem quotidie facies. Si quid autem horum omiseris per incuriam; id vero tibi religioni ducens de more tuam culpam agnosces, prædicabisque apud sodales, quod tibi præscripta neglexeris. *Sui victoria.* Cæterum omnibus in rebus, a quibus appetitum vitiosamque

ſamque naturam ſenſeris abhorrere, ſtrenue te ipſe vinces, haud ignarus nobis primam eſſe oportere Chriſtianæ humilitatis curam. Nam ſine demiſſione animi germanaque humilitate non tibi alijſue prodeſſe poteris: non Deo ac ſuperis carus eris: non dignus, quem Societas IESV diutius ferat: vtpote quæ elatos ſuique iuris, ac ſententiæ homines concoquere haud quaquam valet. Proinde ſtudebis ſedulo & vſquequaque Præpoſito obtemperare, & quidem ſine recuſatione vlla, aut detrectatione; haud ſecus quam ſi imperaret ipſe Pater Ignatius. Tentationes diabolicas cuiuſque generis eidem enunciabis, vt eius conſilio auxilioque inſtructus, acerrimi hoſtis petitiones facilius declines, atque propulſes. Quippe demiſsio hoſtiles tentationes, inſidiaſque aperiens, haud minus opis impetrat a Deo, quam init gratiæ. Itaque non ſolum callidiſsimi hoſtis artes in præſens eludit, ſed etiam vires conatuſque frangit in poſterum. Namque ille ſuas artes deprehenſum iri cernens, paulatim cum ſpe victoriæ amittit oppugnationis voluntatem.

Humilitas & obedientia noſtris hominibus neceſſaria.

Hæc Brauio Malacæ verſanti, alia porro alijs Concinum petentibus monita data. Ante omnia quantum erit in vobis, amorem conciliabitis ciuitatis, præcipue vero cœnobitarum, ac Sodalitatis B. Mariæ. Proinde dicta, factaque fidem faciant, nihil eſſe vobis potius, quam omnibus gratificari, & pietate tum ciues, tum ſodales illos augere. Comitas in adeundis ſalutandi cauſa ſodalibus, haud ægre illorum vobis in veſtris difficultatibus impetrabit auxilium. Si quare ad pauperum inopiam ſubleuandam opus erit, ab eis potiſsimum petetis: ſed ita, vt egentes edocti a vobis illos agnoſcant benignitatis autores. Hæc autem cum pauperibus tenebitur ratio, vt cum ſuam ipſi vobis neceſsitatem corporis exponent, vos inuicem eis quam per ſeipſi non cernunt, neceſsitatem exponatis animi. Curatiſque eorum mentibus, tum demum corporibus, ſi quid opis poteritis, afferetis. In congreſsibus & colloquijs cauendum eſt, ne nimia quædam grauitas ſuſpicionem præbeat reuerentiam exigentis arrogantiæ: ſed potius facilitatem vultus præferat, affabilitatemque ſermonis. Præcipua cura erit, vt omnibus in rebus ſubmiſſe vos ac modeſte geratis. Itaque etiam Sacerdotibus cæteriſque omnibus, non tantum Eccleſiæ Præpoſitis, impenſe habebitur honos. Operæ pretium vero eſt, res a vobis bene geſtas earumque laudes cum eis communicari; vt quorum operum fructum capiant, fautores euadant, patronique. In concionibus quoque comiter auditores ab erroribus ac vitijs,

Comitas in ſalutãdo, & adeundo.

Cum pauperibus, quæ ratio tenenda.

Nimia grauitas vitanda.

Eccleſiæ Præpoſitis res a noſtris bene geſtæ communicandæ.

in quibus

Varia ratio agendi cum vario auditorũ genere.

in quibus versantur, reuocandi sunt. Sed identidem intentata diuina seueritate atque iustitia territandi duri homines ac peruicaces: contraque resipiscentes, Dei clementia, ac misericordia proposita, erigendi, recreandique. Pertinaces porro animos atque in flagitiorum cœno hæsitantes oportet ita cælestibus vrgeri minis, vt eis nequaquam incidatur diuinæ clementiæ spes: sed eius interdum commemoratione eorundem pectora mulceantur. Omnino efficite, vt per vos bonus Societatis odor longe lateque fundatur. Quam ad rem non alia virtus plus habet momenti, quam vera ac germana animi submissio. Mementote Societatis nostræ amplificatores multis ac magnis ærumnis exercitos virtutes omnes enixe coluisse: vosque ita demum illorum meriti ac gloriæ participes futuros, si in Societatis nomine amplificando, fueritis imitatores industriæ. Illud quoque meminisse oportebit, autoritatem apud populum in sacris rebus ac salutaribus, donum esse diuinum, quod bonis viris, ac pijs deferatur vltro, callidis & humana id arte quærentibus negetur: ne scilicet humana peruersitas Dei dona contemptui habeat, si forte modestis iuxta & arrogantibus suppetant. Impense igitur rogitandus est Deus, prorsus vt vobis indicet, atque aperiat impedimenta, quæ diuinis conatibus (quominus sua per vos dona hominibus impertiat) per imprudentiam obijcitis, committentes vtique vt autoritatem vobis abnuat, existimationemque ad id negotium necessariam. Id enimuero summa animi prouisione cauendum est. Itaque in examine conscientiæ, intentiore cura speciatim exquiretis, ecquid peccatum à vobis sit in concionando, in confessionibus audiendis, in congressibus, & colloquijs. eritque deinde vobis cordi vitia deprehensa corrigere, animumque noxijs affectibus repurgare. Nimirum quantacunque decessio de vitijs, tanta fit cœlestium accessio donorum. Ac nolite mirari, imitarique eos qui nouas populo placendi excogitant artes, popularem admirationem ac laudem aucupantes. Namque isti suæ potius quam diuinæ gloriæ seruiunt, de suis commodis magis soliciti, quam de salute animorum. Quocirca illorum ratio sane lubrica est, ac præceps: quippe quæ cæca cupiditate gloriæ elata iactationem habet in populo inuisam Deo. Omni ope annitendum, vt hæc quæ à me suggeruntur, & meditando sentiatis ipsi, & exsequamini sedulo. Proinde si qui huius generis sensus ac motus diuino instinctu in mentibus vestris existent, eos memoriæ causa literis consignatos exprimetis identidem factis. ita

Autoritas apud populum cæleste donũ.

In examine consciẽtiæ in nostra officia ac munera inquirendum.

Aura popularis nullo modo captãda.

Meditata exequenda

meditata

meditata exsequendo, virtus velut pabulo nutrita crescet. Namque nobis talibus de rebus sancti viri scripta reliquerunt, in ijs mirum est, quantum intersit inter gustum sensumque scriptoris, & scripta legentium, audientiumue. Res quippe ab eo meditatæ atque perceptæ, ingentia ipsimet sanctitatis incitamenta, plerumque nostros animos haud sane acriter stimulant. Quocirca magnopere vobis suadeo, vt sua quisque sensa animi, ac pietatis diuinitus hausta literis custodire, & impense recolere ne grauemini. Quæ vt in dies augeantur a Deo, quotidie vobis altius radices agendæ sunt humilitatis. Quærendi etiam fideles amici ac monitores, qui si quid a vobis in vestris peccatum erit muneribus, amice vos, libereque admoneant: vt uestra vitia quæ vos ipsos fugiunt (in suis enim quisque vitijs hebetior est, quam in alienis) per alios cognita exuatis. Hæc & his similia monita Franciscus Xauerius partim Præpositis Societatis, partim alijs dabat. Illa vero egregia quæ P. Gaspari Vicario suo reliquit profecturus in Sinas. Cæterum ea nos, item vt alia (ne iteratio pariat satietatem) de industria hic omissa reseruamus aliò. Quippe eadem præcepta varijs hominum generibus informandis accommodata cum sint, placuit in certa capita dirigere, vt sibi quisque sumeret, quod ad se pertinere sentiret.

Meditata recolenda.

Fideles monitores quærendi.

Præpositos ac superiores Societatis quales requireret. Cap. XIV.

QVALIS ipse Præpositus erat Societatis, tales requirebat cæteros. Super omnia oportere aiebat, eis priorem sui tuendi esse, quam alios iuuandi curam. Neque enim alios curæ esse posse, qui sibi ipse non esset. neque aliorum commodis seruire, qui negligeret sua. Quocirca negabat cuiusuis esse alijs imperare. Quippe Præpositi personam ab hominibus vulgaribus, ac minus perfectis haud quaquam suscipi, ac sustineri sine ingenti ipsorum periculo. Præpositosque vero magnopere monebat, ne finerent implicari se curis alienis, maxime vero ciuilibus negotijs, vtpote quæ impediant propria ac domestica: *Nemo enim militans Deo* (ait Apostolus) *implicat se negotijs sæcularibus.* Proinde præcipua eis cura esset suo fungendi munere, & sibi commissos custodiendi, iuuandique: In alienos autem quod suis excolendis superesset curæ operæque, deriuaret, quo il-

Sui ipsius cura.

Non cuiusuis est imperare.

Negotia ciuilia fugiendа.

2. Tim. 2.

Præpositis prima cura suorum

lam

lam Christi accummodabat sententiam; *Hæc oportuit facere & illa non omittere.* Itaque præcipuum hoc Gaspari Vicario suo præceptum dedit. Prior ac potior tui tibi cura sit, quam eorum, quibus præes. *Nam qui sibi nequam est, cui bonus erit?* Tua inquam tibi, domesticorumque salus antiquior sit, quam alienorum: quia nos ipsos nobisque creditos potissimum Deo præstare debemus. Perinde enim errant, qui domesticis omissis, curam auertunt ad alienos, vt qui Dei suique immemores hominum oculis ac voluntatibus seruiunt. Quocirca domesticorum primum, deinde si vacabit, aliorum saluti consules. Iuuandi vero ratio vt maxime communis est, ita prodest plurimum. Talia munia sunt concionum frequentatio, explicatio Catechismi, confitentium expiatio. Iam Præpositos submissione animi, moderatione, caritate, prudentia, haud secus quam potestate, præstare alijs volebat; eorumque quibus præessent paterne & imbecillitatem sustentare, & ærumnas ac molestias depellere: magnopereque eis autor erat, vt diligi se quam metui mallent, omnique ope niterentur, vt eis essent parentum loco. ita demum & ipsos admonitiones prospere adhibituros ad morum emendationem, & illos omnia in bonam accepturos esse partem. Itaque lenitate potius modestiaque in regendo vterentur, quam autoritate imperioque, ne gregem pascerent vt *dominantes in cleris*, quod Petrus Apostolus vetat. Hanc autem rationem præcipue seruarent aduersus quietos atque demissos. Nam turbulentos, arrogantes, immodicosque sui æstimatores acriter de suis arguendos erroribus: & seueritate, ac si opus foret, animaduersione coercendos, vt virga disciplinæ ingeniorum peruicaciam domet. Quo de genere Gaspari præcepit his verbis, Patribus Fratribusque tuæ curæ commissis benignum te moderatumque præbe potius, quam grauem ac seuerum: nisi forte quis tua benignitate abutatur. tum enim vt eius rationibus consulas, assumendum est aliquid seueritatis. Proinde si quem arrogantia aut superbia efferri senseris; vesanos eius spiritus grauiter comprimi retundique oportebit. Nimirum vt lapsis per imprudentiam aut obliuionem ignoscere expedit, ita necesse est comprimere & coercere, si quem arrogantia retractantem fecerit, & contumacem. Neque vllo modo committendum, vt quisquam in animum inducat, demum insolentia peruicaciaque victum Rectorem, ipsius indulgere peccatis. Quippe non alia pernicies maior peruicacibus ingeniis accidere potest, quam si ea timide indulgenterque tractans in vitij contuma-

ciaque

Matt. 23.
Eccl. 14.
Præpositi humilitate ceterisque virtutibus præstare debent.
Diligi se quam metui malint
Epist. 1.
Arrogantes retundendos.

ciaque conniueas. Quippe cum talis remiſsio maiores eis ››
afferat ſpiritus, & ſpem faciat impunitatis licentiæque. Nole- ››
bat moderatores ſuperioreſque Societatis in hominibus ad
ſuum cœtum ſine delectu aggregandis, faciles nimium eſſe
ac liberales; ſed paucos e multis deligere, eoſque maxime idoneos:
quòd longe plus roboris ſit in delecta virorum manu,
quam in infinita hominum turba. Tales vtique eſſe deligendos,
qui ad Societatis inſtitutum nati, factique viderentur. quorum
ſcilicet virtute confidere liceret, tum domi, tum foris.
Quos vero difficultas aut neceſsitas aliqua magis, quam pietas
diuinique obſequij cupido, ad Societatem compelleret; his
haudquaquam patere debere Societatem. Atque hoc adeo
imbiberat animo, vt famulos mercede aut alia ratione conductos
haberi præoptaret, quam ad Societatem homines minus
aptos, ob domeſticorum munerum neceſsitatem, aggregari.
Quocirca Gaſpari ita præcipit. Noli facile, ſine delectu
multos in Societatem adſciſcere, ſed paucos & maxime ››
idoneos. Namque & Societatis ratio id poſtulat, & maiori vſui ››
ſunt pauci egregij, quam mille vulgares. Itaque imbecillos, ››
inertes, abiectæque virtutis homines reijcies, velut alienos à ››
Societate expetente viros nauos, generoſos, eximiaque virtute ››
præditos, qui magna efficientes tamen contenti ſint paruo.
Quos vero animi ac virtutis indoles adeo commendaſſet, vt
apti ad Societatem cenſerentur, eos diu ac multum exerceri vo
lebat probarique; donec illorum virtus multis ac magnis experimentis
ſpectata foret ſatis. Spectari autem virtutem iubebat
ex ſui ipſius victoria, & turbulentorum animi motuum, cupiditatumque
ſedatione magis, quam ex ſpecie quadam pietatis,
lacrymis, ſuſpirijs, acrique corporis vexatione. Proinde
ita præcipiebat *mortificari membra quæ ſunt ſuper terram*, vt ea
mortificatio ad exuendum veterem hominem, nouumque induendum
referretur. Et in hoc genere hunc præſcribebat modum,
vt ne nouis inuentis indulgendo, ipſa rei inſolentia oculos
animoſque hominum offenderet. Qua de re Gaſpari præcipit
in hunc modum. Quos ad Societatem aggregaueris, in im- ››
potentibus animi motibus, cupiditatibuſque edomandis ma- ››
gis exerceas cenſeo, quam in corporis afflictationibus, nouiſ- ››
que eius generis inuentis. Quod ſi ad coercendos interiores ››
animorum impetus, externa aliqua admoueatur mortificatio ››
talis vtique ſit, quæ non irriſionem, ſed approbationem mo- ››
ueat intuentium; veluti aſsiduitas miniſtrandi in valetudina- ››

Delectus habendus eorum qui aſciſcuntur in Societatem.

Minus apti nulla de cauſa accipiendi.

Virtus adſciſcendorũ quomodo ſpectanda.

Mortificationũ modus.

„ rijs ſtipis eleemoſynæque ad vinctorum inopiam ſuſtentandam
„ corrogatio, atque alia generis eiuſdem. Magnoque nonnullis
„ ad humilitatem adiumento eſt, ſuperioris vitæ ante initam
„ Societatem actæ, conditionem, munia, occupationes, talia-
„ que quæ ad ſubmiſsionem valeant, interdum ſocijs audientibus
„ enunciare. Verum in hoc genere perſonarum ratio habenda:
„ videndumque diligenter quid cuiuſque conditio, ac virtus fe-
„ rat. Quæ cautio niſi adhibeatur, plus damni fiat quam lucri.
„ Aſſuefaciendos quoque Tyrones cenſebat, ſeipſos Rectoribus
„ indicare, tentationeſque omnes, propenſiones, motus, ſenſus
„ etiam pietatis, diuina ſolatia, pœnas voluntarias aperire: quo
„ ſcilicet artes omnes hoſtis ibi maxime inſidiantis, vbi minime
„ fraus timetur, a peritis talium rerum patefactas eluderent; &
„ ſi quid forte aberrarent, ab ijſdem in rectam reducerentur
„ viam. Præpoſitorum vero ſummam in eo requirebat cautio-
nem, vt ne temere quoslibet initiatos vellent ſacris; ſed vi-
ros tantum fide ac virtute diu ſpectata, prudentiaque, & doctri-
na ſaltem mediocri. Hiſce enim præſidijs Societatis Sacerdo-
tes, vt ex inſtituto viuant, ſine magno periculo carere non poſſe.

Non quilibet initiādi ſacris.

„ Quocirca ita Gaſparem monet. Sacerdotio aptum idoneum-
„ que neminem iudicabis, quem non doctrina ac virtus diu mul-
„ tumque ſpectata commendet. Societas quippe, ad ſui inſtituti
„ miniſteria obeunda, probata virtute doctrinaque expetit Sa-
„ cerdotes. Id adeo vſus ac res ipſa docuit, qui enim tales non
„ fuerunt, eos detrimento potius quam adiumento ſcimus So-
cietati fuiſſe: Ante omnes, abſentium & procul a cœtu fra-
trum in vinea Domini deſudantium commodis præcipue con-
ſultum volebat. quippe cum illi demum operarij (vt ipſe ſolitus
erat dicere) *portarent pondus diei & æſtus.* Itaque eorum neceſſi-
tates vel corporum vel animorum cognoſcendas ſimul, & ſub-
leuandas ſedulo dicebat. E re quoque eſſe, viros bonos illinc
aduenientes, quemadmodum ſe illi gerant, rogitari: ipſis au-
tem per literas identidem adhiberi ſolatia: nec quidquam ſcri-
bi aſperius, quod aut moleſtiam, aut deſperationem operis ex-
ſequendi afferre queat. Satis eos ærumnarum ibi ſuſtinere, vt
temperandum ſit ſeueritate, ne afflictio addatur afflictis. Cæ-
terum eos crebro mutari (niſi forte neceſsitas cogeret) veta-
bat, maxime a moderatoribus nondum ſatis gnaris locorum,
nationum, negotiorumque, in quibus illi verſarentur. Peri-
culum enim eſſe, ne frugifera ac ſalubria opera diſturbaret mu-
tatio cultoris. Rectoribus porro ac Præpoſitis antiquiſsimum

Abſentiū maxime ratio habenda.

Crebra ſociorum mutatio fugienda.

Scandalū omni ope vitandum.

volebat

volebat esse, vt bonus vbique Societatis diffunderetur odor: omnisque offensio, & scandalum omni ope fugeretur, vel cum detrimento rei familiaris. *Melius* vtique *esse bonum nomen quam diuitias multas.* Quamobrē magnopere eos monebat, vt virtutum magis quam domorum ædificijs dediti, ædificationem ædium non ad elegantiam referrent, sed ad necessitatem, commoditatemque habitationis. Si quid esset in bonis ac fortunis, quod facesseret negotium, velut vectigalium, pæcuniæque debitæ exactio, id munus haud minus inuidiosum quam necessarium, conducto procuratori potius, quam domestico demandarent. Impense vero Præpositos Societatis orabat, vt aliarum familiarum Religionumque moderatores, religiososque viros omnes ac Sacerdotes conciliarent sibi: &, cum eis quam concordissime, amicissimeque viuerent. Proinde ad eos interdum irent salutatum, seu beneuolentiæ captandæ tuendæque gratia, seu concordiæ coniunctionisque declarandæ.

Prou. 22.

Aliarum religionum homines cō ciliandi.

Quales esse optaret homines è Societate. *Cap. XV.*

SOCIETATIS homines expetebat demissos, obedientes, moderatos, & omnibus in rebus, a quibus vitiosa abhorret natura, victores sui. Sine his quippe virtutibus neminem è Societate, nec Deo carum acceptumque, nec sibi aut alijs vtilem fore: nec æquo quietoque animo in Societate victurum. Proinde omnes in sui ipsius cognitione multum ac diu versari oportere, & fibris euulsis cupiditatum, veræ humilitatis ac virtutis radices altius agere. Namque vt qui ex acerbissima Christi morte & cruciatibus dolore ardeat, facile talem dolorem inurat alijs, ita qui nimios animi sui motus domitos habeat compressosque, haud sane difficulter eosdem in alijs quoque regere, & coercere posse. Neminem vero aiebat hoc nomine multum sibi tribuere debere, quod iam diu esset in Societate: neque enim temporis diuturnitate, sed magnitudine virtutis sociorum metiendam esse dignitatem. Quippe cum sui pudere magis, quam sibi placere par foret eos, qui tamdiu versati in schola virtutis, tam paruos in virtute progressus haberent, *semper discentes & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes.* Illam vetabat hominum de se opinionem intueri, ne forte fallax illa rerum facies superbiam elationemque animi pareret, cer-

Nemo sibi nimiū debet sumere quod diu fuerit in societate.

Tim. 2.

Opinio hominum de nobis contemnenda.

Sui cognitio fundamentũ humilitatis. tissimam pestem ac venenum Societatis. Contraque auertere animos iubebat ad suæ cognitionem imbecillitatis, præcipue vero ad salutarem illam cogitationem, quantum tandem inter humana iudicia intersit, & diuina; atque inibi fundamenta iacere humilitatis suæ. Nam qui intentius consideret, quanto secus de hominibus Deus scrutator cordium iudicet, quam homines actionum spectatores, profecto coram Deo quam maxime demissurum se, humanasque laudes, quippe tam longe abhorrentes a vero, pro crucibus, irrisionibusque subiturum. *Dei fiducia.* Neque tamen committendum esse vt nostræ nobis infirmitatis conscij in Christi militia obsequioque cadamus animis; sed potius id agendum, vt quam nostris diffisi viribus, tam freti diuinis, ingentes prorsus animos capiamus, egregiam numini operam ipso iuuante nauaturi. Hanc vero perfectæ virtutis consequendæ ostendebat viam, vt sui cuique prima esset cura: & suam quisque conscientiam bis in die (si fieri posset) certe semel excuteret, summa vi tendens, vt vitia in se ipso deprehensa prorsus corrigeret: antiquissimam insuper haberet quotidianam rerum diuinarum meditationem: nullumque diem sine tali mentis pabulo sineret præterire. *Rerum diuinarum meditatio commendatur.* Et meditationem versari atque hærere in vita, cruciatibus, ac nece Christi Domini volebat, vtpote materia absolutæ virtutis, propriaque Societatis IESV. Autor etiam erat, sub meditationem contra Satanæ impetus atque insidias, vota renouandi quotidie: tentationesque omnes Diaboli & virtutum studia, non tantum vitiosas affectiones enunciandi Confessarijs, Præpositis, spiritualibusque viris, qui eos consilio possent, aut auxilio iuuare. Eam quippe vim esse demissionis huius, vt non modo plus lucis opisque diuinæ impetret ad pugnam, verumetiam importunissimos ludificetur hostes, qui suas insidias patefactas, petitiones depulsas, consilia fracta intuentes, profecto segniores fiunt ad oppugnandum: demumque victi discedunt ab ijs, à quibus victores ante discesserant. Obedientiam vero requirebat cæcam, *Obedientia qualis esse debeat.* vt suo iudicio, atque opinione omissa, omnibus in rebus (diuina scilicet lege salua) sine retractatione aut cunctatione parerent; ne optata odiose, importuneque efflagitarent a Rectoribus, aut eorundem imperium arte quadam ad suam detorquerent cupiditatem. Sed vltro suam quisque sententiam dirigeret ad illorum voluntatis interpretationem. seque totos hominum Dei personam gerentium arbitrio permitterent, traderentque, rati omnibus in rebus præcipiendis eam illis mentem diuinitus

datum

datum iri, quæ plus & Deo honoris, & ipsis commodi esset pariturа. Nam qui secus facerent, sæpe in magnas molestias, perturbationes, miseriasque incidere dicebat. quæ mala homines pernicioso errore excæcati, existimarent a Domini cruce obedientiaque nasci, cum nascerentur ex praua ipsorum voluntate, ac iudicio. Quamobrem semper parere mallent, quam imperare. cum præsertim regi ab alio tutum sit, seipsum regere periculosum. Vt enim interdum recte sibi quis imperet, certe cæco sui quemque amore deceptum sæpius errare. Præcipiebat etiam, vt si quando in humilibus, abiectisque versarentur ministerijs, impense enixeque ea exsequerentur; & quam maximum ex ijs humilitatis caperent fructum: nihilque eo tempore gratius & acceptius Deo, cuius nomine illud imperaretur, ab se fieri posse crederent, memores minora munia rudimenta esse maiorum: segnem in infimis animum non solere in summis excellere: contraque alacrem in paruis, facile in magnis quoque vigere. Namque vt Christus ait. *Qui fidelis est in minimo, etiam in maximo.* Illud porrò sapienter monebat, ne tametsi vberioris spes fructus alio eos vocaret; locum sibi a Præposito assignatum desererent negligerentue. Haud dubiam enim esse fraudem inferni hostis, futurum atque incertum alieni loci fructum ostentantis, vt nos a præsenti certoque fructu destinatæ abducat regionis; quo videlicet ancipiti distractos cura ludificetur, inanesque dimittat: quippe cum neque agrum alienum à quo absis, neque tuum a quo abhorreas, ambiguus colere animus queat. Salutare hoc præceptum trita illa firmabat Apostoli voce. *Dum tempus habemus operemur bonum.* Quocirca confidere eos iubebat, si Deo cordi foret, quod expeterent, iniecturum vtique illum hanc mentem Rectori, vt ipsos mitteret, quo magis è re foret diuina. Verum enimuero errare grauiter aiebat eos, qui vellent in honore haberi propter virtutes & facta egregia maiorum suorum, a quibus ipsi degenerassent. Similiter enim istos facere, vt qui alienis ornati vestibus, honorem ac diuitiarum opinionem aucupentur. Nimirum satius esse ijsdem insistentem vestigijs, maiorum virtutem ac decus æmulari, quam ab eis degenerantem aliena bona ostentare pro suis. Cæterum illud non sapientius monitum, quam salubrius. Præcipiebat domesticis in vmbratili adhuc disciplina versantibus, ne ante tempus in aciem ac pugnam exire gestirent: neue nimium suis confiderent viribus, cernentes iamdiu se grauiore noxa

Humilia munia amplectenda

Luc. 16.

Locum assignatū nō deserendū.

Gal. 10.

Honos maiorum virtute vanus

Non ante tempus excundem ad alios inuādos.

noxa vacare: utique cum sæpe Tyronum salutem non tam uirtus, quam ipse tutetur locus, facile arcens hostiles impetus, illecebrasque peccandi. Proinde dum ponerent Tyrocinium, impense pectus solida munirent uirtute: ut tuto deinde inter hostium tela uersarentur.

Concionatores Societatis quales expeteret. Cap. XVI.

Concionatores non se sed Christum prædicare debent.

SOCIETATIS concionatores identidem admonebat, ne seipsos prædicarent, sed Christum Crucifixum; hoc est, ne subtilibus quæstionibus disputationibusque à vulgi sensu atque intelligentia abhorrentibus tractandis, doctrinam suam atque ingenium ostentarent, popularem auram plausumque captantes. Verum eorum sermones plerumque in rebus versarentur moralibus, planis, & ad vulgi captum accommodatis; quæ scilicet modeste, pie, prudenterque explicatæ haud parum valerent ad sanandas hominum mentes. Itaque hoc haberent propositum, vt fœditas peccatorum, diuinæque iniuriæ grauitas cum cælestibus obiecta minis, auditores ad dolorem ac pænitentiam compellerent. Sed operæ pretium est ipsum Gaspari præcipientem audire. Concionatoris præcipuum munus est, inquit, Auditori delictorum suorum quàm maximum inurere dolorem, & certissimis sempiternisque inferorum suppliciis ante oculos propositis, eum à sceleribus ac flagitijs deterrere. Satanæ quoque artes atque insidias aperire. ea demum pro concione serere, quæ vulgi quoque imperiti intelligentia potius, quam admiratio excipiat. Quocirca in concionibus nec sacrarum literarum testimonia nimium frequētanda sunt, nec dubia, & inter doctores controuersa tractanda, sed certa perspicua, & ad mores corrigendos, fingendosque accommodata. Proinde crebræ vitiorum reprehensiones, graues de iniurijs Christo Domino illatis querimoniæ: acres cælestium irarum minæ, æternorumque suppliciorum, quæ facinorosos, atque improbos homines apud inferos manent; imminentes mortis (quæ sæpe ex improuiso homines nec opinantes occupat) terrores. Certa etiam capita proponentur per colloquium, siue hominis resipiscentis cum Deo, siue irati Dei cum homine scelerato. Summa vero vi tendendum est, vt auditorum animi,

Præcipuū Concionatoris munus.

Sacræ scripturæ testimonia non frequētanda.

Motus auditorum.

admo-

admotis dicendi facibus, oculos aliquando aperiant ad agno- „
scenda conscientiæ vulnera, sacramentorumque remedijs cu- „
randa. ita demum vtiles erunt, frugiferæque conciones. Verum cauendum diligenter, ne quemquam neque præsentium neque absentium, maxime vero Præpositorum ac Magistratuum nominatim increpet, aut compellet pro concione inconsulta vox. Nam si quid ab eis peccatum erit, tutius ac certius „ secreta prudensque admonitio domi quemque suæ, aut in confessione curabit. Quippe publica obiurgatio lubricum est periculosumque negotium, adeo exasperantur homines palam „ increpiti magis, quam corriguntur: Præpositi præcipue quorum autoritas reprehensione apud populares haud dubie obteritur. Et quoniam magni honores magnos animos faciunt, minimeque patientes monitionis; si quando illorum quispiam sine arbitris monendus erit, hic tenebitur admonitionis modus, vt pro familiaritate grauior, aut leuior adhibeatur. Nam quæ in familiaribus libertas est, in alienis licentia videri solet. Ipsam „ quoque reprehensionis seueritatem hilaritas vultus mitigabit, „ comitasque verborum. Quocirca remoueatur oris, ac vultus „ truculentia, omnisque acerbitas orationis. interponantur tempestiui complexus (si persona illius ferat) crebraque demissionis indicia, quò scilicet hisce ille rebus delinitus æquiore „ animo salubre admonitionis medicamentum hauriat. Namque si ad ipsam reprehensionis amaritiem accesserit acerbitas „ reprehensionis; profecto ingenti spiritu homines rei insolentia „ stomachantes, obseruantiam erga nos vniuersam abiiciant, repente amore in odium verso. Hæc autem de principibus viris „ accipi volo, deque his qui sunt cum imperio ac potestate. Conciones autem quam creberrimas expetebat, ratus ex communi hoc bono multa ac magna bona priuata manare. Proinde nec concionem temere omitti sinebat, nec concionatores alienis implicari curis. Qua de re simulque de concionatoris solertia, „ diuinitus P. Gaspari præcipit. Nunquam inquit, publico bono priuatum antepones. Quare nec audiendarum confessionum causa omittetur concio: nec puerorum idiotarumque institutio priuatis pietatis muneribus postferetur. Si ignotum in oppidum veneris, prima cura erit ex probatæ virtutis ac fidei viris cognoscere oppidanorum incolarumque vitia, & negotia inique contracta; in quæ scilicet certo impetu conciones incurrant; vt per confessiones deinde pestes illæ acribus admoni-

tionibus

Nemo nominatim increpandus.

Admonitionis modus.

Crebritas concionum

Concionatoris solertia in populi vitijs ac moribus cognoscēdis.

„ tionibus profligentur. Caput quippe est ad homines iuuandos,
„ gentis vniuersæ ingenium ac mores nosse, & quoad liceat, sin-
„ gulorum morbos animorum: qui dissideant inter se, qui inimi-
„ citias gerant, quæ fraudes: quæ iudiciorum iniquitas, quæ per-
„ fidia testium, quæ Iudicum corruptelæ. Itaque ex viris pru-
„ dentibus, ac peritis, & hæc percontanda sunt, & simul exqui-
„ rendum, qua tandem insistere oporteat via, ad illorum mores
„ mentesque sanandas. Ad hæc omni ope confitentes pellicies
„ ad suum tibi pectus aperiendum; Nec alia magis ratione eorum
„ quibuscum verseris, saluti consules, quam si eorundem sen-
„ sus, mores, honestæque vitæ impedimenta perspexeris. Præ-
„ cipuum vtique hoc studium esse debet humanæ saluti studen-
„ tium: hoc demum est viuos lectitare libros docentes, quæ in
Libri viui mortuis libris nequaquam reperias. Neque enim semper ab
„ istis tradita æque vsui esse solent, atque illa, quæ traduntur à
„ viuis, qui ijsdem in negotiis ipsimet in præsentia versantur. Hi
„ profecto libri facile nos doceant, & cautè agendi cum homini-
„ bus, & vtiliter ad populum concionandi prudentiam. Nec ve-
„ ro hæc ita dico, vt sanctorum eruditorumque virorum monu-
„ menta legi interdum nolim; sed vt moneam ex illis sententias
„ petendas esse, quibus vitiorum remedia ex viuis deprompta li-
„ bris comprobentur. Quippe cum ad fidem faciendam, tum
„ exempla vocesque sanctorum hominum, tum sacrarum litera-
„ rum testimonia plurimum habeant momenti. In congressibus
Vultus hilaritas. porro, & colloquiis vultus hilaritas facilitasque potius, quam
tristitia ac seueritas emineat. Nam si mœstitiam, & nimiam
„ quandam præ te feras grauitatem; multi profecto tristi oris
„ specie deterriti à tua consuetudine refugiant; parata lupis
„ præda, quia absterruit pastor. Nimirum in funiculis Adæ trahi
„ oportet homines, quos comitas allicit, grauitas terret. Proin-
„ de satius est dare operam, vt omnibus benignum te præbeas, &
„ affabilem. Reprehensiones vtique benignæ sint, & molliantur
spiritu lenitatis: caueaturque intentius, ne qua morum asperi-
Vera humilitas. tas nostram consuetudinem molestam odiosamque faciat.
Concionatores porro demisse, & de seipsis sentire, & pro sug-
gestu se gerere iubebat, vt submissionem animi vultus & ora-
tio ipsa facile declararet. Quicquid boni dicerent, facerentue,
Deo tribuerent bonorum omnium autori; quicquid vitij inci-
deret, aut mali assignantes sibi. Oportere quippe aiebat, eos
in suas subinde inquirere conciones, vt si quid in concionando
deli-

deliquissent: diuinæque gloriæ, aut populi offecissent commodis, veniam identidem peterent a Deo. In talium enim vitiorum emendatione vel maxime sacrarum concionum constare fructum. Quo in genere extat præclarum eius præceptum ad Gasparem Vicarium suum, eundemque concionatorem „ egregium. Ad Christianam, inquit, humilitatem comparan- „ dam, cum in cæteris, tum vero in concionandi munere caput „ est, Deo bonorum omnium fonti quicquid inde fluat boni, ac- „ ceptum referre. Namque ille profecto pietatis sensum, & po- „ pulo ad audiendum Dei verbum præbet, & tibi ad prædican- „ dum. Idipsum autem memento accepisse te non tam tuo me- „ rito, quam deprecatione Societatis, diuina socijs dona identi- „ dem exposcentis. Et simul memor, quicquid pro concione re- „ cti pijque exprompseris, nequaquam esse tuum, sed ore tuo lo- „ quentis Dei, sollicite ac sedulo diuinum talentum exerce, cu- „ ius aliquando redditurus es rationem. Nec quicquam tibi „ tribue, præter delicta, socordiam, elationem, ingratumque „ animum in Deum, in populum, in socios, quorum preces id ti- „ bi donum diuinitus impetrarunt. Itaque suppliciter etiam „ atque etiam a Deo petes, plane vt tibi ostendat, quibus nam re- „ bus diuinos impedias conatus, quominus per te perficiat quæ „ velit, tua negotijs maioribus obstante nequitia. Ita demum „ submittes te ex animo coram scrutante corda & renes Deo, „ impense solicitus, ne in concionibus congressibusue cuiusquam animum offendas. Hæc meditatio nutrix est veræ germanæque demissionis. Cognitio quippe sui ipsius, hoc est imbecilli- „ tatis, nequitiæque suæ notitia intimo concepta animo, Christianam humilitatem ac virtutem parit, alit, augetque. Illud enimuero meminisse te velim, ac sæpius animo reputare multos concionatores apud inferos cruciari, qui plus habuerint „ uel copiæ, uel leporis in dicendo, quam tu; pluresque à scelera- „ ta flagitiosaque uita ad honestam piamque traduxerint. Et „ quod monstri simile est, cum plurimis saluti fuerint, ipsi tamen „ miserrime periere. Cur ita? nempe ob eam maxime causam, „ quia ab elatione, & arrogantia insolentes, diuina dona non „ Deo retulerunt accepta, sed uindicarunt sibi. Quocirca hu- „ manæ auidos laudis vanaque sui opinione inflatos, insana glo- „ riæ cupido præcipitem in locum prouexit, vnde in exitium rue- „ rent sempiternum. Proinde se quisque colligat, suisque con- „ sulat rationibus. Nam si res attentius considerabimus, facile „

Humilitatis initia.

Superbiæ remedium præsentissimum.

„ intelligemus, nihil omnino in nobis esse, in quo gloriemur, nisi
„ forte ex nostra infirmitate ac delictis peramus gloriam. Hæc
„ enim domi nostræ nascuntur, hæc vtique nostra sunt. Nam re-
„ cte factorum culpa si qua est, penes nos est: decus penes Deum,
„ qui per nostram imbecillitatem interdum boni aliquid efficit,
„ abiectis hominibus ad egregia vtens opera; simul vt infinitam
„ vim bonitatemque declaret suam; simul vt nostram retundat
„ comprimatque arrogantiam. Itaque caue socios ac fratres
„ præ te contemnas, quasi plus quam illi oneris, laborisque su-
„ stineas. Quin potius sic in animum inducas tuum, pijs eorum
„ precibus diuinam flecti benignitatem, vt maiores tibi vires
„ suggerat ad munus tuum rite obeundum. Ita plus te illis debe-
„ re, quam illos tibi. Hæc profecto cogitatio non modo elatio-
„ nem premet, ne quem omnino despicias, sed etiam accendet
„ caritatem, vt omnes paterno complectaris amore. Magno-

Monitores concionatoris.

pere autem suadebat Concionatoribus, vt amicos aliquos pararent sibi, siue domesticos, siue alienos, viros vtique prudentes ac pios, a quibus de suarum concionum vitijs libere admoniti, ea & agnoscerent facilius, & corrigerent. Orationi

Meditatio rerum exponendarum.

præcipue dederent se, meditationique rerum pro concione exponendarum, summaque vi niterentur proponenda alijs ipsi prægustare animo; prorsusque eorum vim intimis percipere sensibus. Magnum quippe interuallum esse, inter vibrantem animi viribus meditata, & segniter ex memoria conquisita promentem. Cæterum volebat vt facta dictis fidem facerent, muniaque pietatis ac misericordiæ concionem sequerentur. Proinde ægris in valetudinarijs, vinctis in custodijs ministrarent, egentibus necessaria compararent subsidia, cæteraque Christianæ benignitatis, humilitatisque ministeria impigre obirent. Nimirum & hæc officia concionibus iuuari, & his officijs inuicem conciones. Morem gererent interdum Parochis, & Vicarijs rogantibus, vt in eorum templis ad populum verba facerent. Gentem porro quamcunque erudiendam sermonibus suscepissent, præcipue diligerent, impenseque seruirent auditorum saluti, commodisque. Iam contentiones &

Certamina cum alijs concionatoribus fugienda.

certamina pro suggestu cum alijs concionatoribus maxime cum Episcopi Vicarijs, prorsus vitari iubebat, quamuis iustæ causæ certaminum, multæque ac magnæ incidissent. Ex talibus enim contentionibus non solum Dei populique offensionem oriri; sed etiam certantium perturbationem, cultusque di-

uini. Societatis vtique nomen famamque non certaminibus de dignitate sua, sed conatibus in diuina gloria augenda, niti oportere. Proinde non obtrectatione & superbia cum alijs sed comitate & demissione certandum esse: omnique tendendum ope, ne dignitatis æmulatio cuiquam nos infestos, inuisosue faciat. Quod si quando orta forte controuersia nullum inueniret finem, occultis disceptationibus ad Præpositos Ecclesiasticos potius, quam publicis ad populum offensionibus rem transigendam. Quo de genere P. Gaspari Vicario suo non minus salubriter quam prudenter ita præcepit. "Cum cœnobitis, sacerdotibusque omnibus facilitate modestiaque certabis. Si qua forte offensio exorta fuerit, eorum siue iustam siue iniustam iram tua leniet demissio, quamuis tibi innoxius videaris. Nec grauiorem requires vltionem, quam vt iniuriam premas silentio, vbi nullus est iuri locus. Cæterum si quando eorum quispiam ab officio discesserit, ex animo eius dolebis vicem, quippe daturi, nisi resipiscat, serius aut ocius pœnas omnium opinione maiores. Itaque hominis casum miseratus, eiusdem deprecator apud Deum eris assiduus. Neque solum facto aut verbo iniuriam vlcisci religioni erit, sed etiam aliquid apud te iracundiæ aut offensionis residere. Ira enim pariter & vltio fugienda, cum vtriusque vna origo sit. Verum enimuero multa Deus ac magna ijs largitur dona, qui illatas exhibitasque molestias Christi causa patienter ferunt. Idemque tardus, sed grauis vltor est iniuriæ diuino numini relictæ: piorumque ministeriorum aduersarijs tandem haud immeritam inurit notam. At nequaquam te Deus vlciscatur, si facto, dictoue aut etiam cogitato tute iniuriam vlciscaris tuam. Si forte (quod Deus auertat) inter vos, ac cænobitas aliqua extiterit dissensio, solerti consilio supprimenda erit, cauendumque ne Præfecto vrbis, aut cæteris ciuibus vlla alienati animi signa rem prodant. Mirum enim quantum profanos homines offendat sacrorum Deo virorum discordia. Proinde si qua forte controuersia oriatur, vtrique arbitrum sumetis Episcopum, qui pro autoritate, litem sine cuiusquam offensione componat. Ac meis verbis Episcopum rogabis, vt si quando inimicus inter fratres seuerit discordias, pacem pater ipse constituat; & concordiæ autor quicquid inter vos fuerit controuersiæ tollat, ne res deueniat ad magistratus, ac tribunalia. Simul mementote, si quando illi vobis maledixerint, nequaquam maledictis cum eis esse

Iniuriæ vlciscēdæ ratio.

Discordiæ sedandæ modus.

„ certandum; sed lingua, iraque cohibita, conueniendum Epis-
„ copum, vti dixi, qui rebus rite compositis, materiam certa-
„ mini subtrahat. Tuque imprimis haud ignarus Societatis di-
„ gnitatem & existimationem non in hominum opinione, sed in
„ Dei gratia præsidioque positam; enixe cauebis, ne ita tueris
„ decus Societatis, vt Dei hominumque offensionem incurras.
Denique Concionatores monebat vt, si qui primarij præsertim viri publicis flagitijs cooperti ita eorum expeterent consuetudinem amicitiamque, vt ex peccatorum cœno nollent emergere: his denunciarent, nostras amicitias, ac familiaritates eo tantum spectare, vt amicos & familiares ad sanitatem salutemque reuocemus animorum. Quocirca eatenus dumtaxat nos cum ipsis acturos, quatenus nostra eis consuetudo futura sit saluti. Atque illud etiam addebat, concionatores vbicunque eis res ad victum necessariæ suppeterent, nihil ab alijs accipere oportere, quod dona eripiant libertatem. Cæterum si parua quædam mitterentur, indicia beneuolentiæ verius quam munera, non esse respuenda, ne amicitiam respuere videaris.

Confessarios Societatis quales effingeret.

Cap. XVII.

Confessarij benignitas in audiendo.

CONFESSARIOS magnopere hortabatur, vt in confessionibus audiendis, animorum sanandorum cupidine accensi, comiter benigneque confitentes exciperent: quo spiritualium medicorum lenitas eos pelliceret ad omnia conscientiæ suæ vulnera haud cunctanter aperienda. Proinde ne initio præsertim confessionis grauitatem seueritatemque præ se ferrent, sed facilitatem potius ac lenitatem. Itaque P. Gaspari Armuziam ituro tale præceptum dedit. Videndum est
„ etiam atque etiam, ne inter audiendas confessiones metus ob-
„ stet libertati, seuere excipiendo delicta; sed pugnandum po-
„ tius, vt timidis animum comitas addat, diuinam efferendo cle-
„ mentiam, hominumque noxas eleuando, donec libero animo
„ atque ore peccatorum omne euomuerint virus. Et in hoc ge-
„ nere cautio adhibenda est, vel maxima. Neque enim desunt
„ qui pudore impediti commissa scelera maiore scelere suppri-

mant, salubri confessionis remedio in perniciem verso. Quocirca aduersus exitialem illam verecundiam omni ope, & arte certandum est. Flagitijs eliciendis non alia via expeditior, quam denunciare, nos longe grauiora fœdioraque aliorum cognouisse facinora: & simul illa ipsa quæ timide cunctanterque „ exposuerint, aptis extenuare verbis., vt facilitate confirmatus „ pudor fidentius reliquas vitæ aperiat labes. Illud vero ad li- „ beram vocem exprimendam vltimum (etsi raro assumendum „ cauteque) auxilium est, vt tua superioris vitæ peccata gene- „ ratim scilicet vniuerseque significes: quod ita esse ipse te vsus „ docebit ac dies. Hanc ille rationem aduersus timidos præscribebat: aliam porro aduersus diutinis flagitijs, sceleribusque implicitos. Donec confitens delicta omnia euomuisset, inter fiduciam metumque hæsitanti animos facerent, diuinæ clementiæ misericordiæque commemoratione: nominatimque proferrent homines nefandis sceleribus infames, olim in gratiam a Deo receptos, in quorum numerum ipse quoque uenire possit, si pari ingenuitate ac dolore sua confiteatur facinora. Ad ultimum perspectis omnibus conscientiæ vulneribus, eorum grauitatem ac turpitudinem acriter ostenderent; fluctuantemque animum impendenti numinis ira, supplicijsque in homines consceleratos diuinitus expetitis territando, ad odium doloremque compellerent peccatorum: absolutione etiam, si res poscat, in aliud tempus dilata. Obstinatis vero animis non modo æterna inferorum supplicia, sed etiam pœnas in hac vita ab hominibus facinorosis exactas proponi iubebat, nominatimque notos aliquot appellari, qui sua demum scelera grauibus, & atrocibus luerint supplicijs, ut documento sui similibus forent. Ac se usu doctum aiebat; tales homines longe plus præsentibus corporum, fortunarumque detrimentis commoueri quam futuris animorum cruciatibus, qui procul abesse uideantur. Si quando locupletes, atque opulenti negotiatores, Magistratus, aut Præsides vitæ solutioris ad confessionem accederent, ante omnia censebat eos sedulo admonendos, vt sumpto spatio bidui, triduiue, intentius in anteactam vitam suam inquirentes delicta omnia (si diffiderent memoriæ) mandarent literis: dolorisque sensum contritionemque a Deo suppliciter peterent. Inde principio confessionis, rationem ab eis exquirendam dicebat munerum, curationumque quibus præessent, negotiorum quæ tractarent; qua sedulitate, qua fide in ijs se ge-

Remediũ aduersus verecundiam confitentium.

Scelesti homines quo modo accipiendi.

Obstinati quomodo flectendi.

Implicati negotijs homines quo modo accipiendi.

rerent

rerent gesſiſſentue. Quippe hiſce percontationibus explorari facilius poſſe, ecquid oporteret reſtitui, quam ſi generatim interrogarentur, numquid cuiquam reſtituere deberent. quia ad tales interrogationes prorſus abnuere conſuerint, ſeu lucri cupiditate, ſeu rerum inſcitia excæcati. Confeſsionibus deinde eorum exceptis, mentes monitis quibuſdam ac remedijs curandas. Neque tamen a confeſsione abſoluendos illico, ſed poſteaquam ea quæ deberent, perſoluerint. Quocirca P. Gaſpari de talibus hominibus præcipit in hunc modum. Confeſsionem non continuo ſequetur abſolutio, ſed biduum triduumue dabitur eorum pectoribus certarum rerum meditatione præparandis, vt interim animorum maculas lacrymis, ac voluntarijs eluant pœnis. Si quid cui debent, reſtituant: ſimultatibus ſi quas habent, depoſitis, redeant cum inimicis in gratiam; a libidinis conſuetudine, cæteriſque quibus impliciti ſunt, flagitijs expediantur. Hæc omnia abſolutionem præcurrunt rectius, quam ſequuntur. Namque iſtiuſmodi homines in ipſa confeſsione promittunt ſe cuncta facturos: poſt abſolutionem fidei datæ immemores, promiſſa irrita cadere patiuntur. Quocirca elaborandum eſt, vt hi abſoluendi repræſentent, quod præſtare debent abſoluti. De nutantibus vero in fide confirmandis, hæc eidem Gaſpari præcepta dedit. Nonnullos, reperies; atque vtinam non multos in Sacramentorum, maxime vero Euchariſtiæ labantes fide, ſiue quod iamdiu eius fructu carent: ſiue quod magnam conſuetudinem habent cum Ethnicis, ſeu quod impura quorundam Sacerdotum vita apud imperitos, huius Sacramenti officit maieſtati. Cum his igitur ſic agendum erit, vt primo ſuſpiciones eorum, ac dubitationes elicias, deinde eos docendo, in fide confirmes: vt verum Chriſti corpus in eo myſterio contineri haud dubie credant. Nec aliud præſentius tanti mali remedium eſt, quam pia ac diligens ipſius Euchariſtiæ frequentatio. Iam vero quoniam in familiaritate mulierum ferme plus periculi eſt, quam emolumenti; magnopere autor erat confeſſarijs, vt in confeſsionibus, in colloquijs, in congreſsionibus earum, in reconciliatione cum coniugibus cauti eſſent, intentique ad ſuſpiciones rumoreſque hominum, non tantum ad culpam crimenue vitandum. Quibus de rebus egregia ſane ac ſalubria P. Gaſpari Vicario ſuo reliquit monita: quæ attexere operæ pretium duxi. Cum mulieribus, inquit, cuiuſuis conditionis non niſi luce palam, at-

Differenda interdũ abſolutio.

Nutantes in fide confirmandi.

Mulierum familiaritas periculoſa.

que

que in publico, hoc eſt in æde ſacra colloqueris. Nec vnquam domum ad eas ibis, niſi forte grauiore aliquo caſu cogente, veluti ægræ cuiuſpiam confeſsionem excepturus: ac tum cu randum erit ſedulo, vt illius maritus adſit, aut cognatus aliquis, aut certe vicinus idoneus. Si forte virginem, aut viduam conueniri oportebit, ad eius domum accedes viris ſpectatæ integritatis comitantibus: quorum ſcilicet comitatus non ſolum offenſionem, verum etiam ſuſpicionem hominum excludat. Talia vero officia conueniendarum mulierum & rara ſint & neceſſaria. Quippe lubricum negotium eſt: vbi minimum lucri fit maximo periculo. Et quoniam feminæ (quæ mobilitas ac leuitas muliebris ingenij eſt) plerumque multum negotij confeſſarijs faceſſunt; cum eis hæc maxime tenenda cautio, vt viros Chriſto adiunctos impenſius excolas, quam eorum vxores. Nam cum natura conſtantiores ſint viri, & ab eis domeſtica pendeat diſciplina; rectius profecto apud eos atque vtilius opera collocatur. Recte enim ſapiens. *Qualis eſt*, inquit, *rector ciuitatis, tales qui habitant in ea*. Et ſimul multæ offenſiones, ſermoneſque qui oriri ſolent ex feminarum familiaritate vitantur. Si quod inter coniuges oriatur diſsidium, ad controuerſiam tollendam, animoſque eorum ſedandos, omnium primum id ages, vt vterque idoneis meditationibus præparati, ſacram confeſsionem anteactæ inſtituant vitæ: Abſolutionemque tantiſper ſi videbitur, differes, vt ad vitæ emendationem, concordiamque inter ſe conſtituendam paratiores reuertantur: Feminis affirmantibus ſe enixius diuinis rebus operam daturas, ſi abſtineant a conſuetudine virorum, neutiquam habebis fidem. Nam & ille muliebris feruor facile refrigeſcit, nec vnquam fere ſuſcipitur ſine graui aliqua virorum offenſione. Coram vxore caue culpam conferas in maritum, quamuis haud dubie penes illum ſit culpa; ſed re in præſentia ſuppreſſa, deinde ſine arbitris, eum ad vniuerſam vitam confeſsione expiandam impelles: tum vero ſub confeſsionem, quam modeſtiſſime reprehenſum admonebis, vt enixe domeſticæ ſtudeat concordiæ. Cæterum omni cura, in id eris intentus, ne (quod ſuſpicioſiſsimum negotium eſt) vxoris patronus videaris venire contra virum. Itaque is amice ac ſenſim monendus eſt primum, vt ſuam ipſe culpam agnoſcat, demum comiter ac beneuole abſoluendus. Indorum quippe animos amor flectit, vis frangit. Cauebis igitur (vt paulo ante dixi)

Cum mulieribus caute agẽdum.

Viri potius excolẽdi quam vxores.

Viri potius quam vxoris patrocinium ſuſcipiendum.

„ dixi) virum accusare audiente coniuge. Namque vt mulieres
„ natura subimpudentes sunt, ac procaces; facile viris ipsorum
„ noxas, præsertim sacerdotum iudicio damnatas obijciunt.
„ Quocirca satius est, re dissimulata, obseruantiam maritis de-
„ bitam proponere vxoribus, & simul demonstrare ipsas, quod
„ viros suos sæpe despicatui habuerint, graui vtique dignas esse
„ pœna. Proinde demisse, ac patienter, si quid molestiæ a viris ac-
„ cidat, perferre, eisque dicto audientes esse debere. Noli facile
„ coniugis alterius de altero querelis credere (sæpe enim & fal-
„ luntur & fallunt) sed summa animi æquitate vtrumque audies;
„ nec incognita causa condemnabis alterutrum. Hoc eo dico, vt
„ illis ad concordiam, tibi ad suspicionũ fugã facilior pateat via.
„ Quod si quando eos inter se reconciliare ipse nequiueris, ad
„ Episcopum aut Vicarium generalem rem totam reijcies; sed
„ ita vt neutrum lædas e dissidentibus. Lædas autem necesse est
„ alterum, si alteri magis fauere videaris. Summa profecto pru-
„ dentia opus est, vt ne quid offendas in hoc seculo nequam:
„ longeque prospiciendi aduersi rerum, quæ geruntur, euentus.
„ *Aduersarius namque noster Diabolus* non cessat, sed *circuit quærens*
„ *quem deuoret*. Maximæ autem imprudentiæ est, incommoda
„ quæ ex actionibus quamuis bono animo susceptis euenire pos-
„ sunt, minime prouidere. Pecuniam vero, neque restitutionis

Pet. 5

Pecunia nulla ratione accipienda.

neque eleemosynæ nomine diuidendam pauperibus accipere confessarios volebat: sed vel arbitrio erogantium, certis pijs operibus nominatim, vel generatim sodalitati *Misericordiæ* attribuendam curare: ita melius & sodales illos pauperum egestati, & Sacerdotes Societatis famæ vtique consulturos. Si qui ad confessionem accederent, non tam peccatis, animorumque suorum incommodis, quam paupertati, ac difficultatibus rei familiaris remedium petituri; hos de vsu sacræ confessionis admonitos, ad curam traduci iubebat animorum, demonstrando quanto grauiora animorum incommoda sint, quam corporum: postremo si videretur, sodalitati Misericordiæ commendari. Confitentibus porro non festinatam, sed diligentem nauandam operam censebat, monens vt præoptarent confessiones paucas rite factas audire, quam multas temere properatas. Qui enim confitentes intentius excuti posse? qui eorum odijs, fraudibus, vitijs adhiberi remedia, nisi per otium curarentur? An vero dubium esse, quin confessio vna recte instituta multis cursim peractis præferenda sit? cum præ-

sertim

ſertim confeſsio aditum aperiat ad Sacroſanctum Euchariſtiæ Sacramentum. Poſtremo monebat Confeſſarios, vt ſumpto ſpatio, in auditas ab ſe confeſsiones inquirentes viderent intentius, ecquid in delictis aliorum expiandis, ipſi deliquiſſent, & quæcunque in alienis peccaſſent confeſsionibus, expiarent ſuis. Eaque delicta in poſterum ſumma vi corrigere niterentur. Hoc quippe ſtudium ad recte atque vtiliter Confeſſarij munus obeundum maximo adiumento futurum.

Cultores animorum quales optaret.

Cap. XVIII.

SOCIOS Ethnicis conuertendis, Neophytiſque erudiendis operam daturos non modo lectiſsimos requirebat, ſed huic rei maxime deditos; vt nihil quamuis ſpecioſum ac præclarum tanto præferrent negotio, quo nihil ſuperis gratius, mortalibus vtilius reperiretur. Nec magnificus ſolum hortator erat, ſed etiam autor, plus rebus oſtendens, quam verbis præcipiens. Namque, vt ſuo loco demonſtrauimus, Gentilium conuerſione, atque inſtitutione in omni vita ipſemet nihil habuit antiquius. Quin etiam Socios, qui ex India aut ex Luſitania ad eum veniſſent, ita vocabat in diuini huius miniſterij ſocietatem, vt ſpectatiſsimo cuique eam prouinciam præmium daret laborum. Primarios quippe viros potiſsimum tanto muneri præficiebat, autoritatem ſequens Apoſtolorum, qui *cum audiſſent, recepiſſe Samariam verbum Dei, miſerunt ad eos Petrum, & Ioannem*, Apoſtolorum ſcilicet principes. Act.18. Quocirca cenſebat ad Apoſtolicum munus deligendos viros egregia diuque ſpectata fide, virtute, conſtantia, ſanctitate: tum quia tales vtique viros res ipſa poſtularet, tum vero quoniam vſu doctus ſenſerat, eam prouinciam eſſe grauiſsimis Satanæ tentationibus, moleſtijs, ærumnis expoſitam. Proinde in eiuſmodi Dominicæ vineæ operarijs prudentiam magis ac ſanctitatem, quam ſcientiam doctrinamque expetebat, ratus ad tot tantaſque difficultates ſuperandas neceſſariam pro-

Plus momenti in sanctimonia est quam in doctrina.

fecto esse virtutem; ad Ethnicorum autem conuersionem plus momenti sanctimoniam facere quam doctrinam. Quod si virtutem decoraret eruditio, tum vero aiebat egregios perfectosque Euangelij præcones existere, Iaponiæ maxime opportunos, cæterisque locis vbi acria barbarorum ingenia subtilibus interrogationibus Christianam religionem solerter explorent. Cæterum in omnibus Ethnicorum cultoribus requirebat ingenium, facultatem, ac studium peregrinæ linguæ addiscendæ, haud dubius sine sermonis commercio in barbaris ad Christum aggregandis nouisque Christianis instituendis, nihil admodum profici posse. Itaque Apostolos, prius quam gentes docere aggrederentur, diuinitus imbutos omnium facultate linguarum. Præcipue optabat omnes ingenti animorum seruandorum cupiditate flagrare, nunquam vt eius rei prætermitterent occasionem, sed auide arriperent vrgerentq. In Neophytorum vero salutem atque institutionem strenue iubebat insisti. Infantes baptismo expiari, pueros erudiri catechismo, & ante omnia baptizandis infantibus incuriam vitari, obliuionemque præcipiens; vt quantum humana ope prouideri posset, nemo prorsus periret sine baptismo, vnico puerilis ætatis auxilio. Suadebat quoque vt verbis rebusque Neophytos conciliantes sibi, studerent ab eis parentum loco diligi, colique. Sic enim natura comparatum esse, vt amor omnia æqui bonique consulat: nihilque sit amanti difficile. Quocirca in nouis Christianis excolendis, non fortius, quam perseuerantius eorum perferrent vitia, infirmitatem sustinerent, frugemque sementis factæ, laborumque (quamuis seræ spei) fructum velut boni Christi Domini agricolæ expectarent: haud ignari, *Qui seminant in lacrymis in exultatione messuros.* Quod si talibus initio Christianis non vterentur quales expeterent, ita se cum ijs gererent, vt cum improbis filijs boni parentes: Deique benignitate freti, qui hominum mentes suo demum tempore ad bonam perducit frugem, non diffiderent eos aliquando tales fore, quales optarent. Proinde nunquam desinerent illos omni studio colere, præsertim cum Deus communis omnium parens quamuis læsus a nobis, benigne tamen omnibus facere non desistat. Iam cum veteribus Christianis multum temporis esse conterendum negabat, ne fraudarentur noui. Quod si officiosi illorum congressus vitari nequirent, at sermo-

Peregrinæ linguæ addiscendæ studium

Perseuerantia in excolendis hominibus.

Psal. 125.

Inania officia quomodo eludenda.

nes

nes inferendos de rebus diuinis, atque ad animorum salutem pertinentibus: vt aut pijs exculti monitis paulatim fierent meliores, aut certe colloquiorum seueritatem auersati nostrum nos negotium agere sinerent in instituendis Neophytis. Exiguos verò fructus cum hominum approbatione, maximis fructibus cum aliqua vel minima offensiuncula potiores ducebat. paruos quippe fructus cum virtutis exemplo perceptos, & diuturnos esse & semper augeri; contraque ingentes offensione hominum vitiatos paulatim corrumpi atque interire. Itaque eos iubebat aduersus omnes facilitatem ac submißionem adhibere, *pacem*, vt ait Apostolus *cum omnibus hominibus habentes*; contentionesque maxime cum religiosis viris ac sacerdotibus omni ope vitantes. Et simul præcipiebat, vt facilitatis magis quam grauitatis memores hilari lætoque vultu exciperent omnes: neminemque omnino aspernarentur, vt *omnes Christo lucrifacerent*. Dictitabat etiam quod boni virtus non pariat, humanas artes haud quaquam parituras sine virtute. Proinde cauerent diligenter, ne peruulgata hominum via dignitatem atque honorem aut appeterent, aut appetere viderentur; neu suis dictis factisue ad humanam potius, quam ad diuinam tenderent gratiam. Veram vtique autoritatem egregiæ virtutis comitem non hominum donum esse, sed Dei. Itaque si quando homines ipsi per se humanis artibus (omisso cælesti præsidio, germanaque virtute) quærant autoritatem; diuino consilio fieri, vt eam parare dum student, funditus perdant. Ne scilicet vilia sint hominibus dona cælestia, sed haud secus, quam par est, expectentur è cælo. Nam quibus in diuinarum rerum procuratione, hominum gratia, quam Dei potior sit, eos non tam diuinum honorem spectare, quam suum. Verum sacrilegam illam ambitionem demum in ipsorum ignominiam, exitiumque erupturam. Itaque sibi quisque prima esset cura, suumque animum summa vi excoleret; deinde in alienorum culturam animorum verteret curas. Neque enim alienæ saluti consulturum qui suam negligeret: neque memorem fore aliorum, qui obliuisceretur sui. contraque facile euenire, vt cui sua salus cordi esset, eius cura in aliorum quoque redundaret salutem. Quocirca nullum diem rerum diuinarum meditatione, & conscientiæ examine vacuum sinerent præterire, & quotidie ecquid in diuino obsequio deliquissent, ecqua in re

ſuo officio aut diuinis defuiſſent conatibus, reputarent: ſecumque cum ſuis mentibus circumſpicerent, quam multa per eos Deus ipſorum vitio efficere deſineret potius, quam quid per ipſos efficeret. Alterum enim modeſtiæ, abſolutæque virtutis incitamentum eſſe, alterum ſuperbiæ, vecordiæque diuina facta ſibi vindicantis; qua enimuero non aliam peſtem perniciofiorem pijs hominibus reperiri. Puerilis porrò ætatis educationem præcipuum opus exiſtimans, monebat vt Chriſtianam doctrinam puerorum gregibus, quoad eius fieri poſſet, per ſe ipſi traderent, nec intermiſſo tam frugifero opere, neque alijs commiſſo. Cæterum neminem puerorum offenderent, irritarentue, ſed ad veniam faciles in leuioribus noxis conniuerent, *remittentes minas*, vt monet Apoſtolus; quo ſcilicet timida ætas alacrius ſalubrem capeſſeret diſciplinam. Aduerſus Magiſtratus Præpoſitoſque Eccleſiaſticos moderatione tenderent modeſtiaque: neque vllis quamuis ingentibus eorum delictis atque iniurijs laceſsiti cum eis vllo modo ſuſciperent ſimultates. Ferendo enim & diſsimulando magis, quam obſiſtendo ſuperiores vinci; ſi minus vt ſuam ipſi corrigant vitam, at certe vt rem Chriſtianam minus impediant. Quocirca eos quaſi ſuorum conatuum, ac laborum patronos, in fructus, emolumentique partem vocarent, quicquid boni perceptum eſſet, id illis, ſecundum Deum, acceptum referentes. ita demum Chriſti vineæ operarios plus adiutorum defenſorumque (ſi forte verbo, aut facto ab alijs violarentur) aut certe minus aduerſariorum habituros. Iam autor erat, benignitatis, humilitatiſque miniſteria, non minus ſæpe quam libenter, exequendi: in valetudinarijs, publiciſque eius cuſtodiis ægros ac vinctos officiis pietatis, corrogataque ſtipe, ſubleuandi; ſed ita vt ſimul corporibus animiſque curandis opera præberetur, inimicitias ſedando, odia reſtinguendo, tollendo lites, diſsidentes ad pacem, atque amicitiam adducendo. His quippe caritatis officiis diuinum amorem in animis noſtris accendi, aliorum animos ad ſimilia excitari facta; Dei ſeruis ad rei Chriſtianæ propagationem, plurimũ accedere fidei autoritatiſq;. Præcipue vero temere obloquentium rumores contemnerent, qui ſæpe timidorum conatus frangunt, atque debilitant. Extat de ea re egregium præceptum P. Gaſpari traditum, quod tale eſt.

„ Si tibi pia miniſteria obeunti, vt fit, obtrectent improbi; de illo-

Puerorũ educatio.

Epheſ. 6.

Miſericordiæ opera.

Obloquentium ſermones contemnendi.

illorum vocibus non magnopere laborabis; ne quis animaduertat, te homuncionum vocibus a Dei obsequio absterreri, id „ vero laborabis. Nam quicunque talibus in rebus falsam infa- „ miam sermonesque hominum extimescunt, mundi verius „ quam Christi milites sunt, vtpote quos humanus respectus „ magis moueat, quam diuinus. Ad ultimum illud tibi antiquis- „ simum esse uolo, ut memor te Societatis IESV membrum esse, „ omnibus in factis dictisque tali capite & corpore dignus existas. Hisce ex monitis facile apparet, non modo quam sedulo serioque Franciscus socios exemplis pariter & præceptis, ad omnem prudentiæ ac sanctitatis excoleret laudem; uerumetiam quam ualde omnibus in rebus Xauerii & Ignatii sensus inter sese congruerent, quippe cum eodem tempore (etsi infinito propemodum locorum interuallo disiuncti) Ignatius in Italia sociis præciperet, Franciscus in India. Sed uidelicet unus atque idem spiritus illa utrique dictabat, utrobique Societatem ad certam formans disciplinam, cælestemque ambobus prudentiam inspirans. Nihilo autem prudentior Xauerius in præcipiendo, quam in regendo fuit. Quippe vbicumque locorum esset, a Præpositis Societatis subinde omnibus de rebus certior fieri uolebat; cunctisque incommodis non secus medebatur, ac si adesset præsens. Nam discedens imperabat eis, ut ad se certis temporibus literas mitterent, quibus literis sociorum tum ueterum tum recentium numerum, genera, facultates exponerent; nimirum quibus uirtutibus præditi, quibus doctrinis & artibus exculti, quibus addicti ministeriis, quas ad res maxime nati aptique uiderentur; quæ in unoquoque cupiditas conseruandorum animorum emineret, quos quisque ferret fructus, quibus urgeretur angoribus, quibus molestiis ac morbis tentaretur, premereturque. Demum (adeo in rebus etiam minimis attentus erat, ac diligens) de domesticis famulis, ac seruis, de ære alieno, talibusque rebus fieri se iubebat certiorem. Deque singulis uel personis uel rebus, utcunque res posceret, per literas præcipiebat. Nec mandasse contentus, quid facto opus foret, simul imperabat Præpositis, ut ad se quamprimum scriberent, an sibi quisque mandata curasset, ut scilicet hoc illis imperium curam acueret exequendi mandata. Cæterum etsi ultimas Orientis terras perlustrans in barbararum gentium conuersionem incumberet totus; tamen immensa Oceani spatia remensus socios suæ fidei

Xauerij prudentia in rebus omnibus sui muneris cognoscendis.

Solerter exigit imperata.

fidei creditos identidem reuiſebat, ratus ſibi pro ſuo duplici munere partiendas curas, ut ſic adeſſet alienis, ut non deeſſet ſuis. Singulari utique induſtria ac uirtute perfecit, ut ſi ſpectes quantum Chriſti cultum propagauerit, nullum ſpatium de Societate cogitandi habuiſſe; ſin autem quantopere Societatis res curarit conſideres, nihil aliud aut egiſſe, aut agere potuiſſe uideatur.

FINIS:

IN-

RERVM MEMORABILIVM

Vaticinatur

FINIS.

Errata ſic corrige.

Pag.	lin.		
4	19	MCCCC. CXVII.	M. CCCXCVII.
31	49	conſtanter.	cunctanter.
39	29	ſed gloriam.	ſed Dei gloriam.
52	9	Præſidis.	Perſidis.
54	9	incidit.	incendit.
58	40	mutauit.	mutaret.
82	26	finitima.	finitimæ.
85	23	ex.ſtit.	extitit.
114	18	rectoribus.	vectoribus.
123	24	obuerſetur.	obuerſaretur.
134	39	ritei	rite.
140	7	Cap.XVIII.	Cap.XVII.
143	19	Cap. XIX.	Cap. XVIII.
148	15	cultu.	cultui.
151	4	frugilitatis.	frugalitatis.
156	1	populanda.	populabunda.
158	16	L.C.	CC.
163	14	monochoidum.	monochordũ
166	pen.	aſſciuerint.	adſciuerant.
177	32	cum	eum
178	9	adiutus	aditus
193	1	ipſi	ipſe.
198	18	ne ylla	ne nulla
213	13	CXX.	LXX.
224	4	diſtincta	diſcincta
225	11	ad India	ab India.
232	29	Epiſc o.	Epiſcopo.
235	1	Luſitaniæ	Luſitanæ
239	11	in Luſitaniam.	Luſitaniam.
242	34	Cap.II.	Cap III.
244	36	Xauerijs	Xauerij
254	1	moleſt.	moleſti.
Ib.	24	quantum.	quantam.
255	1	difficillimus.	difficillimis.
261	26	Iaponiam.	in Iaponiam.
288	1	accummodabat.	accõmodabat.
ibid.	vlt.	in vitij.	in vitijs.

REGESTVM.

* * ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr.

Omnia ſunt folia integra.

R O M AE,

Ex Typographia Aloyſij Zannetti. 1596.

Superiorum Permiſſu.